

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

Серію «Наукові роботи студентів УДФСУ» засновано у 2018 році, яка є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ».

Редакційна колегія:

Пашико П. В., д.е.н. (голова)

Шевчук О. А., д.е.н. (заступник голови)

Топчій В. В., д.ю.н.

Мацелюх Н. П., д.е.н.

Кужелєв М. О., д.е.н.

Швабій К. І., д.е.н.

Ріппа С. П., д.е.н.

Мандрагеля В. А., д.філософ.н.

Чмелюк В. В., к.ю.н.

Малинський І. Й., к.н.фіз.вих.

Шевчук В. А., к.ю.н.

У СЕРІЇ «ВИПУСКНИКАМ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2017

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій та менеджменту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»

У СЕРІЇ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2018

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій та менеджменту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»

2019

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій»
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»
-

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
Кафедра фінансів ім. Л. Л. Тарангул

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

*Заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р.
серії «Випускникам УДФСУ»*

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ
ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

У шести частинах

Частина 2

**Ірпінь
2019**

УДК 336(477)(06)
ББК 65.9(4Укр)26я54
З-41

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи
(протокол № 2 від 22 жовтня 2019 року)*

З-41 Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету ДФС України : у 6-ти ч. Ч. 2. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. – 286 с. – (Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ», т. 15).

У збірнику опубліковано статті здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Видання призначене для молодих вчених, аспірантів, здобувачів вищої освіти.

УДК 336(477)(06)
ББК 65.9(4Укр)26я54

**Матеріали розміщено у авторській редакції.
Відповідальність за зміст матеріалів, їх відповідність вимогам чинного
правопису і достовірність фактів та статистичних даних несуть автори.**

ЗМІСТ

Група ФМУ-18-1

Бовгиря Олександр Леонідович

Сучасне інституційне забезпечення
бюджетного процесу в Україні 8

Василюк Вікторія Вікторівна

Досвід країн ЄС щодо використання бюджетно-
податкових інструментів регіонального розвитку 15

Вегера Вікторія Юрійвна

Зовнішній державний борг: позитивні
і негативні чинники 19

Вереша Наталія Миколаївна

Зарубіжний досвід соціального страхування населення
та можливості його застосування в Україні..... 23

Вишньовська Діана Вікторівна

Оптимізація видатків бюджету на соціальний захист 28

Гавчук Андрій Олегович

Особливості організації та напрями модернізації
бюджетного процесу в Україні 33

Гундер Дарія Анатоліївна

Боргова безпека держави та система показників її оцінки 38

Джобулда Анна Олександрівна

Соціальний захист населення в Україні:
проблеми та шлях до євроінтеграції 43

Жигалюк Вікторія Іванівна

Оцінка стану формування внутрішнього боргу України 48

Качула Анастасія Геннадіївна

Особливості формування і використання місцевих
бюджетів України в умовах децентралізації 54

Кобевнік Юлія Андріївна

Сутність, принципи та методи державного
фінансового контролю 60

Матвійок Тетяна Олегівна

Зарубіжний досвід реалізації бюджетно-податкової політики 67

Павленко Діана Анатоліївна

Особливості механізму виконання місцевих бюджетів України в умовах децентралізації.....72

Тригуба Юлія Володимирівна

Оцінка впливу бюджетно-податкової політики на темпи соціально-економічного розвитку України.....78

Група ФМУз-18-1

Білогруд Анастасія Олексіївна

Проблеми фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні.....85

Веселовська Уляна Василівна

Принципи державного кредиту 90

Єрмакова Юлія Анатоліївна

Регіональний рівень розвитку малого підприємництва 97

Єрмоменко Анна Владиславівна

Напрями та інструменти реалізації бюджетної політики в Україні 101

Жарук Ірина Володимирівна

Зарубіжний досвід діяльності страхових компаній та можливості його застосування для України 106

Зверєва Дарина Юріївна

Бюджетно-податкова політика як інструмент впливу на темпи соціально-економічного розвитку держави 113

Кв'ятковський Юрій Іванович

Міжбюджетні відносини в Україні та перспективи їх удосконалення 118

Косовський Максим Вадимович

Ратифікація європейських стандартів фінансового забезпечення місцевих бюджетів в Україні.....123

Мамалига Альона Віталіївна

Проблеми управління державним боргом України 128

Марчук Катерина Володимирівна

Генезис системи пенсійного забезпечення України 133

Мусієнко Денис Володимирович

Напрями вдосконалення бюджетного планування в Україні 138

Пелипчук Єлизавета ЯрославівнаРеалізація принципів побудови бюджетної системи
України в бюджетній практиці..... 142**Пічкур Анастасія Олександрівна**

Аналіз структури видаткової частини бюджету..... 147

Семенченко Валентин ВіталійовичПерспективи розвитку бюджетної системи України
в контексті бюджетної децентралізації 154**Стегнюк Костянтин Володимирович**Бюджетна політика у системі державного
регулювання економіки..... 159**Фокін Сергій Олександрович**Основні напрями антикризової фінансової
політики держави..... 164**Чижов Віктор Олексійович**Тіньова економіка у різних країнах світу
та шляхи її детінізації..... 169**Ягольник Олег Вікторович**Сутність бюджетної безпеки держави
в системі фінансової безпеки..... 173**Група ФМСБз-18-1****Байдачна Тетяна Вікторівна**Використання зарубіжного досвіду управління дебіторською
та кредиторською заборгованістю на підприємствах..... 177**Блиндур Олександра Вікторівна**

Державна фінансова підтримка діяльності підприємств..... 185

Віднійчук Ілона Анатоліївна

Управління оборотними коштами

ПРАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця»» та напрями

їх удосконалення 191

Гайдей Анастасія Юріївна

Мале підприємництво: сутність і роль в сучасній економіці 196

Гринь Яна Миколаївна

Сутність поняття «капітал підприємства»:

властивості як економічної категорії 201

Грінько Павло Михайлович

Елементи механізму забезпечення фінансової

безпеки суб'єктів господарювання 206

Думбрава Анастасія Ігорівна

Розробка програм фінансового оздоровлення підприємства 211

Ільченко Юлія Вікторівна

Дивідендна політика акціонерного товариства 217

Ільчук Оксана Василівна

Фінансова стійкість підприємства

та фактори впливу на неї 222

Ісупова Анна Олександрівна

Фінансова спроможність підприємства:

сутність та характеристика 227

Крученюк Вікторія Василівна

Теоретичні засади формування та використання

оборотних коштів підприємства 233

Острянко Ольга Олегівна

Державна фінансова політика розвитку бізнесу

в Україні: проблеми та перспективи 241

Панченко Марина Віталіївна

Сутність і напрями оцінки фінансового

стану підприємства 246

Портофей Дмитро Володимирович

Управління формуванням і розподілом

прибутку ПАТ «Приватбанк» 253

Торма Саболч Васильович

Аналіз місця та сучасного стану малого підприємництва
в сукупності господарюючих суб'єктів в Україні..... 259

Українець Владислава Володимирівна

Економічна сутність власного капіталу корпорації..... 263

Успенський Владислав Ігорович

Сутність франчайзингу та його види..... 267

Шевчук Ольга Миколаївна

Етапи управління грошовими потоками підприємства..... 275

Янчишина Катерина Василівна

Теоретичні засади формування позичкового
капіталу підприємства..... 280

Група ФМУ-18-1

Бовгиря Олександр Леонідович,
студент групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Коротун Володимир Іванович,
к.е.н., доцент

СУЧАСНЕ ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. В умовах дефіциту фінансових ресурсів, ключове значення відіграє раціональний розподіл і застосування бюджетних коштів в нашій державі. Від здійснення ефективної організації і реалізації бюджетного процесу залежить загальний розвиток бюджетної системи, головні функції якої полягають в підтримці фінансово-економічної стабільності та підтримці належного рівня життя в країні. Основним чинником, який впливає на бюджетний процес в нашій державі, є його інституційне забезпечення, яке визначає діяльність інституту державних та місцевих органів влади в сфері формування і застосування бюджетних коштів. Саме інституційне забезпечення має принципове значення на шляху нашої держави до побудови демократичного державотворення, розбудови громадянських інститутів і формування дієвої бюджетної політики на усіх рівнях. У даному контексті надзвичайно актуальним є дослідження сучасного стану інституційного забезпечення бюджетного процесу в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань інституційного забезпечення бюджетного процесу розкрито в працях таких науковців, як: Бугая Т., Буковинського С., Войнаренка М., Гетманця О., Гайдая Т., Лук'яненка І., Мартинюка В., Оніщенка С., Чугунова І., та інших.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні теоретико - практичних засад інституційного забезпечення бюджетного процесу України, висвітлення основних проблем в даному напрямку та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із основних принципів функціонування бюджетної системи в нашій державі відповідно до Бюджетного кодексу України є принцип ефективності і

результативності, котрий також розповсюджується і на бюджетний процес, фундаментом котрого є інституційне забезпечення.

Питання інституційної архітектури бюджетного процесу визначається науковцями, як найбільш оптимальним бюджетним співвідношенням, а саме, відношення дохідної і видаткової частин бюджетів усіх рівнів, дефіциту (профіциту) бюджетів, обсягу державної заборгованості в ВВП, структури бюджетних доходів та видатків, державної заборгованості, джерел фінансування дефіциту бюджету, загальний рівень бюджетної централізації, коефіцієнти міжбюджетного регулювання, а також головні положення бюджетного процесу, які містяться в ряді нормативно-правових актів [1, с. 4].

На основі систематизації та наукового аналізу фахівців в бюджетній сфері і власних думок, необхідно відзначити, що інституційне забезпечення бюджетного процесу формується із сукупності інститутів і інституцій, котрі відображають стійкі, адекватні існуючому суспільному ладу, зв'язки між його підсистемами.

Структуризація бюджетного процесу в нашій державі здійснюється в рамках відповідного інституційно-організаційного і інституційно-правового забезпечення бюджетного процесу, головним інструментарієм реалізації котрого є: стратегічне планування, транспарентність, бюджетна децентралізація, стабільність інституційного забезпечення, програмно-цільовий метод, фінансове стимулювання та санкції, бюджетний моніторинг, внутрішній контроль інституцій, єдиний портал бюджетної системи "Електронний бюджет".

Загалом система інституційного забезпечення бюджетного процесу в Україні показана на рис 1.

Зв'язки між елементами даного рисунку характеризуються синергією, головними властивостями котрої є складність, багатомірність, різноманітність, відкритість, нелінійність і ентропійність.

Інституційно-правове забезпечення бюджетного процесу складається з цілої низки нормативно – правових актів, зокрема: Конституція України, бюджетний кодекс України, ЗУ “Про державний бюджет України”, ЗУ “Про державне стратегічне планування”, стандарти бюджетного контролю, інші нормативно – правові документи, які регулюють бюджетні відносини.

Рис 1. Система інституційного забезпечення бюджетного процесу в Україні

Джерело: складено автором на основі [2]

Дослідивши інституційне забезпечення бюджетного процесу в Україні, проаналізуємо планування та виконання доходів та видатків Зведеного бюджету України (табл.1).

З таблиці 1. бачимо, у 2016 році доходи зведеного бюджету було виконано на – 100,16%, тобто відбулось перевиконання на 0,16%, у 2017 році виконано на 100,71%, тобто відбулось перевиконання на 0,71%, у 2018 році було виконано на 98,72%, відбулось недовиконання на 1,28%. В структурі доходів, основну частину відіграють податкові надходження, з табл.1 бачимо, що протягом звітного періоду відбулось перевиконання податкових надходжень порівняно із запланованими показниками. Загалом же динаміка виконаних доходів за 2016 – 2018 роки збільшилась на 401431,27 млн. грн.

Таблиця 1

**Динаміка планування та виконання доходів та видатків
Зведеного бюджету України за 2016 – 2018 роки (млн. грн)**

№	Роки	2016		2017		2018	
		План	Факт	План	Факт	План	Факт
1	Доходи усього (без урахування міжбюджетних трансфертів), з них:						
	Податкові надходження	781 580, 74	782 859, 49	1 009 820, 87	1 016 969,50	1 199 592,16	1 184 290,76
	Не податкові надходження	634 403, 55	650 781, 68	824 098, 89	828 158, 813	989 830, 44	986 348, 52
2	Видатки усього, з них	130 559, 04	125 502, 88	158 193,40	154 552, 06	198 740, 59	192 716, 61
	Поточні видатки	883 613,20	835 832, 06	870 490, 003	839 453, 03	1 334 543, 77	1 250 189, 52
	Капітальні видатки	787 938, 74	762 702, 46	817 556 70	798 597, 73	1 149 652, 48	1 106 010, 29
	Нерозподілені видатки	95 142,40	73 129,60	52 900, 40	40 855,30	183 944, 98	144 179, 23
		532,06	0	32,887	0	946,30	0

Джерело: складено автором на основі [2]

Видатки у 2016 році були виконані на 94,59%, тобто відбулось недовиконання видаткової частини на 5,41%, у 2017 році виконано на 96,43%, як бачимо відбулось недовиконання на 3,57%, у 2018 році було виконано на 93,68%, відбулось не до виконання на 6,32%. В структурі видатків найбільшу кількість становлять поточні видатки, за звітний період вони також не виконувались згідно плану. Загалом же динаміка виконаних видатків за 2016 – 2018 роки збільшилась на 414357,46 млн. грн.

Рахункова палата України згідно ст. 7 ЗУ «Про Рахункову палату», є структурним органом, який здійснює контроль бюджетного процесу а також аналіз річного звіту про виконання ЗУ «Про Державний бюджет України на», виконання державного бюджету [4]. Найбільші обсяги порушень бюджетного законодавства, у тому числі нецільове використання коштів і порушення при плануванні показано на рис 2.

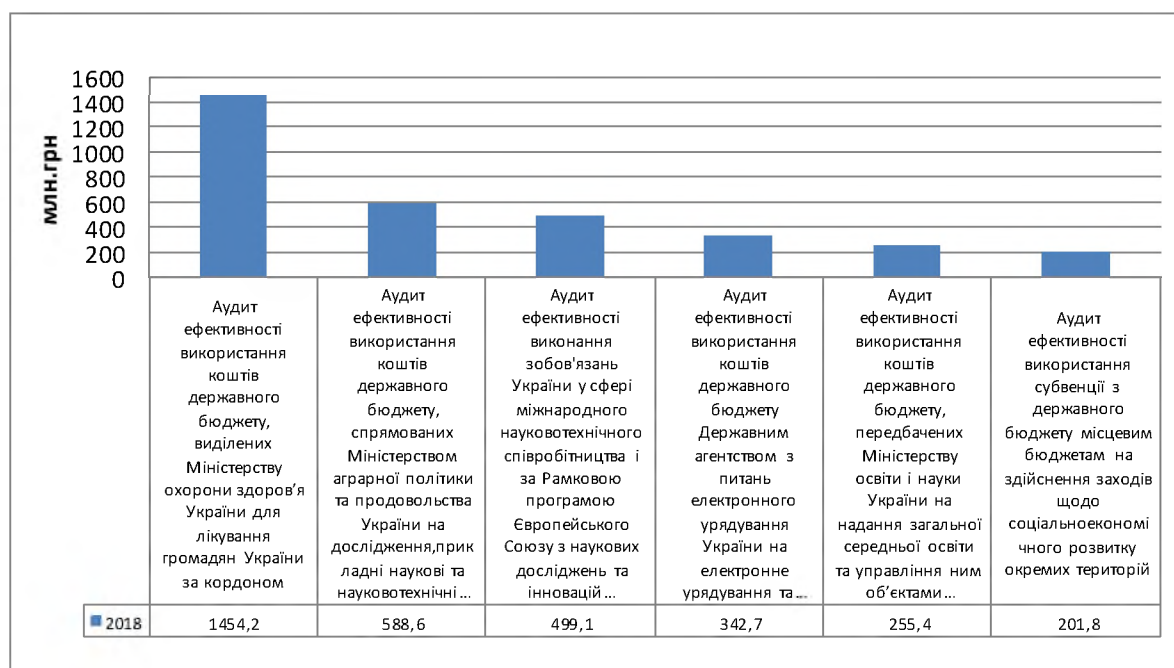

Рис 2. Найбільші обсяги порушень бюджетного законодавства, у тому числі нецільове використання коштів і порушення при плануванні у 2018 році (млн.. грн)

Джерело: складено автором на основі [5]

З рис 2. бачимо, у 2018 році найбільша сума порушень складала 1454,20 млн. грн, за не ефективне використання коштів державного бюджету, виділених Міністерству охорони здоров'я України для лікування громадян України за кордоном.

Важливою проблемою, котра гальмує процес інституційного забезпечення бюджетного процесу в Україні, є вплив інституту лобізму та політичної боротьби в нашій державі, котрі, без сумніву, є основними, але в умовах відсутності політичної стабільності не є сформованими.

Необхідною умовою формування системи інституційного забезпечення бюджетного процесу в Україні є наявність цілісної, стабільної та зрозумілої інституційно-правової бази. В даному контексті необхідно удосконалити інституційно-правове забезпечення бюджетного процесу в напрямку ув'язки бюджету із державною стратегією соціально-економічного розвитку. Практична реалізація цього можлива через прийняття ЗУ "Про державне стратегічне планування", в котрому повинні встановлюватись стратегічні цілі соціально - економічного розвитку держави, які знаходили б відображення в середньострокових цілях та пріоритетах, а в кінцевому результаті відображались в перспективному фінансовому плані, котрий має трансформуватись в головний фінансовий план держави – державний бюджет [2].

Не менш важливим є удосконалення правової бази здійснення бюджетного контролю в нашій державі, адже в інституційному плані він є неузгодженим. Головна проблема заключається в відсутності єдиної стандартизації його здійснення. На сучасному етапі така ситуація існує: в органах державного фінансового контролю щороку розробляється документація по процедурі контролю, але учасники бюджетного процесу, наділені контролюючими повноваженнями, також наділені правом розробляти внутрішню документацію із організаційного і методологічного забезпечення контрольних заходів. По суті, це правила, стандарти здійснення бюджетного контролю, поведінки контролюючих, розроблені певними органами, без взаємної узгодженості, що призводить до іноді зайвих в роботі підконтрольних суб'єктів безперервних контрольних заходів зі сторони контролюючих суб'єктів і унеможливорює розроблення єдиної оцінки роботи [6, с. 139]. Вирішення даної проблеми можливе через прийняття єдиних Стандартів державного бюджетного контролю, котрі мають охоплювати усі процедури організації контролю бюджетного процесу. Це дозволить збільшити рівень його якості та забезпечити захист інтересів підконтрольних суб'єктів.

Висновки. Отже, проведене нами дослідження дозволяє зробити такі висновки, інституційне забезпечення є підґрунтям для організації

формування бюджетного процесу. Воно функціонує на засадах синергетичного розвитку та формується із базисних та похідних бюджетних інститутів, котрі визначають рух бюджетних коштів відповідно до певних напрямків і структурних та інфраструктурних інституцій, які здійснюють забезпечення організаційно - управлінської координації взаємодії суб'єктів бюджетного процесу із певним інституційно - правовим забезпеченням та інструментами його реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чугунов І. Я. Інституційна архітектура бюджетної системи / І. Я. Чугунов // Фінанси України. — 2008. — № 11. — С. 3–10.
2. Бугай Т. Система інституційного забезпечення бюджетного процесу в Україні / Т. Бугай // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. - 2015. - № 2. - С. 103–118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2015_2_11.
3. Офіційні дані Державної казначейської служби України – 5. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
4. Про Рахункову палату України. URL: Закон України від 02 липня 2015 року № 576-VIII (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/576-19/page>
5. Офіційні дані Рахункової палати України URL: https://rp.gov.ua/uploadfiles/Activity/Reports/2018/ZVIT_RP_2018.pdf
6. Гетманець О. П. Напрямки удосконалення законодавства щодо бюджетного контролю / О. П. Гетманець // Юридична наука. — 2011. — № 2. — С. 134–141.

Василюк Вікторія Вікторівна,

студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Нечипоренко Аліна Володимирівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів

імені Л. Л. Тарангул

ДОСВІД КРАЇН ЄС ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Сучасний стан регіонального розвитку України характеризується значними диспропорціями розвитку адміністративно-територіальних одиниць, посиленою концентрацією економічної активності на рівні мегаполісів, наявністю системи державного управління регіональним розвитком, яка залишається ще малоефективною. Стрижневою проблемою такого стану є недосконалість системи територіальної організації влади та різноманітні ухилення від реалізації адміністративно-територіальної реформи, застосування несучасних механізмів відносин центру з регіонами та загалом регіонів між собою. Все зазначене потребує формування оновленої регіональної політики, яка б дійсно відповідала викликам часу й потребам розвитку регіонів та ґрунтувалася на кращих вітчизняних і зарубіжних практиках.

Ураховуючи, що нині найбільш прогресивний досвід з питань регіонального розвитку накопичив Європейський Союз (далі – ЄС), найбільший науковий і практичний інтерес представляє вивчення інструментів, механізмів та інших особливостей регіональної політики саме цього інтеграційного об'єднання [1, с. 78].

Реалізація державної регіональної політики залежить від механізмів та інструментів, які забезпечують регіональний розвиток. М. Кужелев та А. Нечипоренко вважають, що «під регіональним розвитком слід розуміти процес накопичення позитивних змін, що визначаються за допомогою сукупності показників соціально-економічного стану та в результаті приводять до зростання розвитку економіки та рівня життя населення певного регіону в довгостроковому періоді» [2, с. 17].

Тому для досягнення позитивних змін та розвитку економіки регіональна політика країн-членів ЄС традиційно використовувала

інструменти, які набувають різного значення для різних країн. При цьому, відносна важливість різних інструментів змінювалася з часом.

Під інструментами у регіональній політиці розуміють фінансові, політичні, нормативно-правові та інші засоби, спрямовані на дотримання врівноваженого соціального й економічного регіонального розвитку. Бюджетно-податкові інструменти регіональної політики визначаються її цілями, зокрема сприяння розвитку та структурної перебудови регіонів, підтримка економічного і соціального перетворення регіонів, котрі зазнають структурних труднощів, підтримка адаптації та модернізації політики та систем навчання й зайнятості [3, с. 150].

Фінансові інструменти стимулювання розвитку регіонів, зокрема бюджетно-податкові, існують майже в усіх країнах-членах ЄС. Такі інструменти як інвестиційний грант, субсидіювання відсоткових ставок використовуються у Бельгії, Німеччині, Греції, Норвегії, Португалії, Великій Британії; податкові пільги – у Фінляндії, Франції, Греції, Італії; субсидії, пов'язані з використанням робочої сили, – в Австрії, Бельгії, Франції, Ірландії, Швеції, Великій Британії; податкові знижки на амортизацію – у Греції; транскордонні пільги – у Фінляндії, Швеції з метою зацікавлення фірм розміщувати виробництво або інвестиції в проблемних регіонах [4, с. 98].

Серед різноманітних бюджетно-податкових інструментів та механізмів формування регіональної економічної політики в країнах ЄС найпоширенішою практикою є бюджетне фінансування окремих секторів економіки в «проблемних» регіонах й надання податкових пільг таких, як податковий кредит та зменшення ставки податку на прибуток підприємств.

Так, досвід країн Європи з унітарним устроєм, подібною до України ієрархією органів управління (Польща, Франція, Італія та ін.) у формуванні місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин свідчить, що ці країни мають подібні співвідношення переданих загальнодержавних доходів та власних місцевих надходжень, обсяги трансфертів. Найбільш поширеними є загальні нецільові трансферти – дотації, що доводять свою ефективність, надаючи можливість органам місцевого самоврядування не тільки самостійно визначати пріоритетні напрями витрачання коштів, а й сприяти їх раціональному використанню. Моделі прийняття рішень стосовно міжбюджетних трансфертів у зарубіжних країнах будуються на прямих відносинах між державним

бюджетом та місцевими бюджетами і формальному підході до визначення обсягу трансфертів [2, с. 138].

Також для багатьох країн ЄС характерне застосування цільових трансфертів. Наприклад, у Швеції до початку 80-х років минулого століття три чверті субсидій були цільовими, але надалі вони знизилися і становили, відповідно, 25 і 18 % для міських та сільських громад. Законодавчою основою для асигнування трансфертів є покриття тих фінансових витрат громад, які, згідно із законодавством, спрямовані на виконання обмежених повноважень. Саме тому основними інструментами регіональної економічної політики Швеції є вирівнювання доходів і витрат регіонів, надання їм дотацій, а також участь держави у фінансуванні інвестиційних проектів, які сприяють зміцненню конкурентоспроможності регіонів як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Водночас, слід зазначити, що ключова передумова ефективності шведської моделі регіонального розвитку – високий рівень децентралізації державної влади та відповідно автономність і фінансова самостійність органів місцевого самоврядування [5, с. 39].

Для Німеччини характерна триступенева система міжбюджетного вирівнювання. По-перше, здійснюється прибуткове вирівнювання через надходження ПДВ до бюджетів суб'єктів федерації. Другий вид міжбюджетного вирівнювання полягає в перерозподілі бюджетних ресурсів між бюджетами земель без втручання з боку федерального уряду. В якості критерію для визначення одержувачів трансферту розраховується регіональний фіскальний потенціал, який є сумою податкових доходів регіонального бюджету з коригуваннями на надані податкові пільги та обсяг податкових доходів місцевих бюджетів, скоригованих на щільність населення, ступінь урбанізації. Третім видом фінансової підтримки регіонів у Німеччині є прямі федеральні гранти деяким територіям. При цьому розрізняються трансферти територіям з низьким та високим рівнем бюджетних доходів як компенсації за високий обсяг вирівнюючих платежів на користь східних земель, трансферти на особливі потреби деяким землям, трансферти на погашення заборгованості регіональними бюджетами, трансферти бюджетам східних земель для стимулювання інвестицій та економічного зростання [4, с. 98].

Щодо податкових інструментів регіонального розвитку, то варто зауважити, що досить великий набір податкових стимулів та вмiла реалізація податкової політики зумовили стрімке забезпечення стійкого розвитку у країнах Європейського Союзу.

Серед податкових інструментів, що використовуються для вирішення проблем розвитку регіонів, у тому числі і екологічних, у зарубіжних країнах, слід також виділити такі: у Великій Британії – податки, прямі платежі за забруднення, ресурсні платежі; Швеції, Франції, Нідерландах та інших країнах ЄС – прямі платежі за забруднення понад встановлені ліміти, податки, ресурсні платежі [6, с. 47].

Світовий досвід використання бюджетно-податкових інструментів регіонального розвитку вказує на те, що державна підтримка в країні має бути орієнтована на стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів та посилення їхньої конкурентоспроможності. Досягнення таких результатів в Україні можливе за умови використання фінансових інструментів, що спрямовані на зменшення фіскальної допомоги на вирівнювання, тобто використання фінансових стимулів, що є поширеними інструментами реалізації регіональної політики ЄС і доцільними для застосування у вітчизняній практиці в умовах сьогодення для посилення зацікавленості органів місцевого самоврядування в нарощенні власного фінансового потенціалу.

Значна увага, що приділяється проблемам розвитку регіонів в країнах ЄС й застосуванням дієвих бюджетно-податкових інструментів, є підтвердженням того, що державна регіональна політика є важливим фактором забезпечення економічного зростання та суспільної злагоди в країні. Формування й реалізація державної регіональної політики з врахуванням досвіду та відповідно до стандартів регіональної політики європейських держав може стати важливим кроком на шляху включення української економіки в європейський економічний простір та інтеграції України у Європейське Співтовариство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чертков С. І. Інструменти реалізації регіональної політики ЄС / С. І. Чертков // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. – 2012. – № 1. – С. 78–82.
2. Кужелєв М. О. Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку: практика використання в Україні : монографія / М. О. Кужелєв, А. В. Нечипоренко. – Київ : «Центр учбової літератури», 2019. – 224 с.
3. Стройко Т. В. Сучасні аспекти функціонування основних інструментів і механізмів регіонального розвитку ЄС / Т. В. Стройко //

Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2014. – Вип. 7(1). – С. 149–152.

4. Нечипоренко А. В. Зарубіжний досвід використання фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку / А. В. Нечипоренко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2017. – Вип. 25. – С. 97–101.

5. Архипенко І. М. Зарубіжний досвід формування й реалізації регіональної економічної політики / І. М. Архипенко // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2019. – Вип. 2 (41). – С. 32–42.

6. Кужелев М. А. Налоговые льготы как инструмент налоговой политики государства / М. А. Кужелев, Т. И. Приходько // Финансы, учет, банки. – 2002. – №1. – С. 45–51.

Вегера Вікторія Юріївна,
студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Коротун Володимир Іванович,
*к.е.н., с.н.с., доцент кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул*

ЗОВНІШНІЙ ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: ПОЗИТИВНІ І НЕГАТИВНІ ЧИННИКИ

Починаючи з XVI століття вчені-економісти різноманітних економічних шкіл вели суперечки стосовно того, чи варто проводити залучення зовнішніх державних запозичень для фінансування дефіциту бюджету країни. Із одного боку, залучення додатково коштів, активізує національну економіку, стимулюючи інвестиції у виробництво чи споживання, із іншого – витрати на обслуговування зовнішньої державної заборгованості спричиняють відтік ресурсів із країни. Нині, з розвитком фінансових ринків з'являються нові цілі державних запозичень. Так, зокрема, активізується випуск індексованих державних облігацій, що приваблює нові категорії інвесторів. Це дає змогу, з одного боку, задовольнити їм потреби інвесторів, що в ситуації невизначеності мають потребу у гнучких інструментах, і відповідно, збільшують попит на державні боргові цінні папери. Дивлячись з

іншого боку, окрім задоволення потреб у фінансових ресурсах, держава може зменшувати ризики державного боргу, через те, що при стабілізації національної валюти, а також спаданні напруженості фінансових ринків, коли інфляція та ставки відсотків знижуються, проіндексовані до рівня інфляції цінні папери дають змогу знизити відповідні виплати по державному боргу.

Враховуючи цільові орієнтири, обґрунтуємо основні можливі ефекти залучення зовнішніх запозичень та наслідки боргового навантаження для національної економіки. Зазначимо, що під макроекономічним ефектом розуміємо зміну параметрів макроекономічної кон'юнктури, фінансової (зокрема, фіскальної та монетарної) політики держави та національного багатства [5].

Дослідимо позитивні і негативні макроекономічні чинники від збільшення зовнішнього позичкового фінансування державного бюджету в короткостроковому періоді (з позиції позичальника) (рис. 1).

Рис. 1. Позитивні і негативні ефекти залучення і погашення зовнішнього боргу.

Джерело: адаптовано автором за [2], [4], [6].

За своєю природою, ще на стадії залучення, державні зовнішні позики здійснюють макроекономічну функцію як регулювання податкового навантаження на суспільство. При вирішенні питання чи

збільшувати податковий тягар або залучати державні позики, як правило, перевага надається борговому фінансуванню бюджету, одночасно послаблюючи навантаження на податкові джерела надходжень до бюджету. Таким чином, у короткостроковому періоді, зацікавленість фінансової політики може полягати у тому, щоб з метою збільшення програмних видатків бюджету залучити найбільший обсяг зовнішніх фінансових ресурсів за мінімальною вартістю [1].

Саме тому, заходи, які здійснюються при реалізації фінансової політики, направлені, зокрема, на боргове фінансування дефіциту бюджету (а не на збільшення податкового навантаження), що сприятиме зростанню ефективного попиту. Зростання ефективного попиту, разом з тим, сприятиме зростанню ВВП. Вцілому, зовнішні державні запозичення, які, збільшуючи можливості держави у нарощуванні видатків, і сприяють економічному зростанню за такими двома напрямками: капітальними та поточними (рис. 2).

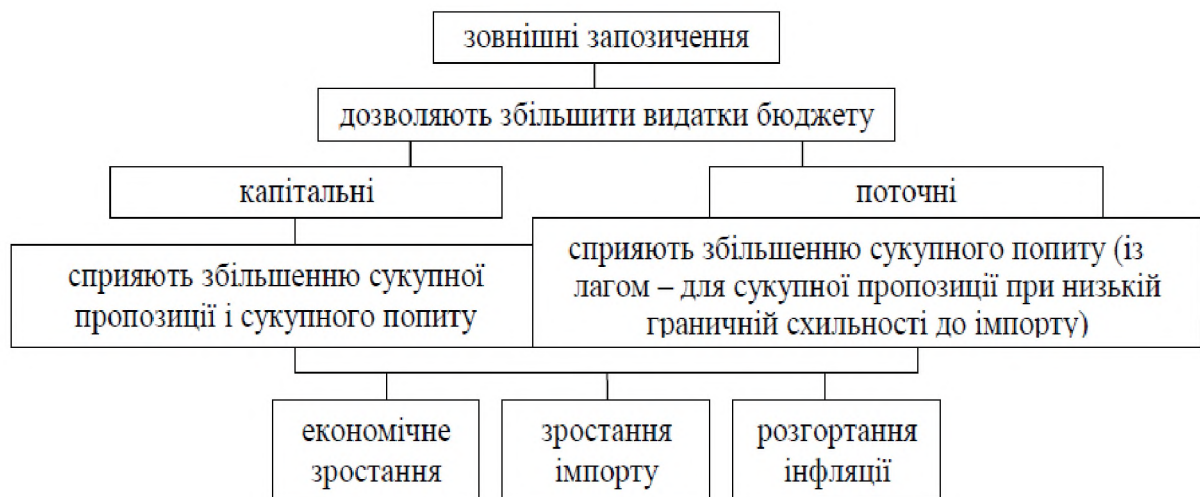

Рис. 2. Напрями впливу зовнішніх запозичень на економічне зростання

Джерело: адаптовано автором за [2], [3], [6].

Якщо розглянути перший напрям, то він полягає у створенні більших можливостей задля зростання сукупної пропозиції в тому випадку спрямування позичених коштів саме на капітальні видатки.

Другий напрям впливу забезпечує економічне зростання через стимулювання сукупного попиту та зростання державних витрат навіть в тому випадку, якщо вони направлені для поточного споживання (у відповідності до основних положень вчення економічної теорії (кейнсіанства). Разом з тим, слід враховувати можливості нееластичності

сукупної пропозиції відносно змін у сукупному попиті, яке може призвести до стимулювання імпорту, чи розгортання інфляційних процесів (що є результатом зростання грошової маси без врахування зростання товарної маси).

Таким чином, здійснення зовнішніх державних запозичень має свій позитивний наслідок для суспільства: збільшення можливостей для економічного зростання. Разом з тим, не дивлячись на ряд позитивних ефектів, негативним наслідком зростання зовнішнього державного боргу є посилення податкового тиску на вітчизняних виробників для акумуляції додаткових коштів погашення зовнішньої заборгованості, відповідно це, буде стимулювати “втечу” капіталу з країни [5].

Позитивні чинники накопичення зовнішнього державного боргу в короткостроковому періоді, нівелюються у довгостроковому періоді в разі неефективного використання запозичених коштів. Але у разі ефективного використання позичених коштів, економічне зростання економіки країни підвищується. Разом з тим, відбуваються процеси зростання валового нагромадження, а також зростає рівень внутрішніх доходів і т. ін. Отже, вилучення ресурсів державного бюджету на погашення і обслуговування зовнішнього державного боргу середньострокового і довгострокового періоду не матиме негативного впливу на економічну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баженова О. В. Акумуляування зовнішнього державного боргу України: сподівання на зростання економіки чи занепад (емпіричні аспекти) / О. В. Баженова, Ю. М. Черниш // Бізнес Інформ. - 2017. - № 3. - С. 237-242.

2. Карапетян О.М. Фінансово-правові аспекти боргових зобов'язань України та правові колізії управління державним боргом / О. М. Карапетян, А.В. Філімонова // Ефективна економіка. - 2016. - № 11.

3. Котіна Г. М. Зовнішні державні запозичення в Україні: політика формування та загрози використання / Г. М. Котіна, Н. Ю. Скрипка, М. М. Степура // Бізнес Інформ. - 2018. - № 4. - С. 275-285.

4. Напрями формування податкової політики України в контексті фіскальної децентралізації та розширення бази оподаткування : монографія / А.І. Крисоватий, О. М. Десятнюк, Л. П. Амбрик, С. Д. Герчаківський, В. І. Дмитрів; ред.:

А.І.Крисоватий, О. М. Десятнюк; Терноп. нац. екон. ун-т.- Тернопіль : ТНЕУ, 2016.- 181 с.

5. Аналіз структури та динаміки зовнішньої заборгованості України в умовах кризи / А. Р. Lyubchenko // Екон. вісн. Нац. техн. ун-ту України "КП" : зб. наук. пр. - 2017. - Вип. 14. - С. 41-46.

6. Управління зовнішнім боргом України з врахуванням досвіду різних країн світу / N. M. Yevtushenko, V. V. Malyshko, A. Yu. Tsaruk // Екон. вісн. ун-ту/Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. - 2017. - Вип. 35/1. - С. 193-200.

Вереша Наталія Миколаївна,
студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:
Ріппа Марія Богданівна,
доцент кафедри фінансів
ім. Л. Л. Тарангул

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Соціальне страхування є основним елементом системи захисту в країнах з розвинутою ринковою економікою, це позитивно впливає на ефективний розвиток громадянського суспільства на демократичних засадах.. Соціальні інститути сприяють забезпеченні соціальної безпеки, сталого економічного розвитку і це дає можливість збалансувати інтереси всіх соціальних груп населення.Однією із ознак цивілізованості громадянського суспільства, його розвитку на демократичних основах є ефективне функціонування системи соціального страхування

Метою статті є обґрунтування зарубіжних моделей соціального страхування задля запозичення вказаної практики до вітчизняних процесів.

Нині, трансформаційні процеси вітчизняної економіки потребують глибокого дослідження стану міжнародного ринку соціального страхування та окреслення векторів ефективного використання світового досвіду у процесах модернізації національної моделі , що сприятиме

всебічній реалізації економічних реформ, стабільному розвитку держави та її подальшу євроінтеграцію [4].

Організація соціального страхування визначається моделями соціального захисту, проголошеними тією чи іншою державою. При цьому останні визначають ще й систему фінансових відносин у суспільстві. Так, якщо реалізується модель «мінімальної держави», то соціальна функція держави виявляється слабо і фінансових ресурсів для її реалізації потрібно менше, а отже, рівень оподаткування в економіці буде невисокий (наприклад, країни Північної Америки). Навпаки, якщо суспільство будує соціально орієнтовану (змішану) державу з широко вираженою соціальною функцією, то потреба у фінансових ресурсах для неї зростає, а отже, рівень оподаткування в економіці буде вищий (наприклад, країни Скандинавії чи континентальної Європи). Виникає потреба згрупувати існуючі моделі соціального страхування в ринкових умовах та проаналізувати можливість їхнього використання в Україні.

У країнах-членах Європейського Союзу домінують чотири основні моделі соціального захисту: континентальна (модель Бісмарка), англосаксонська (модель Беверіджа), скандинавська і південно-європейська[5].

Модель Отто фон Бісмарка (так звана континентальна модель) — полягає у наявності тісного зв'язку між рівнем соціальних виплат та тривалістю страхового стажу. Ця модель в повній мірі орієнтована на діючий механізм соціального страхування, фінансове забезпечення всіх соціальних виплат здійснюється в більшій мірі, рахунок страхових внесків як роботодавців так частково і внесків застрахованих осіб. Підсумовуючи зауважимо, що, вище проаналізована модель базується на принципі еквівалентності, суть якого полягає в тому, що розмір страхових виплат в повній мірі залежить від суми сплачених страхових внесків.. Отже, подальший розвиток системи патерналістської опіки держави приводить до модифікації змісту цієї моделі й зростання частки бюджетних ресурсів у фінансуванні системи соціального захисту.

Слід зауважити, що Попри важливість принципів обов'язковості, всеохопленості соціального страхування, вони дотримується не завжди. В основному це пояснюється існуванням граничних рівнів доходу, вище яких або відбувається лімітування відрахувань, або вони взагалі вже не належать до системи соціального страхування [1].

Модель Лорда Вільяма Беверіджа широко відома як англосаксонська модель представлена в Європі такими країнами як Велика Британія та Ірландія. Вона базується на таких принципах :1- всезагальності системи соціального страхування; 2-принцип однаматності й уніфікації соціальних послуг і виплат; 3- принцип розподільної справедливості- основний у даній моделі, оскільки мова йде не про професійну (як у бісмаровській моделі), а про національну солідарність.

Фінансове забезпечення англосаксонських моделей соціального захисту реалізується у двох формах за рахунок страхових внесків, трансфертів державного бюджету. Принагідно зауважимо, що ця модель соціального захисту активно функціонує у таких скандинавських країнах як Данія , Швеція, Фінляндія. Характерно , що тут соціальний захист сприймається як законне право громадянина. Саме широке охоплення різних соціальних ризиків і життєвих ситуацій, які вимагають підтримки суспільства вважається відмінною рисою скандинавської моделі [2].

В цілому рівень соціальної захищеності, пропонований цією моделлю, доволі високий. Не в останню чергу це досягається за рахунок активної перерозподільної політики, спрямованої на вирівнювання даної моделі є високо організоване суспільство, побудоване на основі відданості принципам інституційного суспільства добробуту. Єдиною частиною соціального захисту, виділеною з загальної системи, є страхування від безробіття, яке є добровільним і управляється профспілками.

Південно-європейська модель представлена в Італії, Іспанії, Греції й Португалії. В цих країнах системи соціального захисту були створені або вдосконалені лише упродовж останніх десятиліть. Дану модель можна інтерпретувати як таку, що розвивається, перехідну. Західні дослідники відзначають її «рудиментарність».

Як правило, рівень соціальної захищеності в цій моделі відносно низький, а завдання соціального захисту часто розглядається як справа родичів і сім'ї.

Фінансування системи соціального страхування в Німеччині здійснюється в основному за рахунок страхових внесків як застрахованих працівників так і роботодавців, а також, частково, за рахунок коштів держави, та комбінації обох видів фінансування. Гарантом виконання соціальних зобов'язань виступає держава, через механізм

перерозподілу частини коштів на покриття видатків у вигляді державних дотацій.

Основним принципом шведської системи соціального захисту є її універсальність, тобто охоплення всіх прошарків населення. Наступним за важливістю принципом, характерним для багатьох європейських «соціальних економік», є принцип соціальної солідарності, який полягає в тому, що всі громадяни рівним чином і незалежно від соціального статусу беруть участь у фінансуванні системи соціального захисту, докладаючи співмірний своїм доходам внесок.

Важливою характерною рисою сучасної ринкової економіки та становлення правової соціальної держави є розвиток нової всеохоплюючої системи соціального забезпечення населення, а саме: розвиток соціального страхування і соціальної допомоги. В системі соціального страхування основним правовим інститутом виступає пенсійне страхування.

Система пенсійного забезпечення в північноєвропейських країнах займає важливе місце в їх національних фінансових моделях.

Необхідно відмітити, що на даний час в Скандинавських країнах запроваджено пенсійний вік, як і в більшості європейських країн, який досяг 65 років. Норвегія підвищила його до 67 років[2].

Завдяки збільшенню тривалості життя, ранньому виходу на пенсію, високому рівню пенсій громадяни пенсійного віку мають дуже високу купівельну спроможність. Система державних пенсій поступово уступає місце пенсійній системі співучасті, за якою люди є власниками своєї пенсії, накопичуючи її шляхом регулярних внесків.

У Швеції, яка є засновницею Скандинавської моделі соціальних відносин, пенсійна реформа почала проводитися в 1995 році. Вона базувалась на створенні трьох рівнів як і інших країнах Північної Європи. Перший рівень складала обов'язкова солідарна пенсійна система, другий – обов'язкова накопичувальна система, третій – добровільні професійні і індивідуальні пенсійні заощадження.

Дана модель є характерною також для Данії, Норвегії, Фінляндії. Її основна характерна риса полягає в тому, що вона побудована на принципах пенсійного страхування, які ставлять розміри пенсій в пряму залежність від сплачених страхових пенсійних внесків.

Важливою складовою суспільного добробуту в державах з соціально орієнтованою ринковою економікою є захист працюючого населення, який здійснюється через соціальне страхування. Система

соціального страхування кожної держави є динамічною і змінюється з розвитком її суспільства.

Таким чином, проблема підвищення рівня захисту населення України і, зокрема, розвитку соціальних видів страхування потребує розроблення державної політики ефективного розвитку соціального страхування разом з загальнонаціональними економічними пріоритетами. Мають передбачатись умови для подальшого розвитку законодавчої та удосконалення нормативної бази, запровадження системи загальнообов'язкового медичного страхування тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринчишин І. М. Регіональні особливості формування та використання фінансових ресурсів соціального страхування / І. М. Гринчишин // Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку: монографія /; За наук. ред. д.е.н. Сторонянської І. З. – Львів, 2014. – С. 299–345.
2. Рудик В.К. Практичний досвід використання накопичувального пенсійного страхування в національних пенсійних моделях Скандинавських країн /В.К.Рудик//Сталий розвиток економіки. – 2011
3. Серватинська І. М. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід / І. М. Серватинська // Світ фінансів. – 2014. – Вип. 3. – С. 163–172.
4. Сидорчук А.А. Моделі реалізації соціального страхування в ринковій економіці: світовий досвід та реалії запровадження в Україні [Електронний ресурс]/Режим доступу: www.nbuv.gov.ua
5. Степанова О. В. Фінансування соціального захисту в умовах децентралізації: зарубіжний досвід та національні реалії / О. В. Степанова // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 22. – С. 73-79.

Вишньовська Діана Вікторівна,
студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Ріппа Марія Богданівна,
*к.е.н, доцент кафедри фінансів
імені Л. Л. Тарангул.*

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

***Анотація.** У статті проаналізовано економічну сутність державних видатків бюджету на соціальний захист населення та розглянуто пріоритетні напрямки оптимізації видатків з державного бюджету на соціальний захист населення.*

***Ключові слова:** оптимізація, видатки бюджету, державний бюджет, фінансування, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна допомога.*

Актуальність проблеми. Видатки з бюджету на соціальний захист населення є необхідним кроком у реалізації прав і свобод людини, а з іншого боку, пріоритетними є цілі використання бюджету для матеріального забезпечення громадян. Зростаючі обсяги бюджетних видатків соціального призначення в Україні, поки не забезпечують належного рівня життя населення, підвищення добробуту. Великим надбанням європейської цивілізації є постулат, що держава, як найвища форма організації людського співжиття повинна служити людині та суспільству в цілому, забезпечувати виконання численних своїх функцій в усіх сферах економіки, політики, соціального буття. Важко створити однозначну ієрархію пріоритетів і проблем суспільства, але за нашим переконанням, беззаперечним є лідерство соціального захисту, форми і методи якого забезпечують, задоволення життєво необхідних потреб кожного громадянина на рівні не нижче прожиткового мінімуму. Ефективність і результативність соціального захисту органічно невіддільні від можливостей фінансової системи держави, і бюджетних пріоритетів, загалом – від перерозподільних процесів. Осмислення й дослідження останніх постійно знаходиться у фокусі уваги вітчизняних і зарубіжних учених фінансистів[6, с.140]. Окремі питання видатків бюджету на соціальний захист населення розглядали

у своїх працях такі вітчизняні науковці: Бедринець М., Берданова О. Кириленко О., Огінська А., Ріппа М. [4,5], та інші. Однак, залишається значна низка питань, які потребують детального дослідження у частині оптимізації та розподілу видатків бюджету на соціальний захист населення.

Забезпечення підтримки відповідних категорій громадян потребує збалансування рівня планових видатків з бюджету і їх оптимальний розподіл. Саме тому, оптимізація видатків бюджету на потреби соціально незахищеного населення є основним елементом державної політики.

На думку вітчизняного вченого Борецької Н.П., соціальний захист населення – це системне поняття, що передбачає використання різних форм та методів соціального захисту з дотриманням диференційованого підходу до кожної людини або соціальної групи[2, с.18]. Аналітика наукових досліджень вітчизняних вчених дала підстави трактувати соціальний захист населення як сукупність заходів, які здійснює держава щодо осіб, які потрапили в поле соціальних ризиків, які призвели до втрати доходу та інших причин. Головна мета соціального захисту та соціального забезпечення полягає в зниженні негативних наслідків реалізації соціальних ризиків стосовно добробуту соціально незахищених людей та поверненні добробуту до стандартів, прийнятних у європейському суспільстві[1, с.18]. Спеціальною нормою в вітчизняному законодавстві, яка регулює процедуру фінансування надання соціальних послуг населенню є Закон України «Про соціальні послуги».

Кожна частина планування витрат державного бюджету на соціальні потреби населення, відповідно, має формальну та суттєву складові. До формальної складової відносяться обов'язкові реквізити, пункти та положення, які повинні бути присутні у відповідній частині, а суттєва складова відображає змістове наповнення тих пунктів формальної складової, які потребують розгорненого викладу. Напрямки фінансування є важливою складовою фінансової підсистеми з механізму реалізації соціального захисту населення України та представлено консолідувати їх за двома характерними ознаками: за критерієм форми соціального захисту (соціальні виплати, соціальні послуги), та за критерієм об'єкта захисту (захист працездатного, непрацездатного населення, універсальні заходи соціального захисту).

Дані представлені у таблиці. 1, свідчать, що найбільшу частку склали видатки на соціальний захист пенсіонерів (92,4%). Обсяг і структура видатків місцевих бюджетів на соціальний захист за функціональною класифікацією характеризує ступінь фінансового забезпечення делегованих повноважень. На користь здійснення таких видатків свідчить те, що органи місцевого самоврядування оперують більш повною і достовірною інформацією про фінансове і майнове становище мешканців території[5, с.36]. Найбільш вагомими видатками за статтею допомоги у вирішенні житлового питання – 67,1 млрдгрн (47,5%). За рахунок цих коштів у 2018 р. понад 9,6 млн домогосподарств було призначено субсидію, у 2011 р. – 2,09 млн та у 2016 р. – 6,01 млн. Друге місце за обсягом фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів займають видатки на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді – 44,1 млрдгрн (31,2%). Ці видатки були спрямовані на виплату допомоги у зв'язку з вагітністю і пологами, на догляд за дитиною до 3 років, при народженні дитини, самотніми матерями, малозабезпеченими сім'ями тощо.[5, с.36].

Отже, під оптимізацією видатків державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення слід вважати процес сталого підвищення рівня ефективності їхнього здійснення [4, с.34]. Вона досягається через перерозподіл коштів серед основних напрямків, зміни методів розрахунку загальних обсягів видатків відповідно до основних суспільних потреб наявних фінансових ресурсів держави.

Питання оптимізації видатків бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення лежить в двох площинах, які зображені : по перше – це визначення категорій громадян, які потребують першочергового соціального захисту за рахунок бюджетних коштів; по друге – це визначення економічно обґрунтованого рівня соціальної допомоги, який би відповідав сучасним реаліям [3, с.56].

Джерелами фінансування соціального захисту населення є кошти бюджетів, соціальних державних позабюджетних та недержавних фондів, суб'єктів господарювання різних форм власності, приватних осіб та домогосподарств. Українська модель містить багато елементів попередньої планової економіки, але загалом зміни в економічній системі помітно вплинули на її структуру і функціонування.

**Склад та структура видатків зведеного бюджету
на соціальний захист та соціальне забезпечення
за функціональною класифікацією у 2018 р***

Групи видатків	Державний бюджет			Місцевий бюджет		
	Загальна сума факт. видатків, млрдгрн	Пито- ма ва- га, %	Вико- нан-ня плану (%)	Загальна сума факт видатків, млрдгрн	Пито- ма ва- га, %	Вико- нан- няпла- ну, %
Соціальний захист та соціальне забезпе- чення	144,5	100	99,6	141,3	100	98,6
Соціальний захист на випадок непрацездатності	2,1	1,5	98,1	10,7	7,6	97,1
Соціальний захист пенсіонерів	133,5	92,4	10,0	6,7	4,7	95,7
Соціальний захист ветеранів війни та праці	1,5	1,0	99,3	5,3	3,8	98,1
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	0,07	0,04	96,0	44,1	31,2	97,8
Соціальний захист безробітних	-	-		0,1	0,08	83,3
Допомога у вирішенні житлового питання	1,6	1,1	88,9	67,1	47,5	99,7
Соціальний захист інших категорій населення	5,7	3,9	98,8	3,8	2,7	98,7
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	0,02	0,01	99,0	-	-	
Інша діяльність у сфері соціального захисту	0,1	0,07	24,8	3,3	2,3	94,0

**Джерело.[5, с.36]*

Проте, наскільки достатнім є рівень фінансування однієї з основних функцій держави—соціального захисту, а також щодо її пріоритетності на певному етапі соціально-економічного розвитку країни, можна судити з аналізу обсягів, структури державних видатків на соціальний захист, що зображено нами на рис.2.

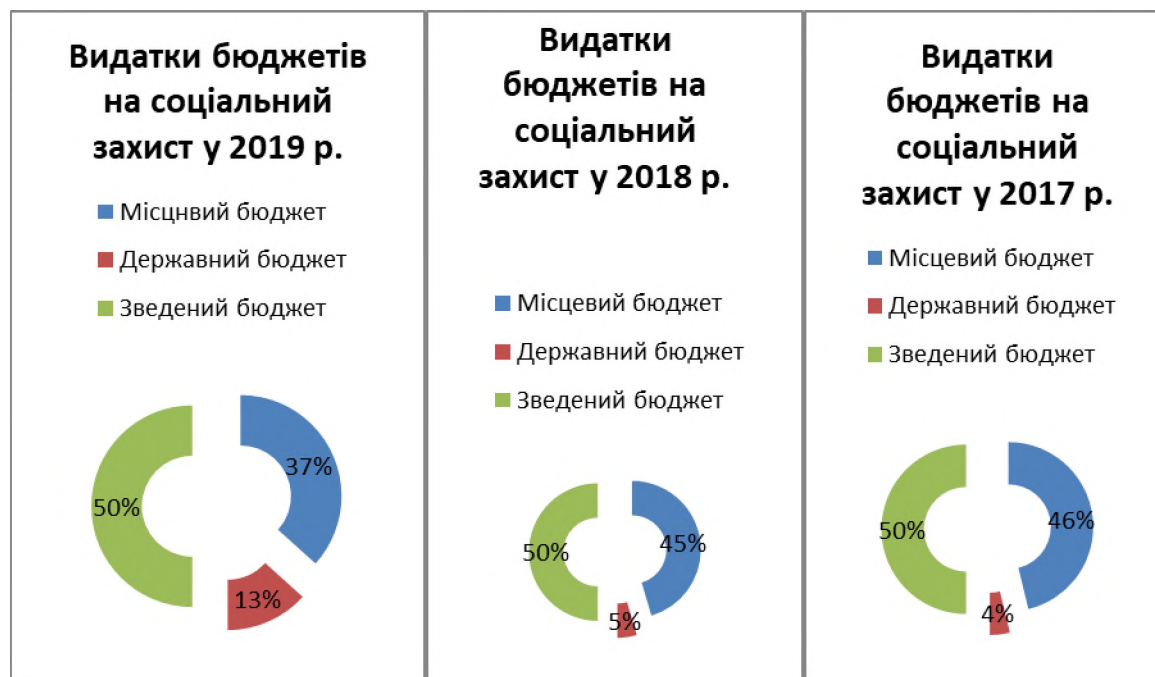

Рис. 2. Динаміка видатків на соціальний захист за рахунок коштів зведеного бюджету України у 2017–2019 рр.

Джерело [4, с. 33]

Висновки:

Узагальнюючи вищесказане можна зробити висновок про те, що соціальний захист повинен розглядатися як категорія, яка відображає сукупність відносин, що складаються в суспільстві з приводу виробництва, розподілу і перерозподілу суспільного продукту з метою забезпечення адекватної соціальної адаптації і інтеграції індивідів, не здатних самотійно справитися з негативною дією соціальних ризиків. У даній роботі розкрито теоретичні підходи і сформульоване власне трактування оптимізації видатків бюджету на соціальний захист населення що характеризує процес надання такого їх обсягу, який був би достатнім задля достатнього забезпечення захисту населення від впливу навколишніх соціальних ризиків. Удосконалення видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення за такою послідовністю узгоджується із зазначеним розумінням оптимізації як вдосконалення процесу з підвищення їх ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бедриниць М.Д. Вітюк Н.П. Оцінка бюджетного фінансування соціального захисту та соціального забезпечення. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України №2, 2015, С.15-26

2. Берданова О. Шляхи вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування щодо надання послуг соціального захисту / О. Берданова, Н. Гринчук // Вісн. НАДУ. – 2004. – № 1. – С. 293–297.
3. Огінська А. Ю. Оптимізація видатків бюджету на соціальний захист. Формування фінансового механізму сталого розвитку України : моногр. / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. П. Кириленко та д-ра екон. наук, доц. О. І. Тулай. – Тернопіль: ТНЕУ, 2017. – С. 190-199.
4. Огінська А. Ю., Кириленко О. П. Фінансування соціального захисту населення в Україні: тенденції та перспективи. Інноваційна економіка. 2018. № 1-2 (73). С. 175-182.
5. Ріппа М.Б. Імперативи бюджетного фінансування соціально-го захисту та соціального забезпечення в Україні. Світ фінансів. Випуск 3 (56) 2018, С. 28-41.
6. Ріппа М.Б. Концептуальні засади соціального захисту в контексті теорії загального добробуту. Економічний вісник університету ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Випуск 38. 2018, С. 139-145

Гавчук Андрій Олегович,
студент групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Ріппа Марія Богданівна,
*к.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

В Україні систематично проводяться процеси реформування, з приводу укріплення основ демократії та трансформації умов ринкової економіки. Це має в майбутньому вивести державу в лідери, в першу чергу, європейського співтовариства. Для того, щоб починати проводити відповідні програми розвитку потрібні фінансові ресурси, котрі в цьому випадку мають бути забезпечені бюджетом, місцевого або ж державного рівня.

На сьогодні ще існує певний дисбаланс в потребах та бюджетних можливостях. Науковці називають низку причин цьому,

невідрегульованість питань прогнозування й планування показників місцевих бюджетів, нерозробленість ефективного механізму перерозподілу доходів та видатків між рівнями бюджетної системи і значні відмінності в рівнях економічного розвитку територій та забезпечення суспільного добробуту.

З огляду на негативний вплив цих факторів набуває актуальності дослідження теоретичних засад, реалій та особливостей бюджетного процесу на субнаціональному рівні для його модернізації з подальшим розвитком децентралізації прийняття бюджетних рішень відповідно до наявних ресурсів адміністративно-територіальних формувань, підвищення прозорості бюджетних процедур, реконструкції підходів до їхнього обґрунтування і розширення на них впливу інститутів громадянського суспільства.

Безпосередньо бюджетний процес відповідає за, то щоб був дотриманий порядок отримання державою доходів, розподілення, використання та забезпечення виконання належних функцій та завдань, для підвищення рівня життя в державі.

Досконале регулювання бюджетного процесу є запорукою своєчасного затвердження бюджету як основного фінансово-планового документа країни, правильної реалізації матеріальних бюджетно-правових норм та ефективного використання фінансових ресурсів держави. На жаль, сьогодні бюджетний процес в Україні занадто заполітизований, що, безумовно, негативно впливає на якісні показники та збалансованість основного фінансового документа країни. Проте саме від реалізації бюджету залежить економічне і соціальне становище в державі. Тому дуже важливо деталізувати бюджетний процес, виокремити та з'ясувати його сутнісні ознаки, а також конкретизувати зміст і напрямки розвитку нововведень.

Бюджетний кодекс України, як одне з найголовніших джерел бюджетного процесу в своїх нормах дає чітке окреслення меж даної діяльності. До неї відносять декілька стадій, а саме формування проєктів бюджету, аналіз проєкту та затвердження закону про Державний бюджет України, приведення в дію приписів бюджету, та в кінці підготовка та прийняття звіту про виконання бюджету [1].

Стадії бюджетного процесу є взаємопов'язаними за своїм змістом та діями, а також взаємообумовленими, оскільки наступна стадія не може розпочатися без логічного завершення попередньої. Їх послідовність встановлена не лише нормативно, але й визначена логічно

природою самого процесу. До того ж кожна стадія бюджетного процесу є обов'язковою.

Слід зазначити, що на кожній стадії перед учасниками бюджетного процесу стоять конкретні цілі та завдання, тому кожна стадія являє собою завершений етап бюджетного процесу, який увінчується певним юридичним фактом - складанням фінансово-правового документа або прийняттям рішення, що має свої економіко-правові наслідки.

За бюджетний процес відповідають компетентні державні органи та органи місцевого самоврядування. Не дивлячись на об'єм повноважень, кожен відноситься до групи під назвою «учасники бюджетного процесу». Саме від їх діяльності залежить своєчасність прийняття Закону України «Про Державний бюджет України» (рішення про місцеві бюджети). У відповідності до ч.3 ст.19 Бюджетного кодексу України від 8 липня 2010 р. учасниками бюджетного процесу є органи, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями (правами та обов'язками з управління бюджетними коштами). Основними учасниками бюджетного процесу є Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Верховна Рада України, Президент України, Національний банк України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Державна казначейська служба України та інші.

Безумовно під час реформувань та змін в пошуках ефективної державної моделі організації бюджетного процесу одним з ключових моментів є наявність якісного інституційного середовища. Ця середовище є уособленням керівних політико-правових, адміністративних, економічних, соціально-трудових аспектів, котрі викладені в нормах Конституції, Бюджетного Кодексу України та інших нормативно-правових актів, котрі передбачають врегулювання бюджетних відносин.

Всі розуміють, що від якості роботи та свідомості учасників бюджетного процесу залежить дієвість функціонування системи бюджетування України. Науковці розділяють суспільство на дві групи, перша - «група Патнема», друга - «група Олсона». До перших відносяться виключно, ті що мають такий рівень свідомості, що допомагає їм хвилюватись та думати про суспільне благо, другі ж навпаки турбуються лиш тільки про свої вимоги. Для того, щоб досягнути якісного інституційного середовища потрібно, в першу чергу, попрацювати

зі правовою свідомістю як і учасників бюджетного процесу, так і пересічних платників податків.

У розвиненій країні можна прослідкувати наскільки важливо та ефективно мати успішно сформоване інституціональне середовище, при кожній стадії бюджетного процесу. О. Вільямсон відзначав в своїй праці, що «існує безпосередній взаємозв'язок між інституціональними угодами, інституціональним середовищем і індивідуумами», тобто на його думку «інституціональні угоди являють собою правила, які встановлені між різноманітними економічними агентами з метою оптимізації і систематизації відносин між ними»[2, с. 211].

У разі відсутності досконалості роботи учасників бюджетного процесу, неформальні інститути відсторонюють від діяльності формальні, законні. Це є основою для розвитку відносин не державного рівня, тобто більш неформальних відносин. А вони в свою чергу відкривають можливість корупційних діянь. Не можна не зважати на факти, Україна одна з перших держав світ по рівню корумпованості в органах державної влади. Зокрема, до неформальних інститутів можна віднести такі знайомі усім громадянам України правила як «кумівство», «телефонне право», «повага перед ксивами» та інші. В народі їх називають «злодії в законі», які мають в Україні великий вплив при прийнятті бюджетних рішень на будь-якому рівні. Упродовж 2008–2017 рр. значення Індексу сприйняття корупції практично не покращилося: для України відповідний показник у 2006 р. становив 28 балів, у 2008 р. – 25, у 2015 р. – 27, у 2016 р. – 29 балів зі 100, де 100 означає найменш корумповану державу [3].

Реформування цієї сфери має призвести до створення нового, якісного інституціонального середовища бюджетного процесу, що витіснить неформальні відносини.

Держава робить успішні кроки в удосконаленні бюджетного процесу, це можна спостерігати на прикладі запровадження середньострокового бюджетного планування. Саме воно допоможе при визначенні стратегічних заходів, передових програм розвитку, при все такому ж обмеженому колу ресурсів.

Отже, Україна за останній період часу в сфері бюджетного процесу зробила важливий крок, перейшла на середньострокове планування бюджету. Це покаже свої результати при зважених рішеннях урядовців під час розподілу фінансових ресурсів. Тобто має зрости

стабільність фінансів держави, а борг зменшиться, як внутрішній, так і зовнішній.

Та найголовніше потрібно досягнути прозорості бюджетного процесу. Має налагодитись зв'язок між місцевими та рангом вищими органами бюджетування. А що найголовніше, це кожен платник податку буде розуміти куди саме йдуть кошти, для яких потреб, та наскільки стратегічно важливі вони для успішного майбутнього держави.

Враховуючи те, що перехід до середньострокового бюджетування є частиною угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також передбачений активною програмою співпраці з МВФ та Стратегією реформування системи управління державними фінансами України на 2017-2020 рр., тому правомірно стверджувати, що це дозволить Україні забезпечити фінансові ресурси для реалізації стратегічних завдань уряду, покращити стійкість публічних фінансів та бюджетну дисципліну, підвищити передбачуваність та ефективність державних інвестицій. Все це разом має призвести врешті до кращих результатів бюджетної діяльності та вищої якості державних послуг для всіх громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. Офіційний вісник України. 2010. № 59. Ст. 2047.
2. Вільямсон О.Е. Економічні інститути капіталізму: фірми, маркетинг, укладання контрактів / О.Е. Вільямсон. – К.: Вид. «АртЕк», 2001. – 472 с.
3. The corruption perceptions index: [Electronic resource]. - Access: [http:// www.transparency.org/research/cpi](http://www.transparency.org/research/cpi)

Гундер Дарія Анатоліївна,

студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Біла Любов Миколаївна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів

імені Л. Л. Тарагул

БОРГОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ЇЇ ОЦІНКИ

Досвід багатьох країн показує, чим обтяжливішим стає накопичений зовнішній та внутрішній борг для держави, тим його обслуговування активніше включається у взаємодію з функціонуванням економіки та її фінансової системи. Особливого значення набувають пріоритети та напрями боргової політики, у рамках якої здійснюється формування та обслуговування державного боргу та набувають в країнах із трансформаційною економікою, адже вони в умовах ринкових перетворень особливо сильно відображають недостатність фінансових ресурсів щоб здійснювати ефективні економічні реформи. Залучення державних запозичень може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, залучення додаткових коштів допомагає економічному зростанню та економічній активності країни, стимулюючи споживання або інвестиції у виробництво, а з іншого – існує негативний вплив, так як витрати на обслуговування боргу неефективно відображаються на економічному становищі в країні тим, що відбувається відплив необхідних ресурсів.

Боргову безпеку необхідно розглядати з позицій комплексного підходу, як підсистему у складній, багаторівневій системі фінансово-економічної безпеки держави, тобто боргова безпека виступає елементом фінансової безпеки, яка, в свою чергу, є підсистемою економічної безпеки держави. Тому, на основі забезпечення належного рівня боргової безпеки зміцнюється фінансова та економічна безпека країни [1].

В широкому розумінні під борговою безпекою держави визначають певний рівень внутрішньої та зовнішньої державної заборгованості з врахуванням вартості обслуговування і ефективності використання запозичень, як внутрішніх, так і зовнішніх й ефективним співвідношення між ними, достатній для вирішення важливих соціально-економічних потреб, що не загрожує втраті та розвалюванню фінансової системи країни.

У вузькому розумінні боргову безпеку держави трактують як необхідне співвідношення між внутрішніми й зовнішніми запозиченнями з урахуванням загальної величини державного боргу і вартості обслуговування його елементів.

Боргова безпека є чинником забезпечення стабільності, платоспроможності, державного суверенітету та фінансової незалежності країни від кредиторів, особливо зовнішніх [1].

До основних факторів, що впливають на рівень боргової безпеки, належать: стан нормативно-правової бази, що регламентує формування державного боргу і використання запозичених коштів; загальний обсяг, структура боргових зобов'язань, динаміка державного боргу; перелік наявних і потенційно можливих боргових інструментів, а також фактичні пропорції між ними і можливість диверсифікації ринку державних цінних паперів; офіційний валютний курс і темпи зростання ВВП; існуюча система управління державним боргом [5].

За своєю економічною суттю державний борг визначає економічні відносини держави як позичальника та її кредиторів з приводу перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту на умовах строковості, повернення та платності. Тенденцію до зростання державного боргу України можна простежити протягом останніх років. Таке спрямування визначають високі валютні ризики зовнішньої заборгованості, нестабільна ситуація з рефінансуванням боргу минулих років, а також тиск боргових виплат на фінансову систему.

Основними факторами, які впливають на рівень боргової безпеки України на сьогоднішньому етапі можна назвати:

- загальний обсяг, динаміка та складові державного боргу, терміни його погашення;
- стабільність елементів монетарної політики, зокрема, стабільність валютного курсу;
- рівень соціально-економічного розвитку;
- економічне та політичне становище в країні.

В проекті Закону України «Про державний борг України» відзначаються такі індикатори оцінки рівня боргової безпеки [2]:

- співвідношення обсягу державного боргу до ВВП (критичний рівень – 60%);
- співвідношення обсягу державного боргу до доходів державного бюджету України (критичний рівень – 300%);

- співвідношення платежів за державним боргом до ВВП (критичний рівень – 7%);
- співвідношення планових платежів із обслуговування державного боргу до експорту товарів та послуг (критичний рівень – 20-25%);
- співвідношення платежів за державним боргом до доходів Державного бюджету України (критичний рівень – 45%);
- співвідношення дисконтної вартості боргу до експорту (довгострокова платоспроможність (критичний рівень – 200-250%);
- співвідношення запланованих платежів із обслуговування боргу до суми бюджетних доходів (навантаження на бюджет (критичний рівень – 25-30%).

Аналізуючи наведені показники, необхідно відмітити, що за Махстритськими критеріями, які встановлено для країн-членів Європейського Союзу, відношення державного боргу до ВВП також не має перевищувати 60%. Однак, якщо цей критерій є прийнятним для держав із розвиненими внутрішніми фінансовими ринками та високими кредитними рейтингами на міжнародних ринках, то в Україні ризики фінансової дестабілізації є значно вищими [3].

Ефективність управління державним боргом залежить від практично обґрунтованої системи показників боргової стійкості не лише в Україні, а також на міжнародному рівні. На практиці Світового банку для аналізу боргового навантаження застосовуються відповідні показники (табл. 1).

Розглядаючи дані (табл. 1), необхідно відмітити твердження фахівців, які наголошують на тому, що не може бути загальноприйнятих критичних порогових значень, перевищення яких становило б загрозу для країни, що позичила фінансові ресурси. Однак, наведені критерії дають можливість встановити рівень боргового навантаження.

Система «боргових індикаторів», які розроблено МВФ, дозволяє оцінити не тільки платоспроможність та ліквідність держави, але й стан заборгованості державного, фінансового та приватного секторів економіки, що звісно якісно вирізняє цю методику поряд із іншими. Але, на думку багатьох науковців, ця методика не має індикаторів, які відображали б взаємозв'язок боргу з відтворювальними процесами в економіці та показували б вплив на соціально-економічний розвиток держави [4].

**Система індикаторів боргової безпеки,
розроблена Світовим банком**

Показник	Економічний зміст
Відношення сукупного зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг	Відображає відносну довгострокову можливість держави акумулювати грошові надходження без додаткового навантаження на сальдо платіжного балансу
Відношення сукупного зовнішнього боргу до ВВП	Відображає загальний рівень боргової складової економіки
Відношення загальних платежів щодо обслуговування боргу до експорту товарів і послуг	Коефіцієнт обслуговування боргу, який показує яка частина валютних надходжень спрямовується на погашення боргу
Відношення сукупних відсоткових платежів до ВВП	Визначає можливість обслуговування зовнішнього боргу
Відношення сукупних відсоткових платежів до експорту товарів і послуг	Показує частину надходжень, які спрямовуються на обслуговування боргу
Відношення міжнародних резервів до сукупного зовнішнього боргу	Показує, чи може країна використовувати свої резерви (і яку їх частину) для погашення зовнішнього боргу
Відношення короткострокового боргу до сукупного зовнішнього боргу	Показує, яку частку становить короткостроковий борг у загальній сумі зовнішнього боргу
Відношення боргу міжнародним організаціям до сукупного зовнішнього боргу	Відображає частку заборгованості міжнародним фінансовим організаціям у загальній сумі зовнішнього боргу або свого роду залежність держави від фінансування цими організаціями
Відношення міжнародних резервів до імпорту товарів і послуг	Відображає запас фінансової міцності держави

Джерело: [3]

Варто відмітити, що в Україні здійснюються перші кроки до впорядкування різних методик до оцінки боргової безпеки на державному рівні щоб забезпечити ефективніше виконання боргових зобов'язань держави та підвищення рівня економічної системи в країні.

Оцінку боргової безпеки доцільно проводити в площині аналізу співвідношення між параметрами державного боргу з одного боку, з

іншого - фінансово-борговими ризиками, які негативно впливають на макрофінансову безпеку в цілому [6].

Даний перелік показників стану боргової безпеки держави, передбачений в методиці розрахунків рівня економічної безпеки України, не можна вважати достатнім для повного аналізу стану боргової безпеки, так як дана методика не містить показників ефективності розміщення позик, а вони є достатньо важливими для визначення стану боргової безпеки.

Основними загрозами борговій безпеці країни на сьогоднішньому етапі економічного розвитку можна вважати:

- високий рівень державного боргу порівняно з рівнем ВВП;
- висока вартість державних запозичень;
- неефективне використання запозичених коштів;
- висока частка запозичень в іноземній валюті;
- низький рівень золотовалютних резервів;
- девальвація національної грошової одиниці.

Отже, на основі вищесказаного можна зробити висновки, що для оптимізації боргової безпеки необхідно застосовувати систему моніторингу боргової безпеки, збалансувати доходи за зовнішніми та внутрішніми позиками, а також зменшити видатки бюджету, зростання яких є основною причиною збільшення дефіциту бюджету, через який існує необхідність здійснювати запозичення.

Загалом питання управління державним боргом та оптимізація боргової безпеки має бути одним із ключових завдань економічної політики держави. Зменшення боргу держави призведе до зменшення залежності від кредиторів, що в свою чергу дає можливість зростанню не лише економічної, але і політичної незалежності в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Меренкова Л. О. Боргова безпека України: теоретичні засади, стан, перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/12345678/19544/1/3_Меренкова_Борг_безпека.pdf
2. Селіверстова І.О., Лашенко О.Ю., Шапошнікова С.І. Боргова безпека як елемент фінансової безпеки держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esteticamente.ru/e-journals/PSPE/2015_3/Laschenko_310.htm

3. Сизранцев Г.О. Управління державним боргом України: проблеми та напрями оптимізації // Бізнесінформ. – 2015. – № 12. – С. 56-60.
4. Педченко Н.С., Лугівська Л.А. Критерії та показники вивчення ефективності боргової політики держави // Бізнесінформ. – 2015. – № 12. – С. 39-44.
5. Троцька В.М. Боргова безпека України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/901>
6. Власюк О. С. Боргова стійкість як стратегічний напрям підвищення рівня фінансової безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/borg-1fd6c.pdf>.

Джобулда Анна Олександрівна,
студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Ананьєва Юлія Володимирівна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л. Л. Тарангул*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

На всіх етапах історичного розвитку суспільства соціальний захист був індикатором громадянської позиції держави. Його ефективна організація є гарантом стабільності суспільства. Сьогодні головним принципом, який слід упроваджувати в життя, має стати намаганням зробити все для того, щоб кожний, хто потребує допомоги, відчув увагу та підтримку з боку держави.

Система соціального захисту населення (СЗН) є важливою складовою сучасних моделей соціально-економічного розвитку. Як зазначає Болотіна, «Його форми, методи, механізми покликані сприяти згладжуванню і вирішенню суперечностей суспільного відтворення, насамперед у відтворенні робочої сили. Спроби утвердження нових принципів СЗН викликали безлічі питань економічного, соціально-психологічного, організаційного та фінансового характеру. Цьому сприяла відсутність чітких методологічних підходів до трансформування системи соціального забезпечення патерналістського типу

адміністративної економіки в систему соціального захисту, адекватну ринковій системі господарювання.»[2]

На сьогодні існує певний теоретико-науковий доробок з досліджуваної проблематики. Широкий спектр досліджень проблем у сфері соціального захисту населення як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях представлено в роботах таких провідних вітчизняних науковців: Н. Борецької, Н. Власенко, О. Власюка, І. Гнибіденка, В. Гошовської, І. Калачової, А. Колота, І. Курило, Е. Лібанової, О. Макарової, О. Новікової, Ю. Саєнка, В. Скуратівського, О. Палій, О. Піщуліної та ін

Мета статті – проаналізувати науковий доробок у сфері соціального захисту населення та виокремити аспекти, які залишилися поза увагою вітчизняних дослідників.

Актуальність досліджень з проблем, пов'язаних з реформуванням і розвитком системи соціального захисту населення в умовах трансформаційних перетворень українського суспільства, підтверджує зростання уваги вітчизняних науковців і практиків до зазначеного питання.

Одна з основних складових, що обумовлюють зміст категорії "соціальна держава" - це соціальний захист. Як вважає Болотіна, «Без вироблення шляхів досягнення ефективної системи соціального захисту, який би відповідав міжнародним стандартам, неможливо розбудувати дійсну, а не декларативну соціальну державність в Україні.»[4] Отже, питання проблем формування системи соціального захисту нерозривно пов'язані з процесом досягнення нашою державою орієнтирів, проголошених в Основному Законі. В статті 1 Конституції, «Україна проголошена демократичною, правовою і соціальною державою. Проблеми гарантування та реалізації цих положень є одними з найбільш актуальних стратегічних завдань нашої держави на сучасному етапі» [1].

З іншої сторони, в Болотінової існує і така думка, що «соціальний захист - це система державного гарантування прав громадян України на матеріальне забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законодавством України.»[3]

Соціальний захист містить як пасивні, так і активні заходи підтримки доходів. Пасивними заходами є соціальна допомога, активними - соціальне страхування (тобто забезпечення доходів у випадку втрати

працездатності чи роботи), лікування та профілактика хвороб, а також сприяння освіті й підвищенню кваліфікації.[5]

Пасивна підтримка надається у вигляді соціальної допомоги - допомоги суспільства особі або сім'ї, яка не має достатніх засобів існування. Соціальна допомога за своєю суттю є адресною, тому що надається лише тим, хто її потребує. Через соціальну допомогу соціальний захист виконує свою лікувальну, реабілітаційну функцію, яка полягає в тому, щоб допомогти людям, які потрапили в скрутну життєву ситуацію, вберегтися від зубожіння і не опинитися на узбіччі суспільства.

Проте не менш важливими є також заходи, спрямовані на запобігання ситуаціям, які загрожують добробуту людини, стимулювання активності особи. Відповідно до висловлювань Ліанової, «соціальний захист виконує свою превентивну, запобіжну функцію шляхом захисту особи та її сім'ї від втрат доходу, пов'язаних з безробіттям, старінням, хворобою або смертю, та поліпшення її добробуту через соціальні служби й економічну допомогу на виховання дітей. Система соціального захисту включає програми зайнятості, соціального страхування, охорони здоров'я та ін.»[5]

Москаленко ж притримується думки, що «соціальний захист в Україні реалізується через матеріальне забезпечення економічно активного населення (шляхом соціального страхування); пенсійне забезпечення; соціальну допомогу найбільш вразливим категоріям; матеріальну допомогу сім'ям з дітьми; компенсації, індексації та пільги населенню; соціальне обслуговування тощо. Таким чином, соціальний захист здійснюється за допомогою соціального забезпечення та соціальної допомоги.» [7].

Право громадян на соціальний захист закріплене в Основному Законі України Конституції. Згідно ст.46, «Право громадян на соціальний захист гарантується і забезпечується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел фінансування.»[1] Зі змісту цієї статті Конституції України випливає, що в нашій країні розвиватиметься тристороння схема фінансування соціального захисту населення.[1]

Розвиток України в сучасних умовах потребує орієнтуватися на європейські стандарти, будувати соціально - економічну політику держави та дії уряду її реалізації спрямований на покращення рівня життя. Мальований вважає, що «соціальний захист в якому населення

надійно захищено, це впевнений крок для досягнення процвітання країни та її суспільства. Питання соціального захисту населення на шляхах розвитку євроінтеграційних процесів є дуже актуальним, від нього залежить рівень життя та добробуту суспільства.»[7]

Мальований притримується також думки про те, що «поліпшення соціального захисту населення шляхом впровадження ефективних програм, сприяє поліпшенню життєдіяльності населення і стабілізує суспільство. Соціальний захист має системний характер - у вигляді законодавче встановлених постійних грошових виплат, компенсацій з державного або місцевого бюджетів і періодичний - у вигляді одноразової грошової або матеріальної допомоги з різних фондів або окремих осіб, тощо. Велике значення має соціальний захист товаровиробників, які своєю працею створюють споживні вартості для розвитку добробуту країни, матеріальне, соціальне благо, які впливають та підбурюють до зайнятості населення.»[7]

На шляху розвитку України до європейського рівня життя необхідно забезпечити достатній рівень соціального захисту населення. Сьогодні Україна вибрала політику спрямовану на прийняття європейських норм в українське законодавство, що дозволить стабілізувати економіку, створити умови нормативно-регуляторної бази та змінити соціальну захищеність громадян, створивши високий рівень якості життя в країні.[5]

Прагнення України увійти в Європейську співдружність країн та у Європейський союз неможливе без створення системи правових, економічних, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ та організацій, що впливатимуть та сприятимуть підтриманню соціальної стабільності в суспільстві, створенню умов для зростання добробуту населення, забезпечення належного рівня та якості життя населення. Москаленко притримується також думки, що «реалізація соціальної політики стосовно будь-якої категорії громадян неможлива без здійснення їх соціального захисту, а соціальний захист - важлива складова соціальної політики та необхідний елемент функціонування держави в умовах ринкової економіки»[7].

Цілі соціальної політики перехідного періоду на шляху євроінтеграції доцільно визначити наступні:

- наповнення реформ соціальним змістом;
- розвиток демократії, забезпечення прав і свобод, формування громадянського суспільства; активізація соціальної ролі держави,

відпрацювання механізму взаємодії держави і суспільства в соціальній сфері;

- забезпечення гідних і 16 безпечних умов життя та праці, зростання добробуту громадян; створення кожній людині можливостей реалізувати її здібності, одержувати дохід відповідно до результатів праці, компетентності, таланту;

- стимулювання мотивації до трудової та підприємницької діяльності, становлення середнього класу; забезпечення відтворення населення, оптимізація ситуації на ринку праці;

- гармонізація відносин між різними соціальними групами, формування почуття соціальної солідарності.[5]

Отже, важливою умовою досягнення в суспільстві соціальної стабільності є реформування системи соціального захисту, головною метою якого є розширення соціальної бази перетворень на основі стабілізації життєвого рівня населення, зменшення тягаря наслідків економічних реформ для найуразливіших верств населення, вжиття заходів щодо соціальної адаптації населення до цих перетворень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Україна, 1996. – 56с.

2. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н. Болотіна // Право України. – 2017. – № 4. – С. 36.

3. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н.Б. Болотіна – К.: Знання, 2016. – 381 с.

4. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Монографія. – Донецьк: Янтар, 2017

5. Ліанова Е., Івашкевич В., Бевз В. досвід соціальної політики в країнах розвиненої ринкової та перехідної економіки і можливості його використання в Україні. // Україна: аспекти праці. – 2014. - №1.

6. Мальований М.І. Форми соціального захисту населення / М.І. Мальований // Матеріали всеукраїнської заочної наукової конференції «Актуальні питання сучасної економіки». – Умань : Видавець «Сочінський», 2016. – Ч. 2. – 216 с.

7. Москаленко В.В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави / В. Москаленко // Наукові записки. – 2016. – Том 21. – С. 42.

Жигалюк Вікторія Іванівна,

студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Ананьєва Юлія Володимирівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів

ім. Л. Л. Тарангул

ОЦІНКА СТАНУ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 2 Бюджетного Кодексу України «Державний борг – загальна сума боргових зобов’язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення» [2].

Політика управління державним боргом є обов’язковою складовою функціонуючої фінансової політики та важливим компонентом процесів макроекономічного регулювання. На думку Борисюка О. В. «Стратегічною метою управління державним боргом є забезпечення необхідними обсягами ліквідних коштів загального державного управління та мінімізації витрат, пов’язаних з ризиками, погашенням та обслуговуванням державного боргу; створення передумов макроекономічної стабільності у коротко- та довготерміновому періодах» [1, с. 189].

Важливо звернути увагу на те, що боргова політика України давно вже не зводиться лише до пошуку та залучення коштів, яких не вистачає. Державний борг є важливим інструментом макроекономічної та фіскальної політики держави. Вагомого розгляду потребує питання соціально-економічних наслідків державного боргу. Загалом, науково обґрунтовано, що внутрішній борг, як правило, є вигідний і небезпечніший, аніж зовнішній. Так як сплата відсотків за внутрішній боргом залишається в межах країни то, в умовах стриманих відсоткових ставок, він не є значною тяжкістю для майбутнього покоління. Тобто населення різних вікових груп бере в позику один в одного грошові ресурси. Результатом чого рівень споживання в країні не зменшується, а відбувається лише перерозподіл доходу. Іншої оцінки заслуговують зовнішні позики, які в теперішньому періоді хоч і збільшують фінансовий потенціал країни-позичальника, у довгостроковій перспективі призводять до спричинення прямого зменшення

національного доходу позичальника та фінансової залежності від інших держав. Важливо зауважити, що зовнішні позики надають за умови виконання певних вимог, які негативно позначаються на національній безпеці країни [9].

Структуру державного та гарантованого державою боргу за даними Міністерства фінансів України на 31.12.2018 наведено в таблиці 1 [4]:

Таблиця 1

**Структура державного та гарантованого
державою боргу на 31.12.2018**

	Зовнішній		Внутрішній		Усього	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
державний борг	1099407,7	50,7	761 088,9	35,1	1 860 496,6	85,8
гарантований борг	297 810,1	13,7	10 320,4	0,5	308 130,5	14,2
сукупний	1 397 217,8	64,4	771 409,3	35,6	2 168 627,1	100

Джерело: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2018/> [4].

Таким чином, державний борг виникає внаслідок договорів і угод про надання кредитів та позик, фінансових запозичень держави, пролонгації та реструктуризації боргових зобов'язань попередніх років. Сукупність боргових зобов'язань держави містить також гарантований державою борг, який виникає коли держава приймає на себе гарантії за зобов'язаннями третіх осіб.

На стан 31.12.2018 загальний державний борг складав 2 168 627,1 млн. грн., а саме: зовнішній – 1 397 217,8 млн. грн., внутрішній- 771 409, 3 млн. грн., що майже в 2 рази менше зовнішнього.

Починаючи з 2008 р. сукупний державний борг України мав тенденцію до динамічного зростання, що було спричинено світовою кризою 2008–2009 рр. і майбутнім погіршенням соціально-економічного стану та загалом політичного стану в країні. Проте вже у 2015 р. відбулося зменшення показників зовнішнього державного боргу, однією з причин чого було проведення реструктуризації заборгованості України перед зовнішніми приватними позикодавцями [6].

У посткризовий період найбільший темп приросту державного та гарантованого державою боргу спостерігався у 2010 р. (36,4%) порівняно з 2009 р.: приріст зовнішнього боргу склав 31,1%, внутрішнього – 48,3%. З 2015 р. темпи зростання показників державного

боргу України уповільнюються, що є позитивною тенденцією. У 2018 р. порівняно з попереднім роком темп зростання державного та гарантованого державою боргу склав -2% , а саме: зовнішній ($-1,5\%$), внутрішній (-3%).

Таблиця 2

**Динаміка росту державного та гарантованого державою
борг України з 2009 по 2019 рр.**

	зовнішній борг (млн. грн.)	внутрішній борг (млн. грн.)	загальний борг	
			млн. грн.	темп росту
на 31.12.2009	211 751,7	105 132,9	316 884,6	31,1 %
на 31.12.2010	276 745,6	155 489,8	432 235,4	36,4 %
на 31.12.2011	299 413,9	173 707,7	473 121,6	9,5 %
на 31.12.2012	308 999,8	206 510,7	515 510,6	9,0 %
на 31.12.2013	300 025,4	284 088,7	584 114,1	13,3 %
на 31.12.2014	611 697,1	488 866,9	1 100 564,0	88,4 %
на 31.12.2015	1 042 719,6	529 460,6	1 572 180,2	42,9 %
на 31.12.2016	1 240 028,7	689 730,0	1 929 758,7	22,7 %
на 31.12.2017	1 374 995,5	766 678,9	2 141 674,4	11,0 %
на 31.12.2018	1 397 217,8	771 409,3	2 168 627,1	1,3 %

Джерело: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2018/> [4].

Варто зазначити, що більша частина країн розвиненого світу мають кредити більші, ніж Україна. До прикладу, у Сполучених Штатах Америки – більше ніж 18 трлн. дол., Японія має кредитів майже вдвічі більше, ніж валовий внутрішній продукт (ВВП). США на сьогоднішній день є найбільшим боржником у світі, але, не дивлячись на це, має найпродуктивнішу економіку. Державний борг України – \$76 млрд., держборг США – \$20 трлн. Як цей показник пов'язаний із багатством країни? Маючи високий рівень державного боргу, Україна одночасно і не знаходиться в зоні дефолту. Відповідно міжнародним стандартам (Маастрихтська угода), можна вважати критичними боргові зобов'язання держави, які перевищують 60% від ВВП і при цьому країна має позитивний рівень економічного зростання [5].

Звернемо увагу на прогностичні показники погашення державного боргу України (рис. 1).

Вже з 2019 р., сума погашення державного боргу країни буде зменшуватися. Динаміка державних запозичень та державного боргу характеризує кількісну складову проблеми, а для оцінки якісної сторони

боргової політики держави важливе значення має вивчення показників боргової безпеки, які характеризують рівень боргового навантаження на економіку країни.

млрд. грн.

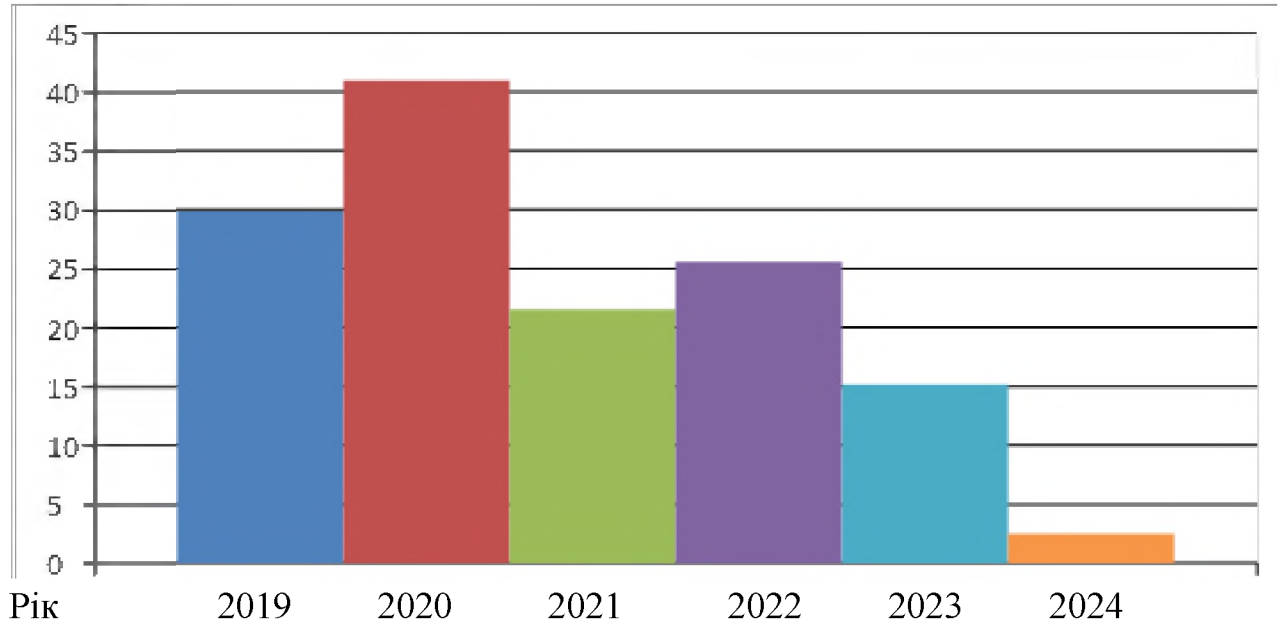

Рис. 1. Прогнозні обсяги погашення державного боргу України 2019–2024 роках, млрд. грн.

Джерело: Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua> [7].

На думку Вахненко Т. П. «Не дивлячись на те, що в цілому обсяги державного боргу України знаходяться на припустимому для економічної безпеки рівні, сума державних боргових зобов'язань має істотну тенденцію до збільшення». Майбутнє зростання обсягу державних запозичень викличе зниження рівня боргової безпеки держави, що може призвести до зростання відсоткових ставок на ринку державних запозичень, підвищення рівня оподаткування господарюючих суб'єктів, зменшення виробничого споживання внаслідок падіння інвестицій, відпливу з країни сукупних валютних резервів, зниження міжнародного престижу країни та рівня життя населення [3, с. 22].

Проблематика управління зовнішнім боргом в нашій країні пережили процес переходу до ринкової економіки. Швидке збільшення загального державного боргу України на початку структурних реформ на всьому економічному просторі було зумовлене перш за все внутрішньополітичною ситуацією, стрімкою зміною влади, а також стрімким

зростанням корупції. Насамперед першочерговими завданнями країни є реструктуризація боргової політики та зменшення важеля зовнішньої заборгованості з одночасною оптимізацією зовнішніх боргів [8, с. 162].

Романцева Т. В. зазначає «Активна боргова політика включає в себе різні методи, не тільки залучення, а й погашення державного боргу та державних запозичень. Для цього варто використовувати не лише консервативні інструменти і підходи, а й інноваційні рішення, у тому числі постачання продукції, можливість взяти на себе певні економічні, політичні, екологічні зобов'язання, домовленості про реструктуризацію або дострокове погашення боргу, вихід на взаємні розрахунки чи зарахування та ін.»

Такий підхід знайшов своє відображення в розширеному використанні ринкових боргових інструментів, що збільшило значення первинного і вторинного ринків цінних паперів. Безпосереднім наслідком розширеного використання сучасних інструментів державних запозичень став перегляд підходів до управління зовнішнім боргом і розширення в ньому частки ринково орієнтованих інструментів і методів [8, с. 162].

Отже, завдання, яке на сьогоднішній день стоїть перед Україною, – забезпечення контролю за ризиками, які пов'язані з управлінням державним боргом, а також визначення запланованих видів боргових інструментів, за сприяння яких буде плануватися фінансування державного бюджету. Тому мінімізація ризику рефінансування можлива за рахунок розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів.

Першочерговими заходами у найближчій перспективі будуть доцільними випуск нових боргових інструментів, номінованих у гривні, що забезпечить альтернативну фінансування та зменшення валютного ризику державного боргу; диверсифікація іноземних валют у борговому портфелі України та можливість виходу на міжнародний ринок шляхом випуску ОЗДП, номінованих в євро; залучення пільгового фінансування та проведення активної роботи з інвесторами та міжнародними рейтинговими агентствами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисюк О.В. Державний борг України: сучасний стан та проблеми управління / О.В. Борисюк, О.Ю. Пальоха // Науковий вісник: Економічні науки. – 2012. – № 2 (23) – С. 187–195.

2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Вахненко Т. П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими у період фінансової кризи / Т.П. Вахненко // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 14–28.
4. Державний борг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2018/>
5. Економіко-правова бібліотека [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.vuzlib.net/kazn_syst/14-1.htm
6. Меренкова Л. О. Оцінка державного боргу та боргової політики у контексті забезпечення боргової безпеки України. Вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. 2018. Вип. 22. С. 823–828.
7. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>
8. Романцова Т. В. Методологічні основи оцінки ефективності державних запозичень при первинному розміщенні та погашенні зобов'язань на ринках цінних паперів. Економіка і підприємництво. 2014. № 12. Ч. 3. С. 160-165.
9. Терещенко В.Л. Проблема управління державним боргом України / В.Л. Терещенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/180>

Качула Анастасія Геннадіївна,

студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Нечипоренко Аліна Володимирівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів

імені Л.Л. Тарангул

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

На сьогоднішній день актуальним є питання щодо підвищення ефективності формування і використання місцевих бюджетів. Оскільки спостерігається низька частка власних доходів місцевих бюджетів, то виникає необхідність пошуку можливості збільшення доходів місцевого бюджету, підвищення фінансової самостійності і посилення бюджетної децентралізації.

Реформа децентралізації, яка розпочалася з кінця 2014 року, передбачала досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації при стабільних джерелах доходів для їх реалізації, раціональне використання накопиченого потенціалу і, як наслідок, досягнення фінансової спроможності регіонів [1].

Питанням щодо особливостей формування і використання коштів місцевих бюджетів присвячено наукові праці вітчизняних науковців В. Андрущенка, О. Кириленко, І. Луніної, Л. Тарангул та ін. У своїх роботах учені досліджували процес формування й виконання місцевих бюджетів, а також проблеми міжбюджетних відносин. Проте, у зв'язку з бюджетними новаціями на місцевому рівні, ці питання потребують детального аналізу для визначення їхнього впливу на формування та використання місцевих бюджетів.

Проблема оптимального перерозподілу повноважень й фінансових ресурсів між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням є однією з найбільш актуальних у контексті підвищення ефективності бюджетної системи країни [2]. Нині в Україні фінансова самостійність територій має ряд проблем. Формально, відповідно до законодавства України, місцеві бюджети наділені необхідною ресурсною

базою, володіють низкою повноважень у частині розпорядження наявними коштами, земельними ділянками, іншими об'єктами комунальної власності. Фактично ж фінансові можливості територіальних громад істотно обмежені, не відповідають установленим нормам забезпечення соціальних гарантій та зумовлюють значні касові розриви під час виконання місцевих бюджетів. При цьому найвагомим джерелом фінансових ресурсів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів.

До основних джерел доходів місцевих бюджетів належать податкові надходження (загальнодержавні податки, які, згідно із законодавством, закріплені за місцевими бюджетами, місцеві податки та збори, а також відрахування від загальнодержавних податків), кошти, отримані від власних засобів муніципального утворення, які створюються за рахунок діяльності підприємств та організацій, що знаходяться у власності територіальних громад, та оплата за послуги, які надають органи місцевого самоврядування, а також місцеві позики [1].

Розглянемо доходи місцевих бюджетів України за 2014–2018 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Доходи місцевих бюджетів України за 2014–2018 рр.

Види доходів	Рік					Темп зростання, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Податкові надходження, млрд. грн	75,3	98,2	146,9	201,0	229,8	3,1
Неподаткові надходження, млрд. грн	12,3	20,1	21,7	26,0	29,1	2,4
Доходи від операції з капіталом, млрд. грн	1,5	2,1	2,0	2,5	2,5	1,7
Офіційні трансферти, млрд. грн	130,6	174,0	195,4	272,9	308,9	2,4
Всього, млрд. грн	219,7	294,4	366,0	502,4	570,3	2,6

Джерело: складено автором на основі даних [5].

З таблиці 1 видно, що упродовж 2014–2018 рр. доходи місцевих бюджетів зростали. У структурі доходів місцевих бюджетів традиційно переважали офіційні трансферти та податкові надходження, питома вага яких у 2018 р. склала 54,2 % і 40,3 % відповідно. Неподаткові надходження, які займають третє місце у структурі доходів місцевих

бюджетів, упродовж 2014–2018 рр. також зростали і у 2018 році становили 29,1 млрд. грн.

Розглянемо дохідну частину місцевих бюджетів на прикладі м. Луцьк упродовж 2014–2018 рр. (табл.2).

Таблиця 2

Доходи бюджету м. Луцьк за 2014–2018 рр.

Види доходів	Рік					Темп зростання, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Податкові надходження, млн. грн	521,9	723,4	952,9	1102,1	1168,7	2,2
Неподаткові надходження, млн. грн	98,1	119,2	123,6	149,2	161,0	1,6
Доходи від операції з капіталом, млн. грн	2,5	3,6	4,0	4,4	4,6	1,8
Офіційні трансферти, млн. грн	735,6	928,4	1198,0	1276,5	1318,9	1,8
Цільові фонди, млн. грн	0,3	0,5	0,8	1,0	1,2	4
Всього, млн. грн	1358,2	1775,1	2279,3	2533,2	2654,4	1,2

Джерело: складено автором на основі даних [4].

З таблиці 2 можна зробити висновки, що у структурі бюджету м. Луцьк упродовж 2014–2018 рр. переважали офіційні трансферти й становили 1318,9 млн. грн. у 2018 р. Податкові надходження займають друге місце у структурі місцевого бюджету і упродовж досліджуваного періоду щорічно зростали.

Отож, проаналізувавши дані таблиць 1 та 2, можна сказати, що частка офіційних трансфертів у доходах місцевих бюджетах України все ще залишається високою, незважаючи на той факт, що в умовах децентралізації органи місцевого самоврядування повинні мати фінансову самостійність.

Розглянемо динаміку податкових надходжень місцевих бюджетів України та м. Луцьк (рис. 1., рис. 2).

З рисунку 1 видно, що упродовж 2014–2018 рр. у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів перше місце займав податок на доходи фізичних осіб, тобто доходи місцевих бюджетів не диверсифіковані. Як наслідок, місцеві податки не виконують функцію фінансового інструменту органів місцевого самоврядування.

Щодо податкових надходжень бюджету м. Луцьк (рис. 2), то варто зауважити, що найбільшу питому вагу займав податок на доходи

фізичних осіб. Так, у 2014 р. зазначений податок становив 62,4 %, а у 2018 р. – 68,3 %.

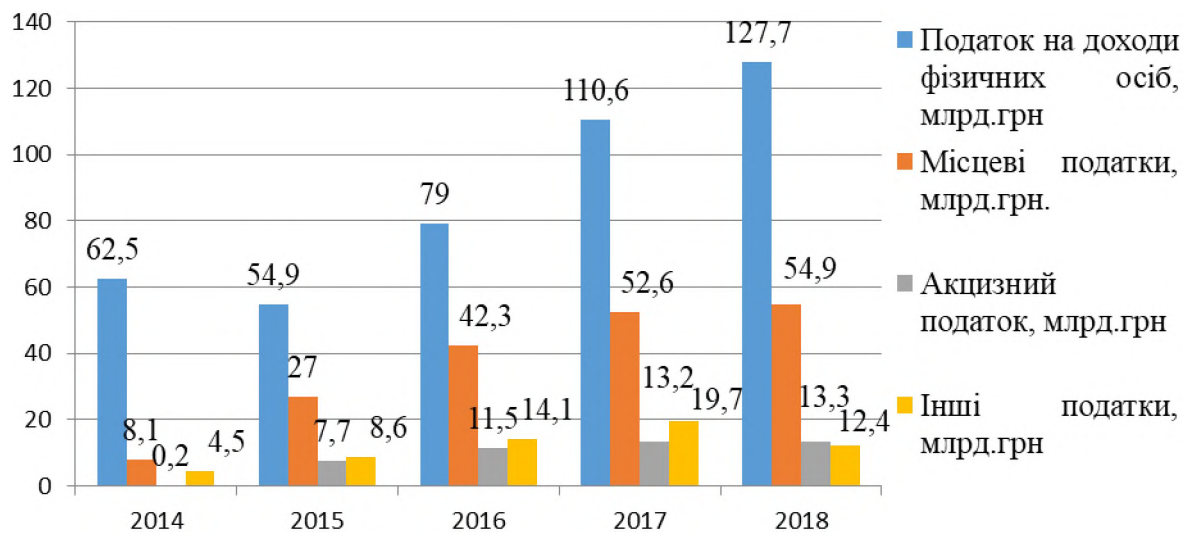

Рис. 1. Динаміка податкових надходжень місцевих бюджетів України за 2014–2018 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [5].

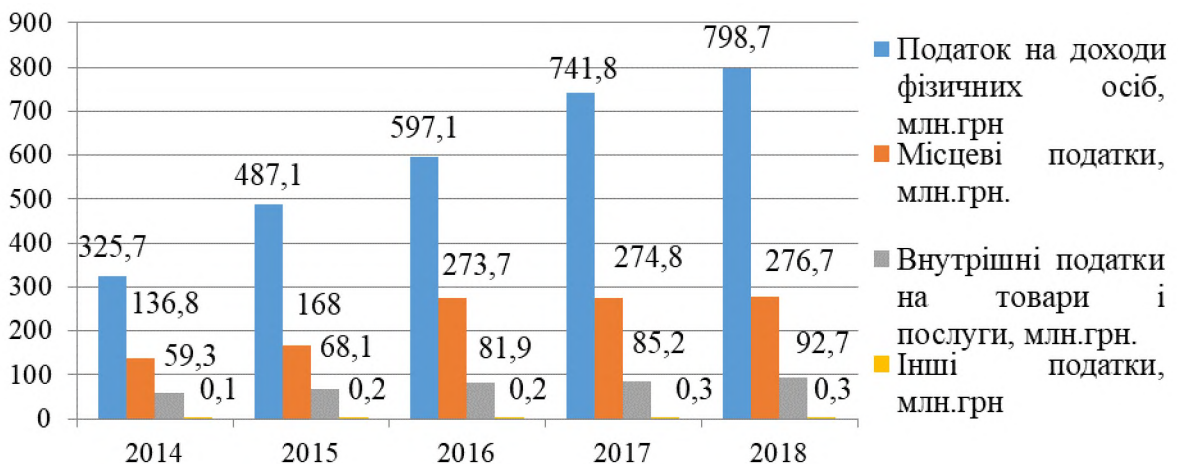

Рис. 2. Динаміка податкових надходжень бюджету м. Луцьк за 2014–2018 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [4].

У структурі неподаткових надходжень місцевих бюджетів України упродовж 2014–2018 рр. найбільшу частку займали надходження бюджетних установ (78,1% у 2014 р. та 65,4 % у 2018 р.). Друге місце займали адміністративні збори та платежі, а третє – надходження державних підприємств [5]. У структурі неподаткових надходжень бюджету м. Луцьк упродовж 2014–2018 рр. зберігалася загальнодержавна тенденція. У 2018 р. доходи від власності та підприємницької

діяльності становили 6,2 млн. грн., адміністративні збори і платежі – 30 млн. грн., інші неподаткові надходження – 45,7 млн. грн., власні надходження бюджетні установ – 79 млн. грн. [4].

Далі розглянемо видатки місцевих бюджетів України (табл. 3), що використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку.

Таблиця 3

**Видатки місцевих бюджетів України
(за функціональною класифікацією)**

Напрями видатків	Рік					Темп зростання, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Освіта, млрд. грн	71,4	84,0	94,6	136,6	162,3	2,3
Соціальний захист, млрд. грн	53,4	67,8	101,3	134,5	145,5	0,3
Пенсії, млрд. грн	4,0	4,8	5,0	6,7	7,6	1,9
Медицина, млрд. грн	46,6	59,5	62,9	85,7	85,3	1,8
Чинівницький апарат, млрд. грн	9,6	12,8	15,9	23,7	27,8	2,9
Транспорт, млрд. грн	4,3	8,0	13,9	28,8	36,8	8,6
Інші галузі економіки, млрд. грн	34,2	32,9	52,6	74,1	80,9	2,4
Всього, млрд. грн	223,5	276,9	346,2	490,1	546,2	2,4

Джерело: складено автором на основі даних [5].

Серед видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією упродовж 2014–2018 рр. переважали видатки на фінансування освіти. Так, у 2018 році вони становили 162,3 млрд. грн, а їхня питома вага – 29,7 %. Друге і третє місце у структурі видатків припадало на соціальний захист та медицину. Найбільший темп зростання упродовж 2014–2018 рр. спостерігався серед видатків на транспорт – 8,6 %.

У 2018 році в структурі видатків бюджету м. Луцьк найбільша питома вага належить видаткам на фінансування освіти – 32,2 % (865,0 млн. грн), соціальний захист і соціальне забезпечення – 31,7% (852,2 млн. грн) та охорону здоров'я – 13,7% (368,9 млн. грн.) [4].

Отже, дослідивши місцеві бюджети, зокрема бюджет м. Луцьк, можна зробити наступні висновки. В Україні постає проблема з високим рівнем концентрації бюджетних ресурсів на центральному рівні. Структура доходів бюджету м. Луцьк свідчить про обмеженість фінансових ресурсів для забезпечення в повній мірі самостійності

бюджету, що суперечить положенням бюджетної децентралізації. Отож, нині важливо здійснити заходи щодо вдосконалення міжбюджетних відносин, створивши при цьому самодостатні територіальні громади.

Цього можна досягти в результаті вдосконалення системи територіальної організації виконавчої влади та місцевого самоврядування, проведення реформи адміністративно-територіального устрою, що має супроводжуватися зміцненням територіальних громад, продовженням бюджетної реформи та доведенням її до базового рівня – бюджетів сіл, селищ, міст районного значення [1; 3].

Для підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів необхідно здійснювати своєчасне фінансування видатків, пошук шляхів посилення соціальної, стимулюючої та регулюючої ролі податків. Ці заходи забезпечать прогресивний соціально-економічний розвиток країни та сприятимуть гармонізації інтересів держави та регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конєва І. І. Формування та використання місцевих бюджетів України в умовах децентралізації / І. І. Конєва // Економіка і суспільство. – 2018. – № 2. – С.751–757.
2. Кужелєв М. О. Формування місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації / М. О. Кужелєв, В. В. Плахотнюк // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2018. – Вип. 36/1. – С. 302–312.
3. Нечипоренко А. В. Бюджетна децентралізація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / А. В. Нечипоренко, А. Г. Качула // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2018. – Вип. 29 (2). – С. 95–98.
4. Офіційний сайт Державного веб-порталу бюджету для громадян [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://openbudget.gov.ua>
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.minfin.gov.ua

Кобевнік Юлія Андріївна,

студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Ананьєва Юлія Володимирівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів

імені Л.Л. Тарангул

СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Роль державного фінансового контролю у сучасних умовах, безумовно, значно зростає, що зумовлено ускладненням зв'язків та відносин у фінансово-економічній сфері, зростанням кількості суб'єктів та видів фінансової діяльності, зміною законодавства, удосконаленням різноманітних схем фінансових злочинів. Актуальність дослідження обумовлена тим, що усі сторони державного фінансового контролю в Україні на даний момент часу потребують цілеспрямованого й зацікавленого розгляду. Такий висновок ми зробили у зв'язку з тим, що формування та подальше удосконалення ефективної системи державного фінансового контролю у нашій країні здійснюється уперше. Методологія цього процесу, а також його форми й технології доки є дуже далекими від досконалості, і саме тому вони потребують постійного та якісного розвитку. Теоретичне дослідження сутності та особливостей державного фінансового контролю передбачає вироблення та використання певної системи основних категорій, тому необхідним також є короткий аналіз наукових підходів до трактування сутності поняття «державний фінансовий контроль».

Сутність та особливості державного фінансового контролю розглядали такі науковці, як Гуцаленко Л.В. [1], Жадан Т.А. [2], Кривцова Т.О. [3], Павленко О.І. [4], Піхоцький В.Ф. [5], Слободяник Ю.Б. [6], Стефанюк І. [7], Урсуляк Д. [8] та ін. Проте необхідно узагальнити існуючі наукові підходи, сформулювати власне визначення економічної категорії «державний фінансовий контроль» та проаналізувати його особливості на прикладі України.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності, значення та особливостей державного фінансового контролю в Україні.

У вітчизняній юридичній літературі широко використовуються такі поняття, як «контроль», «нагляд», «державний фінансовий

контроль». При цьому вони трактуються по-різному. В цьому відношенні нам найбільш близька позиція Павленко О.І., який вважає, що під державним контролем слід розуміти діяльність держави щодо забезпечення нормального, ефективного, доцільного функціонування соціально-політичних інститутів за допомогою встановлення фактичного виконання соціальних (насамперед, правових) норм і стримування відхилень, які виявляються. Контроль, як зазначає науковець, не можна розуміти вузько як встановлення законності в реалізації нормативних встановлень [4, с. 3]. Суб'єкти державного контролю перевіряють також ефективність і доцільність діяльності контролюваного. Що стосується державного нагляду, то він спрямований виключно на забезпечення законності. Державний нагляд - це особлива діяльність спеціальних (юридичних) державних установ по забезпеченню законності у вигляді реагування на її порушення. Як підкреслює Павленко О.І., державний нагляд, який розуміється подібним чином, є юридично концентрованим виразом державного контролю, його «серцевиною» [4, с. 3].

Таким чином, поняття «державний контроль» - це ширше поняття, аніж «державний нагляд». Якщо при здійсненні державного контролю перевіряється «нормальність, ефективність і доцільність» діяльності контролюваного, то при здійсненні державного нагляду - лише її «нормальність», тобто відповідність вимогам законодавства. Відзначимо, що особливе значення має надаватися «прозорості» діяльності контролюваного суб'єкта. Звернемося до визначень поняття «державний фінансовий контроль», які пропонуються в економічній літературі (табл. 1).

Таблиця 1

**Наукові підходи до визначення сутності поняття
«державний фінансовий контроль»**

Автор, джерело	Визначення поняття
Гуцаленко Л. В. [1]	Різновид фінансового контролю, що здійснюється відповідними органами державного фінансового контролю. Він полягає у встановленні фактичного стану справ щодо дотримання вимог чинного законодавства на підконтрольному об'єкті, спрямований на забезпечення законності, фінансової дисципліни і раціональності в ході формування, розподілу, володіння, використання та відчуження активів, що належать державі, а також використання коштів, що залишаються у суб'єкта фінансових правовідносин у зв'язку з наданими пільгами за платежами до бюджетів, державних позабюджетних фондів та кредитів, отриманих під гарантії Кабінету Міністрів України.

Жадан Т.А. [2]	Сукупність форм, методів та інструментів контролю, за допомогою яких органи державного фінансового контролю одержують інформацію про фактичний стан справ щодо процесів формування, розподілу і використання державних фінансових ресурсів на всіх рівнях державного сектору економіки, порівнюють отримані дані з цільовими або нормативними вимогами, визначають розміри і причини виявлених відхилень, вживають заходи, спрямовані на їх усунення, недопущення та попередження у майбутньому, з метою підвищення ефективності підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень у сфері управління державними фінансовими ресурсами
Кривцова Т.О., Владімірова Н.П. [3]	Система безупинних контрольних дій за функціонуванням об'єктів управління, що проводяться органом державного фінансового контролю, з метою формування інформаційних засад прийняття управлінських рішень або їх коригування для досягнення поставлених цілей найбільш ефективним способом.
Піхоцький В.Ф. [5]	Багатоаспектна система спостереження і перевірки законності, доцільності, раціональності та ефективності процесів формування і використання фінансових ресурсів на будь-якому рівні управління для оцінки ефективності прийнятих управлінських рішень і досягнення на цій основі економічного прогресу
Слободяник Ю.Б. [6]	Одна з найбільш важливих функцій державного управління, яка полягає у сприянні реалізації фінансової політики держави, забезпеченні процесу формування і ефективного використання фінансових ресурсів держави для досягнення поставлених нею цілей у сфері розподільчих відносин
Стефанюк І. [7]	Інструмент підвищення ефективності економіки, забезпечення обсягу фінансових ресурсів відповідно до визначених законодавством параметрів, повноти сплати податків і обов'язкових платежів, блокування діяльності, що загрожує національній безпеці, монополізує ринки, спрямована на організацію забороненого державою виробництва товарів і надання послуг, несе в собі значні соціальні загрози, які зачіпають інтереси великих груп громадян, порушує законні інтереси держави, суб'єктів господарювання та суспільства в цілому

Підсумовуючи вищенаведені визначення, варто зазначити, що науковці по-різному підходять до трактування сутності поняття «державний фінансовий контроль», трактуючи його як:

- функцію державного управління [6];
- діяльність органів державної влади та управління [1];
- систему економічних відносин, контрольних дій, спостереження і перевірки [3; 5].

Як зазначають Кривцова Т.О. та Владімірова Н.П., визначення сутності поняття «державний фінансовий контроль» складається з 5 складових (рис. 1).

Рисунок 1. Складові елементи визначення поняття «державний фінансовий контроль» [3]

Таким чином, нами було сформульоване наступне визначення державного фінансового контролю – це особлива функція державного регулювання економіки, що застосовується та діє у процесі запровадження системи заходів органами влади, які зорієнтовані на перевірку виконання відповідних господарських та фінансових операцій щодо їх законності та ефективності, щодо їх раціональності та економічної доцільності, а також щодо досягнення позитивних кінцевих результатів роботи із бюджетними й іншими ресурсами держави.

Також варто навести сутнісні ознаки державного фінансового контролю (рис. 2).

Контроль у сфері фінансів можна визначити як сукупність регулярних і безперервних процесів, за допомогою яких їх учасники в легітимній формі забезпечують ефективне функціонування державного сектора, а також діяльність інших господарюючих суб'єктів незалежно від форм власності.

На нашу думку, державний контроль у вигляді функції державного управління не пов'язаний ні з формою держави, ні з державним ладом, ні з державним устроєм, ні з політичною системою держави. Державний контроль не є атрибутом будь-якого одного, частіше тоталітарного, режиму. Він завжди притаманний будь-якій державі, що прагне забезпечити реалізацію політики, законів та інших актів,

охорону державних інтересів. Питання в тому, яка мета і механізми контролю, його підтримка в суспільстві, наскільки він допомагає стійкості інститутів держави, забезпечення прав і свобод громадян, прогресивному соціально-економічному розвитку.

Мета державного фінансового контролю (ДФК)	Підвищення ефективності підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень у сфері управління державними фінансовими ресурсами
Завдання ДФК	- одержання інформації про фактичний стан справ щодо процесів формування, розподілу і використання державних фінансових ресурсів; - порівняння отриманих даних з цільовими або нормативними вимогами; - визначення розмірів і причин виявлених відхилень
Суб'єкти ДФК	Органи державного фінансового контролю
Підконтрольні суб'єкти ДФК	Державний сектор економіки
Об'єкти ДФК	Процеси формування, розподілу і використання державних фінансових ресурсів
Методи і форми ДФК	Сукупність форм, методів та інструментів контролю
Заходи ДФК	Коригувальні та попереджувальні заходи

Рисунок 2. Сутнісні ознаки державного фінансового контролю [3]

Державний фінансовий контроль застосовується в наступних сферах:

- грошово-кредитна;
- бюджетна;
- митна;
- сфера страхування;
- валютні відносини;
- податкова сфера [4, с. 3].

У сучасній науковій літературі [1; 4] автори наводять різноманітну класифікацію принципів державного фінансового контролю. На нашу думку, доцільно спиратися на невелику кількість чітких і ясних

формулювань, таким чином, до принципів ми віднесли наступні категорії, відображені на рис. 3.

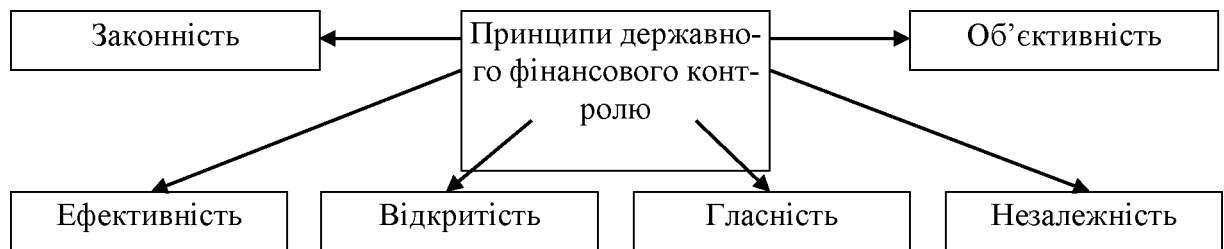

Рисунок 3. Принципи державного фінансового контролю (ДФК)

Кожним із зазначених принципів необхідно керуватися при проведенні контрольних заходів і в цілому при реалізації державного фінансового контролю. За формами контроль можна класифікувати з огляду на тимчасову ознаку, тобто ДФК буває попередній, поточний (оперативний) і наступний. Це обумовлено тим, що контроль пронизує всі стадії бюджетного процесу, кожна з форм має велике значення, і не можна сказати, що будь-яка з них більш-менш важлива і необхідна. Попередній і поточний контроль покликані запобігти порушенням у процесі виконання бюджету і використання державних коштів, а наступний контроль передбачає ретельне вивчення результатів фінансової діяльності, виявлення відхилень і порушень, а також притягнення до відповідальності винних осіб. Подальший контроль являє собою поглиблену перевірку питань своєчасного, цільового та ефективного використання бюджетних ресурсів, а також достовірності звітної інформації учасників бюджетного процесу про використання зазначених ресурсів. Для ефективного здійснення ДФК контрольні органи у своїй діяльності використовують специфічні способи і методи контролю, які сприяють вивченню реального стану фінансово-господарської діяльності об'єкта, що перевіряється, виявлення відхилень і їх причин, оцінки ефективності і законності проведених операцій з державними ресурсами: ревізія, перевірка, аналіз, моніторинг (спостереження), обстеження та санкційні операції [8, с. 26].

Таким чином, відмітна особливість ДФК, яка полягає в гострій необхідності його при всіх процесах, в тій чи іншій мірі забезпечується фінансовими ресурсами держави, змушує з особливою увагою ставитися до організації роботи контрольних органів на всіх рівнях управління, оскільки контрольні повноваження покладаються в деякій

мірі на всі органи, будь це внутрішній контроль або зовнішній. На жаль, сьогодні ми можемо зіткнутися з певним дублюванням повноважень серед державних органів, які здійснюють ДФК. Шляхом вирішення даної проблеми є створення єдиної, чітко налагодженої системи, яка передбачає розмежування повноважень між контрольними органами по виду контролю, цілям і завданням, що запобігатиме плутанині, а також посприє більш ефективному здійсненню ДФК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуцаленко Л. В. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Гуцаленко, В. А. Дерій, М. М. Коцупатрий - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 424 с.
2. Жадан Т.А. Економічна сутність та зміст поняття «державний фінансовий контроль» / Т.А. Жадан // Причорноморські економічні студії. Серія «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». – 2017. – Вип. 16. - С. 161-168.
3. Кривцова Т.О. Сутність державного фінансового контролю в контексті забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / Т.О. Кривцова, Н.П. Владімірова // Ефективна економіка. – 2015. - № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3837>.
4. Павленко О.І. Сутність державного фінансового контролю: теоретичний зріз / О.І. Павленко // Волинь. – 2016. - № 7. – С. 3.
5. Піхоцький В.Ф. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади теорії та практики: монографія / В.Ф. Піхоцький. – Львів:Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2014. – 336 с.
6. Слободяник Ю.Б. Державний аудит в Україні: теорія, методологія, організація: дис. ... доктора екон. наук: 08.00.09 / Ю.Б. Слободяник; Одеський нац. екон. ун-т. – Одеса, 2014. – 589 с.
7. Стефанюк І. Методологічні засади функціонування системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні / І. Стефанюк // Фінанси України, 2011. - № 6. - С. 84-102.
8. Урсуляк Д. Особливості державного фінансового контролю в Україні / Д. Урсуляк // Наукова думка. – 2014. - № 8. – С. 23-29.

Матвіюк Тетяна Олегівна,
студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:
Ліснічук Оксана Андріївна,
*к.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів імені Л.Л.Тарангул*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Постановка проблеми. Враховуючи всеохоплюючу світову кризу, глобалізаційні процеси, необхідним для оптимального розвитку зарубіжних країн є виважене функціонування економічних систем. Напрямки діяльності фінансової політики є важливою передумовою при досягненні мети, а особливу увагу варто приділити такій її складовій як бюджетно-податкова політика. Вона є одним з найскладніших напрямів державного фінансового регулювання, адже від неї залежить як наповнення державного бюджету, так і добробут громадян, які сплачують податки. Актуальність дослідження зарубіжного досвіду бюджетно-податкової політики зумовлена тим, що як теоретична база, так і податкова практика в розвинених країнах перебувають на високому науковому та професійному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковою базою для опрацювання обраної теми є роботи багатьох українських та зарубіжних науковців: Дж. Кейнс, Т.Корягіна, О.Рускіна, Б. Ярема, О.Найденко, М. Пасічний, Н.Шібаєва та інші.

Метою статті є дослідження напрямків реалізації бюджетно-податкової політики в зарубіжних країнах та її інструментів.

Виклад основного матеріалу. Бюджетно-податкова політика є частиною фінансової політики держави. У фінансовій політиці найкраще відображено суспільні інтереси та їх пріоритетність. З одного боку, фінанси опосередковують рух реально створеного валового внутрішнього продукту, а з іншого – вони можуть виступати чинником стимулювання або сповільнення економічного зростання [9].

Тенденції посилення інтенсивності виникнення фінансових криз, сформованих на початку 90-х років, і в наш час не втратили свого загрозливого впливу, сприяли тому, що більшість розвинутих країн

світу активно розпочала розбудовувати системи оцінки і моніторингу стійкості фінансової системи [4].

Досягнення стратегічної мети держави – максимізації суспільного добробуту здійснюється шляхом визначення конкретних цілей: забезпечення стійкого економічного зростання, повної зайнятості ресурсів, мінімізації рівня інфляції, і виконання відповідних функцій, які реалізуються за допомогою форм і напрямів економічної політики, серед яких значне місце посідає бюджетно-податкова політика. Теоретичне обґрунтування доцільності та ефективності формування й проведення бюджетно-податкової політики, як панівного напрямку у процесі державного регулювання економіки, здійснив Дж. Кейнс у 30-ті роки ХХ ст. Незважаючи на те, що згодом теоретичні погляди та практика державного регулювання економіки (ДРЕ) змінили уявлення про співпорядкованість та відносну ефективність бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, аналіз заходів урядів провідних країн свідчить про актуалізацію цього напрямку ДРЕ на національному, наднаціональному та регіональному рівнях [8].

У країнах з розвиненою ринковою економікою в сучасному світі склалися різні моделі державного регулювання. В США, наприклад, в умовах низького обсягу державної власності застосовуються в основному податково-бюджетні методи. Для Західної Європи характерно поєднання значного впливу сектора державного управління на фінансову сферу та інфраструктуру господарства, що супроводжується наявністю високої частки державних витрат у ВВП. В Японії склалася унікальна система взаємодії найбільших корпорацій і державних органів для реалізації стратегічних цілей в економіці при незначних розмірах держсектора і відносно низькій частці витрат бюджету в ВВП [2].

Головним орієнтиром бюджетно-податкової політики зарубіжних країн є побудова таких відносин із платниками податків, завдяки яким останні будуть своєчасно та в повному обсязі виконувати свої податкові обов'язки. Це, з одного боку, пов'язано з менталітетом громадян інших країн, а з іншого – свідчить про довіру громадян до держави, оскільки в провідних зарубіжних країнах держава хоч і встановлює значні податкові ставки, але й надає громадянам значні суспільні блага (заробітна плата, медичне страхування, пенсія тощо). Громадяни більшості зарубіжних країн відчують допомогу держави та розуміють, що кошти, які сплачуються ними у вигляді податків допомагають державі розвиватися та створювати валовий внутрішній

продукт, що і дозволяє державі надалі здійснювати соціальне забезпечення та соціальний захист населення [5].

Наприклад, у США податкова політика (як інструмент антициклічного регулювання) активно використовується із кінця 30-х років нашого століття. У 50-60 роках у США склалося доскональна система оподаткування особистих і корпоративних доходів, яка могла виконувати регулюючі функції. Зокрема у 1963 році, відбулася податкова реформа, яка передбачала поетапне скорочення особистих податків, а також знижувала у середньому на 10% рівень оподаткування корпорацій. Загальна сума зменшення податкових вилучень у 1964-1965 роках склала близько 25 млрд.\$. Отже, ця податкова реформа мала позитивний вплив, тому що зниження податків мало значну стимулюючу дію на економіку[1].

Незважаючи на те, що на сьогодні для більшості країн характерне помірне оподаткування, необхідне для досягнення стабільного економічного росту, сприятливого податкового клімату та розвитку економічної діяльності, питома вага податкових платежів від ВВП здебільшого різниться. Так, від 40 до 50 % ВВП становлять податкові відрахування в таких країнах, як Італія, Австрія, Франція, Бельгія, Норвегія, Фінляндія, Нідерланди, Люксембург, Швеція, Данія. Важливою характеристикою є структура податкових систем – розподіл податкових платежів на прямі та непрямі. Наприклад, у США, Японії, Великій Британії та Канаді переважають прямі податки, а у Франції – непрямі [7].

Вилучення з доходів та майна домогосподарств, прибутків підприємств мають бути погоджені з очікуваннями економічних агентів, держава повинна мати обґрунтовану позицію щодо того, куди вона буде спрямовувати ці кошти та як це буде пришвидшувати або стримувати ділову активність, інвестиційні процеси та економічний розвиток загалом [6].

У контексті сприяння інноваційній діяльності в зарубіжному досвіді широко використовуються податкові дослідні кредити та коефіцієнти, що зменшують суму витрат на інноваційну діяльність. Країни, для яких необхідність сприяння інноваційній діяльності постала раніше за Україну, не тільки розробили програми стимулювання, а й проводять роботу з удосконалення їхнього інструментарію. Флагманами у стимулюванні інновацій у Європі вважають Францію, яка використовує дослідницькі податкові кредити, та Велику Британію, де

традиційно застосовуються спеціальні вирахування з витрат. Важливим, зокрема для українських економічних реалій та тенденцій до бюджетної децентралізації, є досвід канадських податкових програм. Вони передбачають не загальнодержавні бюджетні пільги, а податкові преференції від органів місцевого самоврядування. У світовому досвіді розмір пільг варіює залежно від розміру підприємства та загальної важливості сектору в економіці країни. Тож більші податкові пільги зазвичай надають меншим підприємствам та об'єктам господарювання, що зайняті в пріоритетних секторах економіки [7].

Не менш важливим інструментом фіскальної політики є видатки бюджету. Видатки бюджету беруть участь у формуванні величини фондів споживання та нагромадження в державі, тому вони є важливим напрямком впливу на економічні та соціальні процеси [9].

При цьому цілі фіскальної політики можуть бути різними. У короткостроковій перспективі, уряд може зосередитися на макроекономічній стабілізації, наприклад, збільшувати державні витрати або знижувати податки, щоб стимулювати економіку, що знаходиться в кризовому стані, або скоротивши витрати або підвищивши рівень податків для боротьби з інфляцією. У довгостроковій перспективі, мета може полягати у стимулюванні стійкого зростання або скорочення рівня бідності шляхом розвитку інфраструктури, системи охорони здоров'я, освіти та ін. Неефективна фіскальна політика призводить до кумулятивного зростання бюджетного дефіциту, а за умови відсутності економічного зростання це може спровокувати дефолт держави [3].

З огляду на покращення інвестиційного клімату у світі послугуються більш-менш незмінним набором інструментів податкової лібералізації: зниження ставок податків, формування неоподатковуваних резервів, інвестиційний податковий кредит, інвестиційна податкова знижка, прискорена амортизація та податкові канікули. Найпоказовішим для застосування в українських реаліях є досвід країн Європи, що не так давно стали членами ЄС та мали проблеми з динамікою економіки [7].

Висновки. Провівши дослідження в обраній темі, необхідним є зазначити те що, бюджетно-податкова політика є невід'ємною складовою фінансової політики держави. В більшості зарубіжних країн її називають фіскальною політикою, оскільки в пріоритетності інструментів обирають податки, як основну статтю дохідної частини бюджетів. Враховуючи неможливість абстрагуватися від світової

фінансової кризи, важливим є врегулювання ситуації за допомогою інструментів бюджетно-податкової політики, шляхом мінімізації інфляційних процесів, максимізації зайнятості ресурсів, в тому числі людських, досягнення суспільного добробуту та в результаті економічного зростання.

Бюджетно-податкова політика зарубіжних країн має дієві методи, які спрямовані на державне управління фінансовими системами в цілому. Протилежним методом регулювання представлена фінансова система Японії, котра в свою чергу побудувала міцні взаємозв'язки корпорації-держава.

Основними інструментами бюджетно-податкової політики є доходи та видатки. На практиці зарубіжних країн чітко проглядається така побудова відносин з платниками податків, в результаті якої вони самі хочуть сплачувати податки прозоро, оскільки натомість отримують підтримку держави – суспільні послуги. Також, варто зазначити що в більшості Європейських країн фінансова система працює за рахунок варіювання обсягами прямих та непрямих податків.

Щодо видатків, як інструменту фіскальної політики, держава може проводити заходи спрямовані на стабілізацію чи стимулювання економіки. Також зарубіжні країни, за рахунок фіскальної політики, стимулюють інноваційну діяльність, шляхом надання кредитів, пільг, а також сприяють покращенню інвестиційного клімату в країні, за рахунок податкового лібералізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт ДФС Міжнародний досвід реформування податкових систем: види податків та електронна звітність. Ел. Ресурс - <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/mrdosvid/>
2. Бедринець М.Д. Фінансова політика як інструмент антикризового фінансового регулювання на рівні держави/М.Д. Бедринець// Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. – 2016. – №2. – С. 8-20
3. Корягіна Т. Фіскальна політика як інструмент забезпечення національної безпеки держави / Т. Корягіна // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2018. – №5
4. Ліснічук О.А. Інституціональні чинники забезпечення регіонального розвитку/ О.А. Ліснічук // Наукові записки Національного

університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острог : Вид-во –НаУОА. – 2018. –№ 8(36). – С. 53–57

5. Найденко О. Є. Обґрунтування цілей податкової політики держави / О. Є. Найденко // Економіка розвитку. – 2018. – № 2 (86). – С. 13–23].

6. Пасічний М. Д. Бюджетно-податкова політика у країнах ЄС із трансформаційною економікою/ М.Д. Пасічний// Економіка розвитку"(Economics of Development). – 2017. – № 2 (82) – С. 30-39

7. Рускіна О. Фіскальне регулювання: міжнародний досвід та уроки для України / О. Рускіна // Наукові записки НаУКМА. – 2017. – №1. – С. 116-123

8. Шибаєва Н.В. Бюджетно-податкова політика: теорія та практика застосування в Україні/Н.В.Шибаєва, Т.О. Бабан//Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2016. – №1(20). – С. 147-156

9. Ярема Б. П. Бюджетно-податкова політика України та напрями її реалізації / Б. П. Ярема, Н. С. Ситник //Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – №2(1). – С. 75-80

Павленко Діана Анатоліївна,
студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Ліснічук Оксана Андріївна,
*к.е.н, доцент, доцент кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул*

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

В умовах нестабільності економічної ситуації України, важливим елементом економічної системи є механізм виконання місцевих бюджетів. Система фінансового забезпечення місцевого самоврядування є інструментом регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Вирішення проблемних питань соціального та економічного характеру в недержавних масштабах є задачею органів місцевого самоврядування. Ефективність

вирішення такої задачі досить сильно залежить від фінансових можливостей місцевих органів. Реформа децентралізації дещо змінила співвідношення власних доходів місцевих бюджетів і дотацій з державного бюджету. Реформа була цікавою і дещо ризикованою, але своєю мету вона змогла забезпечити. Тому досить важливо зрозуміти, чи зміна механізму виконання місцевих бюджетів була ефективною і чи зможе вона виправдовувати своє проведення й надалі.

Децентралізація бюджетної системи стала відповіддю на підвищення централізації фінансованих потоків сьогодні є одним із ключових напрямків бюджетної політики. В умовах переходу до децентралізації управління фінансовими ресурсами обсяг надходжень у місцеві бюджети повинен відповідати потребам регіону. Важливим показником рівня бюджетної і податкової автономії місцевих органів щодо управління розвитком територій є рівень фінансово-бюджетної децентралізації [3, с. 172].

Місцеві бюджети є важливим елементом бюджетної системи держави. Вони виступають вагомим чинником економічного розвитку суспільства, економічним підґрунтям діяльності органів місцевого самоврядування, надання їм прав у сфері оподаткування та залучення джерел ресурсів, необхідних для задоволення потреб членів територіальних громад. Томас Джефферсон, голова комітету написання Декларації незалежності США, вважав місцеві бюджети: «Справжніми республіками в мініатюрі, які мають виняткову роль у стабілізації економічного стану держави» [1, с. 331].

Розвиток місцевого самоврядування повинен відбуватися за умови його адекватного фінансового забезпечення. При цьому важливим є функціонування органів місцевого самоврядування в умовах фінансової незалежності та самодостатності. Індикатором фінансової самостійності органів місцевого самоврядування вважаємо наявність достатнього обсягу власних фінансових ресурсів для виконання повноважень на належному рівні, забезпечення економічного розвитку, задоволення суспільних потреб і здійснення регулювання й управління суттєвою часткою суспільних справ під власною відповідальністю [2, с. 181].

В Україні принцип фінансової самодостатності місцевих бюджетів до 2015 року був відсутнім. Це призвело до зростання частки офіційних трансфертів до 52% у доходах органів місцевого самоврядування.

**Структура дохідної частини зведених бюджетів
територіальних громад України 2014–2018 рр., %**

Рік	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Офіційні трансферти
2014	49,31	5,44	43,09
2015	39,94	5,72	52,62
2016	44,80	4,01	48,49
2017	40,80	7,96	49,58
2018	40,31	8,01	51,32
Середнє	43,03	6,23	49,02

Джерело: Складено на основі даних Державної служби статистики України

Як видно з таблиці 1, у структурі дохідної частини бюджетів територіальних громад у 2014–2018 рр. в середньому переважали офіційні трансферти (49,02%). Друге місце займали податкові надходження (43,03%). Решту займали неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та інші. Також у структурі податкових надходжень менше 10% займали місцеві податки. Висновок, місцеві громади на мали фінансової незалежності та самодостатності через що не могли повністю реалізовувати покладені на них функції. Очевидно, що збільшення частки доходів, обсяги яких залежать від рішень органів місцевого самоврядування, що сприятиме підвищенню рівня фінансової самостійності бюджетів територіальних громад.

Також в періоді до реформи децентралізації навіть офіційні трансферти не завжди могли забезпечити достатню наявну кількість коштів у місцевих бюджетах. Недостатність власних стабільних доходів місцевих бюджетів, яка не сприяє соціально-економічному розвитку регіонів, зумовлена такими обставинами:

- низьким рівнем обґрунтованості та прогнозованості дохідної частини місцевих бюджетів;
- концентрацією фінансових ресурсів у державному бюджеті країни, що знижує значення місцевих бюджетів у вирішенні життєво важливих питань регіонів;
- високим рівнем централізації бюджетних ресурсів;
- невирішеністю питання подолання заборгованості між бюджетами різних рівнів за взаємними розрахунками;

- тенденцією здійснення видатків з місцевих бюджетів без відповідного підкріплення дохідними джерелами, що приводить до дотаційності місцевих бюджетів [4, с. 1279-1280].

Для вирішення більшості вищенаведених проблем була проведена фінансова децентралізація в Україні. Децентралізація як метод адміністративної та інституційної організації, суть якої полягає у передачі центральною владою частини своїх повноважень місцевим органам влади, сприяє економічному розвитку та соціальному прогресу і в цілому переслідує декілька політичних, економічних і соціальних цілей:

- захистити інтереси єдності та розподілу;
- оптимізувати управління на рівні громад на основі коефіцієнту корисної дії;
- «принести» уряд ближче до платників податків для того, щоб управління здійснювалось з метою досягнення забезпечення потреб окремих осіб [5, с. 130].

Все ж таки основною ціллю децентралізації було забезпечення фінансової незалежності та самодостатності місцевих бюджетів або створити умови, щоб дана ціль могла бути реалізованою. В Україні децентралізація проводилася в досить в кризовій ситуації: військові конфлікти, швидке зростання суми державного боргу, інфляційні процеси та знецінення гривні. Можна висловити думку, що державний бюджет просто не мав достатньо коштів для того, щоб і надалі трансфертами забезпечувати доходи до місцевих бюджетів, тому децентралізація була ідеальним варіантом. Стимулюємо місцеві бюджети до залучення власних джерел доходів і тиск на державний бюджет буде послаблений.

Також проведення децентралізації передбачається і Європейською хартією місцевого самоврядування. Хартією передбачається встановлення та фінансове зміцнення місцевого самоврядування в Європі. Важливою вимогою Хартії є офіційне визначення і закріплення основних принципів функціонування місцевого самоврядування у державному законодавчому полі і в головному законі країни – Конституції. Згідно зі ст. 3 Хартії, чітко визначено право і спроможність місцевих органів влади частково брати участь у загальнодержавних справах, а також здійснювати регулювання та управління в державних питаннях, що стосуються місцевого населення [6].

З попереднього абзацу можна визначити не лише фінансовий аспект децентралізації, але і юридично-правовий. На своїх перших етапах децентралізація в Україні мала лише фінансовий характер, але передбачала і зміну структури органів місцевого самоврядування. Просто влада України за основу поставила в першу чергу реалізацію фінансового аспекту. Але одразу постало питання як всім цим управляти без одночасної зміни адміністративної складової. Адекватне управління місцевими бюджетами на мікро- і макрорівнях вимагає інституційної прозорості, щоб уникнути збоїв у координації, що призводять до неефективного витрачання коштів органами місцевого самоврядування.

Також узурпація влади політиками, низька громадська участь у місцевому самоврядуванні, неузгодженість обов'язків місцевих органів були наслідками стимулювання реалізації лише фінансового аспекту децентралізації. З 2017 року дані проблеми почали вирішуватися. Економічна ситуація України того періоду була жахливою, але стабільною і з фіскального аспекту децентралізація дала місцевим бюджетам власні джерела надходжень. Створення такої територіальної одиниці як Об'єднана територіальна громада (ОТГ) – добровільне об'єднання мешканців декількох розрізнених сіл, селищ чи міст в один адміністративний центр, допомогло реалізувати юридично-правовий аспект децентралізації. Важливою частиною такого аспекту є залучення громади до вирішення місцевих проблем, що на сьогодні реалізується в деякій мірі.

Виходячи з усього вище написаного можна стверджувати, що реформа децентралізації в Україні має свої особливості. Зокрема, початок у досить тяжкий період, первинна направленість на фінансову складову, ігнорування юридично-правового аспекту на початку. Попри це, вона є відносно успішною реформою, яка проводилася українським урядом. Основні цілі в деякій мірі було досягнуто, відносна фінансова незалежність і самодостатність були створені і трансферти вже не займають таку велику частку у доходах місцевих бюджетів. Дана реформа досі вважається незавершеною, але власне проведення вона виправдала. На нашу думку вона повинна проводитися й надалі з подальшим розширенням юридично-правового аспекту, адже потрібно забезпечити прозорість і ефективність нових міжбюджетних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джефферсон Т. Декларація Незалежності Сполучених Штатів Америки. Американська система державного управління / Т. Джефферсон. – М., 1993. – С. 331–334.
2. Далєвська Т. Бюджетна децентралізація: передумови та напрями реалізації / Т. Далєвська // Світ фінансів. – 2016. – Вип. 1. – С. 149–159.
3. Ліснічук О.А. Формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації [Електронний ресурс] / О.А. Ліснічук, Н.А. Литовченко // Збірник наукових праць Університету ДФС України – 2018. – № 2 (53) – С. 169-180
4. Шулюк, Б. С. Проблеми виконання місцевих бюджетів України / Б. С. Шулюк // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 13. – С. 1279–1282.
5. Палійчук Т. В. Механізми підвищення рівня фіскальної децентралізації в Україні / Т. В. Палійчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2016. - Вип. 19. - С. 130-133.
6. Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15.10.1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

Тригуба Юлія Володимирівна,
студентка групи ФМУ-18-1

Науковий керівник:

Коляда Тетяна Анатоліївна,
*к.е.н., с.н.с., доцент, доцент кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул*

ОЦІНКА ВПЛИВУ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ТЕМПИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

На «тернистім» шляху України до стабілізації економіки та сталого розвитку виникають різноманітні складнощі, що насамперед зумовлені несвоєчасністю та необґрунтованістю прийняття управлінських рішень з боку уряду задля досягнення бюджетно-податкової стабілізації. Оскільки бюджетно-податкова політика є одним із основоположних інструментів державного регулювання економікою та забезпечення соціальної стабільності в державі. Основна проблема полягає в тому, що у період кризового стану економіки України, що посилюється через військові події на сході країни та нестабільну політичну ситуацію, формування довгострокової стратегії бюджетно-податкової політики не є визначальним чинником прийняття рішень з боку уряду, що призводить до дисбалансу в системі державних фінансів та призупинення темпів соціально-економічного розвитку [1, с.40].

Як зазначає відомий американський вчений Річард Масгрейв: «Сьогодні в американській економіці більше 20 відсотків валового національного продукту (ВНП) споживається урядом. Сумарні державні витрати, включаючи трансферти, складають 35 відсотків ВНП, а податкові надходження – більше 30 відсотків ВНП. Незважаючи на це участь держави в економіці США у порівнянні з іншими розвиненими країнами не така вже і значна. Наприклад, в Західній Європі на діяльність державного сектора приходить більше половини економічної активності» [2, с.17].

Академік В.М. Геєць наголошує, що бюджетна політика має бути детермінована загальноекономічним закономірностям. Іншими словами, існує тісна залежність між обсягами ВВП, об'єктивними розмірами відтворювальних процесів, з одного боку, та величиною фінансових ресурсів держави, що обслуговує ці процеси. При цьому

бюджет у структурі економічного зростання має формувати стратегічні параметри розвитку української економіки, а не бути лише пасивною реакцією на спонтанні ринкові зміни [3, с.29].

Фінансова криза продемонструвала недостатність теоретичних розробок про державу в якості виробника суспільних благ та оптимальні масштаби втручання держави в інституціональну структуру національної господарської системи. Від вирішення цих фундаментальних теоретичних проблем безпосередньо залежить здатність суб'єктів ринкових відносин адаптуватися до нових умов економічної нестабільності, спроможність держави сформувати дієвий механізму компенсації впливу глобальних економічних криз на національні економічні системи шляхом оцінки ресурсного потенціалу країни необхідного для досягнення поставлених цілей, з урахуванням наявних бюджетних можливостей і виникаючих бюджетних обмежень [4, с.125].

Враховуючи досвід розвинених країн, де діапазон коливання даного показника становить від 35 до 55% ВВП, та не порушує тренд зростання соціально-економічного розвитку задля забезпечення достойного рівня життя громадян. Щодо України, як і більшості країн з ринками, що розвиваються, темпи соціально-економічного розвитку суспільства напряму залежать від обсягів на напрями витрачання видатків бюджету, а ті, у свою, чергу мають тенденцію піддаватися впливу зміни коливань через використання бюджетно-фіскальних важелів.

Якщо ж взяти до уваги досвід минулих років України, то можна зазначати, що викреслюється тенденція зростання обсягів видатків бюджету, що призводить до зростання частки перерозподілу ВВП через бюджет та негативно впливає темпи економічного зростання (табл. 1).

Здійснивши аналіз даної таблиці можна стверджувати, що починаючи з 2014 роки і до сьогодення дохідна частина зведеного бюджету має позитивну динаміку до зростання, як наслідок, відбувається зростання і видаткової частини. Показники свідчать, що видаткова частина перевищує дохідну, що призвело до від'ємного сальдо показника (бюджетний дефіцит). Можна стверджувати, що реальної стабілізації та підвищення ефективності бюджетної політики не відбулося через існування фіскальних дисбалансів бюджету.

**Динаміка показників Зведеного бюджету України
за 2014-2018 роки, (млн. грн.)**

Роки	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо	
	% ВВП		% ВВП		% ВВП		(дефіцит бюджету) % ВВП	
2014	456067,3	29,11	523125,7	33,39	4972,1	0,32	-72030,5	-4,6%
2015	652031,0	32,94	679871,4	34,35	3057,8	0,15	-30898,2	-1,56%
2016	782748,5	32,84	835589,9	35,06	1841,3	0,08	-54682,6	-2,29%
2017	1016788,3	34,09	1056759,9	35,43	2122,1	0,07	-4293,88	-1,41%
2018	1184278,1	33,28	1250173,6	5,13	1893,0	0,06	-67788,5	-1,90%

*Джерело. Розраховано за даними Міністерства фінансів України.
Електронний ресурс// <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>*

Ще одним інструментом впливу на рівень соціально-економічного розвитку є бюджетна та податкова політика. Розглядаючи безпосередньо вплив податкової політики на розвиток економіки не можливо не згадати саме заходи, які необхідно застосувати задля підвищення рівня соціально-економічного розвитку так і рівня життя суспільства, так як податки являються основним інструментарієм бюджетної політики, що складають більше 80% дохідної частини бюджету, що і дає нам змогу розглядати дві наче не пов'язані структури як один елемент, налагодивши роботу якого дасть нам змогу досягти поставленої мети. Дуже важливо, щоб податкова політика, здійснювана державою в умовах кризи, була економічно виваженою та спрямованою як на підтримку підприємництва та поліпшення умов господарювання на макрорівні, так і сприяла задоволенню інтересів всіх членів суспільства [5].

З економічної точки зору податки є інструментом податкової політики держави, а також методом непрямого регулювання розподілу та перерозподілу доходів і фінансових ресурсів. Саме через податкову політику держави відбувається становлення і розвиток системи оподаткування. Необхідно відзначити, що на теперішній час податкова система України характеризується певними особливостями, які її відрізняють від податкових систем розвинених країн. Зокрема, неповна відповідність податкової системи держави основним принципам оподаткування – справедливості, фіскальної та економічної ефективності, стабільності, простоти адміністрування. Остільки економіка України на сучасному етапі характеризується подальшою активізацією

економічної діяльності, то у зв'язку з цим, необхідно зробити оцінку, наскільки зміни, які відбуваються у бюджетній та податкових системах, відповідають принципам вимогам стабільного росту [4, с.135].

У макроекономічному масштабі податкове навантаження відображає ефективність податкової політики, тобто кількісно вимірює сукупний вплив податкових платежів на джерела їхньої сплати. У міжнародній практиці цей показник визначається як відношення фактичних податкових надходжень у зведений бюджет до обсягу валового внутрішнього продукту [6, с.67]. За цим методом визначатимемо рівень податкового навантаження в Україні, результати розрахунку наведено на Рисунку 1.

Джерело. Побудовано автором за даними Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua>)

Отже, протягом останніх п'яти років податкове навантаження знизилося на 10,8%, за рахунок бюджетного – податкового навантаження збільшилося на 0,7%, за рахунок податкового навантаження на працю – зменшилось на 6% (рис. 3). Як видно з рис. 1, податкове навантаження на вітчизняну економіку не зменшилося з прийняттям Податкового кодексу, а, навпаки, зросло на 0,82%, проте в загальному за аналізований період зменшилося понад 10%. Соціально-економічні умови розвитку й елементи державного управління є саме тими ключовими чинниками, що визначають оптимальний рівень податкового навантаження, а також, безумовно, ефективність використання податкових надходжень у процесі розподілу та перерозподілу ВВП і рівень задоволеності потреб населення. Таким чином, ми зможемо не лише

стабілізувати податковий механізм країни в контексті наповнення дохідної частини бюджету, а й досягти соціально-економічного розвитку загалом.

Розглядаючи стратегічний розвиток економіки зі сторони бюджетної політики, можна стверджувати, що його можна досягнути за допомогою бюджетних видатків, які здійснюють підтримку соціально-незахищених верств населення, обсяг якого відповідає економічним можливостям суспільства. Бюджетні видатки здатні активно впливати на економічне зростання завдяки перш за все пріоритету фінансування наукових досліджень, розвитку пріоритетних галузей економіки, вирівнюванню регіональних диспропорцій. Держава застосовує різні форми впливу на економіку такі, як надання субсидій організаціям і населенню, здійснення державних інвестицій, бюджетне фінансування галузей, які визначають науково-технічний прогрес, досягаючи відповідних змін економічних пропорцій. Бюджетні видатки широко використовують для міжгалузевого та територіального перерозподілу фінансових ресурсів з урахуванням вимог найбільш раціонального розміщення виробничих сил, економічного зростання в регіонах та у державі загалом [5].

Щодо контексту розвитку економіки, на основі вдосконалення бюджетно-податкової політики, необхідною мірою стане забезпечення ефективного виконання фіскальної та регулюючої функцій держави (оптимальний розподіл податкового навантаження на окремі категорії об'єктів оподаткування) таким чином, щоб це дозволило підвищити рівень реальних доходів населення, стимулювати підприємництво, інноваційну діяльність та забезпечити зростання ВВП [4, с. 110].

Головними інструментами, що стимулюють розвиток бюджетно-податкової політики є обсяги та структура державних видатків. Видатки бюджету беруть участь у формуванні величини фондів споживання та нагромадження в державі, тому вони є важливим напрямком впливу на економічні та соціальні процеси. Загалом, бюджетно-податкова політика у сфері розвитку та підвищення економіки країни, реалізується через вплив державних видатків, що є досить вагомим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток, особливо за умов проведення економічних реформ та обмеженості фінансових ресурсів держави [7, с.332].

У даний період в Україні відбувається активне оновлення механізму бюджетно-податкового регулювання та оновлення його

інструментів з метою подолання посткризових дисбалансів, переходу до сталого розвитку економіки та закладення підвалин для її зростання, проте комплексна система для цього ще не створена. В Україні необхідна побудова економіки на ринковому фундаменті з дієвими та ефективними механізмами бюджетно-податкового регулювання, перш за все, економічними методами, серед яких особливо важлива роль належить бюджетно-податковій політиці [8, с.128].

Таким чином, задля досягнення соціально-економічного розвитку необхідна наявність у державі законодавчо визначеної бюджетної стратегії, яка забезпечить передбачуваність реакцій бюджетної системи на виклики і можливості, які можуть виникати у рамках різних варіантів розвитку світової економіки. Можна констатувати, що питання впливу бюджетно-податкової політики на економічне зростання в національній економіці кожної незалежної країни є доволі проблематичним. Слід також враховувати особливості становлення економічної системи окремої країни в розрізі податкового регулювання, де вкрай потрібна раціоналізація її структури як регулятора економічного розвитку, посилення її позитивного впливу на сталий випереджальний орієнтир економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романюк М.В. Вплив бюджетно-податкової політики держави на фіскальну ефективність податкової системи України / М.В. Романюк, Т.А. Коляда // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Економіка. – 2007. – № 91. – С. 39-41.
2. Масгрейв Ричард А., Масгрейв Пегги Б. Государственные финансы: теория и практика / Ричард Масгрейв, Пегги Масгрейв. Пер. с англ. – М.: Бизнес Атлас, 2009. – 716 с.
3. Пріоритети бюджетної політики та економічне зростання в Україні : Т. 1 / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, В.М. Геєць та ін. – 2014. – 640 с.
4. Экономика налоговых реформ: монография / Под ред. И.А. Майбутова, Ю.Б. Иванова, Л.Л. Тарангул. – К. : Алерта, 2017. – 432 с.
5. Гальчинський А. Вилікувати економіку можна тільки на ліберальних засадах // [Електронний ресурс] / Анатолій Гальчинський // Дзеркало тижня – 20.02.2015. – Режим доступу до статті.: <http://www.dt.ua/2000/2020/68567/>

6. Коляда Т.А. Современные тенденции и приоритеты бюджетно-налоговой политики Украины / Т.А. Коляда // Международный научный журнал «Прогресс». – Тбилиси: Международная академия социально-экономических наук. Международное издательство «Прогресс». – 2013. – № 1-2. – С.63-69.

7. Житар М.О. Теоретичні засади фінансової архітектури економіки України / М.О. Житар // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2018. – № 1 (51). – С. 331-334.

8. Ліснічук О.А. Сучасні теоретичні підходи до оцінки стійкості фінансової системи країни / Ліснічук О.А. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка». – 2019. – № 12 (40). – С. 124-131.

Група ФМУз-18-1

Білогруд Анастасія Олексіївна,
студентки групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Гордей Оксана Дмитрівна,
*д.е.н., професор кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул*

**ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ**

Останні роки воєнні дії на сході країни, падіння виробництва, зростання безробіття, підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги, усунення держави від регулювання цін та інші негативні чинники зумовили масове зубожіння населення та загострили потребу в проведенні активної політики соціального захисту населення. Однією з найвагоміших складових у системі соціального захисту громадян є його фінансове забезпечення. Сучасні виклики і обмежені фінансові можливості держави потребують визнати об'єктивною необхідністю формування дієвого соціального захисту як пріоритетного напрямку у державній політиці реалізації найважливіших суспільних потреб. Це актуалізує дослідження проблем і перспектив подальшого реформування та удосконалення фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні.

Метою статті є оцінка стану соціального захисту населення в Україні та розробка пропозицій щодо його подальшого реформування.

У Конституції України соціальний захист визначено як право громадян на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом.

Соціальний захист в Україні визначається як система державних гарантій щодо забезпечення прав громадян на соціальну допомогу і підтримку: право на працю, освіту, житло, відпочинок, безпечне довкілля, охорону здоров'я, достатній життєвий рівень, безпечні умови праці, заробітну плату, не нижчу за мінімально встановлені стандарти, надання матеріальної допомоги жінкам у період вагітності і пологів,

тощо. Державою захист надається через встановлені в законодавчому порядку соціальні гарантії та економічний механізм їх реалізації.

В. А. Рудик тлумачить соціальний захист населення як «систему заходів економічного, організаційного та правового характеру, що реалізується державою щодо громадян, які у зв'язку з настанням соціального ризику потребують матеріального забезпечення (допомоги)». У визначенні акцентується увага лише на компенсаційному характері соціального захисту. Адже захист має не лише компенсаційний, а й превентивний характер, його головне призначення – упередження бідності у суспільстві. Система соціального захисту забезпечує реалізацію права людини на соціальну допомогу у разі настання соціального ризику і передбачає існування системи заходів держави щодо реалізації цього права. Дослідники вважають, що соціальне забезпечення, як захист від життєвих ризиків і фінансовий механізм перерозподілу доходів, сприяє економічному розвитку і стабільності в державі, а також відображає віру суспільства в цінність соціальної справедливості.

В Україні фінансування соціального захисту та соціального забезпечення здійснюється шляхом надання соціальної допомоги та соціальних послуг в установах соціального обслуговування. Закон України «Про соціальні послуги» (як нормативно-правового акту у сфері соціального захисту) соціальні послуги фінансуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, коштів підприємств, установ та організацій, плати за соціальні послуги, коштів благодійної допомоги (пожертвувань), коштів одержувачів соціальних послуг та інших джерел, передбачених законодавством. -

Традиційно основним джерелом фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні є державний та місцевий бюджети та позабюджетні фонди. Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення є пріоритетом бюджетної політики України впродовж останніх десяти років. Відповідно до Бюджетного кодексу України (ст. 87–91) за рахунок державного та місцевих бюджетів здійснюється фінансування соціального захисту: у випадку непрацездатності; пенсіонерів; ветеранів війни та праці; сім'ї, дітей та молоді; безробітних; інших категорій населення.

В Україні сформована переважно централізована система соціального захисту населення, про що свідчить співвідношення у зведеному бюджеті країни видатків державного і місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення. Розподіл видатків на

соціальний захист та соціальне забезпечення між державним бюджетом та бюджетами органів місцевого самоврядування в Україні впродовж 2014–2018 рр. представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Видатки державного та місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні, млрд. грн.

Видатки	2014	2015	2016	2017	2018
Державного бюджету	50,1	56,6	57,4	72,7	106,3
Місцевих бюджетів	75,3	88,5	80,6	103,6	152,0
Зведеного бюджету	125,4	145,1	138,0	176,3	258,3

Так, обсяг видатків соціального захисту та соціального забезпечення із місцевих бюджетів за 2014–2018 рр. збільшився у 2,12 рази: із 50,1 млрд. грн до 106,3 млрд. грн, а обсяги видатків з Державного бюджету України збільшилися у 2 рази, враховуючи міжбюджетні трансферти. У зв'язку з цим слід зазначити, що органи місцевого самоврядування наділені більш широкими повноваженнями щодо фінансового забезпечення соціального захисту населення, водночас, мають обмежені власні джерела і залежать від трансфертів з державного бюджету, частка яких у доходах місцевих бюджетів із року в рік збільшується.

Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення в Україні на сьогодні має й інші проблеми, серед яких одна з першочергових для вирішення недосконалість законодавчої бази. Крім того, чинне законодавство встановлює значно більше різноманітних видів пільг, соціальних виплат та соціальних послуг, ніж це передбачено навіть Конституцією України чи міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Ряд зобов'язань у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, які перебирає на себе держава, фактично є привілеями для представників певних професій або окремих соціальних груп та економічно необґрунтовані.

В Україні удосконалення фінансування системи соціального захисту є важливим елементом державної політики, адже в умовах складної фінансово-економічної ситуації, окупації та анексії частини її території, ведення військових дій на сході країни, стрімко знижується рівень життя громадян, їх зайнятість, доступність суспільних благ.

Також сьогодні для України, як і інших європейських країн, характерними є загострення демографічних чинників, збільшення людей пенсійного віку на тлі зниження кількості працездатних осіб. При цьому в Україні значна частка населення працездатного віку офіційно не працює, що відповідно знижує загальну суму внесків до страхових фондів.

Таким чином, фінансування соціального захисту населення в Україні супроводжується низкою глибоких проблем та недоліків, які вимагають першочергового втручання. З метою вирішення окреслених проблем необхідно продовжити реформування системи соціального захисту, зокрема здійснити:

- розробку концепції соціальної політики України, як основи, підґрунтя

- формування вектору подальшого реформування системи соціального захисту населення, включаючи його фінансове забезпечення;

- перегляд кількості бюджетних соціальних програм, їх відповідність сучасним реаліям України та глобалізаційним викликам стосовно необхідності вирішення найгостріших проблем соціального захисту, усунення практики їх дублювання, та виходячи із можливостей їх фінансового забезпечення;

- удосконалення нормативів соціальних видатків, які повинні враховувати специфіку розвитку певної територіальної громади чи адміністративно-територіальної одиниці;

- стимулювання участі недержавного сектора у фінансовому забезпеченні вітчизняної системи соціального захисту.

Тому удосконалення фінансового забезпечення системи соціального захисту населення потребує стимулювання державою багатоканального фінансування, активізації спрямування фінансових потоків суб'єктів господарювання у соціальну сферу.

В умовах продовження рецесії, впливу негативних чинників соціально-економічного характеру, незавершеністю реформ у сфері фінансування системи соціального захисту населення. На сучасному етапі в країні сформувалася недієва соціальна політика щодо функціонування системи соціального захисту населення та неналагоджений у відповідності до реалій соціально-економічного розвитку країни механізм фінансового забезпечення. Вирішення проблем фінансування вимагає першочергового реформування соціальної політики.

Значний рівень фінансового забезпечення соціальних видатків в Україні не свідчить, що система соціального захисту населення в Україні є ефективною з точки зору доступності та якості надання соціальних послуг і соціальної допомоги. Тому створення ефективної системи фінансового забезпечення соціального захисту населення є домінуючим завданням на сучасному етапі в Україні та потребує її подальшого реформування.

Серед основних напрямів усунення виявлених проблем необхідно здійснити: розробку концепції соціальної політики України, як основи, підґрунтя формування вектору подальшого реформування системи соціального захисту населення, включаючи його фінансове забезпечення; перегляд кількості бюджетних соціальних програм, їх відповідність сучасним реаліям України та глобалізаційним викликам стосовно необхідності вирішення найгостріших проблем соціального захисту та виходячи із можливостей їх фінансового забезпечення; удосконалення нормативів соціальних видатків, які повинні враховувати специфіку розвитку певної територіальної громади чи адміністративно-територіальної одиниці; розробку заходів стимулювання участі не державного сектора у фінансовому забезпеченні окремих напрямів системи соціального захисту населення; завершення реформування у сфері державних фінансів стосовно забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту відповідними фінансовими ресурсами; удосконалення планування бюджетних видатків на соціальну сферу.

Одночасно з вирішенням актуальних проблем фінансового забезпечення соціального захисту населення нагальною є реалізація державної політики зростання політики доходів населення, що сприятиме підвищенню платоспроможного попиту в країні, знизить потреби у соціальному захисті та прискоренню соціально-економічного розвитку України, що є перспективою подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антропов В. В. Экономические модели социальной защиты населения в государствах ЕС: автореф. дис. ... д-ра эк. наук / В. В. Антропов. – М.: МГУ, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/886/File/antropov.pdf>
2. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери. Монографія // За ред. Доктора філософії, професора, академіка АЕНУ

Т. М. Кір'яна, д. е. н., проф. Ю. В. Пасічника. – Черкаси, видавець Чабаненко Ю., 2012. – 398 с.

3. Качула С. В. Податки як основа реалізації соціальної функції держави / С. В. Качула, Д. А. Бодня, А. А. Поривай // Економічний вісник університету: зб. наук. праць учених та аспірантів. – 2017. – Вип. 34 /1. – С. 251–259.

4. Качула С. В. Фінансова політика держави і розвиток малого підприємництва: соціальний аспект / С. В. Качула // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Економіка. – 2016. – № 10 /1. – Т. 24. – С. 3–12.

5. Коляда Т.А. Державний бюджет України на 2018 рік: особливості формування та перспективи виконання / Т.А. Коляда // Бізнес Інформ. – 2018. – №4. – С. 267-274.

6. Hordei O., Patsai B. Priority directions of the financial support of the population's living standards in Ukraine / O. Hordei, B. Patsai – University Economic Bulletin, 36/1. – 2018. – P. 275-285

7. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

Веселовська Уляна Василівна,
студентка групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Биховченко Валентина Петрівна,
к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ

Актуальність. В наукових джерелах небезпідставно висувається теза, згідно якої для з'ясування сутності державного кредиту необхідно звертатись до принципів, на яких ґрунтується його функціонування. Ми підтримуємо таку позицію та вважаємо за необхідне проаналізувати принципи, що характеризують державний кредит згідно широкого підходу до його розуміння. У широкому аспекті державний кредит (з точки зору наслідків його функціонування) можна визначити як врегульовані нормами права суспільні відносини з

приводу отримання й надання державою коштів фізичним та юридичним особам, а також іншим суб'єктам права, що призводять до формування державного боргу або державних боргових активів (боргу перед державою).

Значення принципів державного кредиту складно переоцінити. Вони серйозно впливають на характер досліджуваних відносин, дозволяють визначити їх сутність, місце державного кредиту в рамках фінансової системи і окреслити напрями вдосконалення механізму правового регулювання державного кредиту.

Метою статті є дослідження принципів державного кредитування в Україні, визначення їх змістовного наповнення.

Виклад основного матеріалу. Дослідники виділяють різні принципи, що характеризують державний кредит: О.М. Козирін вказує на зворотність, платність, добровільність, терміновість, забезпеченість, цільову спрямованість державного кредиту [10, с. 238], Є.Г. Сітнікова серед принципів державного кредиту виділяє: добровільний характер, зворотність і терміновість, платність та забезпеченість усім майном [8, с. 26-31], Д.Л. Хейло виокремлює такі принципи, як: добровільність, оплатність, забезпеченість, повернення й терміновість [11, с. 72-122]. В цілому ж всіма науковцями, в якості першого базового принципу називається *добровільність* державного кредиту, під якою, як правило, мають на увазі те, що боржник не має права змушувати кредитора до надання грошових коштів [5, с. 39].

Аналізуючи зміст нормативно-правових актів, можна зробити висновок про те, що добровільність державного кредиту поширюється на відносини, пов'язані лише із запозиченням коштів. Принцип добровільності відносин державного кредиту відображає ту обставину, що правовідносини з приводу державного кредиту виникають лише за наявності добровільного волевиявлення всіх сторін, які беруть у них участь (кредитора, позичальника, гаранта). З даного принципу можна зробити висновок про неприпустимість примусу до укладання угоди з боку держави відносно можливих кредиторів або позичальників. Як справедливо зазначає Є.Х. Махмутова, наявність доброї волі кожної зі сторін, що виражається в незалежному, тобто заснованому виключно на власних інтересах кожної зі сторін, акті волевиявлення, є необхідною і важливою умовою відносин державного кредиту. Принцип добровільності державного кредиту відноситься безпосередньо до надання позики кредитором [6].

До перших належить, наприклад, отримання прибутку в тій чи іншій формі (відсотки, надання податкових пільг). До другої групи належать обставини, які не пов'язані з отриманням доходу (борг, совість, суспільна значущість). Прикладом порушення принципу добровільності є примусове розміщення державних боргових зобов'язань. Цей спосіб притаманний тоталітарним і авторитарним державам і виражається у примусовому перерозподілі запозичених коштів. Така ситуація можлива тільки при внутрішніх державних запозиченнях. У таких фінансових відносинах відсутня добровільність, і вони негативно впливають на авторитет держави як позичальника. Примусові позики при цьому, на нашу думку, стають схожими на податки (безумовний, примусовий характер вилучення – одна з ознак податків): і ті, й інші є способом примусового вилучення державою на свою користь частини грошових коштів. Історія позик Радянської держави, а також Німеччини, підтверджує це і показує, що держава, переслідуючи свої інтереси, може порушувати правові, економічні закони, принципи державного кредиту.

Свого часу Л.В. Ходський виділяв таку особливість державного кредиту: «завдяки своєму верховенству і тій владі, яку держава має відносно своїх підданих, вона може іноді вносити елементи примусу навіть при наданні своїх позик» [12, с. 373]. При цьому автор наголошував на тому, що це «не узгоджується з усталеними нині поглядами на правомірну державу» [4, с. 346]. Проте, на сьогодні можна спостерігати повну відмову держави від здійснення примусових державних запозичень.

Слід звернути увагу на те, що принцип добровільності стосується виключно відносин, у яких держава постає в якості боржника. Як справедливо зауважує М.Є. Можарова, «природно, що безглуздо виглядає ситуація, за якої державні органи примушували б юридичних осіб до отримання бюджетних коштів в якості бюджетних кредитів» [7, с. 25-26]. Дана ремарка також стосується відносин з надання державних гарантій, застосування механізму примусу в яких є абсурдним.

Отже, принцип добровільності характеризує не весь державний кредит у його широкому трактуванні, а лише правовідносини з державних запозичень. Варто додати, що добровільність держави у відносинах державного кредиту досить умовна і може бути розглянута лише з позиції публічного інтересу. Участь держави у кредитних

відносинах є дещо вимушеною і пов'язана з реалізацією покладених на неї функцій. Тому видається, що принципу добровільності повинен кореспондувати *принцип публічного інтересу*.

Зворотність означає необхідність повернення отриманих від кредитора фінансових ресурсів після завершення їх використання позичальником. Даний принцип вважався ключовим для кредитних відносин ще в дореволюційні часи. Так, І.Т. Тарасов заявляв: «при відсутності такого розрахунку з боку кредитора матимуть місце дарування або яка-небудь інша дія, але не кредит; за відсутності ж такого розрахунку з боку боржника матимуть місце крадіжка, або обман, або що-небудь інше, але не кредит» [9, с. 344]. Пізніше П.М. Годме вбачав зв'язок між поверненням державного кредиту і неможливістю віднесення його до доходів бюджету у власному розумінні: «... позика не є остаточним доходом. Це кошти, які надаються на час, оскільки їх потрібно буде відшкодувати» [4, с. 238]. Відзначимо, що сучасна фінансово-правова доктрина також розмежовує поняття доходів бюджету і державного кредиту за принципом зворотності останнього.

Тісний зв'язок із принципом зворотності має *принцип терміновості* державного кредиту, який означає, що користування кредитом обмежено певним проміжком часу, після закінчення якого даний кредит повинен бути повернений. Дане обмеження поширюється на всі форми боргових зобов'язань. Боргові зобов'язання України можуть носити короткостроковий (до 1 року), середньостроковий (від 1 року до 5 років) і довгостроковий характер (від 5 до 30 років). Звичайно, з економічної точки зору держава зацікавлена в залученні довгострокових кредитних ресурсів. Проте з іншого боку, встановлення обмежень щодо строків запозичень, що отримало закріплення в законодавстві багатьох країн світу, обумовлено тим, що державі не вигідно залучати кредитні ресурси на надмірно тривалий термін.

Принцип оплатності (платності), вказує на необхідність надання боржником кредитору плати за користування кредитом у різних формах. Зазначений принцип характерний для більшості кредитних угод. Як зазначає М.Є. Можарова, він відображає подвійну стимулюючу функцію кредиту: з одного боку, плата за користування кредитом є спонукальним мотивом для надання кредиторами своїх коштів позичальникам; з іншого – виступає важливим стимулом до найбільш ефективного використання позикових коштів [7, с. 29].

Слід акцентувати увагу на тому, що принцип оплатності є однією з ключових умов добровільності державного кредиту. Для різних форм державного кредиту характерні різні форми оплатності. В українському законодавстві закріплений ряд видів виплати доходів, таких як: встановлення фіксованого процентного доходу, використання плаваючої процентної ставки.

В законодавстві принцип оплатності не сформульований щодо державного кредиту в цілому, а лише для деяких його форм. Таке положення впливає, наприклад, з Бюджетного кодексу України, який встановлює обов'язок держави повернути позику в тій же сумі зі сплатою відсотка (плати) на суму позики.

Оплатний характер, який носять державні запозичення, також передбачає можливість отримання кредитором додаткового доходу або ж інших вигод. Це, більшою мірою, відноситься до державних цінних паперів, що розміщуються на внутрішньому ринку. Законодавство багатьох країн світу, в тому числі й України, визначаючи механізм правового регулювання внутрішніх державних запозичень, надає державним кредиторам пільги по доходах цінних паперів, випущених державою, можливість заліку податкових платежів і державних цінних паперів, та інші преференції. Їх характер визначається державою залежно від поточної економічної ситуації.

Ми підтримуємо позицію Д.Л. Хейло, який обґрунтовує необхідність закріплення принципу оплатності державного кредиту в якості загального правила державного кредиту для кожної з його форм. Зокрема, на думку даного автора, надання державної гарантії на оплатній основі також могло б приносити дохід бюджету відповідного рівня [11, с. 82-83]. На наш погляд, оплатність (платність) надання державної гарантії повинна регулюватися диспозитивним чином, як і у випадку бюджетного кредитування, що обумовлено фінансово-правовою природою відносин з надання бюджетних кредитів та державних гарантій.

Важливе значення для нормального функціонування державного кредиту має *принцип забезпеченості*, що уособлює собою необхідність надання позичальником забезпечення виконання свого зобов'язання з повернення державного кредиту. Так, Л.В. Ходскій писав: «... у той час, як приватні довгострокові позики неодмінно передбачають забезпечення якою-небудь міцною заставою у формі нерухомої власності, сучасна держава, зазвичай, має повну можливість

укладати позики на найбільш тривалі терміни без будь-якої застави або забезпечення певним майном» [12, с. 373].

Перевагою є те, що принцип забезпеченості на сьогодні характеризує інститут державного кредиту в цілому, а не лише правовідносини, в яких держава постає у якості боржника. Надання позичальником забезпечення виконання свого зобов'язання з повернення бюджетного кредиту, сплати відсоткових та інших платежів служить обов'язковою умовою надання бюджетного кредиту.

Наступним принципом функціонування державного кредитування є *принцип цільової спрямованості* державного кредиту. Зазначений принцип зводиться до необхідності використання позичальником коштів, наданих кредитором, на цілі, визначені умовами їх виділення. Даний принцип на сьогодні поширюється на всі відносини, що охоплюються широким трактуванням поняття «державний кредит» [14].

Цілі бюджетного кредитування, згідно БК України, встановлюються у щорічно затверджуваних законах про бюджет [13]. Для забезпечення цільового використання коштів бюджетних кредитів здійснюється контроль з боку органів державної влади, наділених відповідними повноваженнями.

Висновок. Таким чином, аналіз принципів функціонування державного кредиту в широкому його трактуванні дозволив виділити так звані базові принципи, що характеризують усі відносини в галузі державного кредиту. До таких принципів належать: добровільність, терміновість, зворотність, оплатність, забезпеченість, цільова спрямованість і принцип публічного інтересу. Разом з тим, принцип добровільності є спеціальним, оскільки застосовується лише в разі державних запозичень. Водночас, йому кореспондує зазначений вище принцип публічного інтересу, який поширюється на весь інститут державного кредиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М., Гетьманець О. П. Бюджетне право України: підручник. Х.: НУВС, 2003. 152 с
2. Биховченко В. П., Белінська Я. В. Фінансова стабільність: сутність та напрями забезпечення
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України, 2010. № 50-51. Ст. 572

4. Бюджетний кодекс України. Науково-практичний коментар: станом на 1 березня 2011 р. / за ред. Л. К. Воронової, М. П. Кучерявенка. Х., 2011. 608 с.

5. Годме П. М. Финансовое право. М.: Прогресс, 1978. 428 с.

6. Иванюженко А. Б. Государственные и муниципальные заимствования: Социально-правовое исследование: монография. СПб.: Санкт-Петербург. юрид. акад., 2007. 362 с.

7. Кужелев М. О., Житар М. О. Особливості формування державної фінансової політики в умовах європейської інтеграції України. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2015. № 2. С. 154-163

8. Махмутова Э. Х. Государственный кредит в Российской Федерации. Проблемы регулирования и перспективы развития: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. МГЮА. М., 2004. 228 с.

9. Можарова М. Е. Правовое регулирование публичного кредита субъектов Российской Федерации (на примере г. Москвы): 12.00.14: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2009. 186 с.

10. Ситникова Е. Г. Финансово-правовое регулирование отношений государственного кредита в Российской Федерации: 12.00.14: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2004. 175 с.

11. Тарасов, И. Т. Очерк науки финансового права. Финансы и налоги: Очерки теории и политики. М.: Статут, 2004. Т. 4. 548 с.

12. Финансовое право России: альбом схем / под ред. А. Н. Козырина. М.: ЦППИ, 2007. 324 с.

13. Хейло Д. Л. Государственный кредит в Российской Федерации: 12.00.14: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2001. 201 с.

14. Ходский, Л. В. Основы государственного хозяйства: пособие по финансовой науке. 2-е изд., пересмотр. и знач. доп. СПб., 1901. 567 с.

Єрмакова Юлія Анатоліївна,
студентка групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:
Біла Любов Миколаївна,
к.е.н., доцент

РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мале підприємництво – цілком самостійна та найбільш типова форма організації економічного життя суспільства зі своїми особливостями, перевагами, недоліками й закономірностями розвитку. В країнах з розвинутою економікою мале підприємництво суттєво впливає на їх соціально-економічний розвиток. Так, у країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку частка суб'єктів малого підприємництва становить 97 % від усіх суб'єктів підприємницької діяльності, вони створюють 50–60 % ВВП і забезпечують роботою 70 % зайнятого населення [2]. Завдяки значній чисельності навіть при відносно невеликих масштабах виробництва (надання послуг) мале підприємництво забезпечує високий рівень конкуренції та виступає головним атрибутом розвитку ринкової економіки.

Рівень розвитку малого підприємництва має сприяти створенню позитивного іміджу України, забезпеченню ефективної ринкової економіки з метою її інтеграції в європейську та світову економічні системи. Створення сприятливого підприємницького клімату в Україні повинно стати запорукою консолідації зусиль щодо удосконалення рівня відносин і співпраці з донорськими організаціями та участі у міжнародних проектах.

Проте темпи зростання малого підприємництва в Україні свідчать про його достатній внутрішній потенціал, а результати аналізу розвитку в умовах ринкових реформ - про необхідність формування та проведення державної політики щодо підтримки малого підприємництва, що відповідає стратегічним векторам розвитку економіки.

Мале підприємництво - це найдемократичніший суспільний сектор національної економіки, який практично нічого не коштує бюджету, але забезпечує значну частку обсягу виробленої продукції держави та забезпечує значну частку робочих місць.

Саме тому в більшості країн світу мале підприємництво є не тільки об'єктом державної політики, але й розглядається як один з чинників національної безпеки.

Переваги МБ суттєво диференціюються різноманітністю сектора за галузями діяльності, за видами підприємств, за регіонами тощо [3].

Просторові особливості включають оцінку умов функціонування МБ у межах промислових районів, економічних агломерацій, міст і сіл, що вимагає прив'язки до тенденцій територіального розвитку економіки країни та її регіонів.

Отже його роль у господарській діяльності країни більш яскраво простежується на регіональному рівні:

- забезпечення пропорції товарів і послуг як широкого вжитку, так і ексклюзивних, нерентабельних для серійного виробництва на підприємствах великого бізнесу, що підвищує рівень конкуренції та сприяє найбільш ефективному формуванню ринкових цін;

- врахування специфіки розвитку регіонів, де створюються підприємства, що забезпечує можливість задоволення суспільних потреб населення конкретних адміністративно-територіальних одиниць;

- забезпечення населення робочими місцями, надання можливості для творчого розвитку власників бізнесу та найманих працівників.

Незважаючи на значну кількість одноосібних суб'єктів господарювання та незначний обсяг реалізованої суб'єктами малого підприємництва продукції порівняно з великими корпораціями, мале підприємництво є рушійною силою розвитку економіки за рахунок кількості господарських одиниць та якості роботи. Серед переваг малого підприємництва можна виділити такі:

- входження України до ЄС передбачає пристосування бізнесу до європейських стандартів, що є досить складним процесом для великих заводів, але завдяки мобільності та швидкому пристосуванню до умов ринку, саме малий бізнес може стати потужним двигуном прискорення процесу адаптації України до вимог європейського ринку;

- відносно простий механізм входу на ринок, можливість виробляти продукцію (надавати послуги) при наявності незначних виробничих потужностей, можливість ведення спрощеного обліку;

- незначна чисельність працюючих, що спрощує процеси прийняття управлінських рішень і комунікативних зв'язків, а отже, підвищує ефективність роботи.

Противагою до здійснення господарської діяльності в малих масштабах є недоліки та загрози малого підприємництва:

- недосконалий механізм забезпечення суб'єктів малого підприємництва стартовим капіталом для започаткування власного бізнесу;
- незначні виробничі потужності зумовлюють незначний за обсягом випуск серійної продукції, що обмежує можливості задовольняти потреби ринку та створює умови для недобросовісної конкуренції з боку великих підприємств;
- низький рівень юридичної та фінансово-економічної грамотності, відсутність у штаті компетентних спеціалістів, здатних захищати інтереси підприємства перед органами виконавчої влади.

Але не зважаючи на переваги та недоліки розвитку мале підприємство є джерелом формування доходної бази місцевих бюджетів, його слід розглядати також як важливий атрибут ринкової економіки та показник соціально-економічного розвитку держави в цілому та регіонів зокрема.

Основні показники діяльності малого підприємництва та статистичні дані щодо його розвитку в Україні представлено в табл. 1.

Аналіз розвитку малого підприємництва в Україні, за розподілом кількості його суб'єктів і частки реалізованої ними продукції у розрізі регіонів показав, що найбільша кількість малих підприємств сконцентрована у Дніпропетровській області (без урахування показників м. Києва).

На другому місті за кількістю суб'єктів малого підприємництва та його часткою в обсязі ВВП знаходиться Одеська область. На третьому місті, перебуває Харківська область. Найменша кількість суб'єктів малого підприємництва – юридичних осіб у 2018 р. функціонувала у Луганській області – 3 240 (1,2 %), яка забезпечила лише 0,8 % обсягу реалізованої продукції малими підприємствами України.

Для того щоб малий бізнес, став дійсно життєздатним, зміг виконати всі завдання, для вирішення яких він створений, для того, щоб він міг у повному обсязі реалізувати закладений в ньому потенціал і використовувати всі свої переваги, необхідні умови з боку держави щодо його підтримки. За цих умов недоліки можуть згладжуватися, а переваги, навпаки, виділятися. [1].

**Кількісні і якісні показники розвитку
малого бізнесу в регіонах України**

	Суб'єктів усього	Кількість зайня- тих працівників (тис. осіб)	Обсяг реалізованої продукції (млн. грн.)
Вінницька	9163	94,5	47590,7
Волинська	5591	63,2	25597,6
Дніпропетровська	27772	186,6	155840,9
Донецька	9201	81,1	32760,9
Житомирська	6502	71,5	26839,4
Закарпатська	6173	70,9	17436,8
Запорізька	14375	100,5	57968,6
Івано- Франківська	7973	75,1	23261,1
Київська	19045	115,9	106221,0
Кіровоградська	7721	46,6	36477,0
Луганська	3240	28,4	11970,7
Львівська	18237	153,6	87094,3
Миколаївська	11077	62,4	41040,2
Одеська	23803	152,8	107954,1
Полтавська	10345	89,0	50339,0
Рівненська	5213	61,2	20118,7
Сумська	5564	60,1	23701,8
Тернопільська	4778	56,4	21184,5
Харківська	22564	207,0	111635,9
Херсонська	7924	57,6	28709,0
Хмельницька	7039	80,5	28013,9
Черкаська	8691	73,8	39539,8
Чернівецька	3913	57,9	11695,8
Чернігівська	5712	54,5	25788,9
м.Київ	87766	227,0	588623,8

Джерело: складено автором за [4].

Отже, основними напрямками державного стимулювання регіонального розвитку МБ в Україні є: формування локальних і галузевих систем підтримки МБ; створення механізмів стимулювання нових видів підприємництва; поліпшення підприємницької культури; удосконалення бізнесової інфраструктури; формування нових механізмів соціального партнерства державних органів і МБ; поліпшення інформаційного забезпечення підприємств і комунікації між ними; посилення здатності МБ до самоорганізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бедринець М. Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі: Навч. посіб./ М. Д. Бедринець, А. В. Сурженко. – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 364 с.
2. Гордієнко В. О. Шляхи підвищення ефективності малого підприємництва у регіоні [Текст] / В. О. Гордієнко, О. В. Григораш, М. В. Тимошенко // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – Випуск 257. – В 7 т. – Т. VI. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – С. 1534–1546.
3. Орлова В. О. Природні переваги малого бізнесу – основа його розвитку / В. О. Орлова // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 11 (418). – С. 75
4. Розвиток підприємництва [Електронний ресурс] : Статистична інформація Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Єрмоменко Анна Владиславівна,
студентка групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Серебрянський

Дмитро Миколайович,

*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул*

НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Бюджетна політика — це сукупність державних заходів, спрямованих на зміцнення доходної частини державного бюджету, посилення соціальної направленості видатків бюджету, створення умов макроекономічної стабілізації. Бюджетна політика спрямовується на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у економіку, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу.

Стратегічною ж метою бюджетної політики є створення державою необхідних економічних, правових та організаційних засад щодо підвищення ролі бюджету як інструменту формування і оптимального розподілу фінансових ресурсів між різними ланками бюджетної системи для ефективного її розвитку, спрямованого на економічне зростання та підвищення життєвого рівня населення. За цих умов активний вплив бюджетної системи на фінансові зв'язки і потоки між різними секторами економіки виступає необхідною умовою для забезпечення економічного росту. [1]

Створення основ транспарентності бюджетної політики є однією з передумов на шляху зростання соціально-економічного розвитку держави. Результатом створення транспарентного бюджетного середовища стає можливість легшого вирішення актуальних суспільних проблем із більшою ефективністю.

Неналежний рівень транспарентності бюджетної політики надає підстави стверджувати про низьку ефективність діяльності органів державної влади та ігнорування інтересів громадськості. Транспарентна бюджетна політика своєю пріоритетною метою ставить забезпечення соціально-економічного розвитку за умов повноцінної участі громадянського суспільства. Аналіз актуального бюджетного досвіду розвинутих країн вказує, що держава не може позбавляти участі інституту громадянського суспільства, адже це призводить до порушення демократичних цінностей та ідеалів [2].

Останнім звітом Міжнародного бюджетного партнерства став звіт за 2018 рік, що включив у себе огляд 115 країн, що були оцінені за 145 питаннями. Зазначимо, що це вже 6 випуск звіту, що проводиться цією організацією. Враховуючи євроінтеграційні спрямування України, пропонуємо порівняти стан транспарентності вітчизняної бюджетної системи з аналогічними показниками країн східної Європи, що вже є членами ЄС.

Найвагомішою складовою, що піддається оцінці Міжнародного бюджетного партнерства, є група показників відкритості бюджетної інформації. Це наглядно підтверджується структурою питань, що оцінюються незалежними експертами.

**Оцінка бюджетної транспарентності країн Східної Європи за
2018 рік (балів)**

Країна	Відкритість бюджетної інформації	Стан та е фективність нагляду	Рівень громадської участі
Румунія	75	63	6
Словенія	69	80	11
Болгарія	66	59	22
Чехія	61	82	9
Польща	59	82	24
Словаччина	59	56	9
Молдова	58	59	7
Хорватія	57	59	26
Україна	54	83	30
Угорщина	46	65	11
Сербія	43	63	2

Джерело: [4]

За результатами порівняння бюджетної транспарентності виявлено, що Україна посідає на 9-е місці з 11 досліджуваних країн Східної Європи, що є членами ЄС. Детальний розгляд ключової складової бюджетної транспарентності вказав, що вітчизняний рівень відкритості бюджетної інформації на 21 бал відстає від країни-лідера регіону – Румунії. Оцінка рівня відкритості бюджетної інформації України становить 54 бали зі 100 можливих, що відповідає обмеженому стану доступності інформації для громадськості. Для порівняння середньосвітовий показник відкритості становить 42 бали, а в регіоні Східна Європа – 59 балів. Отриманий Україною бал є результатом оцінки наявності та своєчасності публікації 8 ключових бюджетних документів: попередній бюджетний коментар (бюджетна резолюція), проект бюджету, закон про державний бюджет, проміжні бюджетні звіти, піврічний бюджетний звіт, звіт про виконання бюджету, аудиторський звіт та громадський бюджет.[3]

Дослідження вказує, що Україна із зазначеного переліку не публікувала лише піврічний бюджетний звіт, що зазвичай містить інформацію про виконання бюджету на середину фінансового року та скоригований бюджетний прогноз на кінець року. Крім наявності та своєчасності публікації бюджетної документації, в огляді було оцінено повноту наданої інформації для кожного з представлених документів.

У результаті оцінювання, найвищі результати отримали закон про державний бюджет (95 балів), проміжні бюджетні звіти (93 бали) та аудиторський звіт (86 балів). На обмеженому рівні повноти та результативності інформації були оцінені вітчизняний проект бюджету (48 балів), бюджетна резолюція (45 балів) та громадський бюджет (42 бали). Тобто стан відкритості бюджетної інформації в Україні не досягає достатнього рівня за загальносвітовими критеріями, проте наповненість ключових бюджетних документів отримала позитивну оцінку.

Звернемо більшу увагу на проблемні аспекти, що потребують вдосконалення згідно з оцінкою Міжнародного бюджетного партнерства. Наприклад, у проекті державного бюджету представлені прогностичні дані хоча б на 2 періоди вперед стосовно видатків бюджету лише за функціональною класифікацією та частково за економічною.

Найвищі бали отримували країни, що надають громадськості прогностичну інформацію стосовно майбутніх видатків державного бюджету за трьома класифікаціями: функціональною, економічною, адміністративною. Особливо експерти відзначають необхідність покращення стану прогнозування видатків бюджету, враховуючи значний ступінь зовнішньої заборгованості України.

Також зазначено, що в проекті бюджету треба приділити більше уваги детальному прогнозуванню джерел доходів бюджету мінімум на 2 бюджетні періоди вперед. Експертами було оцінено, що надана прогностична інформація охоплювала дві третини доходних джерел бюджету. Також увагу пропонується приділяти відкритості інформації щодо боргового навантаження країни, зокрема про ключових закордонних та внутрішніх кредиторів країни, відсоткові ставки. Негативною оцінкою був охарактеризований аналіз бюджетної чутливості, що має передбачати можливі зміни бюджетної ситуації в умовах впливу ключових макроекономічних показників, зокрема індексу інфляції, зміни розміру реального ВВП та інше. [4]

Розробка бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку сприятиме підвищенню керованості бюджетного процесу. Бюджет як інструмент економічного регулювання має бути збалансованим у середньо- та довгостроковій перспективах. Бюджетна стратегія на середньострокову перспективу повинна бути спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць і країни загалом за умови врахування критеріїв ефективності та результативності бюджетних видатків.

В умовах ризику збільшення дефіциту державного бюджету необхідним завданням є розробка одночасно з основними напрямками бюджетної політики напрямів боргової політики. В цілому політика державних запозичень має виходити з необхідності підтримки на прийнятному рівні обсягу державного боргу. Такий підхід забезпечить стійкість державного бюджету, оскільки дозволить у разі зовнішніх шоків дещо збільшити з метою покриття дефіциту державного бюджету обсяг державного боргу при збереженні контрольованих рівня боргового навантаження та структури зобов'язань. Крім того, однією з основних цілей бюджетної політики в середньостроковій перспективі є необхідність вдосконалення пенсійної системи з метою забезпечення збалансованості бюджету пенсійного фонду і поетапного зниження його залежності від міжбюджетних трансфертів з державного бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кульчицький М. І. Місцеві бюджети і механізм їх формування. Фінанси України. -2017.
2. Тарасюк М.В. Вимоги до формування бюджетної політики України у посткризовий період / М.В. Тарасюк // Економіка. – 2018.
3. Геєць В.М. Бюджетна політика в Україні: проблеми і перспективи / В.М. Геєць // Дзеркало тижня. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/articles/38846#article>
4. Дем'янюк А.В. Проблеми та перспективи забезпечення прозорості бюджетного процесу на субнаціональному рівні. Наука й економіка.- 2018.

Жарук Ірина Володимирівна,
студентка групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Сокирко Олена Сергіївна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки та міжнародних відносин, в контексті процесу ринкової трансформації економіки України, долучення її до системи світових господарських зв'язків зумовлює необхідність більш активної діяльності страхових компаній. Актуальною є проблема формування та розвитку страхового ринку для країн із транзитивною економікою. До таких країн слід віднести і Україну. Наразі в нашій державі відбуваються кардинальні зміни в її економічній системі. Цей процес зумовлює ринкову трансформацію економіки та необхідність поглибленого дослідження в розрізі міжнародного ринку страхування. Разом з тим розробку шляхів ефективного використання позитивного світового досвіду для подальшого розвитку національних страховиків, що має забезпечити успішне здійснення усіх економічних реформ та стабільний розвиток української економіки. [1, с. 39].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даною проблематикою займаються такі вчені як, О.І. Барановський, С.С. Осадець, О.Ф. Філонюк, О.М. Залєтов. Значним здобутком у дослідження сфери страхового ринку є доробки таких вчених як В. Базилевич, Н. Внукова, К. Воблий, О. Гаманкова, А. Поддєрьогін та ін. Питаннями функціонування страхових ринків країн ЄС, Східної Європи та Японії присвячені роботи М. Мниха, А. Мних та В. Фурмана, Т. Яворської та ін. Разом з тим діяльності страхових компаній, які є основоположниками у страхуванні, це такі країни як США, Великобританія тощо) приділено недосить багато уваги. Саме тому існує необхідність у поглиблені дослідження функціонування та особливостей організації страховиків США, Німеччини, Франції, Великобританії, Японії тощо.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду для подальшої адаптації деяких його елементів у діяльність вітчизняних страхових компаній.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою детального вивчення провідного зарубіжного досвіду було обрано США, яке має переважно саморегульовану сферу страхування; в переважній більшості країн ЄС (на прикладі Великобританії, Франції, Німеччини) страхування більш регламентоване державою; що стосується Японії, то там набуло поширення кооперативне страхування, яке має важливе значення для реального сектору економіки країни[2, с. 679].

Враховуючи національні особливості та українські реалії, цей досвід має відіграти важливу роль для побудови ефективного інвестиційно-впливового страхового сегменту[3, с. 1140].

Страхування в США здійснюється через приватні страхові компанії, страхові кооперативи, уряд. Перша складова є однією з найбільш потужних ланок у фінансово-кредитній системі США. Слід відмітити, що у США не існує єдиної системи страхування[3, с. 1141]. Так як там федеративна система побудови державного устрою, то кожний штат має власне законодавство у страховій сфері. Страхові компанії мають широкі повноваження в розробці і реалізації страхової політики, визначенні розмірів страхових платежів та практики їх відрахування та відшкодування збитків. Ця особливість є специфічною для страхового ринку США. Звернемо увагу на те, що США є лідером за кількістю договорів страхування на одиницю населення. Окремою особливістю є надання послуг із страхування життя, що реалізується через інвестування різними пенсійними фондами[4, с. 366]. Вони розраховують на приріст капіталу на основі великого авторитету страхових компаній і страхування як такого, що призводить до утворення великих центрів з боку страховиків. Страховики в США представлені у формі акціонерних товариств та товариств взаємного страхування[4, с. 366].

Не можна і оминати досвід Франції де нормативно-правове регулювання правовідносин у сфері страхування здійснюється за допомогою Страхового кодексу Франції. Він був введений шляхом прийняття декретів і рішень Міністерства фінансів та економіки. Страхування тут представлено системою обов'язкового страхування, яке охоплює широкі верстви населення і включає різноманітні його види[1, с. 39]. В тому числі у Франції діє Міністерство торгівлі за сприяння окремого страхового Комітету в складі депутатів палати, представників страхових

установ, сенаторів, що і здійснює нагляд за страховою діяльністю. В контексті цього варто зазначити, що в його підпорядкуванні є спеціальні страхові комісари, які функціонують з метою здійснення контролю за діяльністю страховиків на місцевому рівні[6, с. 41].

Зазначимо, що страхові компанії представлено у формі АТ та товариства взаємного страхування (мінімальна кількість його учасників – 500). На практиці є такі види страховиків[1, с. 70]:

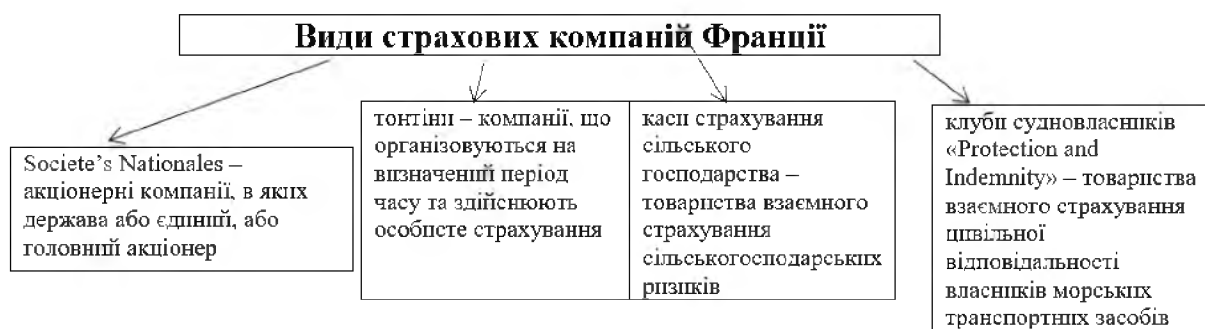

Рис. 1 Види страхових компаній Франції

Джерело: [1]

Розглянемо досвід в Японії, який здійснюється приватними страховиками, кооперативами та державними організаціями. Приватні компанії та державні організації займаються пошуком максимально прибуткових сфер для вкладання своїх ресурсів, які накопичуються від страхових внесків[1, с. 79]. Вони діють на вітчизняному та міжнародному рівнях.

Метою їх діяльності є зростання власних доходів. Японські страховики страхують лише «надійних» партнерів. Що стосується кооперативних організацій взаємного страхування, то вони орієнтовані не лише на збільшення прибутку, а перш за все на задоволення потреб страхувальників[3, с. 1142]

Таким чином вони приймають усіх фермерів без виключення та гарантують кожному ту компенсацію, яка визначена договором страхування. Таке страхування контролюють усі члени кооперативу і тому воно розвивається раціонально. Ті внески, які роблять кооперативні страховики є більш привабливими для страхувальників, що і посилює їх конкурентність на ринку страхування[2, с. 679].

Досвід Німеччини показує, що діяльність у цій сфері не може здійснюватись без отримання ліцензії. При цьому там було створено спеціально уповноважений орган – Федеральний фінансовий наглядовий орган[1, с. 119].

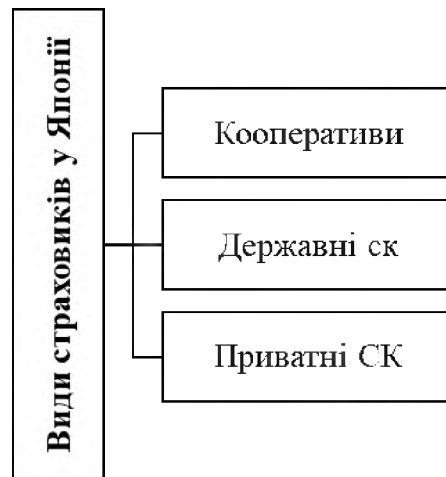

Рис. 2. Види страхових компаній Японії

Джерело: [1]

Страхова справа в Німеччині достатньо жорстко контролюється на основі Закону про державний страховий нагляд, який було прийнято в 1983 р.. Усі страховики в т.ч. і іноземні підлягають обов'язковому державному нагляду з боку уповноваженого органу[. Базуючись на тому, що у Німеччині існує федеративний устрій, слід зазначити, що це слугує важливим чинником у реалізації страхових послуг безпосереднім споживачам. Страховики, які здійснюють свою діяльність на місцях підтримують свою фізичну присутність у всіх без виключення федеральних землях Німеччини[4, с. 367].

Відповідно до чинного страхового законодавства Німеччини виділяють основні чотири види страхування, які демонструє рис.3:

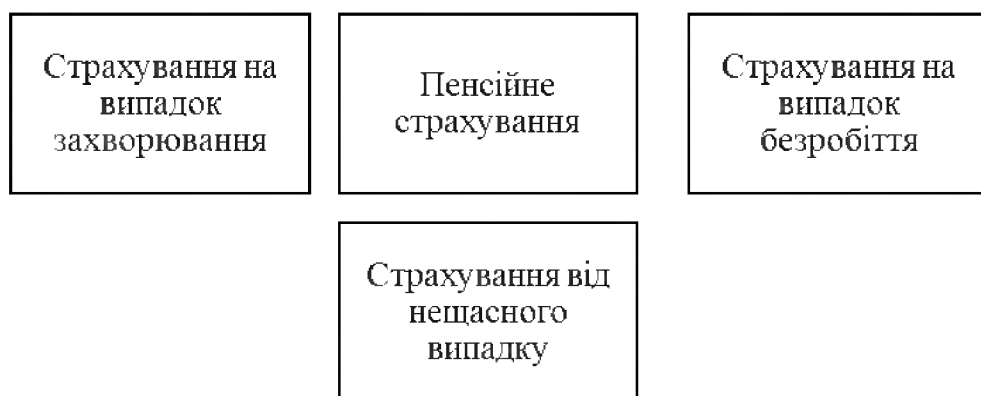

Рис. 3 Види страхування в Німеччині

Джерело: [1]

У Великобританії на протязі багатьох років страховий бізнес концентрується в Лондоні, як основному світовому фінансовому центрі. Вважається що там зосереджено найбільший міжнародний

страховий ринок, який обслуговує фінансові потоки ряду країн і великих компаній[4, с. 680].

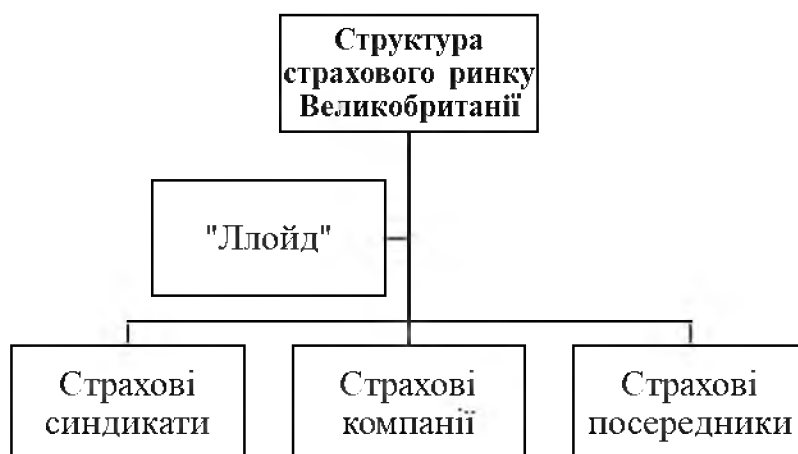

Рис. 4 Структура страхового ринку Великобританії

Джерело: [1]

Базуючись на поглядах експертів цього сегменту слід зауважити, що він є найбільш авторитетним на міжнародному страховому ринку і спирається на значний кадровий потенціал фахівців даної сфери, присутність широко відомої за межами країни страхової корпорації «Ллойд», а також високорозвинену інфраструктуру[5]. У Лондоні представлені чи розташовані філіали найбільших страхових компаній світу. В т.ч. сконцентровані центральні офіси усіх найбільш відомих міжнародних страховиків і перестраховувальних брокерів. Особливістю діяльності страховиків Великобританії є неможливість права займатися іншим видом бізнесу, крім страхування. Базова структура Лондонського міжнародного страхового ринку – корпорація «Ллойд» представлена 400 страховими синдикатами, що поєднують фізичних осіб – андеррайтерів, безпосередньо здійснюючих страховий бізнес корпорації (див. рис. 4).

Таким чином, на сьогодні до найбільш розвинутих страхових ринків відносять ринки таких країн як США і Великобританії. Сприятливими факторами такого стану є досконала законодавча база та віковий досвід в цій сфері, в тому числі високий рівень конкурентоспроможності страхових компаній, вдала кадрова політика і надійність цих компаній.

Якщо вивчити діяльність страховиків в Україні, то на наш погляд, вона має схожість між німецькою та французькою моделями. Як і у всіх розвинених країнах світу в Україні необхідно отримати ліцензію

на проведення кожного виду страхування[6]. Наразі перед Україною постає питання розвитку страхового захисту, яке вимагає вирішення питання платоспроможності страховиків. Тобто врегулювання розміру статутного капіталу, розвитку бізнесу і підприємництва в різних галузях економіки, порядку формування, норм відрахування та порядку розміщення страхових резервів та їх державного регулювання[6].

За даними 2018 року страховий ринок України займає 0,21 % у страховому ринку Європи, а у світовій структурі йому належить лише 0,062 %[7].

Отже, частка українського страхового ринку у Євроринку також мала, проте, на 0,15 % більша, ніж наша світова доля[8].

На сьогодні Нацкомфінпослуг визначила основні ключові проблеми, які мають бути вирішені з метою удосконалення законодавчих основ страхування:

- ліквідація проблеми невизначеної верхньої межі капіталізації страховика, ліквідація страховиків із малим розміром фінансових активів;
- посилення захисту споживачів страхових послуг, підвищення рівня довіри населення до діяльності страховиків;
- подолання низької якості активів, які притаманні страховим компаніям України[1, с. 255].

Висновки. Отже, проведене дослідження показало, що страховикам в Україні необхідно підвищити рівень довіри до страхувальників та поступово адаптуватись до вимог європейського та світового страхових ринків. Для цього національним страховим компаніям необхідно адаптувати деякі елементи зарубіжного досвіду та змінювати власні моделі функціонування. Перш за все підвищити рівень контролю за страховиками зокрема вдосконалити механізм державного регулювання діяльності страхових компаній; впроваджувати нові технології та нові стандарти якості обслуговування в сфері страхування.

Найшвидшим способом приєднання України до міжнародного страхового ринку є вхід до ЄС. Вирішенням проблем, які існують на страховому ринку України є таке [4, с.370]:

- підвищення рівня капіталізації національних страховиків за допомогою збільшення частки іноземних інвестицій;
- підвищення довіри населення шляхом запобігання неплатоспроможності (банкрутства) страховиків та захисту їх інтересів;

- знаходження альтернативних джерел додаткового капіталу для підвищення розвитку страхового ринку України;
- вдосконалення форм звітності страховиків, що забезпечить необхідність надходження даних для ефективного здійснення пруденційного нагляду;
- підвищення прозорості та належної конкурентоспроможності на ринку страхування;
- створення сприятливих умов до подальшої інтеграції страхового ринку України щодо законодавства ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Світлична О.С., Сташкевич Н.М. Управління фінансами страхових організацій: Навч. пос. - Одеса: Атлант, 2015 – 258 с.
2. Лаврук Н.А. Дослідження фінансових результатів діяльності страхових організацій/ Лаврук Н.А., Русул Л.В.// Мукачівський державний університет. – Економіка та суспільство. – Електронне наукове фахове видання. – 2018. – № 19. – С. 679-687
3. Сокирко О.С. Розвиток медичного страхування: зарубіжний досвід та можливості його використання в Україні / Сокирко О.С., Кобзар І. А., Ханалієва І. С. // Мукачівський державний університет. – Економіка та суспільство. – Електронне наукове фахове видання. – 2018. – № 19. – С. 1139-1145
4. Кужелєв М. О. Розвиток ринку страхових послуг: зарубіжний досвід і українські реалії / М. О. Кужелєв, О.С. Сокирко // Актуальні проблеми економіки : наук. екон. журн. / Нац. акад. упр. – Київ: – №9. – 2015 . С. 365–371.
5. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг[Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режимдоступу: <http://nfp.gov.ua>.
6. Пісзерд Рукала Шляхи розвитку страхових ринків країн Східної Європи / Рукала Пісзерд // Страхова справа. – 2014. – № 3. – С. 40-42.
7. European Insurancein Figures [Електроннийресурс] / InsuranceEurope. – Режим доступу: <http://www.insuranceeurope.eu/facts-figures/statistic>
8. Кужелєв М.О. Фінансова стійкість страхових компаній в умовах динамічного зовнішнього середовища / М.О. Кужелєв, М.О. Житар // Збірник наукових праць учених та аспірантів «Економічний вісник університету», Переяслав-Хмельницький, 2016.– № 29/1 – С. 287-294.

Зверєва Дарина Юріївна,
студентка групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Коляда Тетяна Анатоліївна,
*к.е.н., с.н.с., доцент, доцент кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул*

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ТЕМПИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

В умовах ринкової економіки істотно змінюється роль та значення державного регулювання соціально-економічних відносин. Сьогодні вплив держави на господарські процеси розглядається на трьох рівнях. По-перше, це макроекономічний рівень, де економічна політика дає можливість уникнути негативні фактори, які періодично змінюють рух економічного циклу. По-друге, це мікрорівень, де участь держави проявляється в регулюванні діяльності суб'єктів господарювання (зокрема суб'єктів малого та середнього бізнесу), визначенні цінової політики, створенні сприятливих умов для ринкових відносин. По-третє, це міжнародний рівень, оскільки в останні роки спостерігається активізація впливу світових господарських процесів на національну економіку [1, с.11]. Окрім того, окремо розглядаються напрямки регулювання широкого кола соціальних питань, що є наслідком постійно зростаючої ролі держави на життя суспільства.

Складові бюджетної системи та ефективність бюджетно-податкової політики досліджували відомі іноземні та українські вчені, серед яких слід відзначити В.Л. Андрущенко, О. Бланшара, М.М. Весельського, Р. Гуда, П. Еггервала, І.В. Запатріну, І.Г. Лук'яненко, Р. Масгрейва, І.Х. Озерова, Ю. В. Пасічника, Дж. Сарджента, В.М. Суторміну, Л.Л. Тарангул, В.М. Федосова, І.Я. Чугунова та ін.

Соціально-економічний розвиток будь-якої країни має певні свої чинники, що характеризують цей процес. Одним з найсуттєвіших чинників впливу є соціально-економічна політика уряду та її ефективні складові: бюджетно-податкова, грошово-кредитна та фінансова політика. В сучасних умовах найбільш вагомим значення набуває бюджетно-податкова політика [1, с.13-14]. Саме реформування ринкової економіки значною мірою залежить від зміцнення фінансів

держави, через які вона акумулює грошові ресурси для фінансування суспільних потреб.

Аналіз існуючої на сьогодні ситуації в країні дає змогу визначити, що проблеми бюджетно-податкової політики все ще є актуальними, а тому вимагають подальших досліджень, розробки і впровадження дієвих заходів, спрямованих на стабілізацію й розвиток державної економіки. Практика застосування бюджетного важеля в умовах фінансової інтеграції України до економічного простору ЄС також свідчить про різні форми його використання в регулюванні соціально-економічних відносин [2, с.5-6].

Бюджетно-податкова політика як складова фінансової політики держави відіграє важливу роль в економічних процесах країни та має проводитися відповідно до принципів ефективності досягнення соціально-економічного розвитку країни. Шляхи застосування бюджетно-податкової політики залежать від економічних умов, в яких перебуває економічна система певної країни, та цілей, поставлених перед урядом, що приймає відповідні рішення [3, с.5-6]. Важливішими інструментами бюджетно-податкової політики є обсяги і структура державних видатків та система оподаткування.

Для досягнення поставлених перед бюджетно-податковою політикою завдань потрібен глибокий науковий підхід до розуміння сутності бюджетно-податкової політики. По-перше, необхідно відмітити, що термін «бюджетно-податкова політика» складається з двох категорій, а саме «бюджетна політика» та «податкова політика». При цьому базовими категоріями є «політика», «бюджет» і «податки» [3, с.7-10].

В науковій літературі термін «політика» розглядається принаймні у двох напрямках – по-перше, як суспільна наука, а по-друге, як особливий вид діяльності на мікро- та макрорівні. При цьому, економічна політика має відношення до всіх без винятку галузей державно-економічного регулювання.

Згідно з Бюджетним кодексом України бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Формування бюджету будь-якої країни в першу чергу забезпечується за рахунок податків. Податки – це встановлені вищим органом законодавчої влади обов'язкові платежі до бюджетів та державних цільових фондів, які сплачують юридичні та фізичні особи в порядку і

на умовах, передбачених чинним законодавством [4, с.26]. З цього визначення випливає наступне:

- встановлення і скасування податків і зборів здійснюються Верховною Радою України і сільськими, селищними, міськими радами;
- податки і збори сплачуються до бюджетів різних рівнів та до державних цільових фондів;
- платниками податків і зборів є фізичні та юридичні особи, на яких згідно з законами України покладено обов'язок сплати податків та зборів;
- податки і збори в Україні встановлюються податковими законами [4, с.28-29].

В ринковій економіці податки потрібно використовувати не лише як джерело доходів бюджету, але й як невід'ємний та безпосередній структурний елемент регулювання державної економіки. Це багато в чому залежить від податкової політики держави, яку розробляє і впроваджує уряд України.

Під податковою політикою розуміють систему дій, яка проводиться державою в галузі оподаткування для досягнення поставлених перед суспільством завдань за допомогою податкової системи країни. Податкова політика знаходить своє відображення у видах податків, розмірах податкових ставок, визначенні суб'єктів та об'єктів оподаткування, у податкових пільгах та інше [5, с.71].

Аналіз різних підходів до визначення поняття «податкова політика», дозволяє сформулювати такі висновки:

- податкова політика – це діяльність держави в сфері оподаткування;
- податкова політика – це комплекс економічних та організаційно-правових заходів щодо регулювання податкових відносин;
- перед податковою політикою ставляться, принаймні, дві мети: забезпечення податкових надходжень і стимулювання економічного зростання;
- податкова політика є складовою частиною загальної фінансової політики держави на середньо- та довгострокову перспективу;
- це система, в рамках якої реалізується політика держави в сфері акумулювання доходів;
- регламентованість податкової політики законодавчо визначена [6, с.4-5].

Ефективність податкової політики країни визначається надходженням податків та зборів до державного бюджету країни. Надходження до бюджету України у 2018 році становили 451,8 млрд. грн. Найбільші надходження до загального фонду держбюджету у 2018 році становили: ПДВ – 219,0 млрд. грн.; податок на прибуток підприємств – 65,7 млрд грн.; акцизний податок – 19,5 млрд грн.; мито – 15,9 млрд гривень. Обсяг доходів державного бюджету порівняно з 2017 роком збільшився на 7,9 млрд. гривень. У порівнянні з 2017 роком збільшилися:

- надходження податку на додану вартість – на 8,1 відсотка (+11,5 млрд гривень);

- надходження частини чистого прибутку (доходу) державних або комунальних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність, - на 52,4 відсотка (+ 3,2 млрд гривень);

- надходження акцизного податку – на 4,5 відсотків (+2,2 млрд, грн.);

- надходження рентної плати за використання природних ресурсів – на 66,4 відсотка (+3,2 млрд грн.);

- надходження податку на прибуток підприємств – на 2,4 відсотка (+1,7 млрд грн.) [7].

Таким чином, з урахуванням сучасних тенденцій глобалізації економічних систем і посилення процесів інтеграції у світі зрозуміло, що бюджетно-податкова політика держави – це сукупність правових, фінансових та організаційних заходів держави у сфері регулювання бюджетних й податкових відносин, які направлені на формування та використання фінансових ресурсів в системі регулювання розвитку економіки країни [8, с.40]. В сучасних умовах розвитку ринкових відносин в Україні вона набуває важливого значення. Саме реформування ринкової економіки значною мірою залежить від зміцнення державних фінансів, через які держава акумулює грошові ресурси для фінансування суспільних потреб [9, с.98]. Поряд з цим бюджетно-податкова політика спрямована на встановлення умов для активізації економічного зростання і підвищення суспільного добробуту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лук'яненко І., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики. Монографія. – Національний університет «Києво-Могилянська академія». – 2014. – 457 с.
2. Рябушка, Л.Б. Бюджетно-податкова політика в системі регулювання економічного розвитку держави [Текст] / Л.Б. Рябушка, Д.В. Веремчук // Механізм регулювання економіки. – 2008. – №3, Т.2. – С.182-187.
3. Лютий І.О. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України / І.О. Лютий, Л.М. Демиденко // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 3-13.
4. Базилінська О. Деякі аспекти бюджетно-податкової політики в сучасних умовах / О. Базилінська // Економіка України (укр.). – 2004. – № 12. – С. 26-31.
5. Коляда Т.А. Бюджетна стратегія як інструмент подолання структурних дисбалансів дохідної частини бюджету України / Т.А. Коляда // Фінанси України. – 2014. – №5. – С. 61-73.
6. Богдан Т.П. Стабілізаційна бюджетно-податкова політика та особливості її застосування в Україні / Т.П. Богдан, І.В. Богдан // Фінанси України. – 2017. – №7. – С. 3-16
7. Річна звітність про виконання Державного бюджету України за відповідний рік. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
8. Романюк М.В. Вплив бюджетно-податкової політики держави на фіскальну ефективність податкової системи України / М.В. Романюк, Т.А. Коляда // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Економіка. – 2007. – № 91. – С. 39-41.
9. Нечипоренко А.В. Зарубіжний досвід використання фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку / А.В. Нечипоренко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2017. – № 25. – С. 97-101.

Кв'ятковський Юрій Іванович,
студент групи ФМУЗ-18-1

Науковий керівник:

Бедринець Мирослава Дмитрівна,
*к.е.н., доцент, завідувач кафедри
фінансів імені Л. Л. Тарангул*

МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Складність проблеми існування міжбюджетних відносин полягає у відсутності єдиних і універсальних рекомендацій, якими могли б скористатися більшість країн у світі. У сучасній економічній і фінансовій літературі триває дискусія щодо переваг та недоліків, пов'язаних із перерозподілом фінансових ресурсів, їх децентралізацією та встановленням оптимальної межі останньої в бюджетній системі.

Виходячи із найважливіших функцій, які виконує бюджетна система як економічна категорія, раціональною є позиція цілого ряду авторів, серед них М. Артус [1], І. Луніної, С. Кареліна [6], Т. Далевської [5], Г. Возняк [4], Т. Ставерської, І. Шевчук [9], які вважають, що бюджетно-податкова централізація має бути тимчасовим маневром, а не стратегічним спрямуванням розвитку міжбюджетних відносин з обов'язковим визначенням економічних критеріїв обґрунтованого рівня централізації, який забезпечує оптимальне поєднання вирівнювальної і стимуляційної функції міжбюджетних відносин.

Метою роботи є аналіз сучасного стану та дослідження перспективи розвитку міжбюджетних відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу. За наявного розподілу податків і функцій між рівнями держави спостерігається виникнення вертикальних і горизонтальних дисбалансів, які зумовлюють необхідність регулювання міжбюджетних відносин у системі державних фінансів. Їх можна подолати лише передачею коштів від державного бюджету до бюджетів нижчого рівня. З прийняттям Бюджетного кодексу (далі – БК) в Україні [3] було проведено реформування міжбюджетних відносин, суть якого полягала в чіткому розмежуванні повноважень між учасниками бюджетного процесу, закріпленні відповідних доходних джерел фінансування видатків на довготривалій стабільній основі та застосуванні єдиних формульних підходів при визначенні міжбюджетних трансфертів, що сприяло впровадженню принципів

Європейської хартії місцевого самоврядування в бюджетний процес. Для ліквідації розбіжностей у рівнях розвитку окремих територій на основі економічно обґрунтованого забезпечення місцевих органів самоврядування відповідними обсягами фінансових ресурсів в межах прийнятого фінансового плану здійснюється регулювання міжбюджетних відносин – щорічний плановий перерозподіл загальнодержавних централізованих фінансових ресурсів між ланками бюджетної системи [1]. Метою такого регулювання є забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за окремими бюджетами, і фінансовими ресурсами, які мають забезпечувати виконання цих повноважень. Регулювання міжбюджетних відносин здійснюється кожним представницьким органом щодо бюджетів нижчого рівня.

Не менш важливим фактором ефективності бюджетної системи є мінімізація "опортунізму" місцевих органів на базі досконалої інституційної основи розвитку міжбюджетних відносин, яка створюється з урахуванням законів і закономірностей економіки, особливостей поточного етапу розвитку, комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів [10].

Бюджетний унітаризм – це організація відносин між Державним бюджетом України та місцевими бюджетами, а також між окремими ланками місцевих бюджетів на засадах єдиних визначених і законодавчо закріплених державою принципів, інструментів і методів, які використовуються для забезпечення соціально-економічних інтересів центру, місцевих органів влади та органів самоврядування і спрямовані на досягнення єдиних стандартів громадських послуг на всій території країни. Слід відзначити, що в бюджетному унітаризмі організація міжбюджетних відносин визначається центральними органами влади відповідно до формальних інституціональних основ. Разом із тим проблема розвитку бюджетного унітаризму пов'язана з визначенням рівня допустимості централізації коштів у державному бюджеті і, відповідно, тієї межі, за якою суб'єкт держави втрачає стимул до формування своїх місцевих бюджетів за рахунок власних джерел[6].

Розвиваючи і конкретизуючи принцип самостійності бюджетів Бюджетного кодексу України, виходячи з його економічного розуміння, слід уточнити назву і конкретизувати його зміст. Мова має йти не про самостійність бюджетів, а про бюджетну самостійність цих ланок бюджетної системи. Відповідно необхідно змінити і формулювання самого принципу, викладеного в ст. 7 п. 3. Бюджетного кодексу України, в якому втілена не економічна, а радше правова складова.

Реалізація принципу бюджетної самостійності всіх ланок бюджетної системи України залежить від:

1) інституціонального забезпечення постійної основи джерел доходів, які достатньою мірою забезпечують фінансування всіх витратних зобов'язань перед населенням і збалансованість відповідних бюджетів;

2) інституціональних основ можливості самостійно здійснювати бюджетний процес усіх ланок бюджетної системи на всіх його етапах, за винятком випадків, які передбачені чинним кодексом;

3) усунення із практики вилучення додаткових доходів, економії за видатками бюджетів, які отримані внаслідок ефективного їх виконання, а також перегляду на основі показників ефективності обсягу трансфертів, які заплановані на середньостроковий період[9].

Саме таке законодавче закріплення принципу бюджетної самостійності бюджетної системи України забезпечить зростання ефективності управління бюджетами всіх рівнів, підвищить зацікавленість і відповідальність регіональних і місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування в досягненні бюджетно-фінансової самодостатності. Реалізація його на практиці створить інституціональні та економічні основи децентралізації бюджетної системи і розвитку місцевого самоврядування. А на місцевому рівні він сприятиме реалізації переходу від принципу утримання бюджетної установи до принципу отримання конкретних результатів від використання бюджетних коштів відповідною установою, забезпечення проведення нею ефективної політики використання бюджетних коштів з метою досягнення максимальної віддачі від здійснених видатків [5].

Розмежування та закріплення джерел мобілізації доходів державного та місцевих бюджетів насамперед стосується закріплення податків і зборів за конкретними місцевими бюджетами. Воно ґрунтується на розмежуванні функцій держави між різними рівнями влади: з центрального бюджету фінансуються видатки загальнодержавного характеру, з відповідних місцевих бюджетів – видатки регіонального призначення. При цьому можуть застосовуватись два підходи: розподіл за територіальною ознакою та розподіл залежно від відомчого підпорядкування.

Розмежування доходів може проводитися на основі двох методів. Перший – це закріплення доходів за кожним бюджетом у повній сумі або за твердо фіксованими нормативами в умовах автономності кожного бюджету. Другий метод полягає у встановленні системи

бюджетного регулювання в умовах єдності бюджету, тобто у проведенні відрахувань до бюджетів нижчих рівнів, виходячи з їхніх потреб. У такому разі всі доходи місцевих бюджетів поділяються на власні та закріплені. Саме такий метод використовується в Україні[4].

Реальне реформування системи і формування сучасної активної бюджетної політики має відповідати формулі "від сильних місцевих бюджетів – до заможної держави", наголошують науковці [7]. А розвиток міжбюджетного регулювання відображає процес політичного та економічного напрямку подій, спрямованих на вирішення загальнодержавних завдань щодо забезпечення економічного зростання й соціального розвитку, усунення розбіжностей у рівнях розвитку певних територій і посилення фінансового забезпечення місцевого самоврядування, розв'язання національних проблем. Новий тип бюджетної системи має ліквідувати і бюджетний егоїзм (делегування вниз "мандатів", які не фінансуються), намагання вищих бюджетних рівнів вирішити свої проблеми за рахунок бюджетних коштів нижньої ланки системи.

Бюджетна децентралізація покликана вирішувати два основних завдання: по-перше, підвищувати алокаційну і продуктивну ефективність функціонування бюджетної системи. Завдяки децентралізації громадські послуги можна організувати і надавати таким чином, щоб вони найбільш відповідали уподобанням місцевих жителів, тобто забезпечувати підвищення алокаційної ефективності, або якості розподілу наявних ресурсів між напрямками їх використання. Поряд із цим, децентралізація супроводжується і підвищенням продуктивності функціонування бюджетної системи, забезпечуючи підзвітність місцевої влади своєму населенню і скорочуючи число інстанцій, в яких доводиться погоджувати рішення, оскільки більше повноважень надається місцевим органам влади, які краще знають місцеву специфіку і місцеві потреби [2].

Прикладом вирішення цієї проблеми може стати реформування бюджетних відносин у Китаї на основі принципу переходу від "м'якого" до "жорсткого" бюджетного обмеження, що вважається основним результатом завершеності етапу бюджетної реформи [8].

Досвід унітарних держав свідчить про позитивний вплив бюджетної децентралізації на економічне зростання на душу населення. Разом із тим у країнах, які розвиваються, вона має негативний вплив на економічне зростання. Зарубіжний досвід демонструє тенденцію до випереджального розвитку управління і виконання бюджету на рівні регіонів і муніципалітетів порівняно із загальнонаціональним рівнем.

Реальну самостійність місцеві бюджети можуть мати тільки за умови їх фінансової незалежності. А програмноцільовий підхід до складання бюджету, який практикує Канада і більшість країн Європейського Союзу, забезпечить перехід від принципу утримання до принципу отримання конкретних результатів від використання бюджетних коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артус М. Бюджетна система України : [навч. посіб.] / М. Артус, Н. Хижа. – К. : Європ. Ун-т, 2015. – 220 с.
2. Бедринець М.Д. Бюджетна децентралізація як необхідна умова регіонального розвитку / Бедринець М.Д. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2018. № 9(37). С. 98–103. (COPERNICUS)
3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 7 жовтня 2010 року № 2592–VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2542-14](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2542-14).
4. Возняк Г. Переваги та ризики бюджетної децентралізації : теоретико-методологічні аспекти / Г. Возняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy2015-2_0-pages-253_257.pdf](http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy2015-2_0-pages-253_257.pdf).
5. Далевська Т. Міжбюджетні відносини в Україні : проблеми та перспективи вирішення / Т. Далевська // Ефективна економіка. – 2014. – № 6. – С. 20.
6. Карелін С. Що приховує бюджетна децентралізація / С. Карелін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/02/9/526144>.
7. Огонь Ц. Г. Доходи місцевих бюджетів та напрями їх реструктуризації / Ц. Г. Огонь // Фінанси України. – 2016. – № 5. – С. 3–11.
8. Пилипів В. До питання про федералізацію України : проблеми забезпечення бюджетної самодостатності регіонів / В. Пилипів // Економіка України. – 2014. – № 3. – С. 26–34.
9. Ставерська Т. Реформування міжбюджетних відносин в Україні / Т. Ставерська, І. Шевчук // ScienceRise. – 2015. – № 6 (3). – С. 29–34.
10. Юрій С. І. Антологія бюджетного механізму / С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, Л. М. Буздуган. – Тернопіль : Економічна думка, 2017. – 250 с. 42.

Косовський Максим Вадимович,
студент групи ФМУЗ-18-1

Науковий керівник:

Ліснічук Оксана Андріївна,
к.е.н., доцент кафедри фінансів
ім. Л.Л. Тарангул

THE LOCAL TAXES IN THE LOCFL BUDGET SYSTEM

Key words: *taxes and charges, local taxes and charges, budget, local budget, local budget incomes, inter-budget transfers.*

Abstract. *The aim of the article is to determine the role of local taxes and charges in local budgets' incomes generation, as well as to conduct a comparative legal study of regulatory legal acts that determine the legal basis for local budgets' income generation by local taxes and charges. The subject of the study is local taxes and charges in local budgets' incomes. The study is based on the dialectical method of scientific knowledge and corresponding general scientific methods, such as analysis, comparative, analogy, induction, and others.*

The relevance of the topic. Nowadays, the globalization of society contributes to the positive cross-cultural interaction, strengthening of the country's potential through the accession to the best world intellectual achievements and study of historical experience in solving socially important issues (Sevruk, Pavlenko, 2015). Therefore, over the past decade, the radical socio-economic transformations have resulted in both positive and negative changes in contemporary Ukrainian society (Pavlenko, Sevruk, Kobko, 2017).

To a certain extent, it is expected that due to fixing at the local level important for the society functions, such as health care, education, social security, etc., the income generation of local budgets is ensured mostly by legislative consolidation and establishment of deductions from state tax payments. Nationally important, both in the context of taxation objects and in terms of their fiscal capacity, the latter can provide with a stable financial support for local infrastructure, ensuring a state-guaranteed level of social security of the population, the performance of other local functions and tasks without any complicated reform of the fiscal system.

However, it should be considered that total tax revenues to the local budgets from national taxes and charges push back to the second plan

incomes from tax payments. Objectively this poses serious threats of both the reduction of the importance of local taxes and charges in the financial security and economic development of the regions and the loss of interest of local representative bodies in their regulation and implementation within the limits of the granted powers.

Literature review. A significant contribution to the study of this problem was made by foreign and domestic scientists, such as P. M. Borovyk, V. V. Zubenko, M. P. Kucheriavenko, T. B. Lishchyna, O. Marchuk, O. A. Musyka, O. O. Nepochatenko, V. A. Nikolaev, S. O. Pavlenko, L. V. Pavlyichuk, V. Pysmennyi, V. V. Rudenko, A. Yu. Rudyk, I. V. Samchynska, V. G. Sevruk, A. Slobozhan, and others. The aim of the article is to define the role of local taxes and charges in local budgets' incomes, as well as to conduct a comparative legal study of regulatory legal acts that determine the legal basis for local budgets' incomes by local taxes and charges.

The main material. Welknown scientist V. Nikolaev argues that under these conditions, the interest of local bodies in an active economic policy, aimed at stimulating business activity, developing competition, and supporting local private entrepreneurship, is excluded.

Furthermore, objectively the tendency to minimize the scope of tax powers of local bodies leads to shifting responsibility for the economic development of state territorial units to the central government. Thus, the preconditions for destabilization are rooted not only in the economic development of the state and its territories but also in the interests of all state administration.

Moreover, the shortcomings of excessive centralization of tax powers and insufficient consideration of economic interests of the regions may be less noticeable in short terms, under the veil of supposedly stable financial receipts from the centre, but amplified especially in the medium and long terms when macroeconomic indicators of the entire state are much weaker than in many developed countries of the world. These threats become even more urgent for our state under consideration of the formality of the majority of the tax powers of local self-government bodies in Ukraine, as discussed above.

In addition, according to the requirements of the provisions of Articles 69 and 71 of the Budget Code of Ukraine (Biudzhetni kodeks Ukrainy), both local taxes of the domestic tax system (unified tax and tax on immovable property other than the land plot) are assigned imperatively to a special fund of local budgets. Moreover, a narrow target area of such

fund expenditures leads to a limitation in the ability of local bodies to operate freely with local finances, determine independently their uses, and rely on local tax revenues in local issues.

Moreover, it is generally accepted that, in comparison with tax collections, more than two-thirds of incomes to the revenue side of the budget are provided by taxes[2]. Therefore, since domestic legislation provides for that the general revenue fund of local budgets comprises only the charge for certain types of entrepreneurial activity, the tax for vehicle parking places and tourist tax, even more prerequisites for minimizing the importance of tax payments in local finances and the formation of public monetary funds occur.

In addition, the widespread use of inter-budgetary transfers (funds transferred free of charge and irrevocably from one budget to another) diminishes significantly the role of revenues from tax payments[2]. The main types of inter-budgetary transfers in Ukraine are the subsidy of equalization and subvention [4], which by their legal nature organize a downward flow of secondary revenues of the state budget system filling the system of local budgets with the revenues of the state budget.

In the mechanism of various incomes, inter-budgetary transfers become a powerful means of achieving the necessary level of financial security for regions and territorial communities. Article 97 of the Budget Code of Ukraine (Biudzhetni kodeks Ukrainy) details such inter-budgetary transfers additionally. According to its content, the state budget of Ukraine can provide such transfers to local budgets: 1) equalization subsidy for the budget of the Autonomous Republic of Crimea, regional budgets, district budgets, and budgets of the cities of the Republic of the Autonomous

Republic of Crimea and regional significance, budgets of cities of Kyiv and Sevastopol, other budgets of local selfgovernment for which governmental inter-budgetary transfers are defined in the state budget; 2) additional equalization subsidy for the financial security of local budgets; 3) subventions for the implementation of state social protection programs; 4) additional subsidy for compensation of losses of local budget incomes due to the provision of benefits established by the state; 5) subvention for the construction, reconstruction, repair, and maintenance of streets and communal property roads in locality; 6) subvention for the implementation of investment programs; 7) other additional grants and other subventions.

Total subsidies and subventions are approved in the Law on the State Budget of Ukraine for the corresponding year separately for each of the

local budgets. Thus, the legal regulation of inter-budgetary transfers is attributed to the powers of the highest state authorities. Such centralization causes the loss of interest of local bodies in strengthening local finance by increasing primary incomes of local budgets. Thus, the tax policy of local representative bodies is reduced to the unenterprising expectation of subsidies and subventions from the state budget. In these conditions, the independence of local budgets is significantly weakened, the burden on the state budget of the country is increasing, and the deficit of the latter is growing.

This problem is rooted in at least the first half of the last century and the times of the collapse of the Russian Empire and creation of the former USSR. For example, in May 1918, V.I. Lenin proclaimed theories of the uselessness of local self-government, need of the rigid centralization of financial management in general and taxation in particular, and abandonment of independent local budgets [3]. Despite the intensive development of the institute of local finance over NEP years, since 1929, the local budgets of the USSR were completely dependent on the state budget [6]; their management was generally controlled by the central authorities almost until the last years of the USSR. Nevertheless, even after the collapse of the latter, with the beginning of Ukraine's independence, the issue of the independence of local finances was not solved finally.

The results of the study revealed that to implement positive foreign experience in generating incomes of local budgets, a number of negative aspects should be restricted. Unfortunately, the ratio of subventions and subsidies in the incomes of local budgets of Ukraine demonstrate no positive trend. In Ukraine, local bodies have very little and weak powers even for the use of funds distributed via the budgetary system. Therefore, most of the funds transferred from the State Budget of Ukraine to local budgets, in reality, are only their imaginary income. Practical implications. Local taxes and fees in the context of their participation in local budgets' income generation are under the study. Negative tendencies of a significant proportion of inter-budgetary transfers in the financial provision of regions and territorial communities are identified. The author argues that the increase in revenues from local taxes and charges, accretion of local bodies' tax powers is aimed at ensuring the independence of local budgets, reducing the burden on the State Budget of Ukraine. Relevance/originality. A legal analysis of local taxes and charges in local budgets' income generation and definition of problems in the budgetary sphere are the

foundation for the development of the most promising spheres for domestic legislation improvement in respect of the aspect.

Conclusions. Such data mean that most of the funds transferred from the State Budget of Ukraine to local budgets, actually, are only their imaginary income. Local bodies list only technically most of the secondary revenues of local budgets to final recipients not being able to distribute them at own discretion.

Moreover, considering the above circumstances for the barely perceptible share of local taxes and charges, most of which should be credited to a special fund of local budgets, it should be concluded that in Ukraine the mechanism of various incomes functions in one of the most unfavourable for local bodies regime. Local bodies in Ukraine have very small and weak powers, even using funds distributed via the budget system.

REFERENCES

1. Cabinet of Ministers of Ukraine. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevykh biudzhetyv [On approval of the Concept of reforming local budgets] (Order no.308-r). Ofitsiynyi visnyk Ukrainy, 38, 12.
2. Kucheriavenko, M. P. (2017). Podatkove pravo Ukrainy: Pidruchnyk [Tax Law of Ukraine: A teaching manual]. Kh.: Pravo, 528 p.
3. Marchuk, O. Napriamy vdoskonalennia systemy mizhbiudzhethnykh vidnosyn v Ukraini [Directions of improvement of the system of inter-budgetary fiscal relations in Ukraine]. URL:<http://naub.ua.edu.ua>
4. Muzyka, O. A. (2018). Dokhody mistsevykh biudzhetyv za ukrainskym zakonodavstvom [Incomes of local budgets in Ukrainian legislation] (Monography). K.: Atika, 344 p.
5. State Service of Statistics of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Wikipedia is a free encyclopedia. URL: <https://ru.wikipedia.org/>.

Мамалига Альона Віталіївна,

студентка групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Нечипоренко Аліна Володимирівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів

імені Л. Л. Тарангул

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ

Ефективність управління державним боргом країни є одним з основних інструментів, які характеризують її становище у сучасному світі. В Україні зростання боргової залежності виступає однією із найважливіших проблем соціально-економічного та політичного характеру, що потребує нагального вирішення.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного Кодексу України, «державний борг – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення» [1].

На думку О. Новосьолової, «державні запозичення є важливим інструментом прискорення економічного зростання, джерелом здійснення продуктивних інвестицій та засобом пом'якшення наслідків впливу негативних зовнішніх факторів. Проте надмірне накопичення державного боргу може стати причиною загострення проблем платоспроможності держави та призвести до боргової кризи» [6].

В контексті виділення основних проблем управління державним боргом України, проаналізуємо його сучасний стан. Так, станом на кінець 2017 року абсолютна сума державного й гарантованого державою боргу становила 2141,7 млрд грн. (76,31 млрд. дол. США). Це більш ніж трикратне зростання у гривневому вираженні порівняно з його обсягом на кінець 2013 року (584,8 млрд. грн або 73,16 дол. США) [7]. Відтак, основним фактором зростання боргу у гривневому еквіваленті стала девальвація національної валюти у 2015 році.

На кінець 2018 року обсяг державного і гарантованого державою боргу становив 74,76 млрд. дол. США, з якого 86 % припадало на прямий державний борг, а 14 % – на борг, гарантований державою. В структурі зазначеної загальної суми 64 % представлено державним і гарантованим державою зовнішнім боргом, а 36 % – внутрішнім боргом (табл.1).

**Державний та гарантований державою борг України
за 2009–2018 рр. (млн дол. США)**

Дата	Загальний борг	Приріст, %	Зовнішній борг	Приріст, %	Внутрішній борг	Приріст, %
на 31.12.2009	39685,0	-	26518,7	-	13166,3	-
на 31.12.2010	54289,3	36,8	34759,6	31,1	19529,7	48,3
на 31.12.2011	59215,7	9,1	37474,5	7,8	21741,2	11,3
на 31.12.2012	64495,3	8,9	38658,8	3,2	25836,4	18,8
на 31.12.2013	73078,2	13,3	37536,0	-2,9	35542,2	37,6
на 31.12.2014	69794,8	45	38792,2	3,3	31002,6	-12,8
на 31.12.2015	65505,7	-6,1	43445,4	12,0	22060,2	-28,8
на 31.12.2016	70970,9	8,3	45604,6	5,0	25366,2	15,0
на 31.12.2017	76305,2	7,5	48989,4	7,4	27315,8	7,7
на 31.12.2018	74759,0	-2,0	48255,2	-1,5	26503,7	-3,0

Джерело: складено автором за даними [7]

Упродовж 2017–2018 рр. відносні показники боргового навантаження України дещо покращилися, але все-таки не досягли економічно безпечного рівня. За даними Міністерства фінансів України [7], у відносному вираженні державний й гарантований державою борг на кінець 2013 року складав 38,4 % валового внутрішнього продукту (далі – ВВП), а в кінці 2015 – вже 79,1 % ВВП. Максимального значення співвідношення державного боргу і ВВП було досягнуто в кінці 2016 року – 81 % ВВП. З того часу відносний показник боргового навантаження поступово знижувався – до 71,8 % ВВП на кінець 2017 р. і до 62,7 % на кінець 2018 року. Такі зрушення були зумовлені ревальвацією реального обмінного курсу гривні, повільним відновленням економічної активності, а також погашенням незначної частини внутрішнього і зовнішнього боргу в 2018 році.

Проблемним аспектом боргової ситуації в Україні є також деформована структура державного боргу за видами валют. Так, станом на кінець 2018 року частка боргових зобов'язань, номінованих у гривні, становила менше третини або 29,1 % загальної суми державного і гарантованого боргу (рис. 1). Валютна структура державного боргу України свідчить про високу вразливість державних фінансів України до ризиків коливань валютного курсу і можливість настання боргової кризи у випадку значних курсових стрибків.

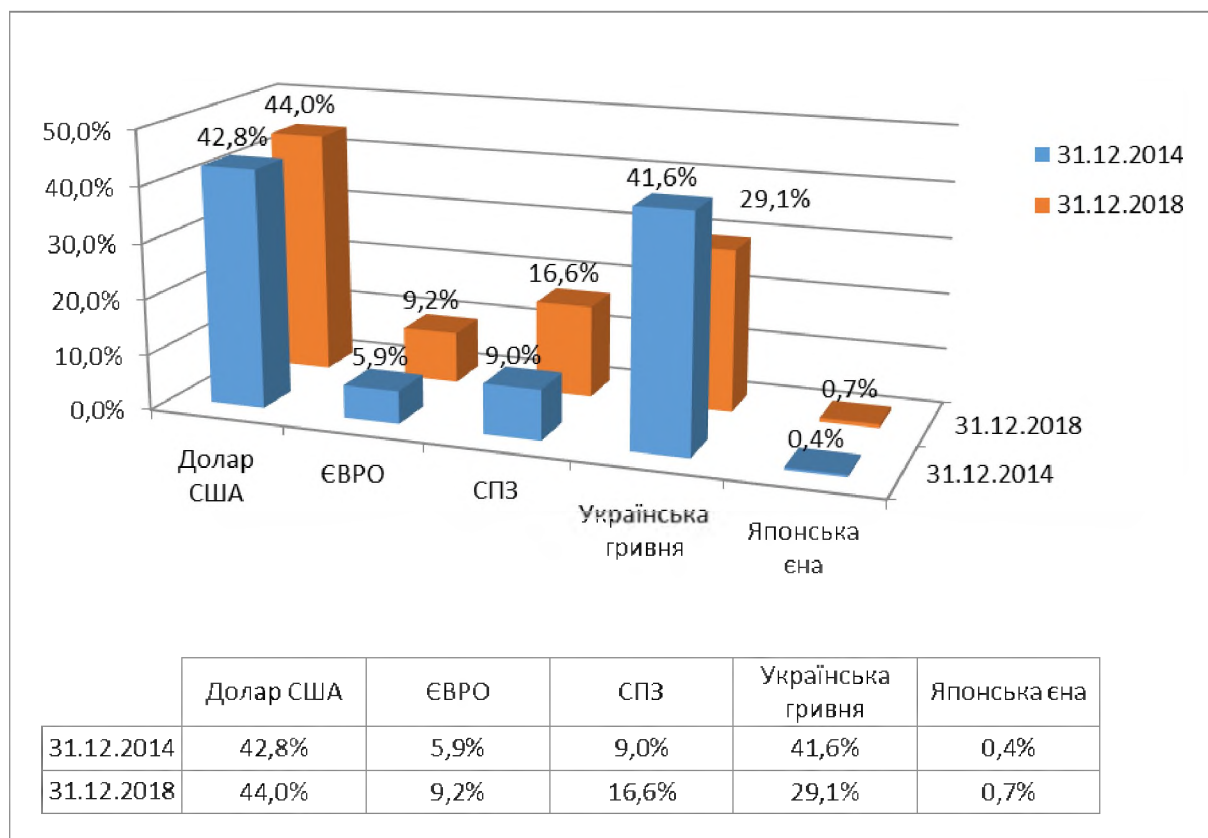

Рис. 1. Валютна структура державного та гарантованого державою боргу станом на 31.12.2014 р. і 31.12.2018 р.

Джерело: складено автором за даними [7]

Високий рівень боргового навантаження, несприятлива валютна структура державного і гарантованого державою боргу та незадовільні значення показників стійкості державного боргу України свідчать про суттєві боргові ризики, які потребують особливої уваги органів державної влади та оптимізації управління державним боргом [2; 4].

Управління державним та гарантованим державою боргом здійснюється Міністерством фінансів України в межах повноважень, визначених законодавством України. Основною метою управління

державним боргом є забезпечення платоспроможності країни та формування джерел погашення державного боргу. Управління боргом держави повинно бути спрямоване на мінімізацію витрат держави та населення [3].

Однією з основних причин виникнення державного боргу в Україні є дефіцит державного бюджету та постійний дефіцит платіжного балансу країни. Для фінансування дефіциту державного бюджету України залучаються кошти міжнародних фінансових організацій.

Проблеми управління зовнішнім боргом в Україні вже пережили процеси переходу до ринкової економіки. Збільшення державного боргу України з початком структурних реформ в економічному просторі було зумовлене внутрішньополітичною ситуацією, зміною влади, значним зростанням корупції. Тому першочерговими завданнями країни є структурування боргової політики та зменшення тягаря зовнішньої заборгованості з одночасною реструктуризацією зовнішніх боргів [5].

Проблема управління державним боргом є найгострішою проблемою державного управління в Україні, яка потребує детального аналізу з ціллю формування оптимальних шляхів її вирішення. Завелике боргове навантаження, висхідна динаміка боргових показників до 2017 року, неефективна реструктуризація державного боргу у 2015 році, що створила базу загострення фінансових та економічних проблем у майбутньому, недоліки у нинішній політиці залучення позикових коштів і практиці їх використання – ці питання мають бути в центрі уваги органів державної влади та наукового осередку. Без вирішення вказаних проблем та запровадження оптимальної системи управління державним боргом Україна не зможе позбавитися ризиків фінансової дестабілізації, а відтак реалізувати ефективну стратегію стійкого економічного розвитку.

Тому, з метою підвищення ефективності управління державним боргом та зниження його рівня, зростання прогнозованості тенденцій розвитку державних фінансів України та підвищення рівня довіри країни з боку українських та міжнародних інвесторів, 5 червня 2019 року Уряд затвердив Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2019–2022 роки. Метою Стратегії є визначення основних цілей управління державним боргом, завдань та заходів для досягнення таких цілей [8].

Для удосконалення системи управління борговими процесами України та поетапного відновлення економічної стабільності країни, крім уже здійснених кроків, слід вжити ще низку заходів, зокрема:

- сприяти розвитку внутрішнього ринку;
- здійснювати випуск облігацій зовнішньої державної позики в доларах, євро та в гривні на міжнародному ринку;
- розширити бази інвесторів та сприяти спрощенню їх доступу;
- поглибити взаємодію з інвесторами;
- розширити співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями та урядами іноземних держав щодо пільгового фінансування.

Отже, система управління державним боргом України має орієнтуватися на стратегічні інтереси національної економіки. Важливими напрямками удосконалення боргової політики є, в першу чергу, вирішення питання бюджетної економії на всіх рівнях, використання запозичень для реального сектора економіки, орієнтація на внутрішній ринок. Для подолання негативних тенденцій у найближчій перспективі першочерговими заходами мають стати випуск нових боргових інструментів, номінованих у гривні, що забезпечить альтернативне джерело фінансування та зменшить валютний ризик державного боргу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Kuzheliev M. O. Bioresources Price Trend and GDP Growth Adjustment / M. O. Kuzheliev, D. M. Zherlitsyn, A. V. Nechyporenko // International Journal of Advanced Biotechnology and Research – 2019. – Special Issue-1 – pp. 379–383.
3. Kuzheliev M. Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country / M. Kuzheliev, A. Nechyporenko // Association agreement: driving integrational changes : collective monograph / edited by R. Iserman, M. Dei, O. Rudenko, Y. Tsekhmister, V. Lunov. – Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA, 2019. – P. 374–385.
4. Кужелев М.А. Финансовая безопасность: государство, регион, личность / М.А. Кужелев, Е.А. Маковская // Ломоносов 2001 : сб. тезисов и докладов на международной конференции. М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, МАКС Пресс, 2001. – С. 129–130.

5. Лютий І. О. Державний борг України: динаміка та напрями управління / І. О. Лютий, С. І. Зикова // Бізнес Інформ. – 2019. – № 2. – С. 383–389.
6. Новосьолова О. С. Теоретичні аспекти побудови системи управління державним боргом / О. С. Новосьолова // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 14(1). – С. 301–307.
7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua>

Марчук Катерина Володимирівна,
студентка групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Ріппа Марія Богданівна,
*к.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул*

ГЕНЕЗИС СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

Для оцінки теперішнього стану та можливих майбутніх змін у чинній системі пенсійного страхування розглянемо еволюцію її в Українській державі. Адже, логіка розвитку стає зрозумілою на основі ретроспективного підходу, коли досліджуються основні елементи, етапи, принципи діяльності цієї системи. У становленні та розвитку пенсійне забезпечення на теренах України за останні 138 років (1881-2019 рр.) пройшло кілька етапів, які можна охарактеризувати рівнем пенсійного законодавства, широтою охоплення населення, колом їх професійної орієнтації, джерелами фінансування та іншими ознаками, які представлені в Табл.1.

Своїми витокami пенсійне забезпечення, як частина соціального страхування, сягає середини 80-х років XIX століття. Воно зародилося у формі Пенсійних кас – емеритальних і страхових [1, с.92]. В дореволюційній Україні, аналогічно до країн Західної Європи, пенсійне забезпечення розвивалось переважно на засадах соціального страхування. На початок XX століття склалося два концептуальних підходи,

коли державне пенсійне забезпечення у формі емеритури поєднувалось з елементами недержавного пенсійного страхування. В той час ще не існувало всеохоплюючої системи пенсійного забезпечення.

Таблиця 1

Характеристика етапів розвитку державного пенсійного забезпечення України *

Етапи	Період	Характеристика	Джерела фінансування
<i>Перший етап</i> – зародження і становлення пенсійного забезпечення	кінець XIX ст. – 1917 рр.	Обмежене пенсійне право, окремі галузеві і професійні пенсійні системи, у формі емеритальних і страхових пенсійних кас	Страхові внески учасників і приплати державних відомств
<i>Другий етап</i> - державне централізоване пенсійне забезпечення в епоху соціалізму	1917 – 1991 рр.	Поетапне включення більшості категорій пенсіонерів і систему пенсійного забезпечення, фінансування у формі бюджетних трансфертів, декларативний принцип соціального страхування	Державні трансфери та внески роботодавців
<i>Третій етап</i> – розвиток пенсійної системи незалежної України в умовах ринкових трансформацій	1991 – 2003 рр.	Загальнодержавна солідарна система соціального забезпечення, яка частково базується на страхових засадах, диференційований підхід відносно різних форм власності, не в повній мірі відповідає вимогам ринкової економіки	Страхові внески роботодавців, найманих працівників та бюджетні трансфери
<i>Четвертий етап</i> – запровадження III-х рівневої пенсійної системи	починаючи з 01.01.2004 рр.	Запровадження трирівневої пенсійної системи з поєднанням обов'язкового пенсійного страхування та добровільного пенсійного забезпечення	Страхові внески роботодавців, найманих працівників, бюджетні трансфери, накопичувальні інвестиційні джерела

* - джерело [5, с.44-45].

Другий етап формування пенсійного забезпечення розпочався після політичних подій 1917 року і закінчення громадянської війни. Уряд суттєво змінив систему фінансування пенсійного забезпечення. Вже у 1933 р. соціальне страхування почало перетворюватися у соціальне забезпечення. Упродовж десятиліть розвитку пенсійного забезпечення радянської доби вносились різні зміни, на подробицях яких ми зупинятись не будемо. Варто лише зауважити, що ухвалена у 1936 році Конституція СРСР декларативно проголосила право усіх громадян на матеріальне забезпечення в старості. Разом з цим, колгоспникам довелося очікувати призначення державних пенсій ще понад 30 років [2, с.10].

В середині 80-х років в Радянському Союзі почали відбуватися зміни у всіх сферах життя: політичній, економічній і соціальній. Виникла потреба змін й у пенсійному законодавстві. У травні 1990 р. ВР СРСР був ухвалений Закон «Про пенсійне забезпечення». Однією із принципів відмінностей стало те, що виплата пенсій передбачалась не з Державного бюджету СРСР, а з принципово нової фінансової інституції – Пенсійного фонду. Стаття 8 цього закону декларувала, що всі державні пенсії фінансуються з коштів Пенсійного фонду як самостійної фінансово-банківської системи, що формується за рахунок відрахувань підприємств, установ, організацій, громадян та коштів держбюджету.

Підсумовуючи аналіз місця пенсій в командно-адміністративній системі соціального забезпечення, необхідно підкреслити, «що в умовах тоталітарно-планової економіки вона ще не була побудована повністю на принципах страхування, в реальній дійсності це було поєднання принципів соціального страхування і соціальної допомоги» [7, с.50].

Новий етап розвитку інституту пенсійного забезпечення розпочався з набуттям Україною незалежності і відбувався на базі системи, що існувала в радянський період. Правовою основою пенсійної системи став Закон України „Про пенсійне забезпечення” прийнятий у грудні 1991 року. За цим законодавчим актом призначались такі види державних пенсій: а) трудові пенсії (за віком, по інвалідності, в разі втрати годувальника, за вислугу років); б) соціальні пенсії [5]. Пенсійна криза почала проявлятися після трьох років незалежності України. Головною проблемою подальшої діяльності фонду було несвоєчасне фінансування пенсійних виплат. Завершуючи характеристику III етапу розвитку пенсійного забезпечення, необхідно відзначити, що за 12 років (1991-2003 рр.) незалежності в Україні була сформована всеохоплююча розподільча система державного пенсійного забезпечення,

через яку розподілялось до 10% ВВП (у 2003 році). В основу цієї системи було закладено принцип соціального страхування, але він реалізовувався незначною мірою і по суті, система носила адміністративно-розподільчий характер.

Четвертий етап розвитку пенсійного забезпечення в Україні розпочався з прийняттям Верховною Радою 9 липня 2003 р. базових законів «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [6], та «Про недержавне пенсійне забезпечення» [4]. З зазначеними законами, що набрали чинності з 1 січня 2004 року в Україні розпочалася повномасштабна пенсійна реформа, запровадження три-рівневої пенсійної системи, яка ґрунтується на відомій в економічній теорії концепції як тріада економічних інтересів членів суспільства: суспільних, групових, індивідуальних – так званих «трьох колон», яка була розроблена ще у 1957 році Людвігом Ерхардом і яка продовжує використовуватись у практиці промислово розвинених країн. Світова експертна спільнота пропагувала модель трирівневої пенсійної системи, що складається із загальнообов'язкового солідарного (загальнодержавного), загальнообов'язкового накопичувального (загальнодержавного) та добровільного накопичувального (недержавного) рівнів [1]. Саме така (трирівнева) модель була закріплена в Україні прийнятими в 2003 році законами, якими була внормована структурна реформа національної пенсійної системи. Однак, становлення нової багаторівневої вітчизняної пенсійної системи у подальші 15 років відбувалося вкрай нерівномірно та суперечливо. Наразі, окремі структурні елементи пенсійної системи України не запроваджені (а саме, не створений другий загальнообов'язковий накопичувальний рівень), а досягнуті результати функціонування нового для вітчизняної пенсійної системи третього рівня (представленого недержавними пенсійними фондами (НПФ)) дають підґрунтя для критики пенсійної реформи взагалі, насамперед за рахунок незначних показників динаміки розвитку цих фінансових установ. Станом на 01.01.2019 р., за офіційно оприлюдненими даними Національної Асоціації Недержавних пенсійних фондів України, до Державного реєстру внесено 62 недержавних пенсійних фонди. Загальна сума активів склала 2,7 млрд. грн., Система не сприяє залученню нових учасників і не дістала поширення. На початок 2019 року учасниками системи були 855,3 тис осіб, або лише 5% від офіційно працевлаштованого населення [3]. В підсумку, все це вказує на повільні темпи розвитку недержавного пенсійного забезпечення.

Висновки На нашу думку, запровадження другого рівня пенсійної системи об'єктивно підштовхне розвиток третього рівня – недержавного пенсійного забезпечення, добровільного створення власної пенсії, а також посилить інтерес громадян до інструментів фондового ринку, що дозволить переорієнтувати частину коштів зі споживчого ринку на фондовий, зв'яже надлишкову грошову масу, що перебуває в обігу, сприятиме подоланню інфляції та фінансовій стабільності. Загалом запровадження накопичувальної складової матиме потужний мультиплікаційний вплив на соціально-економічну ситуацію в країні, бо є важливим фактором фінансової та соціальної стабільності, який формує умови суспільної єдності та громадянської злагоди між її учасниками, бізнесом і державою. Головне завдання на нинішньому етапі пенсійної реформи — демонополізація «нової-старої» пенсійної системи, завершення формування всіх інституційних складових трирівневої пенсійної системи. Іншим шляхом неможливо адекватно розвивати ні кожен із трьох її рівнів, ні пенсійну систему загалом

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клапків М.С. З історії зародження національного страхового ринку // Фінанси України. – 1998, №1. – С.89-94.
2. Надточій Б., Яценко В. Пенсійне забезпечення в Україні: історичний аспект // Україна: аспекти праці. – 2000. – №1. – С.8-15.
3. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2019 р., URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf.
4. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення: 01.09.2019).
5. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991, № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12> (дата звернення: 01.09.2019).
6. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003, №1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 01.09.2019).
7. Ріппа М.Б. Становлення системи пенсійного забезпечення України: нормативний і соціально-демографічні аспекти // Світ фінансів 1(18), 2009 – С. 44-55.

Мусієнко Денис Володимирович,
студент групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Нечипоренко Аліна Володимирівна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах трансформаційних процесів в економіці України особливо надзвичайної актуальності набуває питання щодо бюджетного планування, що обумовлено потребою обґрунтування та визначення основних напрямів досягнення середньострокових та довгострокових цілей у сфері державної фінансово-економічної, соціальної та інших політик. Утворення системи бюджетного планування, яка містить стратегічний, тактичний й оперативний рівні, є базою для створення взаємоузгодженого механізму державного управління, а саме дієвої реалізації органами державної влади функції планування, організації, мотивації й контролю. Це сприятиме досягненню соціально-економічних показників у перспективі й переходу України до стійкого економічного розвитку. Відтак, зазначене вище потребує подальшого удосконалення та розробки нових підходів з огляду на складність регулювання цих процесів в умовах децентралізації управління у всіх сферах суспільного життя.

На думку М. Тарасюка, «ураховуючи систему фінансових планів держави, бюджетне планування можна визначити як головну ланку у фінансовій системі держави, за допомогою якої можливо спланувати обсяги доходів бюджету, його видатки, а також напрями залучення та погашення запозичень. Крім того, бюджетне планування уможливило забезпечення дотримання встановлених пропорцій розподілу ВВП між галузями економіки, територіальними громадами, а також забезпечити необхідним обсягом фінансових ресурсів пріоритетні сфери національної економіки, впроваджувати збалансовану фінансову політику держави» [6, с. 21].

Реформи, що відбуваються в Україні та спрямовані на євроінтеграційні процеси, стосуються й бюджетної сфери. Основною новацією в цій галузі є децентралізація бюджетних повноважень між

центральною владою та органами місцевого самоврядування. Успішне проведення реформи бюджетної децентралізації, у свою чергу, також залежить від ефективності бюджетного планування. В системі бюджетного планування від стратегічного до тактичного рівнів мають бути закріплені показники розподілу бюджетних повноважень між державою й територіальними громадами.

Передумовою впровадження багаторівневого бюджетного планування є створення ефективної системи бюджетного вирівнювання. В Україні тривалий час деякі регіони все ще залишаються дотаційними, отримуючи обсяги трансфертів на виконання визначених функцій органів місцевого самоврядування. Тому склалася нерівність у економічному та соціальному розвитку різних регіонів країни, що відображається на умовах життя населення в територіальних громадах. В умовах нестабільності обсяг фінансової допомоги з боку держави залежить від лобювання інтересів тієї чи іншої територіальної громади. Подібний підхід є помилковим та призводить до фінансової дискримінації населення окремих територій. Для забезпечення прозорості й обґрунтованості механізмів бюджетного вирівнювання слід також закріпити показники міжбюджетних трансфертів у системі бюджетного планування, зокрема на середньострокову й довгострокову перспективи, що надасть дієвий фінансовий стимул для ефективного розвитку територіальних громад, які цього потребують, та призведе до розвитку регіонів у майбутньому [6, с. 26].

Зазначена вище проблема має стосуватися не лише міжбюджетного вирівнювання у довгостроковій перспективі, а й закріплення у системі бюджетного планування держави стабільного механізму перерозподілу податкових й неподаткових доходів до різних рівнів бюджетної системи країни. Адже стан соціально-економічного розвитку України залежить від розвитку регіонів, які в свою чергу залежать від достатності ресурсів. Оскільки ключова роль в ресурсній забезпеченості належить фінансовим ресурсам, збалансованість доходів і видатків відіграє визначальну роль в забезпеченні розвитку регіону [5, с. 138].

Запровадження у бюджетному процесі середньострокового й далі довгострокового бюджетного планування пов'язано з потребою врахування довгострокових ефектів від рішень, що приймаються нині урядом, зокрема, у сфері оподаткування і витратних зобов'язань, та впливу зовнішніх факторів, а також можливості реалізації пріоритетних завдань програми соціально-економічного розвитку країни.

Вирішити завдання взаємоузгодження стратегічного, середньострокового та оперативного бюджетного планування уможлиблюється завдяки запровадженню підходу, що полягає в обґрунтуванні середньострокових бюджетних показників, які слугуватимуть складовою програми дій уряду, на основі програм довгострокового соціально-економічного розвитку.

Т. Коляда вважає, що «необхідність переходу до довгострокового бюджетного прогнозування виникла через існування загрози стійкості і збалансованості бюджету в умовах несприятливих довгострокових тенденцій. Довгострокове прогнозування дає можливість розробки пріоритетних завдань, оцінки необхідних ресурсів для їх реалізації та визначення можливих джерел фінансування, що дозволяє відійти від інерційного підходу, коли бюджетні асигнування розподіляються на основі індексування тенденцій попередніх років» [2, с. 131].

Реформування сфери бюджетного планування у вітчизняній практиці з метою гарантування бюджетної безпеки та ефективного соціально-економічного розвитку має базуватись на інтеграції в бюджетний процес методики довгострокового та середньострокового бюджетування, що орієнтоване зокрема на результат (рис. 1) [1, с. 86].

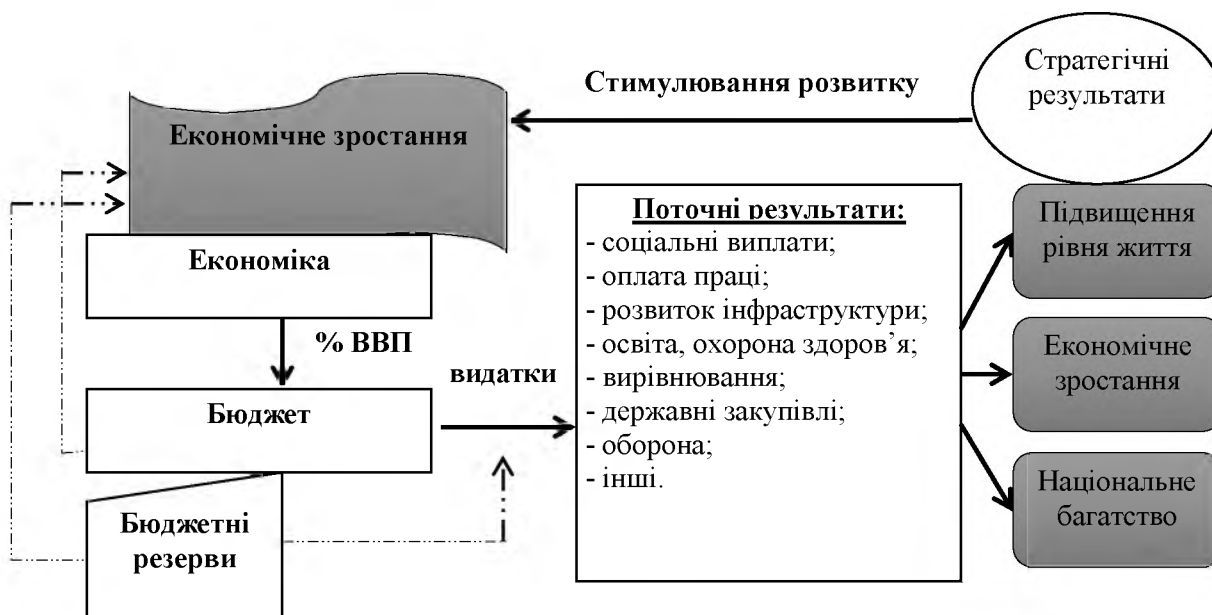

Рис. 1. Бюджетне планування, орієнтоване на результат

Джерело: складено автором на основі [1; 3; 4]

З метою забезпечення ефективного суспільного й економічного розвитку в Україні доцільним є запровадження довгострокового і середньострокового фінансового (бюджетного) планування. Це можливо

реалізувати за умови створення необхідних організаційних й нормативно-правових засад. Довгострокове фінансове планування на макrorівні має ґрунтуватися на оцінці ресурсів й можливостей їхнього використання, що сприятиме збалансуванню інтересів населення та фінансового потенціалу країни. Довгострокові бюджетні плани мають містити загальні показники фінансових ресурсів, що необхідні для виконання визначених завдань розвитку. Здійснення середньострокового бюджетного планування сприятиме проведенню послідовної державної фінансової політики, підвищенню відповідальності органів державної влади перед населенням. З метою отримання необхідної аналітичної інформації доцільним є формування системи взаємодії уповноваженого органу управління з науковими установами. На базі складених середньострокових планів мають формуватися короткострокові плани, які після їхнього затвердження не підлягають коригуванню, що дозволить цим самим суспільству отримувати достовірну інформацію про хід їхнього виконання.

Таким чином, в Україні необхідно на основі врахування позитивного зарубіжного досвіду та особливостей вітчизняної практики запровадити середньострокове бюджетне планування, затвердити нормативний документ розвитку країни з довгостроковим визначенням бюджетних пріоритетів, здійснити реальне прогнозування як на національному, так і на регіональному рівнях, досягнувши принципу реальності планування макроекономічних показників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колісник О. Модернізація бюджетного планування і прогнозування в контексті гарантування бюджетної безпеки України / О. Колісник // Світ фінансів. – 2007. – № 3 (12). – С. 77–88.
2. Коляда Т. А. Необхідність запровадження бюджетного стратегування в умовах посткризової трансформації соціально-економічної системи / Т. А. Коляда // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 2(1). – С. 131–137.
3. Кужелев М. А. Аналитическая обработка и анализ финансовой информации / М. А. Кужелев // Финансы, учет, банки (сб. науч. тр.). – Донецк: УкрНТЭК, 2001. – Вып. 5. – С. 36–41.
4. Кужелев М. О. Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку: практика використання в Україні : монографія /

М. О. Кужелєв, А. В. Нечипоренко. – Київ : «Центр учбової літератури», 2019. – 224 с.

5. Нечипоренко А. В. Організація міжбюджетних відносин у контексті розвитку місцевого самоврядування / А. В. Нечипоренко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 22. – С. 137–140.

6. Тарасюк М. Бюджетне планування в Україні / М. Тарасюк // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2018. – № 2. – С. 19–31.

Пелипчук Єлизавета Ярославівна,
студентка групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Ріппа Марія Богданівна,
*к.е.н., доцент доцент кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПОБУДОВИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В БЮДЖЕТНІЙ ПРАКТИЦІ

Дотримання принципів бюджетної системи країни пов'язано з «практичною фазою повного управлінського (бюджетного) циклу, у межах якого досягаються окреслені цілі бюджетної політики та здійснюється регулюючий вплив на ключових суспільно-необхідних напрямках розвитку» [5, с. 75]. З огляду на це важливим є науковий аналіз практики реалізації принципів бюджетної системи України.

«В перекладі з латинської термін «принцип» (principium) означає основу, першооснову чого-небудь. Бюджетний кодекс України у редакції 2010 року закріплює 10 принципів, на яких ґрунтується бюджетна система країни. Звернемося до дослідження змісту зазначених принципів функціонування бюджетної системи України та особливостей їх реалізації» [1].

Принцип єдності бюджетної системи України означає «єдність правової бази, грошової системи, форм бюджетної документації, принципів бюджетного процесу в Україні, санкцій за порушення бюджетного законодавства України, а також єдиний порядок фінансування видатків бюджетів усіх рівнів бюджетної системи України,

ведення бухгалтерського обліку коштів державного бюджету та місцевих бюджетів. При цьому, слід наголосити, що принцип єдності бюджетної системи не існує без принципу самостійності бюджетів, які в сукупності є динамічною системою» [2]. На сьогоднішній день принцип єдності реалізуються в Україні в повній мірі.

Принцип збалансованості бюджету полягає в тому, що «обсяг передбачених бюджетом видатків повинен відповідати сумарному обсягу доходів бюджету і надходжень із джерел фінансування його дефіциту. Крім того, необхідно відзначити, що при складанні, затвердженні та виконанні бюджету уповноважені органи мають виходити з необхідності мінімізації розміру дефіциту бюджету» [2].

В Україні вже багато років поспіль принцип збалансованості бюджету не дотримується, так як видатки бюджету перевищує його надходження. Вітчизняний бюджет є хронічно дефіцитним. «Історичний досвід різних країн показує, що величина бюджетного дефіциту не повинна перевищувати гранично допустимий розмір, що становить 3 % ВВП. У свою чергу дефіцит, що перевищує гранично допустимі розміри, вимагає якнайшвидшого вжиття таких заходів, які могли б привести до його якнайшвидшого скорочення» [5].

Принцип самостійності бюджетів означає: «право законодавчих (представницьких) та виконавчих органів державної влади і органів місцевого самоврядування на відповідному рівні бюджетної системи України самостійно здійснювати бюджетний процес; наявність власних джерел доходів бюджетів кожного рівня бюджетної системи України, що визначаються відповідно до законодавства України; законодавче закріплення регулюючих доходів бюджетів, повноважень з формування доходів відповідних бюджетів відповідно до БК України та податкового законодавства України; право органів державної влади та органів місцевого самоврядування самостійно, відповідно до БК України, визначати напрями витрачання коштів відповідних бюджетів; право органів державної влади та органів місцевого самоврядування самостійно, відповідно до БК України, визначати джерела фінансування дефіцитів відповідних бюджетів; неприпустимість вилучення доходів, додатково отриманих у ході виконання законів (рішень) про бюджет, сум перевищення доходів над витратами бюджетів та сум економії за витратами бюджетів та ін.» [5]. Реформа бюджетної децентралізації, яка проводиться в Україні останніми роками в повній мірі дозволила реалізувати цей принцип на практиці.

Принцип повноти означає, що «всі доходи та видатки бюджетів, бюджетів державних позабюджетних фондів та інші обов'язкові надходження, визначені податковим і бюджетним законодавством України підлягають відображенню в бюджетах, бюджетах державних позабюджетних фондів у обов'язковому порядку та в повному обсязі. При цьому в літературі зазначається, що історично даний принцип був спрямований на боротьбу з різного роду «чорними касами». Закріплена на законодавчому рівні вимога щодо відображення в бюджеті всіх доходів та витрат сприяє встановленню ефективного контролю за державними фінансами» [3]. Цей принцип передбачає включення до складу доходів державного бюджету всіх цільових державних фондів соцстрахування із збереженням цільового використання цих коштів. Проте, з часу ухвалення Бюджетного кодексу України не внесені належні зміни до законів, що регламентують діяльність цих фондів, тому майже всі фонди соціального спрямування акумулюються на окремих позабюджетних рахунках і не підлягають бюджетному перерозподілу, що не сприяє реалізації принципу повноти в повному обсязі.

Принцип обґрунтованості означає, що «бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил. Проте, збіг звітних даних щодо виконання бюджету в цілому і за кожною статтею із затвердженими показниками прийнятого бюджету у вирішальній мірі залежить від якості прогнозів. Водночас відомо, що ряд процесів перебуває поза сферою впливу держави, наприклад, зміни світових цін на нафту. За умови розгортання негативних процесів такого роду, надійності і достовірності бюджету часто складно досягти, а фактичне виконання бюджету за доходами і видатками повною мірою не відповідатиме запланованим показникам» [5, с. 77].

Принцип ефективності та результативності означає, що «при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів» [2]. Реалізація цього принципу дозволяє перейти від постійного контролю виконання бюджету до контролю за досягненням

кінцевого результату. Проте, аналіз чинної програмної класифікації видатків державного бюджету свідчить, що в Україні поки що відсутні чіткі критерії визначення ефективності тієї чи іншої програми.

Принцип субсидіарності означає, що «розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача» [2]. «Необхідно підходити до закріплення доходів і розподілу видатків не методом сліпого відрахування частки, а індивідуальним формульним методом. Лише в такому випадку будуть задоволені інтереси й потреби всіх громад і верств населення. Водночас практична реалізація цього принципу полягає в тому, що головні соціальні витрати здійснюються з місцевих бюджетів відповідного рівня» [3].

Принцип цільового використання бюджетних коштів означає, що «бюджетні кошти виділяються в розпорядження конкретних одержувачів бюджетних коштів з позначенням спрямування їх на фінансування конкретних цілей. Будь-які дії, що призводять до порушення адресності передбачених бюджетом коштів або до спрямування їх на цілі, не визначені в бюджеті при виділенні конкретних сум коштів, є порушенням бюджетного законодавства України» [2].

Принцип справедливості і неупередженості означає, що «бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Національне надбання створюється всім населенням України, тому справедливий розподіл суспільного багатства вважається головною метою бюджетної діяльності» [2].

Розглядаючи принципи бюджетної системи в Бюджетному кодексі України 2010 р., слід зазначити, що більшість із них перенесена із бюджетного кодексу України 2006 р. у незмінному вигляді, тобто до зауважень вчених законодавці не прислухалися. Водночас, порівняно з попередньою редакцією, із ст. 7 Бюджетного кодексу України 2010 р. виключено принцип відповідальності учасників бюджетного процесу. Відповідальність та заходи впливу за вчинені порушення бюджетного законодавства визначено окремо у главі 18 Бюджетного кодексу України (статті 116 – 124).

Структура бюджетної системи країни визначається бюджетним устроєм, який ґрунтується на адміністративно-державному устрої. Що

стосується бюджетного устрою, його більш доцільно розглядати як засади побудови бюджетної системи. «Вони встановлюються з урахуванням адміністративного поділу і розмежування функцій між різними рівнями органів державної влади. Основною метою виділення принципів бюджетної системи України є побудова такої бюджетної системи, яка при найбільш оптимальному використанні фінансових ресурсів держави відображає державний (унітарний) устрій країни у поєднанні з самостійністю місцевих бюджетів, тобто принципи відображають вимоги, які висуваються до організації і устрою бюджетної системи» [5, с. 79]. Зауважимо, що науково обґрунтований перелік принципів бюджетної системи не є гарантією їх реалізації. Для впровадження окреслених принципів у реальну практику необхідно виконання ряду умов, що є предметом подальших досліджень. Перспективою подальших розвідок має стати також аналіз, наскільки бюджетна політика втілює принципи і функції бюджетної системи держави, враховуючи, що саме бюджетна система є одним із основних її інструментів для спрямування розвитку суспільства у необхідному напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахламов А. Г., Голинська О. В. Бюджетна політика та бюджетне планування в умовах прогновної невизначеності: регіональний рівень: наук.-метод. розробка. К.: НАДУ, 2011. 48 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України, 2010. № 50-51. Ст. 572
3. Возняк Г. В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації: дис... канд.. екон. наук: 08.04.01. Л., 2016. 237 с.
4. Коляда Т. А. Державний бюджет України на 2018 р.: особливості формування та перспективи виконання. Бізнес Інформ, 2018. № 4. С. 267 – 274.
5. Лисяк Л. В., Дулік Т. О. Принципи бюджетної системи у контексті нового Бюджетного кодексу України. Вісник економічної науки України, 2011. № 1. С. 74 – 79.
6. Римарська Н. І., Корягін М. В. Принципи побудови та функціональна структура бюджетної системи України. Економіка та держава, 2011. № 9. С. 8 – 10.

Пічкур Анастасія Олександрівна,
студентка групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Биховченко Валентина Петрівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої держави актуального значення набуває створення та підтримка стабільного економічного розвитку та створення відповідних умов для належного статусу нашої держави на політичній та фінансово-економічній міжнародній арені. Геополітичні тенденції останніх років демонструють, що рівень ефективності бюджетної політики залежить не стільки від обсягу надходжень бюджетної системи, а скільки від принципів та напрямів бюджетного фінансування. Адже ефективність бюджетної політики країни в значній мірі залежить від доцільності видатків бюджету та рівня їх збалансованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику функціонування видаткової частини бюджету досліджувало чимало вчених-економістів, зокрема: Т.І. Єфименко, І.В. Запатріна, К.А. Коляда, Ю.А. Крохина, Л.В. Лисяк, І.О. Лютий, Ю.В. Пасічник, В.М. Федосов, І.Я. Чугунов, С.І. Юрій та інші.

Метою дослідження полягає в розкритті сутності функціонування видатків з державного бюджету, а також аналіз їх структури.

Виклад основного матеріалу. Державний бюджет є ключовою ланкою фінансової системи. Відповідно, як складова цієї системи бюджет поєднує в собі основні фінансові категорії, зокрема доходи і видатки, державний кредит, податкову систему, державний борг тощо.

У провідних країнах під державним бюджетом розуміють: «відповідний законодавчий акт, що легалізує розпис доходів і видатків у формі фінансового документа, і лише вища законодавча влада уповноважена надати бюджету будь-який рівень чинності закону через процес ухвалення рішень за демократичними процедурами»[1]. Загальноприйняті підходи до визначення сутності бюджету наведено в таблиці 1.

Наукові підходи до визначення поняття «бюджет»

Автори	Зміст визначення поняття «бюджет»
Бюджетний кодекс України [2]	«це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади АР Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду».
Ю. Пасічник [3]	«економічна форма перерозподільних відносин національного доходу, які здійснюються для задоволення потреб усього суспільства та окремих його державно-територіальних формувань».
Н. Чікіта [4]	«інструмент здійснення владних повноважень шляхом впливу на процеси суспільного перерозподілу, який реалізується через систему економічних взаємовідносин та політичної взаємодії (демократичні інститути)».
Ю. Крохіна [5]	«основний фінансовий план, затверджений відповідним представницьким органом, щодо якого складаються суспільні відносини по створенню, розподіленню та використанню централізованого грошового фонду муніципального утворення, що знаходиться в розпорядженні місцевого органу самоврядування, призначеного для фінансування спільних задач місцевої спільноти».

Джерело: складено автором на основі [2-5]

Отже, на основі проведеного теоретичного аналізу, доцільно узагальнити ключові змістові категорії терміну «бюджет» (рис. 1.).

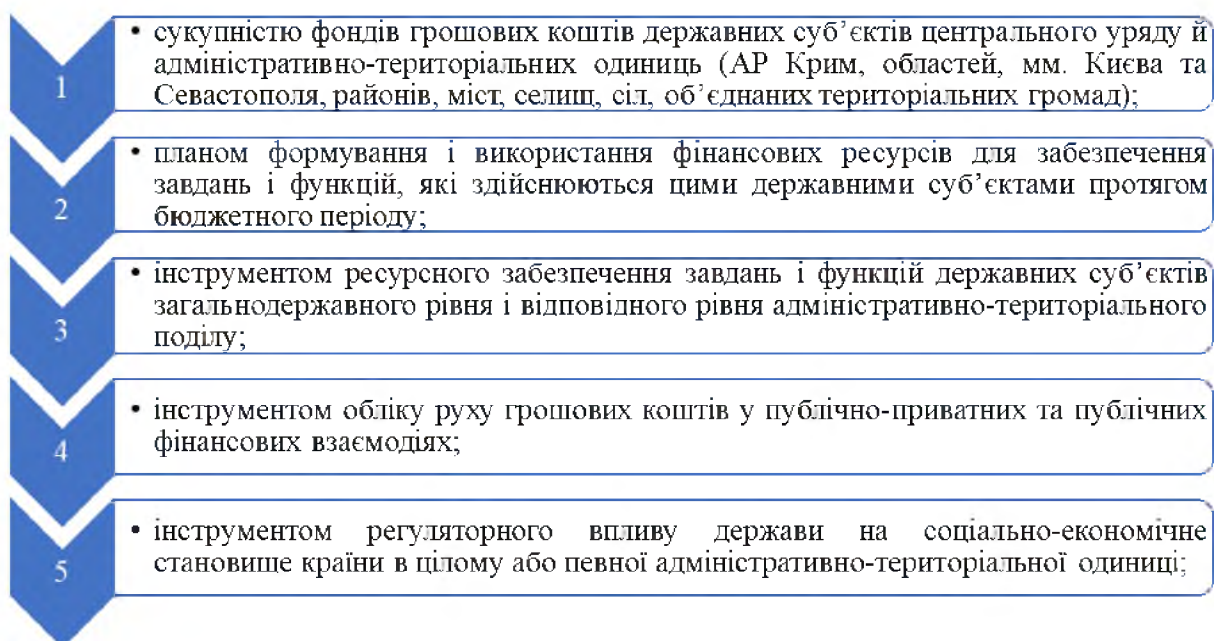

Рис.1. Ключові складові поняття «бюджет»

Джерело: складено автором на основі [2-7]

Видатковій частині державного бюджету належить одна з провідних ролей в розвитку суспільства та держави. Видатки бюджету є основною базою для забезпечення соціальних, економічних, культурних, адміністративних та інших програм, а також є базисом для забезпечення стабільних умов розвитку ринкових відносин, розвитку міжнародних відносин, збільшення обсягів кредитування та інших стратегічно важливих напрямів.

Класифікація здійснення державних видатків досить різноманітна. З метою з'ясування ролі й значення бюджетних видатків в таблиці 2 подана загальна класифікація видатків бюджету.

Таблиця 2

Класифікація видатків державного бюджету

КЛАСИФІКАЦІЙНА ОЗНАКА	ТИПИ ВИДАТКІВ
За часовим виміром	видатки розвитку
	поточні видатки (видатки споживання)
За структурою бюджету	загальний фонд
	спеціальний фонд
За роллю у суспільному виробництві	розвиток матеріального виробництва
	розвиток нематеріальної сфери
За суспільним призначенням	економічна діяльність
	соціально-культурні заходи
	фундаментальні дослідження
	оборона країни
	громадський порядок, безпека та судова влада
	державне управління
	охорона навколишнього природного середовища
	обслуговування і погашення державного боргу
За цільовим призначенням	заробітна плата
	нарахування на заробітну плату
	господарські видатки
	капітальні видатки
	субсидії і поточні трансферти
За територією	загальнодержавний рівень
	республіканський рівень
	обласний рівень
	районний рівень
	рівень поселень

Джерело: складено автором на основі [2,3]

Доцільно зазначити, що видатки спеціального фонду напряму залежать від доходів спеціального фонду. Зокрема за рахунок конкретної статті доходу спеціального фонду реалізуються лише конкретні відповідні статті видатків.

Для кращого розуміння проблематики функціонування державного бюджету, доцільно розглянути динаміку основних його показників. У таблиці 3 подано показники виконання державного бюджету України за період 2008-2018 рр.

Таблиця 3

Виконання державного бюджету України з 2008 по 2018 рр.

Рік	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо	
	млн. грн	% ВВП	млн. грн	% ВВП	млн. грн	% ВВП	бюд. дефіцит	% ВВП
2008	231686,3	24.44	241454,5	25.47	2732,5	0.29	-12500,7	-1.32%
2009	209700,3	22.96	242437,2	26.54	2780,3	0.30	-35517,2	-3.89%
2010	240615,2	22.23	303588,7	28.04	1292,0	0.12	-64265,5	-5.94%
2011	314616,9	23.90	333459,5	25.33	4715,0	0.36	-23557,6	-1.79%
2012	346054,0	24.56	395681,5	28.08	3817,7	0.27	-53445,2	-3.79%
2013	339180,3	23.31	403403,2	27.73	484,7	0.03	-64707,6	-4.45%
2014	357084,2	22.79	430217,8	27.46	4919,3	0.31	-78052,8	-4.98%
2015	534694,8	27.01	576911,4	29.14	2950,9	0.15	-45167,5	-2.28%
2016	616274,8	25.86	684743,4	28.73	1661,6	0.07	-70130,2	-2.94%
2017	793265,0	26.59	839243,7	28.13	1870,9	0.06	-47849,6	-1.60%
2018	928108,3	26.08	985842,0	27.70	1514,3	0.04	-59247,9	-1.66%

Джерело: складено автором на основі [3,8]

Відповідно до показників таблиці 3 можемо спостерігати постійний дефіцит бюджету протягом досліджуваного періоду на рівні 1,32-4,98%. Найбільше значення дефіциту бюджету спостерігається в період найбільшої економічної та геополітичної внутрішньодержавної нестабільності. В таблиці простежується чітка тенденція до збільшення дохідної частини, але присутня також тенденція до збільшення бюджетного дефіциту, який у свою чергу характеризується нарощуванням державних витрат більш швидшими темпами, ніж зокрема зростають самі доходи бюджету. Варто зазначити, що такий дефіцит виникає внаслідок дискреційної фіскальної політики уряду, тобто політики, яка проводиться у невідповідності до правил, а зокрема на власний розсуд влади. Відповідно характерною ознакою такої політики є внутрішня структурна мінливість витрат державних коштів, особливо це проявляється за статтями «економічна діяльність». Відповідно

доцільно розглянути найвагоміші статті видатків державного бюджету в розрізі функціональної класифікації.

У проекті Державного бюджету на 2019 рік передбаченні видатки розміром 1,3 трильйона гривень, що на 130 мільярди більше, ніж у бюджеті минулого року. Відповідно бюджет має наступну структуру: видатки державного бюджету 1,1 трильйона гривень та місцевих бюджетів – 595 мільярди гривень відповідно.

Внаслідок реформи децентралізації, місцеві бюджети отримали додаткові фінансові ресурси, відповідно їх частка у структурі бюджету суттєво збільшилась, на рис. 2 подана структура бюджету за 2017-2019 рр.

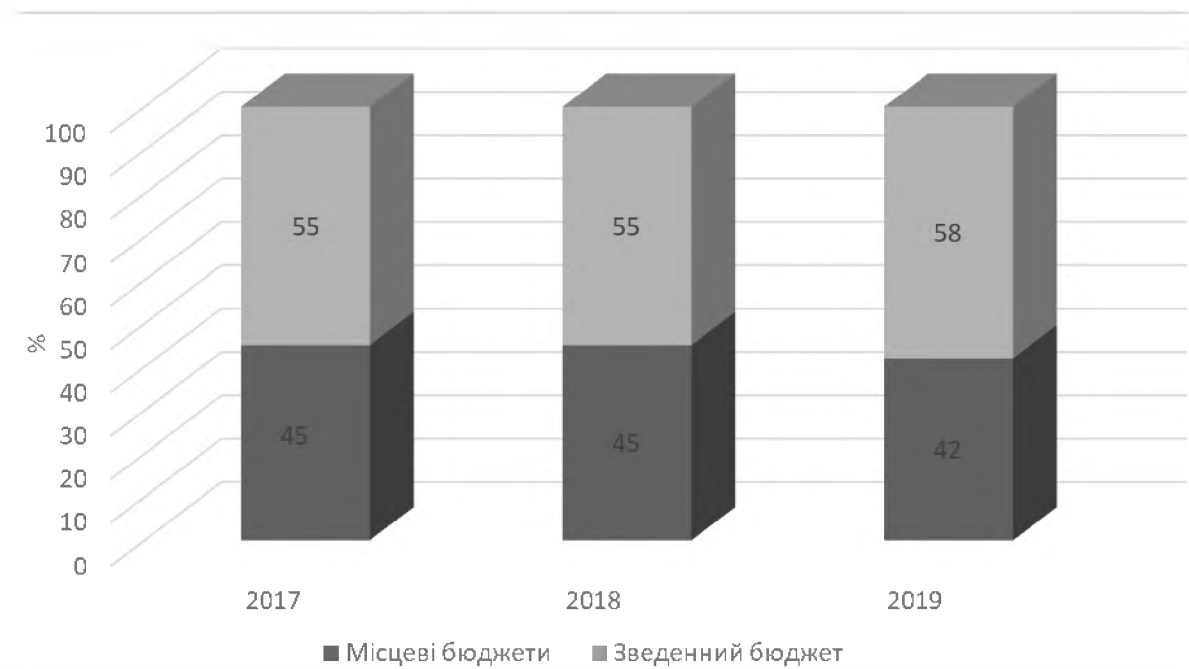

Рис. 2. Структура зведеного бюджету за 2017-2019 рр.

Джерело: складено автором на основі [8]

Останні роки спостерігалася чітка тенденція до зростання частки місцевих бюджетів у загальній структурі бюджету. Проте аналіз бюджетних видатків проекту бюджету на 2019 рік демонструє обернену тенденцію, зокрема частка видатків державного бюджету збільшилась з 55 до 58 відсотки, а частка місцевих видатків відповідно зменшилась з 45 до 42 відсотки.

На рис. 3 подана структура видатків бюджету у 2019 році, зокрема найбільшу частку становлять видатки на соціальне забезпечення, трансферти. Значні обсяги видатків на соціальну сферу зумовлені політикою уряду, що спрямована на підвищення соціальних стандартів

життя громадян. Показник «економічна діяльність» має досить низьке значення, що свідчить про неефективну політику держави.

Рис. 3. Структура видатків бюджету (2019 рік)

Джерело: складено автором на основі [8]

Коляда Т.А. зазначає: «Економічне зростання держави певним чином залежить не від обсягів державних витрат, а від їхньої структури, оскільки деякі види цих витрат більш орієнтовані на зростання. До таких, зокрема, належать витрати на: розвиток інфраструктури, який сприятиме залученню приватних інвестицій; освіту, що забезпечить підвищення рівня кваліфікації трудових ресурсів; охорону здоров'я, що сприятиме зростанню продуктивності праці; заходи, спрямовані на забезпечення безперебійного функціонування державної інфраструктури; забезпечення функціонування адміністративної та правової системи, що створюють умови для злагодженої роботи складного економічного механізму» [9].

Висновки. Виконання видаткової частини бюджету є ключовою стадією бюджетного процесу, на якій здійснюється реалізація відповідно поставлених цілей і виконання державних функцій. Здійснення видатків напряду залежить від величини отриманих країною доходів, розподіляти видатки необхідно з метою отримання максимального ефекту, при цьому забезпечуючи пропорційність темпів збільшення видаткової та дохідної частин бюджету.

Проаналізувавши видатки бюджету України можемо стверджувати, що сума видатків щорічно зростає. Аналіз структури видаткової частини бюджету вказує на неефективне використання бюджетних коштів, а також на недоліки в фіскальній політиці уряду. Оптимізація системи бюджетних видатків найперше повинна реалізовуватись у наступних галузях: економічної діяльності, національної безпеки та оборони, а також у соціальній сфері. Одними із ключових напрямків оптимізації бюджетних видатків є вдосконалення державного контролю, мережі виконавців, бюджетного та податкового законодавства, впровадження обов'язкового бюджетного прогнозування тощо.

Реформа децентралізації посприяла збільшенню дохідної частини місцевих бюджетів, але збільшення грошей у місцевих бюджетах не є показником автоматичного росту економіки. В Україні майже відсутні реальні, дієві бюджетні програми. Дохідна частина державного і місцевого бюджету роками збільшується, але ефективність їх використання залишається низькою, через низький рівень фінансової грамотності на місцях в органах місцевого самоврядування, відсутність чіткої загальнодержавної стратегії розвитку, великий розмір тіньової економіки та системну корупцію. Як наслідок, державні видатки не працюють на підтримку та розбудову інвестиційної, фінансової, виробничої інфраструктури, а є пасивними. Відповідно, виникає потреба в аналізі та розробці дієвого, ефективного механізму використання бюджетних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетна стратегія держави: монографія / В.Д. Макогон. – Київ : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2018. - 364с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Биховченко В. П. Нові тенденції соціальної політики України / В. П. Биховченко. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №5.
4. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навчальний посібник / Ю. В. Пасічник. – К: Знання-Прес, 2002 – 495 с
5. Чікіта І. Б. Місцеві бюджети в умовах демократизації суспільства: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси та

кредит» / І. Б. Чікіта ; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. – К., 2010. – 20 с.

6. Крохина Ю. А. Бюджетное право и российский федерализм / Ю. А. Крохина / Под ред. Н. И. Химичевой. – М. : НОРМА, 2002. – 456 с

7. Чугунов І. Я. Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.04.01 «Гроші, фінанси і кредит» / І. Я. Чугунов ; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К., 2003.

8. Видатки держбюджету України [Електронний ресурс] // МінфінМедіа. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2019/>.

9. Коляда Т. А. Вплив бюджетних видатків на темпи соціально-економічного розвитку України / Т. А. Коляда. // Мукачівський державний університет. – 2017. – №9. – С. 997–1004.

Семенченко Валентин Віталійович,
студент групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Кужелєв Михайло Олександрович,
*д.е.н., професор, професор кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

В сучасних умовах проведення низки реформ у всіх сферах суспільного життя, бюджетна система не є виключенням та потребує удосконалення й поступового приведення її принципів до норм європейських стандартів. В умовах проведення політики децентралізації в Україні особливо актуальними є наукові дослідження, які дають змогу оцінити вплив змін бюджетного законодавства в частині місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин на фінансове забезпечення місцевого самоврядування.

Необхідність децентралізації зумовлена станом сучасного українського суспільства, потребою в посиленні громадського впливу на

підготовку й прийняття публічно-владних рішень, попитом на підвищення якості управління на усіх рівнях із урахуванням громадських та політичних викликів, необхідності мобілізації соціально-економічного потенціалу регіонів з метою подолання економічної кризи, залучення необхідних фінансових ресурсів [4, с. 122].

Особливе місце в бюджетній системі держави належить місцевим бюджетам, які є основою фінансової бази органів місцевого самоврядування та мають багатовекторний характер [3, с. 304]. В умовах реформування системи державних фінансів актуальною є тенденція до децентралізації у державному управлінні, внаслідок чого виконання деяких повноважень передається місцевим органам влади. Так, бюджетна децентралізація дозволяє збалансувати механізми надання суспільних послуг з потребами жителів місцевих територіальних громад.

На думку Л. Тарангул та Т. Коляди, «надання більшої самостійності місцевим органам влади в ухваленні рішень стосовно формування й витрачання бюджетних коштів сприятиме мінімізації зустрічних фінансових потоків між рівнями бюджетної системи, зміцненню державного устрою та територіальної цілісності, підвищенню рівня життя населення, забезпеченню рівного доступу громадян до гарантованих державою суспільних благ і послуг на всій території України, створенню умов для стійкого економічного розвитку окремих територій і країни загалом за рахунок формування конкурентного середовища та передання відповідальності на місцевий рівень» [6, с. 42].

З 1 січня 2015 року в Україні набрали чинності зміни до Бюджетного та Податкового кодексів, які вже розширили фінансові можливості місцевого самоврядування, а згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні економічно самодостатніми та спроможними мають бути і нові об'єднані територіальні громади. В свою чергу, об'єднані територіальні громади отримують весь перелік повноважень і фінансових ресурсів, що мають міста обласного значення, прямі міжбюджетні взаємовідносини з державним бюджетом, державні субвенції. Законодавчі зміни дали право органам місцевого самоврядування затверджувати місцеві бюджети незалежно від прийняття закону про Державний бюджет.

Зважаючи на розширення фінансових можливостей органів місцевого самоврядування, є доречним проаналізувати динаміку надходжень до місцевих бюджетів за останні роки. Так, доходи місцевих

бюджетів використовуються органами місцевої влади для забезпечення поточних і майбутніх завдань розвитку регіону. За офіційними даними Державної казначейської служби України, до загального та спеціального фондів місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) у 2018 році надійшло 562,4 млрд грн, що на 12,1 %, або на 60,4 млрд грн, більше за відповідний показник 2017 року. Без урахування міжбюджетних трансфертів надійшло 263,5 млрд грн, що на 34 млрд грн, або на 14,8 %, більше, ніж у 2017 році. Виконання дохідної частини місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) характеризують дані, що подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) за 2014-2018 роки*

Доходи	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Усього, млн. грн., у т.ч.:	101 087,6	120 461,7	170 747,9	229 495,4	263 482,2
- загальний фонд	80 230,1	101 574,7	146 648,3	192 671,5	234 105,1
- спеціальний фонд	20 857,5	18 887,0	24 099,6	36 823,9	29 377,1

*Джерело: [7].

В результаті змін у законодавстві надходження доходів місцевих бюджетів порівняно з 2014 р. у 2018 р. збільшилося на 160,7 %, або на 162 394,6 млн грн. Доходи загального фонду збільшилися на 191,8 %, або на 153 875 млн грн., а доходи спеціального фонду збільшилися на 40,9 %, або на 8519,6 млн. грн. Суттєве збільшення доходів місцевих бюджетів відбулося саме у 2018 р. Це пов'язано, перш за все, з позитивними тенденціями зростання у 2018 р. майже всіх податків та зборів, які становлять більшу частину всіх доходів місцевих бюджетів та успішним проведенням політики децентралізації.

Враховуючи, що специфіка розвитку регіонів є неоднорідною, доцільність впровадження бюджетної децентралізації обумовлюється підвищенням ефективності функціонування бюджетної системи держави через організацію та надання суспільних послуг таким чином, щоб вони максимально відповідали вподобанням населення. Тому бюджетна децентралізація має свої переваги перед централізацією [2, с. 26].

Домінуючими перевагами бюджетної децентралізації є: підвищення ефективності функціонування бюджетної системи; забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування в прийнятті управлінських рішень; бюджетна автономія й фінансова самостійність; розширення дохідної бази місцевих бюджетів; децентралізація видаткових повноважень; забезпечення територій висококваліфікованими працівниками, які здатні відповідально формувати та реалізовувати бюджетну політику на місцях; нові види міжбюджетних трансфертів; здатність стимулювати горизонтальну і вертикальну бюджетну конкуренцію; можливість забезпечення повного рівня інвестиційної активності; стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощування власного бюджетного потенціалу; посилення відповідальності органів місцевого самоврядування перед суспільством; розширення можливостей місцевої влади в здійсненні зовнішніх запозичень тощо [1, с. 254].

Г. Возняк вважає, що «вдало проведена бюджетна децентралізація сприяє нарощенню фінансового потенціалу території, активізації інвестиційної діяльності, стимулюванню підприємницької активності, що в підсумку зміцнює економічний потенціал та забезпечує «ґрунт» для росту і розвитку. Чи не найважливішим аспектом бюджетної децентралізації є право місцевої влади визначати форми надання суспільної послуги».

Подальше впровадження бюджетної децентралізації уможливить підвищити рівень фінансової спроможності місцевих бюджетів; забезпечить поступове досягнення територіальної відповідальності між повноваженнями органів місцевого самоврядування; сприятиме переходу на взаємовідносини державного бюджету з усіма місцевими бюджетами; дозволить суспільству брати участь у вирішенні питань місцевого значення; сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів на усіх рівнях управління [5].

Загалом, бюджетна децентралізація є незавершеним процесом в Україні, але питання щодо подальшого реформування є надзвичайно важливим для підвищення якості надання послуг громадянам та зростання ефективності використання бюджетних коштів. Підвищити рівень та успішність проведення реформи бюджетної децентралізації в Україні допоможе, перш за все, чіткий розподіл функцій та відповідальності між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також забезпечення місцевих бюджетів необхідним

фінансовим забезпеченням, яке потрібне для покращення надання різноманітних послуг безпосередньо населенню.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто зауважити, що бюджетна децентралізація є запорукою децентралізації влади, розвитку бюджетної системи та становлення ефективної системи місцевих фінансів. Саме бюджетна децентралізація передбачає стимулювання регіонів до фінансової автономії, пошуку додаткових фінансових ресурсів, активізації внутрішнього потенціалу розвитку й дає змогу балансувати потреби й можливості окремих регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Возняк Г. В. Переваги та ризики бюджетної децентралізації: теоретико-методологічні аспекти / Г. В. Возняк // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 253–257.

2. Кужелєв М. О. Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку: практика використання в Україні : монографія / М. О. Кужелєв, А. В. Нечипоренко. – Київ : «Центр учбової літератури», 2019. – 224 с.

3. Кужелєв М. О. Формування місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації / М. О. Кужелєв, В. В. Плахотнюк // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2018. – Вип. 36/1. – С. 302–312.

4. Нечипоренко А. В. Теоретичні аспекти бюджетної децентралізації місцевого самоврядування в Україні / А. В. Нечипоренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № 6. – С. 122–125.

5. Самойлова І. І. Аналіз державної політики щодо реалізації бюджетної децентралізації та ефективність реформування бюджетної системи в Україні [Електронний ресурс] / І. І. Самойлова // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2019. – № 1. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1368>

6. Тарангул Л. Л. Особливості формування міжбюджетних фінансових потоків в умовах запровадження в Україні бюджетної децентралізації / Л. Л. Тарангул, Т. А. Коляда // Фінанси України. – 2015. – № 3. – С. 30–44.

7. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/>

Стегнюк Костянтин Володимирович,
студент групи ФМУз-18-1

Науковий керівник:

Серебрянський

Дмитро Миколайович,

*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул*

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Постановка наукової проблеми. Виважена бюджетна політика є вагомим умовою соціально-економічного розвитку країни, здійснення результативних економічних перетворень. Доцільним є посилення інституційних засад системи державного фінансового регулювання економіки, результативності бюджетної системи, ефективності планування та використання видатків бюджету як вагомим інструменту економічних перетворень. Розробка та реалізація бюджетної політики має ґрунтуватись на обґрунтованих положеннях, що сприятиме збалансованості бюджетної системи та дієвості державного фінансового регулювання розвитку суспільства. Проте впродовж останніх років бюджетна політика держави не у достатній мірі забезпечувала інноваційний розвиток економіки, соціальне забезпечення населення. Виходячи із зазначеного актуальним є питання визначення відповідних інституційних засад подальшого розвитку системи бюджетного регулювання.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед вагомим наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку бюджетних відносин можна назвати праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, В. Нордхауса, П.Самуельсона, Дж. Стігліца, В. Танзі. Питання формування бюджетної політики досліджуються у працях вітчизняних вчених: Л. Лисяк, А. Мазаракі, В. Макогон, А. Мярковського, І. Луніної, І. Лютого, І. Чугунова та ряду інших.

Метою дослідження є розкриття сутності та ролі бюджетної політики у системі державного регулювання економіки.

Виклад основного матеріалу. Бюджетна політика є одним з вагомим інструментів впливу на соціально-економічний розвиток країни. Забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи та якість

економічного зростання потребує формування відповідної системи фінансового регулювання, спрямованої на управління результатами на основі удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних перетворень. Необхідним є забезпечення перетворення фінансового механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії. Важливими завданнями в умовах трансформаційних перетворень є проведення ефективної бюджетно-податкової політики, підвищення рівня прозорості бюджетного процесу. Зазначене надасть можливість підвищення інвестиційної складової вітчизняної економіки та збільшення обсягу податкових надходжень до бюджету, реформування податкової системи та використання податкового потенціалу територій для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Разом з тим, важливо не тільки оптимізувати використання податкового потенціалу територій, а й створювати сприятливі умови для зростання економічної активності суб'єктів господарювання та економіки в цілому, у тому числі за рахунок запровадження принципів транспарентності податкових правовідносин, відновлення довіри між платниками податків та державою. [5]

Бюджетна політика як один з основних інструментів системи державного регулювання економіки повинна спиратися на довгострокову програму соціального та економічного розвитку країни [1].

Задля задоволення суспільних потреб, збалансованого перерозподілу фінансових ресурсів необхідна систематизація регулюючих цілей бюджетної політики. Бюджетний механізм має забезпечувати підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів та виступати як засіб реалізації соціально-економічної стратегії. Бюджетна політика повинна ґрунтуватися на соціальних пріоритетах покликаних підвищувати рівномірність розподілу доходів серед населення, наслідком чого буде подолання соціальної не рівноваги. Вирішенню нагальних проблем, що існують у сфері державних фінансів сприятиме розвиток інституту бюджетної політики, який включає розробку відповідних норм та правил. Будова бюджетної політики має забезпечити належні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, які загалом повинні вибудовувати механізм впливу на соціально-економічний розвиток з метою його підвищення.

В умовах посилення глобалізації зростає роль бюджетної політики у соціально-економічних і суспільно-політичних процесах. Зазначене певною мірою впливає на уніфікацію національних принципів

формування бюджетної архітекτονіки, її удосконалення в напрямі посилення регулюючої та стимулюючої функції бюджетної політики. Поряд з цим, розвиток інституційних засад розробки бюджетної стратегії передбачає взаємоузгодженість дій фінансово-бюджетних інститутів, які виникли еволюційно та сформували бюджетний простір. Зважаючи на оцінку ефективності інституційного забезпечення у бюджетній сфері, важливим є врахування взаємозв'язків між складовими інституційного середовища; забезпечення скоординованості та адекватності бюджетних регулятивних заходів змінам економічного середовища; прозорості формування і виконання державного та місцевих бюджетів; підвищення рівня відповідальності органів державної влади і місцевого самоврядування за досягнення поставлених цілей. Дієвість інституційного забезпечення розвитку бюджетних відносин взаємопов'язана з динамічністю трансформаційних економічних процесів, впливом екзогенних факторів на вітчизняну економіку [2].

Оснoву бюджетної політики складають напрями і завдання, які визначають довгострокову перспективу формування і використання фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів; шляхи вирішення завдань, що впливають з особливостей суспільного розвитку країни та циклічності економічних процесів; динамічну збалансованість, стійкість та стабільність бюджетної системи. Досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни залежить від ступеня врахування в бюджетній стратегії тенденцій розвитку інституційного середовища фінансово-бюджетного простору, динаміки суспільного розвитку. Підвищення дієвості бюджетної політики та її взаємозв'язків з фінансовими інститутами на сучасному етапі розвитку системи державних фінансів обумовлює необхідність поглиблення дослідження бюджетної архітекτονіки, розробки концепції її інституціоналізації на основі обґрунтування оптимальних співвідношень бюджетних, податкових, соціальних, монетарних та державних боргових складових, що визначають бюджетний простір. Обґрунтованості податкового навантаження передбачає аналіз рівномірності та пропорційності його розподілу за регіонами, оцінку можливої зміни рівня податкового навантаження залежно від впливу екзогенних та ендогенних факторів. Важливим при цьому є надійність прогнозів макроекономічних параметрів, оцінка ймовірності їх зміни, обґрунтовані прогнозні фінансово-економічні показники [3].

Висновок. Бюджетна політика виступає важливою складовою державного фінансового регулювання та ефективним інструментом реалізації економічної політики країни щодо забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах інституційних перетворень. Метою бюджетного регулювання являється створення належного суспільного середовища для сталого економічного зростання та формування дієвих інституційних взаємовідносин щодо визначення пріоритетів здійснення бюджетної та податкової політики, вдосконалення методологічних засад бюджетного планування та прогнозування, розподілу та перерозподілу наявних фінансових ресурсів, здійснення дієвого контролю за їх використанням, реалізація основних завдань та стратегічних цілей суспільного розвитку. Важливим є адаптація бюджетної політики до тенденцій циклічного економічного розвитку, що передбачає формування сучасних фінансових інститутів, збалансування фінансового навантаження, утримання індикативних значень дефіциту бюджету та державного боргу при сприянні інноваційній перебудові економіки. Основні напрями бюджетної політики мають формуватися із пріоритетів, які визначають дієвий інноваційний розвиток економіки, вагомим механізмом реалізації цього має стати бюджет розвитку. Доцільним є впровадження стратегічного планування у роботу головних розпорядників бюджетних коштів та складання ними відповідних планів діяльності на поточний і наступні три бюджетні періоди, спрямовані на результат з метою посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення встановлених цілей, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків[1].

У сучасних умовах розвитку економіки доцільним є визначення відповідних інституційних засад бюджетної політики, підвищення результативності виконання бюджетних програм, посилення взаємозв'язку бюджетного планування та основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, удосконалення системи управління державними фінансами з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня соціальних стандартів, внутрішнього споживання, стимулювання економічної діяльності країни. Формування та здійснення бюджетної стратегії як складової державного регулювання суспільного розвитку має ґрунтуватися на підходах, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, дієвості економічних перетворень. Досягнення стратегічних цілей соціально-економічного

розвитку країни залежить від ступеня врахування в бюджетній політиці особливостей інституційного середовища, динаміки суспільного розвитку, а також функціонування фінансово-економічних відносин. Бюджетне стратегічне планування є одним з основних інструментів економічної політики держави, яке ґрунтується на визначенні параметрів формування доходів і видатків бюджету, дефіциту бюджету, управління державним боргом, здійсненні регулювання міжбюджетних відносин на перспективний період у взаємозв'язку з основними цілями і завданнями економічного і соціального розвитку держави. Доцільним є формування в країні відповідних інституційних умов для підвищення рівня ефективності бюджетних видатків та результативності бюджетного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилова Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки. Агросвіт. 2019. № 3. С. 62–70.
2. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія / За ред. Л.В. Лисяк. — Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. — 396 с.
3. Державне фінансове регулювання економічних перетворень / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва та ін.; за заг.ред. А.А. Мазаракі. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015.—376 с.
4. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. — 2016. — № 28/1. — С. 217—226.
5. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. — 364 с.

Фокін Сергій Олександрович,

студент групи ФМУЗ-18-1

Науковий керівник:

Бедринець Мирослава Дмитрівна,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри

фінансів ім. Л. Л. Тарангул

ОСНОВНІ НАПРЯМИ АНТИКРИЗОВОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У періоди криз роль держави в управлінні економікою і соціальними процесами значно зростає. Держава виконує роль організатора і координатора правових, фінансових, організаційних, управлінських заходів, що проводяться на всіх рівнях, а також бере на себе значну частину фінансових витрат по антикризовим заходам, здійснює розширення державного сектору економіки для виконання функцій соціально-економічного розвитку.

Криза системи державних фінансів характеризується сукупністю таких елементів:

- об'єктивні передумови (макроекономічні та структурні «слабкі місця» і ризики);
- зовнішні та/ або внутрішні шоки (зміни зовнішнього попиту, цін на експортовані товари, відсоткових ставок на міжнародних ринках, оцінок ризикованості боргових інструментів країн з ринками, що формуються);
- посилення контрольних функцій уряду і органів грошово-кредитного регулювання (курс бюджетно- податкової і валютно-курсової політики, темпи інфляції, дотримання бюджетних правил, рішення, які приймалися напередодні та у ході фінансових криз);

До основних причин боргової кризи у системі державних фінансів призводить те що процес формування державного боргу, його обслуговування та погашення, використання запозичених державою коштів супроводжується численними недоліками, неузгодженостями, нестикуваннями, що у свою чергу спричиняє зниження рівня як боргової безпеки держави, так і її фінансової безпеки в цілому.

Серед існуючих недоліків у зазначеній сфері, зокрема, можна виділити:

- недосконалість нормативно-правової бази формування, використання, обслуговування й погашення державного боргу України в цілому, а також його внутрішньої та зовнішньої складової;

- недотримання чинного законодавства щодо державного боргу;
- недостатній рівень обґрунтування розмірів державного боргу та видатків на його обслуговування, що враховуються при розрахунках держбюджету;
- відсутність єдиної цілісної стратегії управління державним боргом;
- обмеженість переліку боргових інструментів, що використовуються у практиці державного запозичення.

До найбільш важливих напрямків антикризової політики держави можна віднести.

1. Розробка правової бази антикризового управління.

Держава розробляє нормативно-правову базу та програми антикризового регулювання. Правове забезпечення відображено в законодавчих актах, які регулюють фінансову сферу, господарську діяльність, взаємовідносини у сфері банкрутства.

2. Розробка програми антикризового фінансового управління, яка включає:

- *фінанське регулювання*. Кризові явища вимагають переглянути бюджет в умовах падіння державних доходів, забезпечити бюджетне фінансування антикризових програм, уточнити розміри та обмеження бюджетного дефіциту, забезпечити право на розширення можливостей для надання підтримки підприємствам і муніципальним утворенням, на зміну порядку адміністрування митних платежів, на розширення джерел фінансування дефіциту бюджету і т. д.

В кризу державне інвестування спрямоване на створення та оновлення об'єктів інфраструктури є найважливішим напрямом бюджетних витрат. А саме: ремонт і будівництво доріг та житла, облаштування шкіл та дошкільних закладів.

Важливе місце в антикризовому управлінні займає вибір курсової політики. Підтримання курсу національної валюти може супроводжуватись зниженням обсягу грошової маси і зниженням резервів, проведенням значних інтервенцій на валютному ринку. Девальваційні процеси в умовах кризи спонукають зростання попиту на іноземну валюту.

- *розробка механізмів фінансової стабілізації*. В умовах кризи найбільш впливовими заходами зі стимулювання економічної діяльності є заходи грошово-кредитної політики. Оперативні дії якої повинні бути націлені на нормалізацію ситуації у банківській сфері та

забезпеченні широкого доступу підприємств до кредитування на прийнятних умовах; сприяти відновленню інвестиційних процесів в економіці, робить кредити більш доступними для реального сектора економіки; сприяти зниженню ставки рефінансування, регулювання норм обов'язкових резервів.

- *стимулювання реального сектору економіки.* Найбільш чутливим до податкового регулювання є реальний сектор економіки, що забезпечується зниженням податкового тиску у вигляді зниження ставок податків і митних зборів, надання податкових вирахувань, обмеження зростання тарифів на послуги природних монополій. Як підтримку реального сектору також розглядають і стимулювання внутрішнього попиту.

У кризовий період підтримка реального сектору економіки, особливо великих містоутворюючих підприємств повинна поєднуватися з посиленням державного контролю над виробництвами, які використовують бюджетні кошти у системі санаційного фінансування.

- *забезпечення ефективного управління фінансами регіонального розвитку.* Антикризові спеціалізовані органи державного управління розробляють пропозиції щодо внесення змін у нормативні правові акти і розробляють методики антикризового регулювання, проводять моніторинг стану економіки, окремих галузей і комплексів за спеціально розробленою системою показників. Велике значення має створення єдиної інформаційної бази як основи розробки антикризових програм і заходів.

- *зниження напруженості на ринку праці.* В програмі антикризового фінансового управління особливе місце займають цільові заходи сприяння зайнятості населення, що стримують зростання безробіття. В них основний акцент робиться на перепідготовку безробітних, підтримку активних форм пошуку роботи, створення тимчасових робочих місць для студентів і надання кредитів на пільгових умовах для започаткування власної справи.

- *соціальний захист населення.* Особливо гостро криза проявляється в зниженні рівня якості життя населення. Падіння доходів населення у зв'язку із збільшенням числа безробітних, "заморожування" зарплат працівникам бюджетної сфери в цілях економії бюджетних витрат, збільшення податкового навантаження на працюючих, зростання цін на товари першої необхідності, скорочення обсягів фінансування соціальної інфраструктури - всі ці заходи вкрай непопулярні у

населення. Вони здатні спровокувати соціальні конфлікти, страйки, демонстрації, дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в країні. У зв'язку з цим в рамках антикризових програм збільшуються виплати допомог по безробіттю, проводиться індексація пенсій, стипендій, соціальних допомог.

Проведемо аналіз антикризових заходів, які проводилися урядом України у 2017 р. з метою стимулювання економіки та забезпечення ефективного управління фінансами регіонального розвитку. Так у Бюджетному кодексі України в 2017 р. були запровадженні новації такого характеру[1]:

- не менше ніж 10 % коштів Фонду регіонального розвитку спрямувалося на реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку за кожним з напрямів: спортивна інфраструктура енергоефективність державних/комунальних навчальних/медичних закладів;
- довгострокова підтримка за рахунок коштів державного бюджету сільськогосподарських товаровиробників у розмірі не менше як 1 % випуску продукції в сільському господарстві з 2017-2021 рр.;
- з виробленого в Україні та із ввезеного на митну територію України пального автоматично відбувалося зарахування до бюджетів місцевого самоврядування 13,44 % акцизного податку;
- було здійснено розширення повноважень органів місцевого самоврядування з метою наближення фінансування послуг до рівня, де вони надаються, що супроводжувалося передачею фінансового ресурсу.

Новації Податкового кодексу України [2]:

- запроваджено прискорену амортизацію, з метою стимулювання залучення інвестицій в оновлення основних засобів та технічного переоснащення підприємств шляхом зменшення мінімально допустимих строків амортизації для машин та обладнання до 2-х років за умови, якщо основні засоби введено в експлуатацію з 1 січня 2017 року до 31 грудня 2018 року;
- запропоновано стимулювання розвитку малого бізнесу та створення нових робочих місць за рахунок запровадження податкових канікул на період 1 січня 2017 року до 31 грудня 2021 р. для підприємств, у яких річний дохід не перевищує трьох мільйонів гривень та розмір нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) кожному з працівників є не меншим, ніж дві мінімальні заробітні плати;

– сприяння в підвищенні інвестиційної привабливості України та залученні іноземних інвестицій у частині встановлення оподаткування за ставкою 9 % (загальна ставка – 18 %) пасивних доходів у вигляді дивідендів по акціях, інвестиційних сертифікатах та корпоративних правах, що виплачуються нерезидентами, інститутами спільного інвестування та суб'єктами господарювання, які не є платниками податку на прибуток підприємств[3];

– зменшення податкового навантаження на малий бізнес на фоні розширення переліку витрат фізичної особи – підприємця від провадження господарської діяльності на суми податків, зборів, платежів за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності, дозволи, інші документи дозвільного характеру, які пов'язані з господарською діяльністю; запровадження права на амортизацію основних засобів, що використовуються в діяльності (крім житлової нерухомості та автомобілів).

Отже, антикризова політика повинна здійснюватися шляхом узгодження усіх складових економічної політики держави. У бюджетній політиці ефективна реалізація антикризових заходів неможлива без злагодженого їх здійснення у грошово-кредитній політиці. Ефективність реалізації податкової політики безпосередньо впливає на формування обсягів доходів державного бюджету, що в свою чергу дає можливість державі якісно виконувати покладені на неї функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України [Електронний ресурс]: Закон України від 20 грудня 2016 р. № 1789–VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1797–VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Рожко О.Д. Проблеми залучення іноземного капіталу у банківську систему України / О.Д. Рожко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2009. – № 109. – С. 39–43.

Чижов Віктор Олексійович,
студент групи ФМУз 18-1
Науковий керівник:
Біла Любов Миколаївна,
к.е.н., доцент

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ДЕТИНІЗАЦІЇ

Тінізація світової економіки, перш за все, пов'язана з ризиками незаконної торгівлі, організованої злочинності та корупції. Згідно з оцінками ВЕФ, обсяги нелегальної торгівлі у 2016 році становили близько 2 трлн дол., що складає від 8 до 12 % світових торговельних потоків. До передумов збільшення масштабів нелегальної економічної діяльності експертами ВЕФ віднесено об'єднаний зв'язками світ (networked world), неспроможність глобального управління та економічну нерівність.

На рис.1 зображено країни з найвищим рівнем тіньової економіки у 2017 році за даними дослідження Асоціації дипломованих сертифікованих бухгалтерів (ACCA).

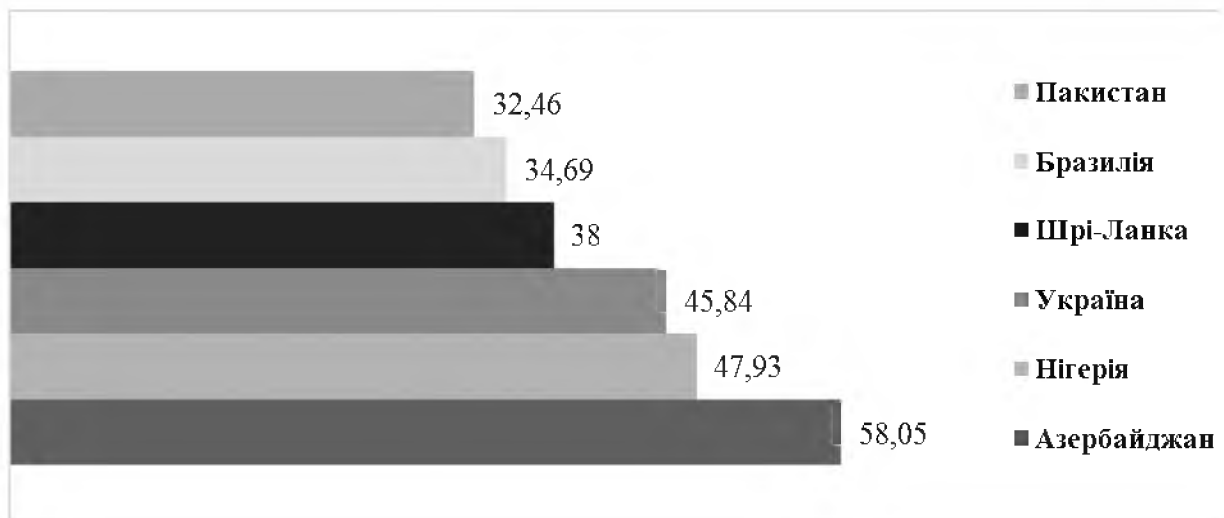

Рис.1. – Країни з найвищим рівнем тіньової економіки станом на 2017 рік, у % до ВВП [3]

Як видно, з рис.1, найвищий рівень тіньової економіки серед цієї групи країн, був в Азербайджані 58,5% у ВВП. Україна потрапила в одну групу з такими країнами, як Нігерія, Пакистан, Шрі-Ланка.

Незважаючи на те, що Мінекономрозвитку показує значне зменшення рівня тіньової економіки за 2017 рік, у той час, згідно з рейтингом міжнародної Асоціації дипломованих сертифікованих бухгалтерів (АССА) Україна увійшла до топу країн з найвищим рівнем економіки в "тіні". Цей показник залежить від багатьох факторів: довіри бізнесу до влади, стану економіки країни, рівня податкової зарегульованості. [3]

Також за підрахунками АССА 22,66% глобального ВВП знаходиться в тіні. Експерти прогнозують, що до 2025 року цей відсоток поступово знижуватиметься до 21,4%. [3]

На рис.2. подано гістограму порівняння країн з найнижчим рівнем тіньової економіки у 2017 році за даними дослідження Асоціації дипломованих сертифікованих бухгалтерів (АССА).

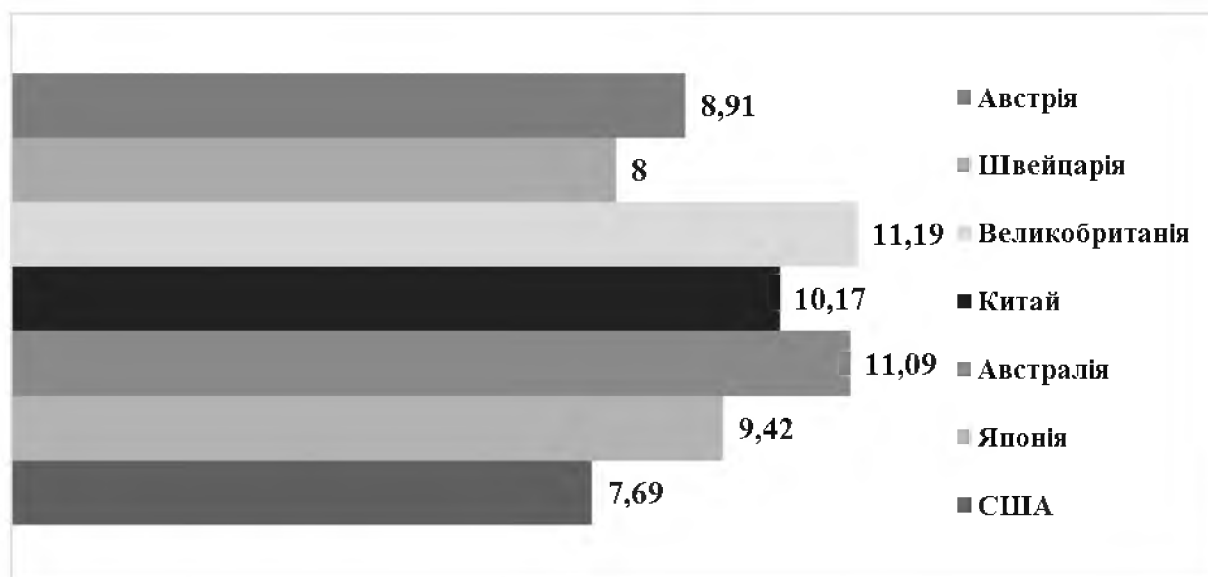

Рис. 2. – Країни з найнижчим рівнем тіньової економіки станом на 2017 рік, у % до ВВП [3]

Досліджуючи розрахунки обсягів тіньової економіки, варто зазначити, що найнижчий рівень ТЕ у 2017 році спостерігався у США – 7.69 %, Швейцарії – 8 % та Австрії – 8.91 %.

Провідні економісти світу обґрунтовують та аналізують сучасні ефективні механізми детінізації світової економіки, вивчають проблеми зменшення впливу тіньового сектору на легалізований сектор економіки.

Зарубіжний досвід боротьби з тіньовою економікою свідчить, що попри ефективну державну протидію навіть у розвинених країнах

середній рівень неформального сектору становить близько 16,4 % ВВП. Саме тому ці країни постійно модернізують свою систему протидії тіньовому сектору. [3]

Вирішення питання обмеження процесів "тінізації" економічного життя країни передусім потребує здійснення на законодавчому, процедурному та організаційно-виконавчому рівнях вирішення двох питань. По-перше, створення надійної системи правового попередження можливості відмивання "брудних" грошей, і по-друге, створення надійної правової бази для ефективного функціонування податкової системи.

На сьогоднішній день "відмивання" грошей прийняло загальносвітові масштаби, законодавці країн, що мають розвинуту ринкову економіку прагнуть захистити свої країни від поширення на їх територію цього явища. Вони затверджують закони, що спрямовані на організацію державними органами і банками контролю за вкладами і рухом грошових коштів громадян, що створює значні ускладнення в діяльності кримінально-мафіозних структур та їх "чорної" економічної бази.

Ці закони спрямовані на те, щоб зафіксувати рух грошей на ключових стадіях, тобто робиться все можливе для того, щоб гроші залишали "слід", за яким можна було б прослідкувати їх шлях у зворотній бік аж до джерела походження та власника бізнесу.

З метою приховання кримінального походження коштів зацікавленні особи здійснюють велику кількість різних операцій. Однак, всі ці методи включають проходження грошей через стадії, де можливе їх виявлення, тобто грошова готівка повинна або експортуватися через територіальний кордон, а потім осісти на рахунках в іноземних кредитно-фінансових установах. Або з часом здійснити зворотній шлях, з метою запевнення вітчизняної банківської установи, що значний вклад грошової готівки є законним.

Отже, ключовими для виявлення операцій щодо "відмивання" грошей є їх основні стадії:

- по-перше, де готівка входить у вітчизняну кредитно-фінансову систему ;
- по-друге, де вона перетинає кордон для інтегрування у закордонні фінансові системи, звідки повертається на батьківщину у формі законних переказів.

Ступінь і жорсткість контролю цих етапів у різних країнах неоднакова. Найбільш рішуче у вирішенні цього питання діють Сполучені Штати Америки. Вивчення правової системи Сполучених Штатів Америки свідчить, що багато положень федерального законодавства, спрямованих на рішучу боротьбу із "відмиванням" грошей.

Ефективність такої боротьби пов'язана з належною роботою інституцій які займаються питаннями фінансового моніторингу, а за його результатами – упередженням і боротьбою з тіньовими операціями у різних секторах економіки.

Провідні країни світу постійно вдосконалюють методи боротьби зі значними обсягами тіньового сектору. В їх основі лежать дієві реформи, перш за все, на законодавчому рівні та контроль за їх виконанням. До основних принципів реформування належать наступні: створення якісної законодавчої бази, проведення антикорупційних реформ через впровадження нових інформаційних систем, підтримка малого та середнього бізнесу (надання пільгових кредитів, послуги консалтингу тощо), ефективне адміністрування податкових надходжень, жорсткий контроль за банківською системою, посилення відповідальності за ухилення від оформлення трудових відносин тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заверуха М.М. Системний аналіз сутності та закономірностей функціонування тіньової економіки [Електронний ресурс] / М.М. Заверуха // Актуальні проблеми державного управління. — 2015. — № 1. — С. 187—196. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_27

2. Лісовий А.В., Кирпа С.В. Збірник наукових праць НУ ДПСІ, №1, 2011. Методи виявлення та оцінювання тіньового сектору економіки. <http://www.niss.gov.ua/articles/716/>

3. Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-popala-top-5-stran-krupneyshey-tenevoy-1498836744.html>

Ягольник Олег Вікторович,
студент групи ФМУЗ-18-1

Науковий керівник:
Серебрянський
Дмитро Миколайович,
к.е.н., доцент

THE ESSENCE OF STATE BUDGET SECURITY IN THE FINANCIAL SECURITY SYSTEM

At the present stage of development of economic relations, notions such as national, economic and financial security of the state, their role in shaping the conditions of stable functioning of the entire economic system of the state and involvement in world integration processes are becoming more widespread and important [1].

The structure of economic security of the country is complex and multifaceted, it includes the following subsystems: financial, social, innovation-investment, intellectual, information, environmental, food. In this case, financial security is a major subsystem of economic security, because it determines the state of the financial and credit sector of the country, without which the economy of the country in modern conditions can not exist [2]

The financial security of the state is the degree of protection of the financial interests of the state, the state of financial, budgetary, tax, monetary, banking systems, characterized by resistance to internal and external negative influences, the ability of the state to efficiently and rationally use financial resources sufficient to satisfy its needs, by fulfilling commitments and ensuring socio-economic development.

Given the multifaceted nature of the concept of financial security, the complexity of the interconnections and interdependencies of its various elements, as well as the need to consolidate the economic and financial interests of citizens, businesses, regions and the state in the direction of sustainable economic development, financial security consists of the following structural elements: financial security of the person / individual citizen, financial security of the household, financial security of the enterprise, financial security of the state.

The most significant threats to the financial security of citizens and the state as a whole are violations of consumer rights, non-payment of

pensions and wages, unemployment, depreciation of savings, falling real incomes and impoverishment, increasing income differentiation and property stratification of society and so on. The financial security of each person depends largely on the overall state of the economy and the financial policies pursued in the country.

The financial security of an enterprise depends on the efficiency of capital utilization, quality of corporate governance and financial management, updating of technologies and information base. Important conditions and elements in ensuring the proper functioning of the enterprise are the assessment and management of economic risks and adaptation to changes in market conditions.

The state of financial security of the state as a whole is determined by the financial security of individual regions, their close interdependence and ensuring the sustainable development of all its regions. Financial security of the region - financial autonomy (autonomy), which is primarily manifested in the control of the resources of the region and is determined by the opportunities to make full use of the competitive advantages of the region; it is the stability of the regional economy, which presupposes the reliability of all elements of the economic system, the protection of all forms of ownership, the creation of guarantees for effective business activity, and the containment of destabilizing factors.

In the context of the above, it should be noted that synchronous safe living standards of citizens, functioning of enterprises, organizations and institutions, development of regions and individual sectors of the economy, as well as the state as a whole can only be ensured ideally. In reality, the criteria for financial security of some entities often do not coincide with others. That is, what is currently profitable and safe for the average citizen, a particular enterprise, region, and economic sector is not always such for the state [3, p.342].

It should be noted that financial security is an extremely complex multilevel system, which is formed by a number of subsystems [4, p.374].

The financial security of the state consists of several aspects, namely: budgetary, debt, currency, inflation, investment, security of money circulation.

Budget security is an extremely important component of financial security. The priority role of budget security in the overall system of financial security of the state is determined by the factors that characterize the objective need for a budget.

Budgetary security is a state of ensuring the solvency of the state, taking into account the balance of revenues and expenditures of the state and local budgets and the efficiency of use of budgetary funds.

Through the budgetary sphere there is a redistribution of the national product. The effective functioning of this sphere plays a key role in the development of the domestic economy. This is determined by a number of factors: the state of the domestic regulatory framework, timeliness, efficiency of forecasting and execution of the State budget, balance of budgetary flows [5].

Budget security is determined by the following characteristics: the degree of balance, the integrity of the budget system, careful preparation, procedures for reviewing and approving the budget, the number of tax benefits, the amount of budget financing, the presence or absence of budgetary reserves, the nature of cash budget execution, compliance with budget discipline.

The problems of the budget system lie not only in the extremely small size of the budget, but also in poor budget planning. The forecast indicators are uncertain because they depend on political decisions, which leads to negative consequences [4, p. 347].

Forecast macroeconomic indicators, which form the basis for budgeting, for a number of macromodels are missing, and the simulated ones do not take into account the real assessment of the economic situation. The planned revenue figures are generally too optimistic, while the numerous expenditures are often underestimated. This situation entails a high risk of failure to comply with the approved budget, the accumulation of new budget arrears, and increased pressure on legally operating enterprises. In addition, the draft budget is not accompanied by projected economic parameters (gross and net investments, rates of devaluation, interest rates), which affect it both in the budgetary and subsequent years. It also does not allow the project to give a qualitative assessment.

Thus, the budget, as a pivotal element of the socio-economic system of the country, determines the need to ensure budgetary security, which, being the bearer of sovereignty and an important condition for ensuring the stable development of the state, is a priority component of its financial security.

REFERENCES

1. Kostyuchenko VM Conceptual approaches to the definition of financial security in a globalized world economy. / VM Kostyuchenko // [Electronic resource]. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/Portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_29_1/statti/79.htm
2. Yatsenko NM The concept and structure of financial security / NM Yatsenko // Economic space. - №13. - 2008.
3. Finance: a textbook. / Edited SI Yuri, VM Fedosov. - K .: Knowledge, 2008. - 611 p.
4. Finance: A course for financiers: [Teach. tool]. / Edited VI Ospishcheva. - K .: Knowledge, 2008. - 567 p.
5. Your YV, Doroshenko OO The role of state financial control in ensuring the financial security of the state. / Yu.V. Yours, OO Doroshenko // http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vnuvgp/ekon/2009_4_2/v48ek065.pdf

Група ФМСБз-18-1

Байдачна Тетяна Вікторівна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Сокирко Олена Сергіївна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л. Л. Тарангул*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ТА КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю представляє собою актуальну задачу не тільки для підприємств української економіки. Проведене Міністерством торгівлі США дослідження показало – в загальній сумі дебіторської заборгованості до розряду безнадійних з терміном погашення до 30 днів належить близько 4%, до 60 днів – 10%, до 90 – 17%, до 120 – 26%, при подальшому збільшенні терміну погашення у чергові 30 днів частка безнадійних боргів підвищується на 3-4 % [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління дебіторською та кредиторською заборгованістю досліджувалися як українськими, так і іноземними вченими: Бланком І.О. [1], Ж.Б. Коллі, Бутинцем Ф.Ф., Крисюком В.І., Сопко В. [15; 17], Ван Бредом М.Ф., Бейлі Дж.Дж., Брігхемом Ю. [2], Колассом Б., Мертоном Р., Россом С., Хелфертом Е., Холтом Р., Финнерті Дж., Стоуном Д. [19], Хітчингом К., Хенком С., Хувером К. тощо. Науковці О. Г. Лищенко та Г. М. Бескота висловлюють свої думки щодо аналізу цих видів заборгованості [12]. Питання обліку, аудиту та аналізу зобов'язань та заборгованості досліджували зарубіжні вчені, зокрема: Зві Боді, Дж. Ван Хорн, Р.К. Мертон, Д. Стоун, та інші. Водночас ці питання потребують подальшого дослідження з точки зору аспектів застосування зарубіжного досвіду на підприємствах України. Аспекти управління дебіторською та кредиторською заборгованістю (теоретичні і практичні) досліджувалися в роботах вітчизняних вчених: Гончарук Р.П. [4], Горбачова О.М.

[5], Гуня В.О. [7], Дубровська Є.В. [8], Дячук О.В., Кручак Л.В. [11], Лищенко О.Г. [12], Москалюк Г.О. [13], Пінчук Т.А. [14], Прохорова О.С. [16], Статівка М.Г. [18], Тучак О.І. [20], Хомик П.М., Кулик М.А. [21], Чабанюк О.М., Багрій О.В. [22] та ін. Вони дають визначення, сутність та класифікацію цих видів заборгованості, причини виникнення та негативний вплив кредиторської заборгованості на фінансові результати підприємства, розглядають процедури реструктуризації їхньої кредиторської заборгованості, проте не висвітлюють проблему українських підприємств, що надають послуги населенню.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду управління дебіторською та кредиторською заборгованістю та принципи його застосування у діяльності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління дебіторською заборгованістю в країнах з розвинутою ринковою економікою проводиться за допомогою широкого спектра інструментів, частина з яких давно успішно використовуються й українськими підприємствами.

З точки зору проблеми попередження криз на підприємстві, за допомогою адаптивного методу діагностики кредиторської та дебіторської заборгованості дозволить своєчасно визначити ефективність функціонування підприємств, особливо тих, що надають послуги населенню (представником яких, наприклад, є ПАТ «КИІВГАЗ-ЕНЕРДЖИ»), виявити проблемні ділянки і принципові недоліки в їх діяльності, тим самим не допустити розвитку кризових процесів і збиткову діяльність. Діагностика кредиторської та дебіторської заборгованостей не тільки дозволяють визначити поточний стан справ на підприємстві на базі фінансових показників і коефіцієнтів, але і дозволить оцінити діяльність підприємства на перспективу. Крім того, система попередження кризових явищ повинна носити сигналізуючий характер, сутність якого полягає у виявленні в результаті систематичної діагностики фінансового стану ймовірності неплатоспроможності або банкрутства підприємств. Результатом економічної експертизи є постановка завдання для розробки плану фінансового оздоровлення або рекомендацій щодо підвищення економічної спроможності підприємства.

Аналізуючи вітчизняний досвід управління дебіторської заборгованості, ми можемо зробити наступні висновки: велика кількість підприємств надають покупцям знижки залежно від строку оплати, а

третина підприємств пов'язують термін оплати поставленої продукції з її об'ємом. 79% всіх підприємств контролюють обсяг дебіторської заборгованості, тоді як терміни надання дебіторської заборгованості контролюються тільки 42% підприємств; 25% підприємств застосовують інші методи контролю дебіторської заборгованості, серед яких: контроль черговості виплат по постачальникам, контроль надходжень по кожній групі товару, динамічний контроль за кожним дебітором, контроль критичного рівня заборгованості по кожному дебітору.

Виявлено, що 38% підприємств в разі порушення дебіторами своїх зобов'язань використовують штрафні санкції і звертаються по допомогу до суду, 25% проводять переговори з дебіторами, 25% - припиняють надання послуг за укладеними договорами, 8% змінюють раніше обумовлені умови оплати (перехід на повну або часткову передоплату при купівлі продукції клієнтами); 21% підприємств не застосовують ніяких методів впливу на дебіторів при порушенні ними своїх зобов'язань [6]. З'ясувалося, що 54% підприємств не використовують жодних методів управління кредиторською заборгованістю.

Підсумком дослідження є те, що проблеми управління дебіторською та кредиторською заборгованістю є дуже актуальними для багатьох українських підприємств. На сьогоднішній день їх вирішення не приділяється належної уваги.

Вивчення досвіду розвинених країн Західної Європи, його аналіз і адаптація до української реальної дійсності дає можливість використання підходів і шляхів вирішення проблеми неплатоспроможності підприємств. У різних країнах ця проблема вирішувалася з урахуванням специфіки функціонування економіки.

Коригування економічної політики країн Центральної та Східної Європи відбувалося шляхом зміщення акценту з прискореної ліквідації неспроможних підприємств на зважену антикризову політику, пов'язану з підвищенням регулюючої ролі держави у проведенні політики банкрутств. Прийшло розуміння того, що в умовах звуження можливостей збуту продукції за кордоном, відсутності повної демонополізації внутрішніх ринків і збереження цінових диспропорцій підприємство-боржник є неперспективним, приреченим на ліквідацію.

Для зарубіжної практики регулювання заборгованості характерно те, що для контролю показника заборгованості і запобігання появи безнадійних боргів часто використовують класифікацію заборгованості по строках виникнення і показник оборотності заборгованості в

днях - DSO. Недолік даного підходу полягає в тому, що ці інструменти не дозволяють точно простежити за зміною якості загальної величини заборгованості. Найкращим способом контролю є оцінка і аналіз з позиції платіжної дисципліни, основним інструментом цього підходу є відомість непогашених залишків.

Кредитна політика будь-якої фірми складається з чотирьох елементів: 1) терміну надання кредиту; 2) розміру знижки, що надається у випадку оплати товару в більш ранні терміни; 3) стандартів кредитоспроможності; 4) політики стосовно недисциплінованих клієнтів.

Цікавим є приклад вироблення політики управління дебіторською та кредиторською заборгованістю у Латвії. Оскільки рішенням латвійського уряду з 1 січня 1997 року стало обов'язковим здійснення оплати комунальних послуг виключно за показниками лічильників, то вже з кінця того ж року таке явище, як масова заборгованість населення за отримані послуги, перестало існувати. На даний час рівень відшкодування населенням послуг в Латвії практично дорівнює 100%. При цьому слід зазначити, що інформація щодо можливої дебіторської або кредиторської заборгованості окремих підприємств Латвії має комерційний характер і в загальнодержавному масштабі не відслідковується і не узагальнюється, оскільки, як вже відзначалось, всі підприємства-постачальники населенню послуг є приватними або акціонерними структурами.

Аналіз досвіду країн з перехідною економікою дозволив скласти список можливих заходів з реструктуризації накопиченої заборгованості. Обмін (викуп) боргів підприємств і кредитних активів комерційних банків на довгострокові державні облігації. Залежно від ступеня ліквідності боргових зобов'язань та перспектив приватизації боржника ціна боргу диференціюється. В Угорщині диференціація становила 50, 80 і 100% номінальної величиною боргу. Старі безнадійні борги обмінювалися на облігації за 50% від номіналу, а борги підприємств, намічених до приватизації, - по номінальній вартості. Термін погашення облігацій залежить від наявності вільних коштів у державному бюджеті, куди роблять відрахування спеціально створені банки та інші фінансові інститути, що займаються перепродажем боргів. Вільний продаж частини боргів підприємств або державним фінансовим інститутам, комерційним банкам, іноземним та іншим покупцям за ринковими цінами.

Значний вплив на дебіторську заборгованість надають застосовуються знижки з ціни, які бувають двох видів: торгові і за оплату в строк. Таким чином, з допомогою торговельних знижок враховуються різноманітні ситуації, що виникають у продавця. Знижки за оплату в строк - це стимул для покупця. Наприклад, умова договору «5/10-50» означає відстрочку платежу - 50 днів, але якщо покупець оплатить товар у перші 10 днів після поставки, він отримає знижку в розмірі 5% [9].

За результатами проведеного моніторингу доцільно формувати відповідну базу даних, що містить інформацію по кожному контролюваному суб'єкті господарювання, її облікову карту, а також щоквартальні (щомісячні) дані фінансової звітності та розрахункові показники, що характеризують її діяльність і стан платоспроможності. Це дозволить зрозуміти як змінюються кредиторська та дебіторська заборгованості. Підприємство має керувати дебіторську та кредиторську заборгованості і робити усе, щоб вони зменшувалися, а доходи підприємства зростали, тобто скорочувати терміни інкасації боргу та підвищувати ліквідність дебіторської заборгованості з мінімальною втратою вартості.

Так як, в сучасних умовах з кожним роком тарифи підвищуються, а платоспроможність населення падає, тому основну частину дебіторської заборгованості складають невивплати. Такі підприємства, як ПАТ «КИІВГАЗЕНЕРДЖИ» повинні розуміти, що така тенденція призводить лише до негативних наслідків, тому доречним було би запозичити європейський досвід при сплаті споживачами – населенням спожитих послуг. Необхідно реагувати на не сплату послуг одразу, а не після того як ця сума буде становити вже неймовірну ношу для фінансового стану підприємства. Наприклад, відкриття для кожного споживача окремого банківського рахунку для сплати послуги. На даному рахунку повинен бути встановлений також ліміт грошових коштів. Якщо фактичне знаходження яких на рахунку нижче заданого ліміту, то структурний підрозділ з дебіторської заборгованості зобов'язаний відстежувати це і одразу корегувати графіки оплати наданих послуг, встановлюючи обмеження і авансові платежі для постійного контролю і регулювання дебіторської заборгованості по факту і в місцях її виникнення.

На підприємстві необхідно робити заходи щодо скорочення кредиторської заборгованості та не допускати необґрунтовану заборгованість. Необхідно детально аналізувати кредиторську заборгованість,

розділити на періоди, на джерела формування, проводити контроль по безнадійним боргам, щоб завчасно зреагувати і не довести до скрутного становища підприємство.

Такі заходи є обов'язковими і допомагають краще попередити настання кризового явища. Постійний аналіз кредиторських заборгованостей повинен бути безперервним для більш кращого розуміння фінансового стану підприємства. Також необхідно задати критичний рівень заборгованості і слідкувати за тим, щоб не перевищувати задане значення. Якщо ж виникає така ситуація, що перевищує спочатку необхідно зробити ретельну перевірку всіх документів, перевірити їх реальність та направити контрагентам з проханням звірити ці документи. Такі заходи допоможуть значно скоротити рівень заборгованості на підприємстві.

Висновки. Отже можна зробити висновок, що діагностика та попередження кризових явищ шляхом безперервного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості дозволить покращити стан життя населення. Введення відповідних діагностичних процедур дозволить істотно підвищити ефективність управління, стійкість функціонування підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк И. А. Финансовый менеджмент / Игорь Александрович Бланк. — 20е изд. перераб. и доп. — К.: Ника-Центр, Т.1. — 2004. — 656 с.
2. Брігхем Є.Ф. Основи фінансового менеджменту / Євхен Брігхем; [пер. з англ. Біленький В., Медвідь А., Лазаренко С. та ін.]; наук. ред. проф. Василик О.Д., проф. Заруба О.Д. — К.: Молодь, 1997. — 1000 с.
3. Бубенко, П.Т. Управління системною модернізацією та розвитком підприємств [Текст]: монографія / П.Т. Бубенко, О.В. Димченко, А.Д. Кашпур; НАН України, Північно-Східний науковий центр, Харк. нац. ун-т міськ. гос-ва ім. О.М. Бекетова.- Х.: ХНУМГ, 2017. – 233 с.
4. Гончарук Р.П. Сутність та класифікація кредиторської заборгованості: колізії наукових підходів // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. — 2015. — №. 1 (59), Ч. 1.

5. Горбачова О.М. Облік і аналіз дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи їх вирішення / О.М. Горбачова, Л.В. Лахай // Торгівля і ринок. — 2017. — № 30. — Т. 2. — С. 392—399.
6. Григорович, А. В. Житлово-комунальне господарство як об'єкт управління [Текст] / А. В. Григорович // Вісник Соціальні та поведінкові науки Хмельницького національного університету (Вісник Тех-нологічного університету Поділля). — 2016. — №6. — 166 с.
7. Гуня В.О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств / В.О. Гуня // Економічний простір. — 2014. — № 19. — С. 124—131.
8. Дубровська Є.В. Дослідження сутності поняття "дебіторська заборгованість" / Є.В. Дубровська // Вісник Сумського державного університету. — 2013. — № 2. — С. 202—205.
9. Клебанова, Т. С. Дискриминантні моделі діагностики фінансової діяльності підприємств [Текст] / Т. С. Клебанова // Економічна кібернетика. — 2015. — № 3—4. — С. 18—26.
10. Клебанова, Т. С. Моделі аналізу кризових ситуацій на підприємствах вітчизняного господарства [Текст] / Т.С. Клебанова, О.О. Рудаченко// Прикладні аспекти моделювання соціально-економічних систем: монографія / Под. ред. докт. екон. наук. проф. В.С. Пономаренко, докт. екон. наук. проф. Т.С. Клебановой. — Бердянск: Издатель Ткачук А.В. 2015. — 512 с.
11. Кручак Л.В. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання [Текст] / Л.В. Кручак // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О.В. Ярошук (голов. ред.) та ін. — Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка". — 2016. — Т. 25. — № 2. — С. 93—98.
12. Лищенко О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / О.Г. Лищенко, Г.М. Бескота // Держава і регіон. — 2014. — № 1. — С. 114—117.
13. Москалюк Г.О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрями удосконалення і розвитку // Ефективна економіка. — 2013. — № 4.
14. Носач Л.Л. Розрахункові відносини та управління дебіторською і кредиторською заборгованостями підприємств / Л.Л. Носач // Вісник ДонДУЕТ. — 2015. — № 3 (27). — С. 163—169.

15. Облік дебіторської заборгованості за міжнародними стандартами: побудова та відмінності / Сопко В.В., Ромашко О.М., Закревська О.Ю. // Канада, Economics and finance, Publishing house "BREEZE", 2015. — С. 292—296.

16. Прохорова О.С. Деякі питання обліку дебіторської та кредиторської заборгованості бюджетних установ // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (7). — С. 100—104.

17. Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підручник. — К.: КНЕУ, 2004. — 412 с.

18. Статівка М.Г. Особливості визнання та оцінки дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах відповідно до вимог МСФЗ / М.Г. Статівка // Управління розвитком збірник наукових робіт. — 2012. — № 3 (124). — С. 117—120.

19. Стоун Д. Бухгалтерський учет и финансовый анализ / Д. Стоун, К. Хитчинг; пер. с англ. Ю.А. Огибин, Г.А. Огибев. — М.: Сирин, 2007. — 302 с.;

20. Тучак О. Управління дебіторською заборгованістю / О. Тучак.— Вінниця: "Баланс", 2012. — С. 19— 24.

21. Хомик П.М., Кулик М.А. Порівняльний аспект обліку заборгованості підприємства за П(С)БО та МСФЗ (IAS) // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. — 2014. — Вип. 3 (24). — С. 503—510.

22. Чабанюк О.М., Багрій О.В. Облік дебіторської та кредиторської заборгованості й напрями його вдосконалення // Науковий вісник НЛТУ України. — 2016. — Вип. 22.2. — С. 255—259.

Блиндур Олександра Вікторівна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Нечипоренко Аліна Володимирівна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул*

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

В українських реаліях підприємництво – складна та кропітка праця. По-перше, в Україні вже сформувалася достатня кількість великих підприємств, які поділяють між собою основні сфери господарювання, не допускаючи на ринок значну кількість середніх та малих підприємств. По-друге, українська економіка переживає складні часи, що дуже негативно впливає на стан українського бізнесу. Саме тому підприємці намагаються залучати капітал з різноманітних джерел. При цьому чималу роль відіграє і державна фінансова підтримка.

Дослідженню проблем підтримки розвитку малого підприємництва присвятили праці такі українські науковці, як М. Бедринець, О. Деренько, В. Захарченко, М. Ільчишин, М. Кужелєв, Ю. Ольвінська, О. Хотенко та ін. Серед зарубіжних учених особливої уваги заслуговують роботи Дж. Кейнса, Д. Рікардо, Ж. Сея, А. Сміта, Й. Шумпетера та ін. Проте виникає потреба у дослідженні теоретичних засад державної фінансової підтримки діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах господарювання.

Виконуючи свої соціальні та економічні функції, держава зацікавлена у становленні й розвитку потужної фінансово-економічної основи, що формується за рахунок активної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності [1].

В українських реаліях позикові кошти характеризуються великими відсотками, порівняно з американською чи європейською практикою. Відтак, виникає необхідність звертатися до держави за фінансовою допомогою. Якщо великі підприємства мають міцний фінансовий фундамент, то мале і середнє підприємництво потребує певної підтримки саме з боку держави.

В свою чергу, створюючи позитивні умови для розвитку бізнесу, можна забезпечити належне поповнення бюджету країни, а також збільшення доходів громадян.

Державна підтримка бізнесу – комплекс заходів економічного, правового й політичного характеру, спрямованих на розвиток, становлення та стабілізацію малого і середнього підприємництва. При реалізації цих заходів необхідно враховувати інтереси всіх суб'єктів економічної діяльності і держструктур.

Функціями державної підтримки бізнесу виступають [3]:

- стабілізаційна функція полягає у врівноваженні коливань в бізнесі, тобто за допомогою податкової та фінансової влади держава допомагає підприємництву залишатися на плаву при несприятливих економічних умовах, а також ефективно розвиватися за сприятливих;
- регулююча – допомагає виправляти «помилки» ринку, такі як монополія, недофінансування певних секторів бізнесу;
- соціальна – спрямована на забезпечення бізнесу трудовими ресурсами, а громадяни отримують робочі місця;
- економічна – покликана забезпечити бізнес необхідними фінансовими інструментами для подальшого розвитку;
- політична – сприяє розвитку необхідних напрямків підприємництва в існуючій політико-економічній ситуації;
- юридична – допомагає сформуванню і реалізувати необхідну для ефективного ведення бізнесу правову основу.

Найчастіше малому і середньому бізнесу необхідні грошові кошти на певні цілі. Проте підприємцям можуть знадобитися супутні види допомоги, які в окремих ситуаціях навіть більш затребувані, аніж фінансові вливання.

Основними способами надання державної фінансової допомоги є [2]:

- субсидування. По-перше, така форма допомоги від держави спрямована на тих, хто ще знаходиться на стадії планування відкриття свого бізнесу. А по-друге, на субсидії можуть розраховувати вже досвідчені підприємці, яким необхідні інструменти для розвитку або модернізації виробництва;
- надання земельних ділянок та / або приміщень. Держава пропонує бізнесменам їх не безкоштовно, а на більш вигідних умовах оренди, ніж у приватних осіб;

– консультування. Такий спосіб державної підтримки бізнесу виявляється на безкоштовній основі для підприємця, який звернувся до держави за допомогою. Існують певні служби та некомерційні структури куди бізнесмени можуть звернутися з приводу різних питань (бухгалтерських, юридичних, з питань зайнятості працівників тощо);

– державна підтримка бізнесу у вигляді навчання. Організуються на місцевому або державному рівні тренінги, конференції, семінари, які будуть корисні для бізнесменів-початківців. Також є спеціальні навчальні курси, де підприємцю допоможуть з питаннями реалізації бізнес-ідеї;

– організація виставок і ярмарків. Для малого та середнього бізнесу надаються майданчики для демонстрації, уявлення і реклами власної продукції, товару або послуг.

Так як в нашому дослідженні йдеться про державну фінансову допомогу, то слід акцентувати уваги на перших двох висвітлених формах, а саме – на субсидіях та наданні земельних ділянок та / або приміщень.

Для того щоб бізнесмену можна було отримати державну підтримку в тому чи іншому вигляді, спочатку необхідно виконати формальну умову – зареєструвати своє підприємство в державному реєстрі. Також необхідно подати необхідну документацію в регіональний фонд підтримки малого і середнього підприємництва.

У економічній ситуації, яка склалася, держава робить акцент на певні бізнес-напрямки, які необхідно підтримувати і активно розвивати:

- сільгоспвиробництво, переробні та обслуговуючі с/г підприємства;
- будівництво, в т.ч. і соціально значущих об'єктів;
- промислове виробництво з експортною спрямованістю;
- транспортний бізнес і внутрішній туризм;
- інноваційне виробництво.

Також держава активно підтримує будь-який інший вид підприємництва, що планується організовувати у віддалених областях і регіонах з погано розвиненою економічною структурою.

Стратегічні напрямки визначені у Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 р. № 504-р.

Щодо підтримки малого і середнього підприємництва на державному рівні, то вона полягає в [6]:

- наданні фінансових продуктів та програм допомоги малому та середньому підприємству (далі – МСП) з боку державних банків;
- залученні безробітних до організації підприємницької діяльності, що є однією з активних форм підтримки безробітних, яка здійснюється Державною службою зайнятості у разі відсутності на ринку праці підходящої роботи;
- підтримці агропромислового комплексу з боку Мінагрополітики.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію політики у сфері підприємництва. Однак, проаналізувавши паспорти бюджетних програм зазначеного Міністерства на 2018 рік, не було знайдено жодної програми, що має на меті надання державної допомоги розвитку МСП, а лише програми, що стосуються, наприклад, розвитку конкуренції МСП (КПКВК 1201440 «Виконання програми «Сприяння взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та Європейським Союзом» – 1,0 млн грн у 2018 р. [4]).

Нині в Україні спостерігається слабо розвинена інфраструктура підтримки розвитку малого та середнього підприємництва, проте Уряд поступово здійснює кроки для подолання цієї проблеми. Тому для сприяння розвитку інфраструктури підтримки підприємництва, зокрема надання суб'єктам господарювання фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, науково-технологічної, консультативної, маркетингової, кадрової та освітньої підтримки розроблено та схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України Концепцію Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки [5].

Діючий вітчизняний механізм державної підтримки малого та середнього підприємництва містить певні недоліки і проблеми як в процесах, так і в функціях органів державної влади. В результаті аналізу процесів і функцій з використанням інформаційних технологій, а також нормативно-правових документів та матеріалів практики реалізації цього механізму розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізму державної підтримки малого та середнього підприємництва, серед яких:

- використання міністерствами вдосконалених методів забезпечення ефективного розподілу державних фінансових ресурсів;
- зміна підходу до формування напрямків розвитку МСП в Україні шляхом підвищення в цьому процесі ролі державних установ;
- зміщення часу проведення конкурсних відборів на регіональному рівні на початок року для підвищення рівня державного управління.

Також необхідна активізація роботи із суб'єктами МСП по їхньому інформуванню про заходи державної підтримки. Такі зміни механізму державної підтримки МСП дозволять реалізувати єдиний і зрозумілий усім учасникам принцип розподілу субсидій по країні і підвищити зацікавленість в більш ефективному управлінні отриманими державними ресурсами.

При взаємодії з суб'єктами малого та середнього підприємництва, держава може стимулювати розвиток малого бізнесу і забезпечувати прозорі умови конкуренції між виробниками; встановлювати зв'язки між науковими установами, що займаються інноваційними розробками, сферою малого і середнього бізнесу та підприємствами масового виробництва.

Таким чином, малий і середній бізнес – це, з одного боку, інструмент вирішення соціальних завдань країни, так як він забезпечує населення робочими місцями, а з іншого – ефективний спосіб розробки і впровадження інновацій та розвитку реального сектора економіки. Мале і середнє підприємництво є об'єктивно необхідним і слугує невід'ємним елементом нашого сучасного суспільства. Подальший розвиток малого і середнього бізнесу в Україні буде залежати від створення сприятливого підприємницького клімату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бедринець М. Д. Державна підтримка розвитку вітчизняних суб'єктів підприємництва у період 2009–2013 роках / М. Д. Бедринець // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки: м. Херсон, 2014. – Вип. 9. – Ч. 6. – С. 50–55.
2. Кужелєв М. О. Проблеми кредитування підприємств-позичальників у сучасних умовах / М. О. Кужелєв, Ю. М. П'яних // Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стає економічне зростання : матеріали I Міжнародної

наукової конференції студентів та молодих учених. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – Т.1. – С. 152–153.

3. Кужелєв М. О. Формування механізму управління кредитоспроможністю підприємства в умовах інноваційного розвитку економіки України / М. О. Кужелєв, М. О. Житар // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2015. – Вип. 2 (69). – С. 57-62.

4. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 р. зі змінами та доповненнями / поточна редакція станом на 13.12.2018 // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 3-4. – ст. 26

5. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 р. № 641-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80>

6. Хотенко О. Державна підтримка малого та середнього підприємництва. URL: <https://ngoipr.org.ua/blog/derzhavna-pidtrymka-malogo-ta-serednogo-pidpryyemnytstva/>

Віднійчук Ілона Анатоліївна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Ліснічук Оксана Андріївна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ ПРАТ «ФАРМАЦЕВТИЧНА ФІРМА «ДАРНИЦЯ» ТА НАПРЯМИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми. Перед підприємствами все гостріше постають проблеми пошуку джерел фінансування та управління наявними фінансовими ресурсами, які в змозі забезпечувати платоспроможність і стійкість підприємства, отже, проблема ефективного управління оборотними коштами в системі управління фінансовими ресурсами підприємства на даний момент є досить актуальною. Важливе місце займає тут питання достатності оборотних коштів підприємства, їх поповнення, планування і раціонального використання.

У сучасних умовах необхідно вдосконалювати систему управління оборотними коштами підприємства для визначення необхідного обсягу та ефективної структури їх елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем управління оборотними коштами зробили такі вчені, як Ю. О. Швець, А. В. Скворцова, Г. В. Брушко, В. В. Зянько, В. І. Чобіток, К. С. та інші.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей управління оборотними коштами та визначення напрямів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для нормального функціонування підприємства необхідно ефективно управляти його оборотними коштами. Оборотні кошти відіграють важливу роль в діяльності підприємства, оскільки формування та використання оборотних коштів особливо тісно пов'язане з фінансовою діяльністю підприємства. Отже, від якості управління оборотними коштами залежить безперервність процесу виробництва та реалізації продукції, стан ліквідності підприємства, його платоспроможність і фінансові результати.

Фінансовий стан підприємства безпосередньо залежить від стану та ефективності використання його оборотних коштів. Оборотні кошти (оборотний капітал) – це активи, які протягом одного виробничого циклу або одного календарного року можуть бути перетворені на грошові засоби [1, с. 116].

Управління оборотними коштами – це дуже складний процес, що визначається такими завданнями, як: збільшення обігу оборотних коштів; формування достатнього обсягу оборотних коштів, що застосовуються в операційному процесі; поліпшення ефективності структури оборотних коштів; збільшення ліквідності, конкурентоспроможності та платоспроможності підприємства [5].

Управління оборотними коштами направлене на вирішення таких завдань:

- формування достатнього обсягу оборотних коштів із позиції забезпечення поточної платоспроможності;
- оптимізація елементів оборотних коштів, спрямована на виконання нормативів ліквідності;
- ефективне використання оборотних коштів для забезпечення прибутковості та рентабельності діяльності суб'єкта господарювання;
- формування джерел фінансування оборотних коштів із урахуванням вимог забезпечення фінансової стійкості [2, с. 31-33].

Аналіз оборотних активів проводиться за такими напрямками: аналіз складу та структури оборотних активів; оцінка оптимальності визначеної потреби підприємства в оборотних активах, аналіз джерел формування оборотних активів; оцінка маневрування оборотними активами; аналіз оборотності оборотних активів за звітний період; аналіз запасів та дебіторської заборгованості; аналіз грошових коштів на підприємстві; аналіз збереження та ефективного використання оборотних активів.

Для визначення основних тенденцій щодо ефективності формування та використання оборотних коштів проведемо аналіз зміни їхньої структури за період 2014-2018 рр. для ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця»» на основі даних, наведених у табл. 1.

З показників таблиці бачимо, що за період 2014-2018 рр. характерною є позитивна динаміка росту вартості оборотних коштів для ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця». Водночас потрібно звернути увагу на збільшення частки дебіторської заборгованості протягом звітної періоду, в 2014 році ця частка становила 35,01%, а у 2018 році

спостерігаємо зростання цієї частки до 58,34%, а також зменшення частки грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей, що, на наш погляд, є негативним чинником, що призвело до погіршення показників абсолютної платоспроможності підприємства. Протягом 2018 року спостерігається незначне погіршення структури оборотних коштів підприємства.

Таблиця 1

**Структура оборотних коштів ПрАТ «Фармацевтична фірма
«Дарниця»» за 2014-2018 роки**

№ п/п	Показник	Рік				
		2014	2015	2016	2017	2018
1	Оборотні кошти, тис. грн.	1072420	1408576	1815952	2139163	2056390
1.1	у тому числі: оборотні кошти у товарно-матеріальних запасах, тис. грн.	356252	535007	589803	538043	532345
1.2	дебіторська заборгованість, тис. грн.	375480	555715	687243	801183	1199785
1.3	поточні фінансові інвестиції, тис. грн.	30275	260825	520956	690649	111517
1.4	грошові кошти, тис. грн.	310405	56982	16674	106974	212429
1.5	інші оборотні активи, тис. грн.	8	47	1276	2314	314
2	Темп приросту оборотних коштів, % до попереднього року	-	31,35	28,92	17,80	-4,87
3	Частка товарно-матеріальних цінностей у структурі оборотних коштів, %	33,22	37,982	32,479	25,152	25,887
4	Частка дебіторської заборгованості у структурі оборотних коштів, %	35,01	39,452	37,845	37,453	58,344
5	Частка поточних фінансових інвестицій у структурі оборотних коштів, %	2,82	18,517	28,688	32,286	5,423
6	Частка грошових коштів у структурі оборотних коштів, %	28,94	4,045	0,918	5,001	10,330
7	Частка інших оборотних активів у структурі оборотних коштів, %	0,01	0,003	0,070	0,108	0,015

Джерело: складено автором за даними фінансової звітності ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця»» [4].

Для аналізу ефективності використання оборотних засобів розраховуємо показник рентабельності оборотних засобів як відношення чистого прибутку до розміру оборотних засобів. Розрахувавши показник, розглянемо динаміку зміни показника протягом 2014-2018 років (рис.1).

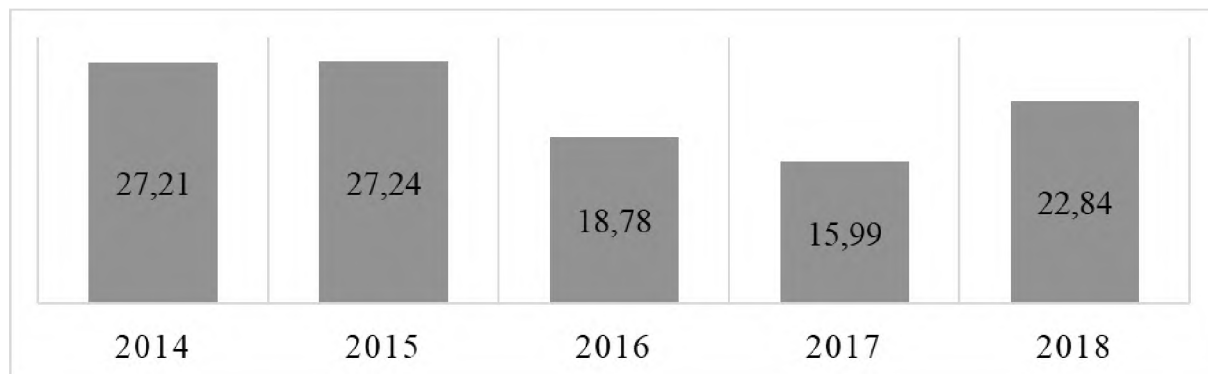

Рис. 1. Динаміка показника рентабельності оборотних засобів ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» за 2014-2018 роки

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» [4].

З рисунку бачимо, значне скорочення показника рентабельності оборотних засобів в 2016-2017 роках, а в 2018 році спостерігаємо зростання показника до 22,84%, тобто 1 грн. вкладена в активи підприємства приносить 22,84 грн. прибутку, що є набагато більшим значенням ніж у попередньому році.

Для ефективного управління оборотними коштами підприємства розробляють власну політику управління оборотними коштами, яка має значну частку фінансової стратегії підприємства, що полягає в організації фундаментального складу й обсягу оборотних коштів підприємства.

Фінансові ресурси є основним стимулом здійснення господарської діяльності підприємством, вони забезпечують всім необхідним його діяльність, тому управління фінансовими ресурсами підприємства є однією з провідних ланок системи менеджменту підприємства. [3]

Для здійснення ефективного управління оборотними коштами підприємства необхідно виконати такі заходи:

1) здійснювати постійний контроль за розміром оборотних коштів у грошовій формі, що дасть змогу оптимізувати розмір грошових коштів та підтримувати платоспроможність підприємства на належному рівні;

2) оптимізувати структуру і склад оборотних коштів за допомогою прискорення оборотності оборотних коштів у цілому та окремих їхніх елементів;

3) періодично здійснювати оцінку загальної потреби в сировині на плановий період та здійснювати контроль за умовами зберігання запасів, що дасть змогу оптимізувати запаси підприємства;

4) здійснювати контроль за станом розрахунків з дебіторами, оцінки платоспроможності та ділової репутації дебіторів, страхування ризиків тощо, що покращить рівень дебіторської заборгованості;

5) своєчасно використовувати тимчасово вільні залишки грошових активів для формування ефективного портфеля поточних фінансових інвестицій, що забезпечить підвищення рентабельності підприємства.

Висновки. Оборотні кошти займають значну частку у загальній сумі активів підприємства. Наявність у підприємства достатнього обсягу оборотних коштів та їх оптимальна структура – необхідні передумови для його нормального функціонування та фінансової стійкості в умовах ринкової економіки. Тож від якості управління оборотними коштами буде залежати платоспроможність, рівень рентабельності, формування можливостей роботи у непередбачуваних ситуаціях, рівень виробництва і кінцевої реалізації продукції підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств [текст] навч. посіб. / М. Д. Бедринець, Л. П. Довгань. – К. : Центр учбової літератури, 2018. – 292 с.

2. Брушко Г. В. Методологічні основи управління оборотними активами / Г. В. Брушко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/179_31-33.pdf

3. Ліснічук О. А. Управління фінансовими ресурсами підприємства: теоретичний аспект / О. А. Ліснічук, Д. В. Добродзій // Modern Economics Миколаївського НАУ – 2018. – № 11 – С. 94-97

4. Офіційний сайт ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця»». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.darnitsa.ua/>

5. Швець Ю. О., Скворцова А. В. Управління оборотними активами підприємств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/29.pdf>

Гайдей Анастасія Юріївна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:
Столяров Василь Федосійович,
д.е.н., професор

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: СУТНІСТЬ І РОЛЬ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Стаття присвячена дослідженню сутності поняття малого підприємництва. Визначено критерії, на основі яких підприємства відносяться до малого бізнесу. Визначено роль малого бізнесу у розвитку економіки різних країн.

Ключові слова: *мале підприємництво, чисельність працівників за звітний період, мала фірма.*

Постановка проблеми. Ефективне функціонування ринкової інфраструктури країни нерозривно пов'язане з розвитком малого бізнесу. Виступаючи в якості продуктивної сили ринкової економіки, малий бізнес має стимулюючий вплив на господарюючих суб'єктів, забезпечуючи гармонійне формування економіки країни в цілому. У зв'язку з високою економічною значимістю розвиток малого бізнесу вважається одним з важливих і пріоритетних напрямів економічної і соціальної політики країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останнє десятиліття малий бізнес став предметом численних досліджень і публікацій. Велика кількість робіт присвячено проблемам становлення і розвитку малого бізнесу в Україні, серед яких варто згадати А. В. Віленського [1], Г. О. Поліщук [2] та Є. В. Сірого [3]. Слід зазначити, що в різних країнах автори визначають малий бізнес по-різному. Тому вивчення малого бізнесу в економіці вимагає уточнення критеріїв визначення.

Мета статті. Аналіз сутності малого бізнесу і визначення його ролі в розвитку світової економіки.

Виклад основного матеріалу. Малий бізнес – це підприємницька діяльність, що здійснюється суб'єктами ринкової економіки за певними критеріями, державними органами або іншими представницькими організаціями, які встановлюють суть цієї концепції.

Як показує світова практика, основним критерієм, на підставі якого підприємства різних організаційно-правових форм відносяться до суб'єктів малого підприємництва, є, перш за все, середня чисельність працівників, зайнятих протягом звітного періоду на підприємстві. У ряді наукових робіт під малим бізнесом розуміється діяльність, здійснювана невеликою групою осіб або підприємством, керованим одним власником. Як правило, найбільш загальні критерії, на яких засновані малі підприємства, є:

- кількість співробітників;
- розмір статутного капіталу;
- вартість активів;
- обсяг обороту (прибуток, виручка).

За даними Світового банку, загальна кількість показників, за якими підприємства відносяться до суб'єктів малого бізнесу, перевищує 50. Однак найбільш часто використовувані критерії – це ті, які описані вище. Практично у всіх країнах визначальним критерієм є кількість працівників за звітний період.

Розглянемо критерії для визначення підприємств як малих, які застосовуються в країнах з розвиненою ринковою економікою. Таким чином, в Європейському співтоваристві, з 1 січня 2015 року малі підприємства включають ті, що не перевищують такі:

- кількість співробітників до 50 осіб;
- річний оборот менше 4 млн. ЕКЮ;
- сума балансу менше 2 млн. ЕКЮ.

До середніх підприємств ЄС відносяться ті, які не перевищують:

- кількість співробітників від 50 до 250 осіб;
- річний оборот менше 16 млн. ЕКЮ;
- сума балансу менше 8 млн. ЕКЮ[4].

У більшості визначень підкреслюється, що бізнес – це діяльність окремих осіб і організацій, тобто бізнес заснований на приватній недержавній формі власності. Проте, існування державного малого бізнесу не слід заперечувати.

Малий бізнес – це комерційна організація в будь-якій сфері діяльності, яка за встановленими державою критеріями належить до малого бізнесу. Підприємці без правосуб'єктності також є малими підприємствами.

Економіка будь-якої держави не може розвиватися належним чином без оптимального поєднання великого, середнього і малого бізнесу. Це доводить всю історію економічного розвитку провідних країн світу.

Роль і значення малого бізнесу з методологічної точки зору, слід розглядати з кількох точок зору: економічної, наукової, технічної, соціальної, політичної.

З економічної точки зору роль і значення малого бізнесу можуть бути визначені такими показниками, як:

- частка валового внутрішнього продукту (ВВП), що генерується малими підприємствами;
- частка національного доходу, що генерується малим бізнесом;
- частка малих підприємств в загальній кількості комерційних підприємств;
- частка працездатного населення, зайнятого в малому бізнесі;
- частка малого бізнесу в експорті продукції;
- частка податків з малих підприємств в загальній вартості;
- частка основного капіталу, що працює в малому бізнесі;
- частка окремих видів продукції або послуг, вироблених суб'єктами малого підприємництва, в їх загальному обсязі і т. д. [3].

Зі збільшенням значень цих показників, природно, зростає роль малого бізнесу в економіці країни.

Наприклад, в США малі фірми складають 54% всіх працівників, 45% сукупних активів, 35% чистого доходу; в країнах ЄС більше 70% працюючого населення працюють в сфері малого бізнесу; в Японії на бізнес-одиниці з кількістю працівників до 300 (99,5% всіх підприємств) припадає 78% працівників, 51,8% продажів, 56,6% відносно чистого виробництва в обробній промисловості. Частка малого бізнесу у ВВП США становить 52%, в країнах ЄС – 67%, в Японії – 55% [4].

В Україні 99,9% всіх підприємств у 2018 році є малими і середніми підприємствами. Вони забезпечують роботою 6,9 млн. чоловік і 60,9% від загального обсягу продажів (товарів, послуг). У той же час в Європі частка малого та середнього бізнесу в ВВП становить близько 70%, а в Україні вона не перевищує 15% [2].

Інтерпретація управління малим бізнесом пов'язана з визначенням його значення для економічного розвитку країни, зміцненням позицій держави і підвищенням його конкурентоспроможності на світових ринках (визначення частки продукції малого бізнесу в ВВП

країни або обсяг вітчизняної регіональної продукції, частка зайнятих в малому бізнесі від загальної чисельності працівників і т. д.).

Багато авторів, в тому числі А.В. Віленський, в управлінському трактуванні категорії «малий бізнес» також включають соціально-економічну складову. Але якщо з суспільної точки зору ця група суб'єктів відіграє одну з провідних ролей у вирішенні певних соціальних проблем суспільного життя, то з точки зору держави основною метою малого бізнесу є його економічна значимість, тому держава зацікавлена у розвитку малого бізнесу і його підтримці. Вирішення соціальних проблем з точки зору держави за своїм економічним значенням відіграє важливу, але не головну роль.

У зв'язку з різними завданнями поняття «мале підприємництво» можна інтерпретувати по-різному, виходячи з його соціально-економічної значущості для держави [1, с. 23].

Соціальний підхід до поняття «малий бізнес» характеризує його наступним чином: малі підприємства, які виконують певні функції в суспільстві та економіці, визнані особливо важливими з соціальної точки зору і грають дуже важливу роль у вирішенні певних соціальних проблем держави.

Соціальну значимість малого бізнесу можна розглядати з двох точок зору: з точки зору важливості для економічного розвитку держави (збільшення числа платників податків і підвищення рівня стабільності) і з точки зору соціального розвитку (зниження рівня безробіття і зниження рівня злочинності).

Важливість малого бізнесу в екологічному плані визначається джерелами використовуваної місцевої сировини, його близькістю до споживача, впливом малого бізнесу на їх безпосереднє оточення, низькою фінансовою спроможністю платити штрафи за недотримання екологічних стандартів.

З екологічної точки зору малий бізнес можна охарактеризувати як малі підприємства, які використовують інноваційні технології, які не можуть забруднювати навколишнє середовище, переробляють відходи або впроваджують безвідходні технології.

Роль і значення малого бізнесу з точки зору розробки стратегії розвитку полягає в тому, що формування так званого класу малих підприємств або, якщо їх можна назвати, «сполучного прошарку» між споживачами і великими підприємствами в формі малих підприємств. Бізнес є основою або основою економічного розвитку держав, як

показує досвід розвитку провідних країн світу – Японії, Західної Європи та США.

Стратегію розвитку малого бізнесу можна також розглядати з двох позицій: з точки зору важливості для економічного розвитку держави (підприємництво є джерелом засобів до існування, прибуток йде на особисте споживання, а для держави тільки підвищується рівень стійкості; розширення і розвиток підприємства збільшує прибуток і податкову базу) і з точки зору соціального розвитку (створення нових робочих місць і скорочення безробіття) [3].

Висновки. Під малим бізнесом визначається цілеспрямована підприємницька діяльність фізичної або юридичної особи як зв'язок між великим і середнім бізнесом та суспільством перед обличчям споживача. Роллю малого бізнесу в сучасній економіці є максимізація прибутку за рахунок виробництва і продажу товарів, виконання робіт і надання послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виленский А.В. Макроэкономические институциональные ограничения развития малого предпринимательства / А. В. Виленский. – М.: Наука, 2017. – 236 с.

2. Поліщук Г. О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2017http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-1/doc/6/03.pdf1/doc/6/03.pdfhttp://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-1/doc/6/03.pdf>

3. Сірий Є. В. Становлення малого підприємництва в аспектах показників державно-інституціональних чинників та суб'єктивно-ціннісних наслідків: вітчизняний досвід / Є.В. Сірий [Електронний ресурс] – Режим доступу: [ttp://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_21-33.pdfhttp://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_21-33.pdf](http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_21-33.pdfhttp://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_21-33.pdf)

4. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/browse-statistics-by-theme/>.

Гринь Яна Миколаївна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Столяров Василь Федосійович,
*д.е.н., професор, професор кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул*

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА»: ВЛАСТИВОСТІ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Постановка проблеми. Капітал відіграє важливу роль в економічному розвитку підприємства і в забезпеченні інтересів держави, власників і персоналу, а також виступає головним об'єктом фінансового управління на підприємстві. Капітал підприємства за своєю економічною суттю відбиває процес створення розподілу та використання і відтворення фінансових ресурсів як у масштабах окремого підприємства, так і всієї економічної системи держави.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання сутності та структури капіталу широко висвітлюються в економічній літературі та представлені різними поглядами таких науковців, як І.О. Бланка, А.М. Поддєрьогіна, І.Т. Балабанова, О.В. Гурнака, Л.І. Катана та інших.

Метою роботи є дослідження сутності поняття «капітал» та розкриття засад його структуризації.

Виклад основного матеріалу. Сутність поняття капітал досліджували багато науковців в різні часи. Далі ми наведемо декілька визначень цього терміна.

Професор І.О. Бланк, розглядав капітал з позиції фінансового менеджменту: капітал підприємства характеризує загальну вартість коштів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів [2].

Балабанов А.І. в свою чергу висловлюється таким чином: «капітал – це частина фінансових ресурсів. Капітал – це гроші, що введені в оборот та приносять дохід від цього обороту. Оборот грошей здійснюється шляхом вкладання їх у підприємництво, наданні в позику, передачі в оренду. Капітал – це гроші, призначені для отримання прибутку»[1].

Як відзначає Р.С. Квасницька, капітал – це фінансові ресурси підприємства, втілені в майно (активи), яке використовується для розширеного відтворення з метою отримання доходу [7].

На думку О.В. Гурнака, капітал є складною економічною категорією, сутність якої виражається у діалектичній єдності матеріально-речового і суспільно-економічного аспектів [5]. У матеріально-речовому аспекті капітал являє собою вартість, яка ініціює і забезпечує перебіг економічних процесів, пов'язаних із її зростанням, за умов ефективного управління цими процесами в цілому і управління ризиками, пов'язаними із цими процесами, зокрема. Врахування суспільно-економічного аспекту вимагає розглядати капітал як систему виробничих відносин, яка обумовлює розподіл і привласнення знов створеної вартості.

Катан Л.І. зазначає, що капітал - це накопичений шляхом збереження запас економічних благ у формі, грошових коштів та реальних капітальних товарів, що залучаються його власникам в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності [6].

З урахуванням представлених підходів сутність капіталу в узагальненому вигляді можна сформулювати в такий спосіб: капітал становить накопичений запас цінностей, залучений його власниками в економічний процес (обіг), з метою одержання доходу або інших вигід. Розвиток підходів до визначення сутності капіталу пов'язаний з характером ринкового обігу і кількісних пропорцій формування капіталу.

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, слід зазначити такі його характеристики як:

1. Капітал підприємства є основним чинником виробництва.
2. Капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять дохід.
3. Капітал підприємства є головним вимірником його ринкової вартості. У цій якості виступає насамперед власний капітал підприємства, що визначає обсяг його чистих активів. Поряд з цим, обсяг використаного власного капіталу на підприємстві характеризує одночасно і потенціал залучення їм позикових фінансових засобів, що забезпечують одержання додаткового прибутку. У сукупності з іншими факторами – формує базу оцінки ринкової вартості підприємства.

В умовах ринкової економіки для підприємств усіх форм власності й організаційно-правового статусу основними джерелами формування фінансового капіталу виступають як власні, так і позикові кошти.

Власний капітал характеризує загальну вартість засобів підприємства, які належать йому на правах власності і які використовуються ним для формування певної частини його активів. Ця частина активів, яка сформована за рахунок інвестованого в них власного капіталу, - це чисті активи підприємства.

Залучений капітал характеризує залучення для фінансування розвитку підприємства на зворотній основі грошові кошти чи інші майнові цінності. Всі форми залученого капіталу, що використовує підприємство, - це його фінансові зобов'язання, які підлягають погашенню в передбачений термін.

Дослідженню структури ресурсів підприємства та його інвестиційному потенціалу присвячені найбільш фундаментальні наукові праці зарубіжних економістів А.Дамодарана, Брігхем Ю. й Гапенські Л., Ван Хорна Дж. і Ваховича Дж., Хеддервіка К., Ковальова В.В. та ін. Зазначимо, що в працях окремих науковців є дискусія щодо отождолення залученого капіталу та позикового. Основні елементи досліджень вказаних авторів зі структури капіталу наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні позиції аналізу структури капіталу

Автор	Основні позиції аналізу структури капіталу
Бланк І.О.	Усебічний аналіз концептуальних, методологічних та стратегічних основ формування й управління фінансовими ресурсами підприємств. Не дається чітке визначення поняття «залучений капітал». Проте, науковцем розроблений алгоритм стратегії формування фінансових ресурсів підприємства. Науковцем систематизовано основні переваги й недоліки, притаманні власному й позиченому капіталу підприємства[2] .
Брігхем Ю. Гапенські Л.	Аналіз структури капіталу лише з позицій вартості його власних і позикових складових [3].
Ковальов В.В.	Систематизація ключових розбіжностей у характеристиках власного і позикового капіталу (таких як вартість й очікувана доходність). а також правах власників цього капіталу [8].
Поддєрьогін А.М.	Упорядковано джерела формування фінансових ресурсів підприємств за усіма ознаками. Ресурси, мобілізовані на фінансовому ринку, включають надходження від емісії акцій, облігацій та інших цінних паперів, а також кредитні інвестиції [8].

Таблиця свідчить, що питання структури капіталу підприємств є достатньо розробленим у працях багатьох науковців. Ними виділяються основні складові структури ресурсів, залучених на фінансовому

ринку, зокрема Бланком І.О. й Наом Г.Г. Водночас жоден з науковців не дає визначення залученого капіталу як окремого фінансового поняття. При цьому найзначнішу частину наукових досліджень щодо складових залученого капіталу представляють праці Бланка І.О. [2]. Він, як й інші вчені, із загальної структури ресурсів підприємства не виокремлює поняття «залучений капітал», а лише аналізує концептуальні, методологічні й стратегічні основи формування та управління фінансовими ресурсами підприємств, у тому числі позиковими.

При здійсненні своєї господарської діяльності суб'єкти господарювання мають на меті забезпечити свою діяльність оптимальним обсягом фінансових ресурсів (як власних так і позикових) у кожний конкретний період часу відповідно до напрямків його розвитку та потреб. І тому, завданнями, які постають перед підприємствами є:

- залучити кошти у свою фінансово-господарську роботу на найвигідніших для нього умовах;
- найбільш раціонально розподілити обсяг власних та залучених фінансових ресурсів;
- визначити найефективніші способи використання фінансових ресурсів у процесі здійснення своєї діяльності для досягнення максимального позитивного результату.

А процес оптимізації структури капіталу передбачає формування оптимального співвідношення різних джерел фінансування діяльності підприємства, при якому максимізується вартість самого підприємства.

Все це ставить питання необхідності формування ефективної фінансової політики управління фінансовими ресурсами (як власними, так і позиченими та залученими) суб'єктів господарювання для досягнення економічного та соціального ефекту в межах підприємства та регіону і країни в цілому.

А основною метою фінансової політики підприємства є забезпечення здійснення поточної фінансово-господарської діяльності підприємства, виконання тактичних цілей та завдань і забезпечення досягнення стратегічної мети в майбутньому через формування оптимального грошового потоку, ефективного використання фінансових ресурсів та успішної реалізації фінансового менеджменту.

Висновки. Виходячи з вищесказаного можна дійти висновку, що капітал підприємства - це певні грошові накопичення, доходи і

надходження або фонди грошових ресурсів, а також фінансові ресурси підприємства, втілені в майно (активи).

Ефективна фінансова діяльність підприємства неможлива без постійного залучення позикових коштів, їх використання в обороті підприємства зумовлене, з одного боку, об'єктивною необхідністю, а саме: невідповідністю у часі між надходженнями коштів та витратами, сезонністю виробництва, впровадженням інвестиційних проектів, які потребують значних обсягів вкладень за декілька років; з іншого боку, за допомогою позикових коштів забезпечується розширення виробничо-господарської діяльності, оновлення технічної бази, використання ефекту фінансового левериджу та ін.

Визначення оптимальних обсягів залучення позичкового капіталу, вибору найбільш ефективних форм та умов цього залучення є однією з найважливіших задач управління фінансуванням оборотних активів на підприємствах, а розумна організація систем управління формуванням та використанням фінансових ресурсів на підприємстві є обов'язковою складовою успішної роботи всього підприємства та дає можливість суб'єктам господарювання конкурувати на ринку з іншими господарськими одиницями та досягати успіхів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента: Учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 512 с.
2. Бланк И.А. Управление формированием капитала. - К.: «Ника-Центр», 2008. - 510 с.
3. Брігхем Є.Ф. Основи фінансового менеджменту. Навч.посібник.- Київ: Центр навчальної літератури - 2008. - 560 с.
4. Горовий Д.А. Капітал підприємства: формування та розподіл : навч.-метод. посібн. В схемах і табл. / Д.А. Горовий, К.О. Федотова. – Х. : Вид-во ХНАДУ, 2009. – 84 с.
5. Гурнак О. В. Формування оптимальної структури капіталу промислових підприємств : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.04.01 / О. В. Гурнак; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. - Донецьк, 2005. - 18 с.
6. Катан Л.І., Бровко Л.І., Дуброва Н.П., Бондарчук Н.В. Фінансовий менеджмент. – Суми: «Довкілля», 2009.- 184 с.

7. Квасницька Р.С. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: навч. посібник / Р.С. Квасницька. — Львів: «Магнолія 2006», 2012. — 631 с.

8. Сторожук Т.М. Фінансова політика підприємства в контексті його внутрішньогосподарської політики / Т.М. Сторожук, Д.Є. Сторожук // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України — 2011. — № 1 — С 559-567.

Грінько Павло Михайлович,

студент групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Житар Максим Олегович,

к.е.н., доцент кафедри фінансів

імені Л.Л. Тарангул

ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Постановка проблеми. Сучасні умови ринкової діяльності, постійні кризові явища як в світовій, так й в вітчизняній економіці, спричинили виникнення нових загроз для суб'єктів господарювання. Через це все частіше вчені наголошують на необхідності створення системи захисту, яке дозволить суб'єктам господарювання забезпечити себе від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. Разом з тим, на сьогодні, саме забезпечення фінансової безпеки являється найбільш важливою й пріоритетною задачею фінансового управління. Ефективність системи захисту фінансових інтересів організацій досягається за допомогою створення належного механізму, що має забезпечити суб'єктам господарювання ефективне функціонування й розвиток в складних сьогоденішніх умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженню сутності фінансової безпеки на макрорівні, тобто на рівні підприємств приділено дуже мало уваги. Питання щодо управління їх фінансовою безпекою розглядаються в наукових працях І.О. Бланка, К.С. Горячевої, Н.А. Гринюк, Ю.Г. Кіма, Ю.Б. Кракоса, Ю.В. Лаврова та Р.О. Разгон,

О.А. Сосновської, С.В. Онишко. Однак, на сьогодні серед авторів відсутній узгоджений підхід для складових механізму забезпечення фінансової безпеки підприємств, яке спричинює подальші дослідження в даному напрямку.

Мета статті є дослідження механізму забезпечення фінансової безпеки вітчизняних суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Під фінансовою безпекою суб'єктів господарювання необхідно розуміти систему захисту їх фінансових інтересів від постійного негативного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, яке дозволяє їм ефективно розвиватися в поточному й перспективному періоді. Виходячи із цього, процес забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання повинне розглядатися як процес реалізації заходів для недопущення чи попередження потенційних фінансових збитків в поточному й перспективному періоді.

Існування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємств має бути направлений на досягнення даних задач:

- 1) визначення фінансових інтересів підприємств, що вимагають захисту;
- 2) виявлення на початкових стадіях загроз як зовнішнього, так й внутрішнього характеру, що не дозволяють виконати фінансові інтереси підприємствам;
- 3) розробка й реалізація системи заходів для уникнення загроз щодо фінансових інтересів суб'єкта господарювання і недопущення потенційних фінансових збитків.

З метою створення механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання потрібно розглянути його основні елементи. До яких потрібно віднести: суб'єкти, об'єкти, загрози, фінансові інтереси та принципи, інструментарій, а саме: критерії, методи й індикатори, фінансові важелі та інструменти, а також нормативно-правове й інформаційне забезпечення. Схематично елементи механізму забезпечення фінансової безпеки господарюючих суб'єктів представлено на рис. 1.

Перш за все, потрібно виділити об'єкти механізму забезпечення фінансової безпеки підприємств. Так, Кракос Ю.Б. [4] розглядає об'єкта як його фінансову діяльність. Тоді як Лавров Ю.В. [3] для кожного іншого проміжку часу пропонує вивчати пріоритетний об'єкт, до яких відносять: прибуток, джерела й обсяги фінансових ресурсів та структура капіталу, структура грошових потоків та структура активів,

а також інвестиції й фінансові ризики та система фінансових інновацій. Наприклад, Бланк І.О. [1] в своєму дослідженні пропонує розглядати два підходи щодо визначення об'єкта управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання:

- по-перше, при створенні загальної системи управління є фінансова діяльність в цілому;
- по-друге, він згрупував об'єкти в розрізі головних задач управління фінансовою безпекою, тобто інвестиції, прибуток, джерела формування фінансових ресурсів та структуру капіталу, активів та грошових потоків, а також фінансові ризики.

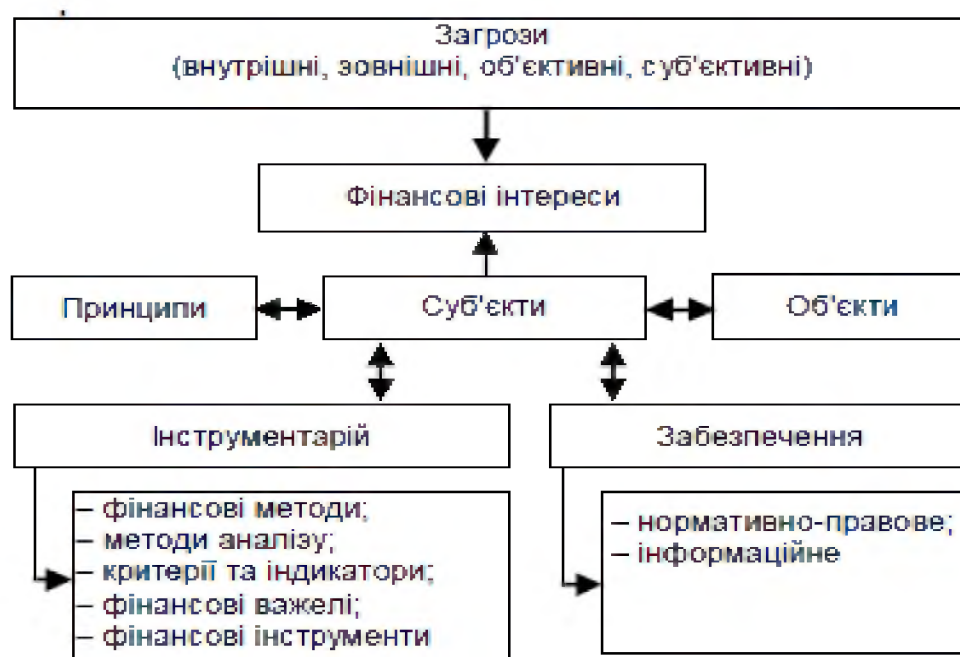

Рис.1. Ключові елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання [5]

Щодо суб'єктів управління фінансовою безпекою, перш за все, до них відносять керівництво підприємства й фінансові менеджери, що методом здійснення аналітичних досліджень як внутрішнього, так й зовнішнього середовища установи, створюють належні пропозиції для запобігання чи усунення фінансовим проблемам. Також варто не забувати й про власників підприємства, що досить часто також беруть участь в управлінні підприємством в якості менеджерів чи керівників.

Діяльність всіх суб'єктів господарювання здійснюється в середовищі, яке постійно змінюється, тобто, воно зазнає як внутрішніх, так й зовнішніх загроз. Зволікання із прийняттям управлінських рішень для нейтралізації негативного впливу таких загроз призводить

до збиткової діяльності підприємства, погіршення ступеня платоспроможності, ділової активності й неможливості ефективно розвиватися в довготривалій перспективі. Тому вчасна ідентифікація й подальше уникнення загроз являється одним із пріоритетних завдань фінансового управління із метою захисту фінансових інтересів господарюючих суб'єктів.

Основою для створення і ефективного функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки господарюючих суб'єктів повинні бути певні принципи, основними із яких є [2]:

- 1) системність - наявність деякої сукупності елементів, які забезпечують функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки господарюючого суб'єкта);
- 2) інтегрованість чи зміна механізму забезпечення фінансової безпеки в сукупну систему фінансового менеджменту установи;
- 3) орієнтованість загальної стратегії забезпечення фінансової безпеки на фінансову стратегію господарюючого суб'єкта;
- 4) гнучкість – це здатність оперативного пристосування до динамічних змін внутрішнього та зовнішнього середовища;
- 5) результативність, тобто здатність своєчасно попереджати чи ефективно зменшувати чи уникати негативний вплив загроз, але при цьому забезпечуючи розвиток підприємства;
- 6) достовірність управлінських рішень при забезпеченні фінансової безпеки;
- 7) постійний моніторинг реальних й потенційних загроз внутрішнього і зовнішнього характеру фінансовій безпеці.

Вказані принципи є взаємопов'язаними, тому недотримання одного з них негативно впливає на ефективність існування механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Однак можливе уточнення їхнього переліку, охоплюючи важкі умови їх діяльності й економічні постійні перетворення.

Ключовим елементом в структурі механізму забезпечення фінансової безпеки господарюючого суб'єкта являються фінансові методи як здатність впливати фінансових відносин на господарський процес. Найбільш популярними є методи інвестування, оподаткування, кредитування, оренда, прогнозування, самофінансування, планування, система розрахунків, страхування, а також факторинг та фінансування [4].

Успішність механізму забезпечення фінансової безпеки господарюючих суб'єктів залежатиме від того, наскільки успішно й виважено подані фінансові важелі й інструменти будуть застосованні в процесі захисту їхніх фінансових інтересів. Однією із складових механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання є нормативно-правове забезпечення щодо управлінських рішень. Дане правове забезпечення включає кодекси та закони України, укази Президента, а також постанови Кабінету Міністрів України та накази й положення міністерств і відомств, їх статутні документи. За рахунок їх держава має здатність займатися регулюванням фінансово-господарської діяльності господарської суб'єктів. Також нормативне забезпечення включає нормативи, інструкції, методичні вказівки й пояснення.

Через існування постійних швидких змін умов функціонування підприємств нормативно-правове забезпечення також вимагає подальшого удосконалення, для того, щоб відповідати міжнародним стандартам в зв'язку із інтеграційними постійними процесами. Не менш головним елементом формування механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання є інформаційне забезпечення, яке складається із комерційної, статистичної, економічної, фінансової й інших видів інформації.

Висновки. В останні роки вирішення проблеми щодо забезпечення фінансової безпеки являється одним із головних завдань фінансового менеджменту підприємства. Нині не існує загальноприйнятого механізму забезпечення його фінансової безпеки, а вже існуючі розробки вимагають вдосконалення в сучасних умовах існування суб'єктів господарювання, які постійно змінюються. Механізм забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання є досить складним та охоплює широку низку елементів, найбільш оптимально поєднавши які, установа буде мати здатність своєчасно виявляти будь-які негативні фактори вразливості, але при цьому забезпечивши власний стабільний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк І.О. Управління фінансовою безпекою підприємств. К.: Ельга, Ника-Центр, 2004. - 784 с.
2. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон.

наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами, 2015 - 17 с.

3. Кракос Ю.Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики, 2016. № 1 (1). С. 86-96.

4. Лавров Ю.В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства / Вісник економіки транспорту і промисловості, 2015. № 29. С. 127-130.

5. Сосновська О., Житар М. Аналіз методів оцінки рівня економічної безпеки підприємств / Бізнес Інформ, 2019. №1. С. 21–26.

6. Сосновська О., Житар М. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення / Облік і фінанси, № 3 (81). 2018. С. 124-132.

Думбрава Анастасія Ігорівна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Ананьєва Юлія Володимирівна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л. Л. Тарангул*

РОЗРОБКА ПРОГРАМ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Не зважаючи на перетин в останні роки наслідків економічної кризи 90-х років, фінансове положення майже половини вітчизняних підприємств є нестійкими. Тому, їм загрожують різні кризисні ситуації, які можуть привести багато підприємств до тимчасової фінансової неспроможності чи банкрутству. Саме тому питання розробки ефективної, адаптивної до динамічних умов господарювання та адекватної сучасному стану національної економіки програми фінансового оздоровлення підприємств є переважно актуальним.

Фінансове оздоровлення підприємства - частина політики антикризового фінансового управління. Це процедура, застосовувана в справі про банкрутство до боржника з метою відновлення його платоспроможності [7, с. 263].

При здійсненні даного заходу боржник відповідно до графіка починає розплачуватися за своїми зобов'язаннями майже відразу після введення процедури, здійснюються заходи щодо фінансового оздоровлення підприємства [10, с. 45].

У вузькому сенсі фінансове оздоровлення - зменшення і ліквідація фінансових втрат власників організації. У широкому ж - це збільшення добробуту власників організації [9, с. 113].

Процедура фінансового оздоровлення застосовується після клопотання боржника чи інших осіб, відповідно до закону, першим зборам кредиторів або господарському суду.

Необхідність фінансового оздоровлення, клопотання про його проведення приймається на загальних зборах більшістю голосів засновників підприємства-боржника, які беруть участь в цих зборах, або органом, уповноваженим власником майна боржника [16, с. 620].

Фінансове оздоровлення також іноді вводиться при клопотанні третьої особи. Воно повинно містити інформацію про забезпечення виконання боржником зобов'язань за графіком ліквідації заборгованості, пропонуваним даною особою.

Фінансове оздоровлення вводиться господарським судом при відповідному рішенні кредиторів. У той же час, визначивши необхідність проведення фінансового оздоровлення, арбітражний суд затверджує адміністративного керуючого. У визначенні про введення фінансового оздоровлення вказується термін проведення заходу, а також міститься затверджений судом графік ліквідації боргу [12, с. 44].

За місяць до закінчення встановленого строку фінансового оздоровлення (і не пізніше цієї дати) боржник надає адміністративному керуючому звіт про результати проведення фінансового оздоровлення та відповідні документи [8, с. 50-61].

Подолання кризового стану підприємств залежить від вирішення ряду питань, які тісно пов'язані з фінансовою реструктуризацією: удосконалення фінансово-економічних відносин; зміни структури витрат, активів та пасивів; запровадження нових технологій фінансового управління [6, с. 12]. Проте зміст та інструменти фінансової реструктуризації не мають достатнього теоретичного обґрунтування та відповідного методичного забезпечення, тому багато господарюючих суб'єктів змушені діяти самостійно, не маючи чітких критеріїв і правил, що суттєво знижує ймовірність сприятливих наслідків при її проведенні [5, с. 15].

Проблеми фінансової реструктуризації досліджують рядом вітчизняних науковців, основними з яких є Терещенко О.О. [14, с. 30], Волошанюк Н.В. [5, с.27], Базілінська О.Я. [4, с.24] та інші. Однак, дослідження етапів і видів фінансової реструктуризації з погляду розвитку та поглиблення кризи проводиться вітчизняними науковцями в недостатній мірі. Ще одним недоліком підходів вищезазначених авторів є недостатнє врахування вимог нормативних актів, що регламентують проведення фінансової реструктуризації, з однієї сторони, та відображення реструктуризаційних процесів у фінансовому обліку та звітності, з іншої.

Порівняння вітчизняної і зарубіжної практики фінансового оздоровлення підприємств теж здійснюється поверхнево. Такі ж недоліки спостерігаються і в роботах російських науковців – Астраханцевої І.А. [3, с.12], Богомольця Р.С. [5, с.36], Оловянішнікова А.Г. [11, с.54].

Під реструктуризацією згідно рекомендацій ЄС розуміють зміну складу, умов або структури активів і зобов'язань боржників або поєднання цих елементів з метою продовження, в цілому або частково, діяльності боржників [1, Electronic resource]. Оскільки дане визначення передбачає поліпшення структури капіталу підприємств, таку реструктуризацію можна вважати фінансовою.

В Україні визначення реструктуризації наведене в законі «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», як здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, підвищенню ефективності виробництва, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та повному або частковому задоволенню вимог кредиторів [112, с. 20]. Отже, підхід до поняття реструктуризації підприємств в національному законодавстві є значно ширшим, ніж в ЄС [13, Electronic resource]. Позитивним в такому підході є застосування всіх можливих заходів для фінансового оздоровлення підприємств – організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних. Однак, його недоліком можна вважати недостатню зосередженість на основній меті антикризового фінансового управління –

повернення боргів кредиторам. Усунення кризових явищ, вирішення поточних проблем неліквідності, фінансової залежності та неплатоспроможності підприємства проводиться насамперед шляхом проведення фінансової реструктуризації.

Розглядаючи фінансову реструктуризацію в контексті розвитку антикризового управління, її можна поділити на три види: позасудову, судову і гібридні процедури, які поєднують переваги судового контролю та позасудового врегулювання спорів, та характеризуються легкістю і низькою вартістю здійснення [2, Electronic resource].

Фінансовий аналіз є невід'ємною частиною судових процедур банкрутства і здійснюється арбітражним керуючим. Арбітражним керуючим фінансовий аналіз проводиться з метою: надання висновку щодо можливості/неможливості відновлення платоспроможності боржника та обґрунтування доцільності введення проти боржника реабілітаційних процедур банкрутства; підготовка плану фінансового оздоровлення / зовнішнього управління; підготовка пропозиції про звернення до суду з клопотанням про припинення процедури фінансового оздоровлення / зовнішнього управління і перехід до конкурсного виробництва; підготовка пропозиції про звернення до суду з клопотанням про припинення конкурсного виробництва і перехід до зовнішнього управління [15, с.164].

Вважаємо доцільним проводити організацію фінансового оздоровлення підприємства шляхом розробки програми фінансового оздоровлення, в яку повинні включатися наступні етапи:

- 1) вивчення підприємства і підготовка загальної оцінки його діяльності;
- 2) аналіз фінансового становища підприємства;
- 3) дії з підтримки платоспроможності та відтворення прибуткової господарської діяльності;
- 4) вивчення та аналіз ринку збуту і конкурентного середовища;
- 5) активізування і вдосконалення дій підприємства в сфері маркетингу;
- 6) створення ефективного виробничого і фінансового плану.

Отже, на основі всього вищерозглянутого пропонуємо своє бачення сутності програми фінансового оздоровлення. Так, програма фінансового оздоровлення – покроковий детальний план заходів з вивчення поточного стану підприємства та пошук оптимальних шляхів збільшення показників фінансової стійкості та платоспроможності

підприємства з наступним виведенням його на рівень прибуткової діяльності.

Фінансове оздоровлення як складова частина управління кризовим станом і банкрутством включає цільовий вибір найбільш ефективних засобів, стратегії, тактики, необхідних для певного типу підприємницької діяльності.

Індивідуальність вибору цих засобів не означає, що немає деяких узагальнених, характерних для всіх підприємств, що знаходяться у фінансовій кризі. Вивчення досвіду подолання кризових ситуацій багатьох країн і конкретних підприємств дозволяє сформувати гнучку систему антикризового управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Commission recommendation of 12.3.2014 on a new approach to business failure and insolvency (Brussels, 12.3.2014, C(2014) 1500 final) [Electronic resource] / European Commission. – Access mode: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/c_2014_1500_en.pdf
2. Commission Recommendation on a New Approach to Business Failure and Insolvency (Brussels, 12.3.2014 SWD (2014) 61 final) [Electronic resource] / European Commission. Commission Staff Working Document. – Access mode: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/c_2014_1500_en.pdf
3. Астраханцева И.А. Финансовая реструктуризация несостоятельных предприятий как стратегия оздоровления в процессе антикризисного управления : автореф. дисс. ... канд. эконом. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / И.А. Астраханцева ; Ивановский госуд. энерг. ун-т. – Иваново, 2015. – 19 с.
4. Базілінська О. Я. Управління фінансами підприємств: фінансова реструктуризація та конкурентоздатність підприємств / О. Я. Базілінська // Культура народів Причорномор'я. — 2016. — № 86. — С. 19-20.
5. Богомолец Р. С. Финансовая реструктуризация как инструмент антикризисного управления хозяйствующим субъектом : автореф. дисс. ... канд. эконом. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Р. С. Богомолец ; Институт экономики Российской академии наук. – М., 2013. – 25 с.
6. Волошанюк Н. В. Фінансова реструктуризація підприємств (на прикладі підприємств гірничо-металургійного комплексу України) :

автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Н.В. Волошанюк ; Київський націон. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К., 2017. – 22 с.

7. Жарковська Є.П. Антикризове управління / Є.П. Жарковська // М.: Омега. – Л., 2016. – 467 с.

8. Литовченко В.П. Фінансовий аналіз / В.П. Литовченко // М.: Дашков і К, 2013. – 216 с.

9. Макєєва Є.В. Антикризове управління і методи фінансового оздоровлення підприємства / Є.В. Макєєва // Бухоблік в будівельних організаціях. – 2016. - №8. – С. 50-61

10. Неспроможність (банкрутство): Науково-практичний коментар новел законодавства та практики його застосування / Під ред. В.В. Вітрянського. - М.: Статут, 2015. - 142 с.

11. Оловянишников А.Г. Основные направления финансовой реструктуризации на предприятии в современных условиях развития экономики / А.Г. Оловянишников // Вестник Томского государственного университета. – 2017. – № 305. – С. 136-138.

12. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. зі змінами та доповненнями / поточна редакція станом на 04.04.2018 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 31. – ст. 440

13. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions Closing the loop - An EU action plan for the Circular Economy COM/2015/0614: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52015DC0614>

14. Терещенко О. О. Фінансові домінанти реструктуризації підприємств / О.О. Терещенко, Н.В. Волошанюк // Фінанси України. – 2016. – № 4. – с. 82-90.

15. Ю.В. Ананьєва Державна політика регулювання та стимулювання інвестиційної діяльності банків України / Ю.В. Ананьєва, М.О. Житар // Науковий Вісник Ужгородського університету, серія «Економіка». – 2019. - № 1 (53)., С.163-167

16. Bedrinets M., Lisnichuk O., Ananieva Yu. The Formation of the Risk Controlling System in the Enterprise / Bedrinets M., Lisnichuk O., Ananieva Yu.// International Journal of Advanced Biotechnology and Research (IJABR), Special Issue-1, 2019, pp620-630

Ільченко Юлія Вікторівна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Кужелєв Михайло Олександрович,
д.е.н., професор, директор
ННІ фінансів, банківської справи

ДИВІДЕНДНА ПОЛІТИКА АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Актуальність теми. Актуальність вивчення особливостей дивідендної та кредитної політики, що проводиться акціонерними товариствами в сучасних економічних умовах, не викликає сумнівів, так як інвестиційна привабливість підприємства та перспективи його розвитку безпосередньо залежать від того, наскільки правильно вибрано співвідношення капіталізації і споживаного прибутку на даному підприємстві, в той час як більшість сучасних українських підприємств не приділяє належної уваги питанню формування ефективної дивідендної політики, а керівництво і фінансовий менеджмент не розглядають дивіденди і саме рішення про виплату дивідендів в якості способу впливу на ринкову вартість підприємства.

Мета роботи – на основі теоретичних основ та аналізу існуючої практики здійснення дивідендної політики акціонерних товариств розробити комплекс заходів щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Дивідендна політика компанії – напрямок її загальної фінансової політики, яка характеризується високим рівнем самостійності, в межах якої формалізовано і системно визначаються умови та порядок дивідендних виплат за всіма типами звертаються акцій.

Від вибору емітентом конкретної дивідендної політики залежить розвиток підприємства та ринкова ціна акцій. Спроможність товариства сплачувати дивіденди робить його привабливим для інвесторів та партнерів. Проте прийняття рішення про використання прибутку для різних груп акціонерів є далеко не простим питанням. Важливою рисою корпоративного сталого розвитку є обґрунтована дивідендна політика. Її зв'язок з інтересами, передусім, міноритарних акціонерів та вплив на ринковий курс акцій, в істотній мірі, визначають сталий розвиток у соціальному та економічному вимірах. Крім того, в процесі

формування дивідендної політики підприємствам необхідно враховувати дві прямо протилежні економічні мотивації інвесторів – одержання високих поточних доходів або значне збільшення їх доходів у перспективному періоді [1, с. 147].

Дивідендна політика акціонерного товариства формується поетапно, що відображено на рис. 1. Варто зазначити, що наведена схема є загальною для усіх підприємств і не обов’язково притаманна кожному конкретному суб’єкту господарювання, оскільки ілюструє лише типову послідовність управлінських дій.

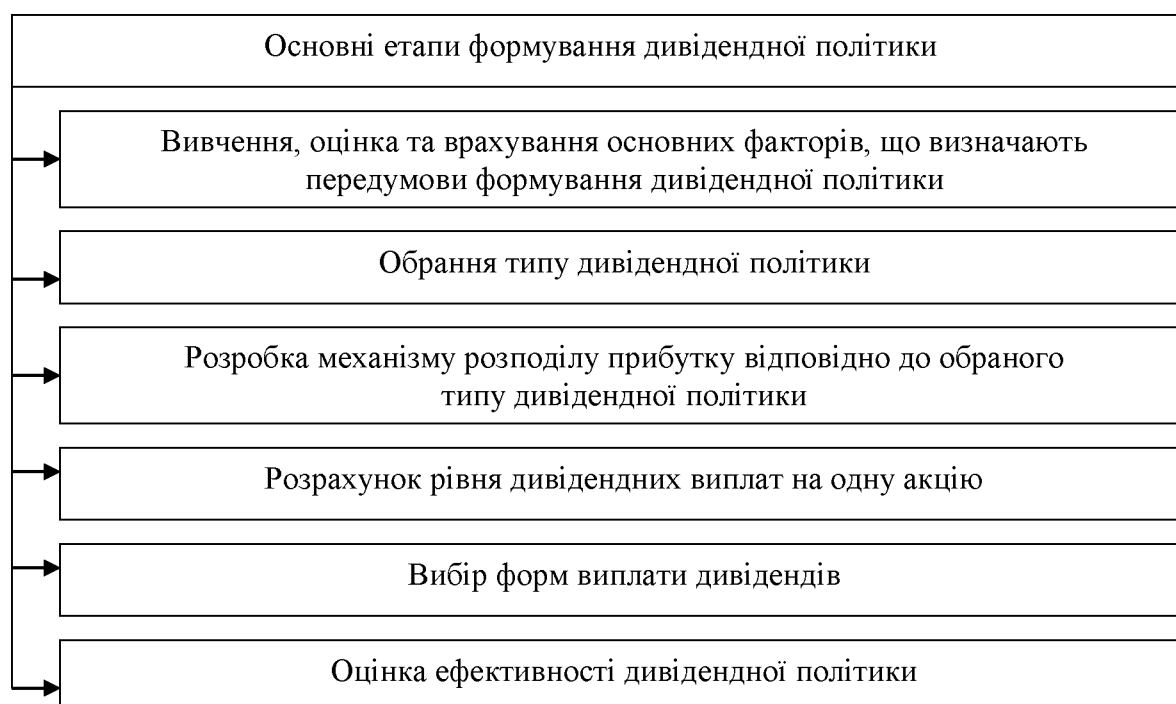

Рис. 1. Послідовність формування дивідендної політики акціонерного товариства

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 4].

Слід визнати, що існуючий на даний час в Україні підхід до дивідендів підприємств державного сектору економіки виключно як джерела наповнення державної казни, себе не виправдовує. Ігнорування ролі та місця чистого прибутку підприємства в структурі джерел фінансування несе в собі ряд потенційних загроз. Фактично, підприємства державного сектору, які і так мають обмежений доступ до зовнішнього фінансування, втрачають частину можливостей у власній фінансовій політиці [6, с. 60]

Основною проблемою формування дивідендної політики акціонерних товариств є відсутність єдності стосовно факторів, що її формують. Ми думаємо, що, визначивши основні (базові) параметри дивідендної політики, яка реалізується українськими акціонерними товариствами, необхідно систематизувати і критично осмислити ті чинники, які впливають на процес її формування. Актуальність даної теоретичної проблеми обумовлена тим, що останнім часом національні компанії, зокрема, публічні, зіткнулися з істотним погіршенням умов ведення бізнесу, що в значній мірі пояснюється скачуванням національної економіки в стан рецесії.

Аналіз дивідендної політики акціонерного товариства проведений на основі ПАТ «Будівельник» – українського підприємства, яке спеціалізується на оптовій торгівлі верстатами.

Першочерговим завданням ПАТ «Будівельник» є необхідність підтримувати достатній обсяг ресурсів і рівень гнучкості, щоб досягати операційних і фінансових цілей. Як показує історія, ПАТ «Будівельник» завжди шукає шляхи створення вартості для акціонерів за допомогою як комерційної, так і фінансової стратегій, які можуть включати як органічний і неорганічний розвиток, так і практики компанії з управління капіталом. Однак, на основі фінансового аналізу компанії ми можемо зробити висновок, що не завжди ПАТ «Будівельник» в змозі забезпечити виплату дивідендів власнику пакету акцій.

У таблиці наведений розрахунок показників прибутковості акцій ПАТ «Будівельник» за останні 4 роки.

Таблиця 1

Розрахунок показників прибутковості акцій

Стаття	2014	2015	2016	2017
Середньорічна кількість простих акцій	40	40	40	40
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	40	40	40	40
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2950	2900	-13275	4150
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2950	2900	-13275	4150
Дивіденди на одну просту акцію	0	0	0	0

Джерело: складено автором на основі [3]

ПАТ «Будівельник» застосовує залишкову політику дивідендних виплат. Дана політика передбачає, що фонд виплати дивідендів утвориться після того, як за рахунок прибутку буде задоволена потреба у формуванні власних фінансових ресурсів, що забезпечують повною мірою реалізацію інвестиційних можливостей підприємства.

Перевагою політики цього типу для ПАТ «Будівельник» є забезпечення високих темпів розвитку підприємства, підвищення його фінансової стійкості. Недолік же цієї політики полягає в нестабільності розмірів дивідендних виплат, повної непередбачуваності формованих їх розмірів в майбутньому періоді і навіть відмова від їх виплат у період високих інвестиційних можливостей, що негативно позначається на формуванні рівня ринкової ціни акцій. Саме відмову від виплат ми і спостерігаємо останні 4 роки у ПАТ «Будівельник».

Необхідно сказати про наявність проблем в дивідендній політиці українських акціонерних товариств. На мікрорівні вони не так яскраво виражені і не створюють колосальних перешкод для розвитку економіки, проте при постановці питання про притягнення додаткового капіталу це може негативно вплинути на рішення інвесторів. І в цілому надати стримуючий вплив на розвиток фінансової системи країни. Більшість з цих проблем можна вирішити при оперативному втручанні держави і врегулюванні законодавчої бази. Інші проблеми можуть бути вирішені за допомогою розвитку фінансового ринку країни.

До значущих чинників, що визначають дивідендну політику компаній в зарубіжних країнах, відносяться як фундаментальні характеристики компаній, так і нефундаментальні фактори, пов'язані зі структурою власників. Таким чином, більшість зарубіжних компаній встановлюють дивіденди в абсолютному вираженні так, щоб знизити ймовірність того, що розмір дивідендів може бути менше фіксованого. Така практика виплати фіксованих дивідендів найбільш зрозуміла для акціонерів.

Для української економіки характерна висока ступінь зносу основних фондів, в результаті чого вітчизняним компаніям слід дотримуватися консервативної дивідендної політики, спрямовуючи на дивідендні виплати не більше 20% чистого прибутку за залишковим принципом. Крім усього іншого, українським підприємствам слід враховувати функціонування в умовах підвищеної інфляції і виплачувати дивіденди в реальному вираженні. Перехідний стан української економіки має в числі особливостей значний знос основних фондів,

характеризується дорожнечою позикового капіталу, монополізмом. Тому дивідендна політика більшості українських компаній не повинна перешкоджати здійсненню інвестиційної діяльності. Повинно бути, оптимальне поєднання між можливостями розвитку господарської діяльності підприємств і очікуваннями акціонерів в плані дивідендних виплат.

Висновки. Зрозуміло, що чим більше підприємство приносить прибутку, тим більш привабливим з боку інвесторів воно виглядає, але, проте не варто забувати, що воно виглядає привабливим, якщо використовує дивідендну політику, що дозволяє отримувати стабільний дохід її акціонерам.

Якщо ж ПАТ «Будівельник» весь прибуток (або більшу його частину) направляє на розширення діяльності або покриває свої збитки протягом тривалого часу, то цілком зрозуміло, що інвестувати в діяльність такої компанії стає не вигідним, тому великий ризик того, що акціонери почнуть продавати свої акції. Тому ціна на них різко впаде.

Тому ми пропонуємо за рахунок збільшення прибутку продовжувати інвестиційне зростання ПАТ «Будівельник» і ввести зміну дивідендної політики лише після 3-4 років, коли у підприємства буде більший чистий прибуток та буде наявна можливість виплачувати дивіденди, при цьому продовжуючи інвестиційну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сидяга Б.В. Проблеми формування та використання прибутку комерційних підприємств / В.Б. Сидяга // Економіка та управління підприємствами – Випуск III (55). – 2014. – С. 144–152.
2. Кужелев М. А. Дивидендная политика корпорации в условиях динамической внешней среды / М. А. Кужелев // Нове в економічній кібернетиці : зб. наук. пр. – Вип. 1 : Моделі управління фінансовими системами / під загал. ред. Ю. Г. Лисенко; Донецький нац. ун-т. –Д. : «Юго-Восток», 2012. – С. 44–53.
3. Кужелєв М. О. Діагностика фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища / М. О. Кужелєв, В. В. Меженська // Схід. – Д. : Східний видавничий дім, 2012. – № 1. – С. 62–67.
4. Кужелев М.А. Оценка финансового состояния в контексте реализации дивидендной политики корпорации / М. А. Кужелев // Проблемы экономики. – 2012. – № 1. – С. 68–72.

5. Фінансова звітність ПАТ «Будівельник» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://smida.gov.ua/db/emitent/report/year/xml/show/114004>

6. Стеценко Б.С Дивідендна політика в контексті корпоративної соціальної відповідальності: полемічні аспекти / Б.С. Стеценко, Є.А. Бобров // Корпоративні фінанси – № 9. – 2012. – С. 59–62.

Ільчук Оксана Василівна,

студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Бедринець Мирослава Дмитрівна,

*к. е. н., доцент, завідувач кафедри
фінансів імені Л. Л. Тарангул*

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА НЕЇ

Фінансова стійкість підприємства є однією з найважливіших характеристик фінансового стану, пов'язаної з певним рівнем залежності від кредиторів і інвесторів. Що ж стосується фінансового стану підприємства, то воно характеризується показниками, які висловлюють оцінку формування і використання фінансових коштів. Оцінка фінансового стану організації формується на основі показників, які характеризують майновий стан та стан джерел фінансування: ліквідність, платоспроможність, фінансова стійкість, фінансові результати, ділова активність характеризують комплексну оцінку фінансового стану підприємства.

Дослідженням питань, пов'язаних із визначенням сутності фінансової стійкості підприємства, а також методикою його оцінки присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема О.Я. Базилінської, М.Д. Білик, І.О. Бланка, К.В. Ізмайлової, В.В. Ковальова, М.Я. Коробова, Р.О. Костирко, Г.О. Крамаренко, Л.А. Лахтіюнової, А.М. Поддєрьогіна, Г.В. Савицької, Р.С. Сайфуліна, О.М. Терещенко, Ю.С. Цал-Цалко, О.Є. Чорної, В.В. Шеремета. Не дивлячись на дослідження цих авторів, так як підприємство знаходиться у досить мінливому ринковому середовищі, шляхи поліпшення

фінансової стійкості підприємства потребують постійного пошуку, вивчення та удосконалення.

Фінансовий стан може бути стійким, нестійким (передкризовий) і кризовий. Здатність підприємства своєчасно проводити платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі, переносити непередбачені потрясіння і підтримувати свою платоспроможність у несприятливих обставинах свідчить про його стійкий фінансовий стан, і навпаки [3].

Комплексний підхід до оцінки фінансового стану підприємства застосовується і при оцінці фінансової стійкості організації. Головним чином це обумовлено тим, щоб створити раціональність покриття активів джерелами їх фінансування, забезпечити їм незалежність від зовнішніх умов. У сучасній практиці підприємство прагне показати фінансову стійкість і платоспроможність, в першу чергу, з метою отримання додаткових можливостей у порівнянні з іншими підприємствами в залученні інвестицій на більш вигідних умовах, тим самим для підприємства шлях до фінансової стійкості співпадає з інвестиційною привабливістю.

Під фінансовою стійкістю підприємства розуміється створення підприємством такого обсягу фінансових ресурсів, який би дозволив виконати заплановану виробничу програму, а також забезпечив певну незалежність від позикового капіталу, своєчасну гарантію погашення ліквідними активами своїх зобов'язань [5].

Оцінка фінансової стійкості є однією з найважливіших засад діяльності підприємств, яка надає інформацію про фінансові можливості підприємства на перспективу. [1].

Визначальним критерієм фінансової стійкості є ступінь незалежності економіки підприємства від кредиторів і інвесторів, стабільність діяльності підприємства у світлі довгострокової перспективи. На відміну від ліквідності балансу, яка характеризує здатність підприємства розрахуватися зі своїми короткостроковими боржниками в даний момент, фінансова стійкість – це певний стан підприємства, яке гарантуватиме його постійну платоспроможність. Розглядаючи платоспроможність як показник, що оцінює здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання перед контрагентами, що впливають з умов господарських договорів і окремих господарських операцій [2].

У зв'язку з цим, в результаті здійснення господарської діяльності платоспроможність підприємства може варіюватися протягом короткого періоду, але показники фінансової стійкості більш стабільні. Вони майже не змінюються за короткий період часу.

Зі збільшенням частки власного капіталу підприємство набуває більшу фінансову незалежність, тим самим стає більш захищеним в плані виникнення фінансових труднощів у майбутньому. Високий показник фінансової стійкості відображає здатність підприємства розвиватися за рахунок власного капіталу.

У цьому випадку підприємство має високу інвестиційну привабливість та має більш широкі можливості в області отримання кредитування за спеціальними умовами, оскільки має гнучку структуру фінансових ресурсів і є кредитоспроможним.

У зв'язку з цим аналіз фінансової стійкості є провідним елементом фінансового менеджменту на підприємстві, необхідність якого обумовлена виявленням і усуненням проблем в управлінні фінансовими ресурсами, знаходженням резервів підвищення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства.

Ключова мета аналізу фінансової стійкості підприємства – розрахунок певного числа показників, що відображають точну і об'єктивну характеристику фінансової стійкості підприємства. Перш за все, це відноситься до змін в структурі активів і пасивів, у складі прибутків і збитків, в розрахунках з дебіторами і кредиторами [4].

Аналіз фінансової стійкості рекомендується розділити на три напрямки: аналіз впливу факторів на фінансову стійкість, оцінка ризику в аналізі фінансової стійкості, аналіз фінансової стійкості за джерелами даних.

Виділяють сім основних факторів, що впливають на фінансову стійкість підприємства.

Першими двома факторами є ліквідність активів і платоспроможність. Нестача у господарюючого суб'єкта ліквідних активів, а саме тих, які можна трансформувати в готівку без втрат і за короткий термін, разом з низькою платоспроможністю може привести до виникнення реальної загрози втрати фінансової стійкості. У цьому випадку підприємство близьке до фінансової неспроможності.

Разом з тим істотне значення має оцінка впливу структури капіталу і зобов'язань на фінансову стійкість. Фінансова стійкість змінюється через виникнення зобов'язань перед кредиторами внаслідок

залучення позикового капіталу. З'являється фінансовий ризик – ризик невиклати за своїми зобов'язаннями перед кредиторами. В даному випадку ключове значення має вплив структури капіталу і постійних фінансових витрат, наприклад, відсотків по кредитах і позиках, дивідендів за привілейованими акціями, лізингових платежів, на фінансову стійкість.

Також велике значення має оцінка впливу інфляції на фінансову стійкість. Інфляція знецінює певні активи підприємства, майбутні надходження грошових коштів за відвантажену продукцію, що призводить до втрати частини прибутку, а значить, фінансової стійкості.

Наступним важливим фактором, що впливає на фінансову стійкість, є зміна валютних курсів. Ослаблення курсу національної валюти може призвести до збільшення витрат на покупку сировини у зарубіжних постачальників.

Безпосередній вплив надають податкові витрати на фінансову стійкість. Наприклад, постійна зміна податкового законодавства вимагає перерахунку платежів підприємства, причому, як правило, збільшується сума податкових витрат.

В наступну чергу варто враховувати специфіку певної галузі, оскільки особливості грошового потоку і якість прибутку має певний вплив на фінансову стійкість господарюючого суб'єкта. Так, на підприємствах різних галузей надходження грошових коштів суттєво залежить від сезонних коливань, існує певна нерівномірність надходження грошових коштів за звітний період. Специфіка управління фінансовими засобами в сільському господарстві і бізнесі значно відрізняється. Розрахунок фінансової стійкості підприємства за рік може показати гарні результати, в той час як підприємство може бути фінансово неспроможним по окремих місяцях або кварталах.

Ще одним фактором, що впливає на фінансову стійкість, є структура товарної продукції підприємства. В цілому підприємства може бути фінансово стійким, так як відбувається згладжування результатів за всіма видами товарної продукції. Але аналіз інформації по окремим групам товарної продукції може показати сегменти з нераціональним витратою ресурсів або недостатньою рентабельністю, що призводить до зниження загального прибутку економічного суб'єкта.

Висновки. Таким чином, однією з ключових завдань управлінням підприємством є оцінка та створення умов для підтримки фінансової стійкості підприємства. Необхідно розуміти, що своєчасний

аналіз фінансової стійкості, а також вжиття заходів щодо її зміцнення створить передумови до здорового імунітету підприємства до банкрутства, допоможе виявити слабкі сторони фінансового планування та вчасного їх усунення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бедринець М. Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі [текст] навч. посіб. / М. Д. Бедринець, А. В. Сурженко. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 352 с.
2. Деркач О.В. Проблеми аналізу фінансового стану підприємства // «Ефективна економіка» URL: [http:// www.economy.nayka.com.ua/?op=1;?z=1982](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1;?z=1982)
3. Савицкая Г. В. Экономический анализ: учебник / Г. В. Савицкая. – 14-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2017. – 649 с.
4. Сарапіна О. А. Системний аналіз фінансового стану підприємства: методика та напрями вдосконалення / Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки – 2013 – № 1. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_01/Sarapina.pdf
5. Шеремет А. Д. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учебник / А. Д. Шеремет. – 2-е изд., доп. – М. : ИНФРА-М, 2017. – 374 с.

Ісупова Анна Олександрівна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Суханова Алла Валеріївна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул*

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

Фінансова спроможність є багатоаспектним поняттям, яке охоплює фінансову сферу діяльності підприємства та передбачає вивчення сукупності чинників, які відображають різні аспекти діяльності підприємства. В сучасних умовах господарювання дослідження фінансової спроможності набуває особливого значення, оскільки виникає необхідність об'єктивної оцінки потенційних можливостей підприємства для формування стратегічних й тактичних цілей організації бізнесу.

Проблеми формування, оцінки та управління фінансовою спроможністю підприємств у сучасних економічних дослідженнях піднімаються досить часто.

Вагомим внеском у розвиток парадигми управління підприємств є системні дослідження вітчизняних науковців – І. Отенко, Є. Лапіна, О. Ареф'євої та О. Коренков, якими розроблено концептуальні засади стратегічного управління фінансовою спроможністю підприємства, що визначає основним об'єктом управління процеси формування, відтворення та нарощування фінансової спроможності, досліджено та розвинуто інструментарій оцінки рівня її використання для основних структурних елементів.

Поняття фінансової спроможності втілюється та конкретизується у групах показників, які характеризують різні аспекти діяльності підприємства, адже саме її ефективність та відповідно кінцеві результати є основним мірилом стабільності фінансового стану та фундаментом її формування [1, с. 439-440].

Фінансова спроможність забезпечується, коли виконується хоча б одна з таких умов:

- по-перше, наявність фінансової достатності;
- по-друге, є достатнє фінансове забезпечення підприємства і його дієздатність, яка сприяє результативному використанню ресурсів;

- по-третє, забезпечується фінансова стійкість, що характеризується здатністю самостійно забезпечувати розвиток.

Діагностика фінансової спроможності підприємства є важливим засобом виявлення резервів нарощування фінансового потенціалу, підвищення ефективності розширеного відтворення, удосконалення діяльності суб'єкта господарювання [2, с. 142].

Лише на основі результатів дослідження можна правильно оцінити ситуацію, яка склалася на підприємстві, знайти найбільш вразливі місця, сформулювати стратегічні й тактичні цілі та запропонувати ефективні заходи виходу з кризового стану, за необхідності, та забезпечити фінансову спроможність суб'єкта господарювання. Таким чином, із становленням ринкової економіки в Україні, посиленням неоднорідності підприємств у забезпеченні фінансовим потенціалом для пошуку джерел фінансових ресурсів та оптимізації їх використання виникає необхідність оцінки фінансової спроможності, що є вихідним пунктом у прийнятті управлінських рішень щодо шляхів подальшого розвитку підприємства.

Фінансове становище підприємства є основою фінансової спроможності і визначається:

- досягнутими за звітний період фінансовими результатами (звіт про фінансові результати);
- деякими активними і пасивними статтями балансу, а також співвідношенням між ними.

Узагальнивши результати дослідження, пропонуємо власне визначення категорії «фінансова спроможність» як економічної категорії, що використовується для оцінки фінансового положення підприємства, та визначається як сукупність характеристик фінансового стану суб'єкта господарювання, які сприяють досягненню стратегічних, тактичних та оперативних цілей організації бізнесу за рахунок забезпечення фінансової достатності, стійкості та дієздатності підприємства.

Як комплексне, багатомірне поняття фінансова спроможність підприємства повинна ґрунтуватися на дослідженні фінансового стану. Оцінка фінансової спроможності здійснюється за допомогою системи показників, які включають: майновий стан, ресурсний фінансовий потенціал, економічний розвиток, платоспроможність, ліквідність, кредитоспроможність, прибутковість та ділову активність. Неефективне розміщення фінансових ресурсів, їх іммобілізація,

неплатоспроможність, заборгованість перед бюджетом та іншими контрагентами ринку, недостатнє фінансове забезпечення подальшого розвитку у зв'язку з несприятливими тенденціями в операційній діяльності, неправильно обрана фінансова стратегія і тактика є наслідком низької фінансової спроможності або неспроможності суб'єкта господарювання взагалі.

Характеристика фінансового становища може бути виконана з позиції як короткострокової, так і довгострокової перспективи. У першому випадку говорять про ліквідність і платоспроможність фірми, у другому – про її фінансову стійкість.

Фінансовий і майновий потенціал підприємства є взаємозалежними – нераціональна структура майна, його неякісний склад можуть призвести до погіршення фінансового становища. І навпаки: невиправдане заморожування засобів у виробничих запасах або дебіторській заборгованості може позначитися на своєчасності поточних платежів, а невиправданий ріст позикових засобів – привести до необхідності зменшити майно організації для розрахунків із кредиторами. Забезпечення фінансової спроможності є пріоритетним напрямом фінансової політики, який потребує системного і комплексного вивчення виробничо-господарської та фінансової діяльності суб'єктів з метою активізації соціально-економічного розвитку (див. рис. 1).

Рис. 1. Соціально-економічний розвиток підприємства

Джерело: складено автором на основі [3; 4; 5]

Концептуальні засади визначення фінансової спроможності суб'єкта господарювання повинні включати такі положення:

- фінансова спроможність суб'єкта господарювання визначається його фінансовими можливостями у забезпеченні цілей власників та соціально-економічних потреб трудового колективу підприємства у повному обсязі, що зумовлює її розгляд фінансової достатності;

- фінансова спроможність повинна розглядатися як результативність господарської діяльності підприємства, а тому характеризуватись фінансовою дієздатністю підприємства у забезпеченні соціально-економічного розвитку;

- за комплексного підходу, фінансова спроможність суб'єкта господарювання розглядається як відкрита фінансово-економічна система яка існує за рахунок наявних і потенційних фінансових ресурсів.

Фінансова спроможність – це такий стан фінансових ресурсів, їх розподіл і використання, який забезпечує розвиток організації на основі росту прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику. Це система грошових потоків, які забезпечують процес виробництва та відтворення у рамках даного торговельного підприємства та сукупність форм і методів їх витрачання (рис. 2).

Рис. 2. Середовище фінансових ресурсів суб'єкта господарювання

Джерело: складено автором на основі [6; 7]

Наукові праці, в яких досліджувалася фінансова спроможність підприємства та резерви її нарощення, дозволяють, на наш погляд, найбільш точно виділити змістовні характеристики фінансової спроможності підприємства [8]:

- 1) фінансову достатність;
- 2) фінансову дієздатність;
- 3) фінансову стійкість.

Фінансова достатність підприємства розглядається як збалансованість його фінансових можливостей і потреб, тобто забезпеченість суб'єкта господарювання фінансовими ресурсами, достатніми для гарантування безперебійного та своєчасного задоволення потреб фінансово-економічного розвитку.

Під фінансовою дієздатністю підприємства розуміється здатність його суб'єктів оптимально розподіляти та ефективно використовувати фінансові ресурси, нарощуючи фінансовий потенціал, що забезпечує результативність фінансової політики підприємства та формує його конкурентні переваги – ексклюзивні цінності, якими володіє підприємство.

Фінансова стійкість визначає такий стан фінансових ресурсів, їх розподіл і використання, який забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику.

Наявність у достатньому розмірі фінансових ресурсів, їхнє ефективне використання визначають позитивний фінансовий стан підприємства: платоспроможність, фінансову стійкість, ліквідність. У цьому зв'язку найважливішим завданням підприємств є пошук резервів збільшення власних фінансових ресурсів і найефективніше їх використання з метою підвищення ефективності роботи підприємства загалом. Фінансова достатність дає можливість оцінити фінансовий потенціал підприємства, тобто рівень забезпечення фінансовими ресурсами.

У загальному вигляді можна стверджувати, що фінансова стійкість – це поняття, яке перебуває під впливом різноманітних фінансово-економічних процесів, тому їх слід визначати як такий стан фінансових ресурсів підприємства, результативність їхнього розміщення й використання, при якому забезпечується розвиток виробництва чи інших сфер діяльності на основі зростання прибутку й активів при збереженні платоспроможності й кредитоспроможності.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що фінансова спроможність підприємства залежить від поставлених цілей, від

ефективного використання економічного потенціалу, розширення ринків збуту своєї продукції, конкурентоспроможності та ін.

Забезпечення фінансової спроможності можливе за умов корегування напрямів формування та використання фінансових ресурсів, а також врахування впливу внутрішнього та зовнішнього середовища суб'єкта господарювання.

А тому, фінансова спроможність є одним з основних аспектів діяльності підприємства, якому належить провідне місце в системі завдань фінансової діяльності підприємства. Це зумовлено тим, що фінансова спроможність дає змогу визначити рівень прибутковості та перспективи його розвитку, дослідити ефективність використання виробничо-фінансових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: учеб. пособие / [А.И. Алексеева, Ю.В. Васильев, А.В. Малеева и др.]. – М.: КноРус, 2007. – 672 с.
2. Камінська І.М. Теоретичні основи діагностики фінансової спроможності регіону / І.М. Камінська // Облік і фінанси: зб. наук. праць ЛДТУ. – 2007. – № 4 (16). Ч.1. – С. 142–152.
3. Гречишкіна О.О. Концептуальні засади управління соціально-економічним розвитком підприємства / О.О. Гречишкіна // Економічний простір: збірник наукових праць. – №28/2. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – С. 154-158.
4. Недобєга О.О. Моніторинг соціально-економічного розвитку підприємства / О.О. Недобєга // Часопис економічних реформ. – Науково-виробничий журнал, 2011. – №1. – С. 99-103.
5. Перебийніс В.І. Організаційний розвиток підприємств: теоретичні та практичні аспекти: [монографія] / В.І Перебийніс, А.В. Світлична. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 216 с.
6. Буряк П.Ю. Формування і надання інформації про фінансові ресурси підприємства / П.Ю. Буряк // Фінанси України. – Міністерство фінансів України, 2006. – №10. – С. 123-128.
7. Ніпіаліді О.Ю. Фінанси підприємств: [навч. посіб.] / О.Ю. Ніпіаліді, Н. І. Карпишин. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 232 с.
8. Чернявська О.В., Горбунова О. А. Теоретичні аспекти дослідження фінансової спроможності торговельного підприємства. Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. 2011. № 2. - С. 95-104

Крученюк Вікторія Василівна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Ананьєва Юлія Володимирівна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л. Л. Тарангул*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА

Актуальність дослідження. Актуальність досліджуваної проблеми управління оборотними коштами зумовлена тим, що від ефективності їх формування, регулювання та використання залежить оптимальність рівня ліквідності, платоспроможності, і, як наслідок, фінансової стійкості підприємства.

Мета дослідження полягає у розгляді існуючих підходів до формування та використання оборотних коштів підприємства та їх оптимізації.

Оборотні кошти – частина засобів виробництва, що повністю використовуються протягом виробничого циклу й зазвичай включає в себе сировину, матеріали, паливо, полу фабрикати, енергію, запчастини, витрати майбутніх періодів, незавершене виробництва, що вимірюються в грошовому еквіваленті.

Оборотні кошти - це щоденна необхідність для бізнесу, оскільки їм потрібна регулярна кількість грошових коштів для здійснення звичайних платежів, покриття несподіваних витрат та придбання основних матеріалів, що використовуються у виробництві товарів.

Мета управління оборотними коштами - максимізація операційної ефективності.

Ефективне управління оборотними коштами допомагає підтримувати безперебійну діяльність, а також може покращити прибуток і прибутковість компанії.

Управління оборотними коштами включає управління запасами та управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Ефективне управління оборотними коштами допомагає підтримувати безперебійну діяльність, а також може покращити прибуток і прибутковість компанії. Управління оборотними коштами включає

управління запасами та управління дебіторською заборгованістю та кредиторською заборгованістю. Основними завданнями управління оборотними коштами є підтримка операційного циклу оборотних коштів та забезпечення його упорядкованої роботи, мінімізація вартості капіталу, витраченого на оборотний капітал, та максимальна рентабельність інвестицій у поточні активи.

Оборотний капітал - поняття, що легко зрозуміле, оскільки воно пов'язане з вартістю життя людини і, таким чином, може бути зрозуміло більш особистим чином. Фізичним особам необхідно збирати гроші, які їм належать, та щодня утримувати певну суму для покриття щоденних витрат, рахунків та інших регулярних витрат.

Розглянемо погляди учених стосовно поняття «оборотні кошти».

Таблиця 1

**Наукові погляди вчених на поняття «оборотні кошти»,
«оборотні засоби», «оборотний капітал»**

Автор / джерело	Визначення поняття
Азаренков Г.М. [1, с. 126]	Оборотні кошти – грошові ресурси, які вкладено в оборотні виробничі фонди та фонди обігу для забезпечення безперервного виробництва та реалізації виготовленої продукції, які беруть участь у виробничому процесі один раз і повністю переносять свою вартість на собівартість продукції.
Осадчук Д. [5, с. 59]	Оборотні активи - грошові кошти і їх еквіваленти, що не обмежені у використанні а також інші активи підприємства, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців із дати складання балансу.
Поддєрьогін А. [8, с. 187]	Оборотний капітал - кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку.
Покропивний С. [6, с. 149]	Оборотні кошти - сукупність грошових коштів підприємства, необхідних для формування й забезпечення кругообігу виробничих оборотних фондів та фондів обігу.
Роштейн Л.О. [7, с. 61]	Оборотні кошти - грошові кошти, що знаходяться у розпорядженні об'єднання для створення запасів сировини, матеріалів та інших матеріальних цінностей.

Складено на основі: [1, 5, 6, 7, 8]

Таким чином, ми бачимо, що, незважаючи на різні думки науковців та економістів, сутність оборотних коштів лишається незмінною.

Оборотні кошти є однією зі складових частин майна підприємства. Стан і ефективність їхнього використання – одна з головних умов успішної діяльності підприємства. Розвиток ринкових відносин визначає нові умови їхньої організації. Висока інфляція, неплатежі й інші кризові явища змушують підприємства змінювати свою політику стосовно оборотних коштів, шукати нові джерела поповнення, вивчати проблему ефективності їхнього використання.

Тому наступним кроком буде розгляд елементного складу оборотних засобів (рис. 1.).

Оборотні засоби підприємства					
Оборотні фонди			Фонди обігу		
виробничі запаси	незавершене виробництво, напівфабрикати	витрати майбутніх періодів	готова продукція	відвантажена продукція, але не оплачена	засоби в розрахунках і грошові засоби
Нормовані оборотні засоби			Ненормовані оборотні засоби		

Рис. 1. Елементний склад оборотних засобів

Джерело: [2, с. 21]

Під час процесу виробництва оборотні кошти підприємства проходять наступні стадії:

- грошова стадія (інакше кажучи – підготовча – відбувається в сфері обігу, в той час як гроші трансформуються у виробничі запаси);
- виробнича стадія (включає в себе процес виробництва, який закінчується виготовленням готової продукції);
- товарна стадія (іншими словами – заключна – коли оборотні кошти перетворюються в товарну продукцію).

Частина виручки, що отримується від продажу товарної продукції, повертає авансовані кошти, а залишок являє собою накопичення, які в майбутньому використовуються підприємством на його рішення. Таким чином маємо замкнений цикл, так як грошові кошти, отримані при товарній стадії, виступають відразу і тими самими коштами, які авансуються на підготовчу (грошову) стадію.

Графічно кругообіг оборотного капіталу підприємства наведений на рис. 2.

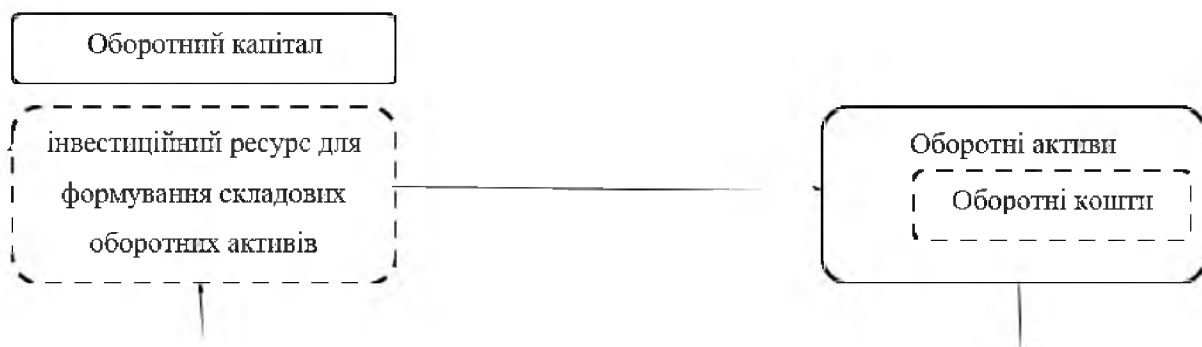

Рис. 2. Кругообіг оборотного капіталу підприємства

Джерело: [4, с. 274]

Оборотні кошти є поширеним показником ефективності, ліквідності та загального стану здоров'я компанії. Це відображення результатів різних видів діяльності компанії, включаючи збір доходів, управління боргом, управління запасами та виплати постачальникам. Це пояснюється тим, що воно включає інвентаризацію, кредиторську та дебіторську заборгованість, готівку, частину боргу, що належить протягом року та інші короткострокові рахунки [4, с. 273].

Підприємства сьогодні самі повинні розробляти всю необхідну нормативну базу за виробничими запасами і оборотними коштами, вкладеними в ці запаси. Співробітники підприємства повинні самі вишукувати резерви по зниженню рівнів запасів, а також підбирати необхідне методичне забезпечення та інформаційну систему для забезпечення виконання цих робіт.

Під надійністю забезпечення запасу слід розуміти відносне число днів в році, протягом яких підприємство буде забезпечено запасом розглянутою маркою при встановленій нормі. При надійності, що дорівнює 100%, підприємство буде забезпечено оборотними коштами протягом всіх 365 днів в році, при надійності 99,7% - 364 днів. В останньому випадку ступінь ризику, що підприємству не вистачить запасу даної марки на один день, дорівнює $0,3\% [365 (0,3\% / 100\%) \approx 1 \text{ день}]$. При надійності 99% підприємство буде забезпечено оборотними коштами в 361 день в році. У цьому випадку ступінь ризику, що підприємству не вистачить запасу на чотири дні, буде дорівнювати 1% і т.д. При цьому чим вище буде прийнятий рівень надійності

забезпечення запасом, тим більше повинно бути встановлено значення розрахованої норми, і навпаки.

Аналогічні методологічні підходи, що застосовуються до поточних зобов'язань, можуть бути використані і до нормування нематеріальних оборотних коштів. Рух грошових коштів на розрахунковому рахунку підприємства в банку (або в заводській касі) - це ті ж процеси «прихід - витрати» грошових коштів. Зарахування грошових коштів на розрахунковий рахунок підприємства в - це процес «приходу», а зняття грошових коштів з рахунку, наприклад на сплату податків, виплату заробітної плати співробітникам і т.п. - це процес «витрати».

Періоди часу між зарахуваннями на розрахунковий рахунок можна розглядати як інтервали між надходженнями (що аналогічно інтервалах поставок), а періоди часу між зняттям (або перерахуваннями) з розрахункового рахунку можна розглядати як інтервали відпустки. З огляду на майже повну аналогію процесів, що протікають з грошовими коштами до них можуть бути застосовані методи нормування, як і для поточних зобов'язань.

Проте традиційну методику розрахунку показників ефективності використання оборотних активів, для більш детального аналізу, необхідно розширювати та доповнювати. Зокрема рекомендується застосовувати сучасну методику розрахунку показників оцінки ефективності використання оборотних активів з урахуванням галузевої належності та специфіки діяльності підприємства (табл. 2).

Таким чином, сучасна методика розрахунку показників оцінки ефективності використання оборотних активів з урахуванням галузевої належності та специфіки діяльності підприємства враховує сезонні залишки запасів, що створюються в галузях, де сировина та товари надходять протягом року нерівномірно, отже, для окремих підприємств необхідно не лише планувати залишки оборотних активів, але й потрібно вміти управляти ними.

**Основні показники ефективності використання
оборотних активів**

Показники	Формула	Економічна сутність	Алгоритм розрахунку
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	$K_o = B / COOA$ де K_o – коефіцієнт оборотності; B – виручка; $COOA$ – середньорічний обсяг оборотних активів	Обсяг реалізованого певного виду продукції (послуг) в розрахунку на 1 грн. оборотних активів.	Чистий дохід з урахуванням певного виду продукції (послуг) / Середній залишок оборотних активів;
Величина певного виду оборотних активів на 1 од. продукції (послуг)	$BOA = BP_{OA} / B_P$ де, BOA – величина певного виду оборотних активів на 1 од. продукції; BP_{OA} – вартість виду оборотних активів; B_P – виручка від окремого продукту	Характеризує витрати певного виду оборотного активу у розрахунку на 1 од. окремого виду продукції (послуг).	Вартість певного виду оборотного активу / Чистий дохід від реалізації окремого виду продукції (послуг);
Коефіцієнт ефективності планування оборотних активів	$K_e = Z_f / Z_z$, де K_e – коефіцієнт ефективності; Z_f – залишки фактичні; Z_z – залишки заплановані.	Цей коефіцієнт допомагає розрахувати кількість оборотних активів, необхідних для ефективного та безперервного виробництва	Фактичні залишки оборотних активів / Заплановані залишки за кожною складовою структури оборотних активів;
Коефіцієнт зміни вартості оборотних активів	$K_{zv} = Z / I$, де K_{zv} – коефіцієнт зміни вартості; Z – залишки оборотних активів; I – процентне відношення інфляції	Характеризує ефективність використання оборотних активів з подальшим використанням їх у виробничому процесі з урахуванням втрати певних властивостей.	Залишки оборотних активів / Процентне відношення інфляції за період чи зміну кон'юнктура на ринку;
Коефіцієнт втрати властивостей оборотних активів	$K_{bv} = Q_{OA} / Z_b$ K_{bv} – коефіцієнт втрати властивостей; Q_{OA} – кількість оборотних активів; Z_b – вартість природного збитку		Кількість оборотних активів / Вартість природного збитку оборотних активів за аналізований період;
Коефіцієнт збереження залишку оборотних активів	$K_{zz} = K_{zv} * K_{bv}$ де K_{zz} – коефіцієнт збереження залишку.		Коефіцієнт зміни вартості залишку оборотних активів * Коефіцієнт втрати властивостей;

Джерело: [3]

Потреби в оборотних коштах різняться від галузі до галузі, і вони можуть відрізнятися між подібними компаніями. Це пов'язано з декількома факторами, включаючи різницю в політиці збору та платежів, терміни придбання активів, ймовірність того, що компанія списує частину простроченої дебіторської заборгованості, а в деяких випадках і зусилля щодо залучення капіталу, які компанія здійснює.

Якщо у підприємства недостатньо оборотних коштів для покриття своїх зобов'язань, фінансова неплатоспроможність може спричинити і призвести до юридичних проблем, ліквідації активів та потенційного банкрутства. Таким чином, для всіх підприємств важливо мати належне управління оборотними коштами.

Управління оборотними коштами - це, по суті, стратегія бухгалтерського обліку з акцентом на підтримку достатнього балансу між поточними активами та пасивами компанії. Ефективна система управління оборотними коштами допомагає бізнесу не тільки покривати свої фінансові зобов'язання, але й збільшувати свій прибуток.

Оптимізація оборотних коштів передбачає розробку політики управління дебіторською заборгованістю, яка включає:

- формування принципів кредитної політики і системи кредитних умов, диференціацію умов надання кредиту з урахуванням оцінки покупців;
- встановлення процедури інкасації дебіторської заборгованості та її рефінансування;
- побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості, визначення прийомів прискорення процесу надходження грошових коштів.

Ефективне управління оборотними коштами допомагає підтримувати безперебійну діяльність, а також може покращити прибуток і прибутковість компанії. Управління оборотними коштами включає управління запасами та управління дебіторською заборгованістю та кредиторською заборгованістю.

Таким чином, ми бачимо, що шляхи поліпшення використання оборотних коштів пов'язані з усіма їх складовими – запасами, дебіторською заборгованістю тощо. За допомогою оптимізації усіх складових підприємство зможе досягти успіху в даному питанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г.М. Фінанси підприємств: навч. посіб. [для самост. вивчення дисципліни] / Г.М. Азаренкова, Т.М. Журавель, Р.М. Михайленко. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К.: Знання-Прес, 2006. – 287 с.
2. Дробишева О. О. Роль оборотних засобів у виробничому процесі підприємства / О. О. Дробишева // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2016. - Вип. 2. - С. 19-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2016_2_5.
3. Малюк С.І. Сучасні методи розрахунку показників ефективності використання оборотних активів / С.І. Малюк, О.В. Черниш // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – Секція 1: Фінанси, страхування і біржова діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/14890960908268.pdf>
4. Носань Н. С. Сутність та генезис економічної категорії «оборотний капітал підприємства» / Н. С. Носань, В. Г. Мартінович // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 15. – С. 272-275.
5. Осадчук Д. Сутність та склад оборотних активів підприємства / Д. Осадчук // IX Всеукраїнська студентська науково - технічна конференція "Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання". – 2016. – с. 59.
6. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: підручник / С.Ф. Покропивний. –2-ге вид., перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
7. Роштейн Л. А. Оборотные средства в промышленности / Л.А. Роштейн. – М.: ФиС, 1986. – 93 с.
8. Фінанси підприємств: підручник / [А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.]; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – [6-те вид., перероб. та допов.]. – К.: КНЕУ, 2006. – 552 с.

Остряню Ольга Олегівна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:
Сокирко Олена Сергіївна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л. Л. Тарангул*

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Актуальність даної теми зумовлюється, з одного боку, ключовим значенням державної фінансової політики для забезпечення успішного функціонування сфери бізнесу, а з іншого – усе ще недостатнім ступенем розробленості відповідної проблематики у вітчизняній науці, недостатньою зорієнтованістю досліджень на практичні потреби розвитку національної економіки України. Практично в усіх країнах із розвиненою і перехідною економікою держава бере активну участь у формуванні й розвитку підприємницької діяльності й підтримці найбільш доцільних й ефективних її напрямів, а особливо бізнесу. Постійне «культивування» конкурентного середовища, плюралізм, змагальність різних форм власності, лібералізація, приватизація, демонополізація, запобігання недобросовісній конкуренції – запорука економічного зростання, раціонального й ефективного використання обмежених ресурсів. Так як в умовах нинішньої ринкової економіки України бізнес є саме тією «рушійною силою», яка призводить до подальшого реформування вітчизняної економіки, її динамічного розвитку, формування економічної стратегії, спрямовану на побудову успішної моделі ринкової економіки, то дана тема, на сьогодні, для України з низьким економічним темпом зростанням є архіактуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цікавий матеріал для аналізу даної проблеми було знайдено в роботах Т.Кондратюк, В.Бодрова, З.Варналій, О.Апостолук, М.Козоріза, О.Кужеля, А.Гриценко, Г.Дзісь, Я.Жаліло та інших.

Мета дослідження полягає в розробці інституційного забезпечення, механізмів реалізації і вдосконалення політики підтримки та розвитку бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що підприємницька діяльність є важливою ланкою ринкової системи господарювання і функціонування всього суспільного механізму на засадах конкуренції, економічної та політичної свободи і демократії [4]. Жодна країна світу не може ухилитися від виконання частини господарських функцій, від здійснення впливу на процеси економічного розвитку. Там, де господарська роль державних структур критично применшується, дуже швидко виявляються численні негативні результати цього [3]. Зокрема, знижується рівень продуктивності суспільної праці та спостерігається драматичне підвищення споживчих цін. Мова може йти лише про певну зміну акцентів у сфері державного регулювання політикою, про використання нових методів, засобів, інструментів його реалізації [4]. І все ж основна функція держави за умов ринкового господарювання полягає у всьому сприяттві розвитку бізнесу.

Головними проблемами, що стримують розвиток бізнесу в Україні є:

1. Неефективне регулювання бізнес-середовища. В діючих нормативно-правових актах, що регулюють господарську діяльність, низка положень є застарілими, неефективними та надлишковими (дублюючими) [1].

2. Нерозвиненість інститутів державної підтримки підприємництва на центральному та місцевому рівнях та неефективна державна регулятивна політика (корупція, «тінізація» бізнесу, рейдерство і т.д.) [5].

3. Низька чисельність малого та середнього бізнесу. В Україні менше 60% від загальної чисельності підприємств складають малі та середні підприємства і забезпечують до 11% наповнення ВВП, тоді як у країнах Європейського Союзу і США цей показник становить 99 % і наповнює ВВП на більше, ніж на 50% [5].

4. Неприятливий інвестиційний клімат, обумовлений, в першу чергу внутрішньою політичною, економічною нестабільністю та низьким рівнем розвитку страхування і гарантування інвестицій [4].

Отже, основними механізмами розвитку бізнесу через удосконалення державної фінансової політики є:

1. Першочерговими завданнями державної політики, спрямованої на всебічний розвиток бізнесу – створення необхідної правової бази, яка б забезпечувала вільний розвиток указаних сфер економіки. Нормативно-правова база потребує перегляду на предмет скасування

окремих норм або їх заміна альтернативними підходами до регулювання, що не несуть зайвого навантаження на бізнес [3]. Основним діючим нормативно-правовим документом щодо державної програми підтримки підприємництва в Україні є Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року розроблена та затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) № 504-р від 24.05.2017 р.[1]. Доцільно зазначити, що зазначена програма не має конкретизації та механізму щодо підтримки бізнесу. Цілі, завдання та заходи у цих програмних документах були загальними, а не конкретними, проблеми не описувались, а причинно-наслідкові зв'язки між причинами виникнення проблеми, шляхами їх вирішення та результатами політики не встановлювались, результати програми чітко не визначались [5].

Наприклад у цій програмі сформовано таке завдання, як «скасування зайвих, застарілих та надлишкових (дублюючих) регулювань, скасування або передача приватному сектору неефективних, невластивих функцій держави», однак недоліки діючої системи виокремлено абстрактно, без систематичних, визначених дій [2].

2. Розвиток і впровадження системи державної фінансової підтримки суб'єктів господарювання. А саме:

- Мікрозайм, що дозволяє почати бізнес, отримавши доступ до джерел фінансування без наявності стартового капіталу, кредитної історії і необхідного забезпечення. Мікрофінансування дозволить суб'єктам малого та середнього підприємництва отримати доступ до кредитних ресурсів на постійній основі [3].

- Розроблення та сприяння подальшому впровадженню спеціальних схем кредитування і фінансування (венчурний капітал, фонди гарантування тощо) зі стимулюванням і сприянням участі приватного сектору як джерела фінансування бізнесу [1].

- Надання інвестиційних позик суб'єктам підприємництва на конкурсній основі пріоритетно в сферах, що розвивають виробництво товарів і послуг, науково й інтелектуального виробництва [4].

- Впровадження та розвиток системи франчайзингу. Заходи даного напрямку націлені на реалізацію проектів по взаємодії великих і малих виробничих підприємств, відпрацювання моделі об'єднання взаємодоповнюючих виробництв, що кооперуються на різній основі - від постачання сировини до реалізації продукції [5].

- Спрощення дозвільних процедур та процедур здійснення державного контролю, отримання документів дозвільного характеру та скорочення термінів проведення таких процедур. Процедура видання документів дозвільного характеру, ускладнює умови ведення бізнесу, особливо в частині часових і грошових витрат [3].

- Удосконалення порядку ведення податкового і статистичного обліку та звітності, зниження податкового тиску на економіку та забезпечення його рівномірності. На мою думку, найбільшу увагу при вдосконаленні чинної податкової системи необхідно звернути на підтримку новостворених малих підприємств, щоб вони могли досягти істотних фінансових результатів та надалі забезпечили б стабільні податкові надходження до бюджету [5]. Для малих підприємств, що тільки розпочинають свою діяльність, необхідно вводити податкові стимули як в рамках спрощеної системи оподаткування, так і за її межами. Так, систему податкових ставок єдиного податку можна диференціювати, створивши окремі значення для новостворених суб'єктів. При цьому не обов'язково створювати нові групи платників єдиного податку: можна впровадити систему податкових знижок, що дозволять «молодшим» підприємствам сплачувати не повну суму податку, а певний її відсоток [2].

3. На нашу думку, Уряд України для фінансової підтримки малого бізнесу, має зосередити свою увагу на наступних напрямках:

- Зниження тиску з боку контролюючих органів, протидія рейдерству та корупції[2];
- Удосконалення інфраструктури розвитку підприємництва;
- Впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва;
- Створення сприятливих фінансових передумов для започаткування та здійснення підприємницької діяльності, доступності фінансових ресурсів для підприємців[2];
- Посилення уваги до інформаційного забезпечення, навчання і підвищення кваліфікації кадрів;
- Підтримка нових механізмів співробітництва підприємств з органами виконавчої влади та громадськості[1].

Висновок. Отже, в Україні, на сьогодні, є достатньо економічних проблем, що стримують і перешкоджають розвитку бізнесу та вирішення яких забезпечить підвищення ефективності підприємницької діяльності, забезпечить розширення підприємницького сектора,

зменшення тіньового сектору. Основну роль у подоланні цих проблем повинна відігравати держава, участь якої в нашій країні є низькою. Особлива увага приділяється саме реалізації політики у законодавчій сфері, оскільки вона визначає шляхи, завдання та засоби вирішення проблем розвитку бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 р. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80>
2. Стратегія реформування державного управління України на 2016 – 2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 474-р від 24.06.2016 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>
3. Варналій З.С. Основи підприємництва: навч. посібник / З.С. Варналій. — 3-є вид., випр. і доп. — К.: Знання-Прес, 2006. — 350 с.
4. Кондратюк Т.В. Формування державної політики підтримки бізнесу в Україні : дис... к.е.н: 25.00.05 / Кондратюк Тетяна Вікторівна ; Українська академія державного управління при Президентові України. — Київ, 2007. - 616 с. — С.119 ,207, 264.
5. Кашуба О.М. Підприємництво в Україні: проблеми і перспективи розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2015/24.pdf

Панченко Марина Віталіївна,

студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Бедринець Мирослава Дмитрівна,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри

фінансів імені Л. Л. Тарангул

СУТНІСТЬ І НАПРЯМИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена дослідженню сутності поняття фінансового стану підприємства, та систематизації різних точок зору дослідників. Визначення поняття «діагностика фінансового стану підприємства» та розгляд показників, що характеризують фінансовий стан підприємства.

Ключові слова: *фінансовий стан підприємства, діагностика фінансового стану, ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства, активи, капітал, ліквідність.*

Постановка проблеми. Ефективне функціонування кожного підприємства вимагає грамотного управління його діяльністю. Багато в чому це визначається умінням проводити аналіз фінансово-господарської діяльності, з допомогою якого розглядаються причини і фактори зміни планових показників діяльності підприємства, є можливість розробки стратегії і тактики його функціонування, обґрунтовуються управлінські рішення, проводиться моніторинг за їх виконанням.

Найбільш важливим елементом ефективного управління фінансово-господарською діяльністю підприємства є управління фінансовим станом. Господарська діяльність будь-якого підприємства пов'язана з рухом фінансових потоків. Це пов'язано з фактом наявності двосторонніх ділових взаємин компанії з постачальниками, замовниками, позабюджетними фондами, кредитними установами та іншими юридичними особами, в результаті взаємин організації з підприємствами безпосередньо не пов'язаними з основною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань, пов'язаних з визначенням сутності фінансового стану підприємства, а також методів його оцінки присвячено роботам вітчизняних і

зарубіжних вчених, зокрема О. Я. Базилінська, І.О. Бланка, О. О. Гетьман, В. М. Шаповал, М.Я. Коробов, Є. В. Мних, Н. С. Барабаш, О.І. Павленко, А. М. Поддєрьогін, Г. В. Савицка, А.Д. Шеремет та інші. Незважаючи на це, відсутність єдиної методології оцінки фінансового стану призводить до використання великої різноманітності показників, часто без будь-якої систематизації, а також чіткого алгоритму розрахунку, що ускладнює реалізацію оцінки фінансового стану в практичній діяльності підприємства.

Мета статті. Визначення сутності фінансового стану підприємства і напрямків його оцінки.

Виклад основного дослідницького матеріалу. У ринковій економіці незалежні виробники товарів і послуг не зможуть успішно працювати на ринку без забезпечення економічної стабільності своїх підприємств. За останні п'ять років на більшості українських підприємств відбулися позитивні кількісні зміни, в основному через екстенсивні фактори розвитку. Однак зараз ці фактори вже вичерпали свою здатність впливати і не забезпечують прибутковості для бізнесу. Нинішній ринок постійно змінюється. Швидкість змін настільки велика, що саме адаптація до них є суттєвою перевагою конкуруючих підприємств. У цих умовах підприємства, які прагнуть зміцнити свої конкурентні позиції, повинні керуватися новими підходами, принципами та методами організації та ведення бізнес-процесів, заснованими на вдосконаленні внутрішнього механізму управління сталим функціонуванням підприємств. Саме тому на сучасному етапі розвитку всіх українських підприємств, що виробляють товари або надають послуги, основною проблемою є пошук альтернативних шляхів поліпшення їх фінансового стану.

Вихідною категорією, яка визначає сутність аналізу фінансового стану і його функціональну роль у процесі фінансово-господарської діяльності, є категорія «фінансовий стан». На нашу думку, підходи до його розуміння закладають основи для визначення істотних ознак і обґрунтування методологічних підходів до аналізу.

Суть фінансового стану підприємств неодноразово намагалася охарактеризувати зарубіжні і вітчизняні вчені у своїх працях, проте консенсусу досі немає. Узагальнюючи різні інтерпретації для визначення сутності фінансового стану підприємства (табл. 1), виділимо кілька основних підходів.

Підходи до визначення сутності фінансового стану підприємства

Автор, джерело	Сутність поняття
Базілінська О. Я. [1]	Фінансове становище підприємства розглядається як сукупність показників, що характеризують наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів підприємства.
Бланк І.О. [2]	Фінансовий стан - це рівень балансу окремих структурних елементів активів і капіталу підприємства, а також рівень ефективності їх використання.
Бойчик І.М. [3]	Фінансовий стан - це здатність підприємства вести бізнес на основі своєчасного погашення всіх видів заборгованості, раціональної структури капіталу і економічних активів.
Коробов М.Я. [5]	Фінансовий стан підприємства є складною, за багатьма показниками, характеристикою якості його діяльності. Фінансовий стан підприємства можна визначити як міру забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами і ступенем раціональності їх розміщення для здійснення ефективної підприємницької діяльності та своєчасної оплати своїх зобов'язань.
Осмоловський В.В. [7]	Фінансовий стан - це складна концепція, що характеризується наданням фінансових ресурсів, необхідних для нормальної виробничої діяльності комерційних і інших суб'єктів господарювання, доцільністю й ефективністю їхнього розміщення й використання, фінансовими відносинами з господарюючими суб'єктами, платоспроможністю і фінансовою стійкістю.
Павленко О.І. [8]	Фінансове становище - це реальні (в певний момент часу) і потенційні фінансові можливості підприємства.
Поддєрьогін А.М. [9]	Фінансовий стан підприємства являє собою складну концепцію, яка виникає в результаті взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничих і економічних факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, місцезнаходження та використання фінансових ресурсів.
Савицька Г.В. [10]	Фінансове становище підприємства - це економічна категорія, яка відображає стан капіталу в процесі його кругообігу і здатність суб'єкта до саморозвитку в певний момент часу.
Шеремет А.Д., Негашев Є.В. [12]	Фінансовий стан підприємства характеризується структурою фондів (активів) і характером джерел їх формування (пасивів).

Прихильники першого підходу визначають фінансовий стан як рівень ефективності або збалансованості фінансових ресурсів в певний

момент часу (Бланк І.О., Шеремет А.Д.). У цих визначеннях доцільно виділити конкретну дату оцінки фінансового становища. Це пов'язано з тим, що Форма 1 «Бухгалтерський баланс» (Звіт про фінансовий стан), яка є основою для розрахунків, складається на конкретну дату, і результати також можуть бути оцінені на цю дату.

Другий підхід можна віднести до вчених, які інтерпретують фінансовий стан як здатність підприємства вести бізнес (Бойчик І.М.). Можемо відмітити, що з одного боку, фінансове становище вказує на здатність підприємства працювати. Однак таке визначення принципово не визначає деякі характеристики фінансового становища підприємства.

Третій підхід включає вчених, які визначають фінансовий стан як складне поняття і привласнюють йому ряд характеристик (Осмоловський В.В., Поддерєрьогін А.М.). Вважаємо цей підхід одним з найбільш обґрунтованих, оскільки інтерпретація містять безпосередньо ознаки та напрямки (або показники), які характеризують фінансовий стан.

Четвертий підхід до інтерпретації фінансового стану зводиться до його визначення як економічної категорії (Савицька Г.В.). Вважаємо цей підхід дещо суперечливим та таким, що потребує більш докладного обґрунтування, оскільки будь-яка економічна категорія є концепцією, але не кожна концепція є економічною категорією.

Вчені, що були віднесені до п'ятого підходу, розглядають фінансовий стан як сукупність показників (О.Я. Базилінська). За цим підходом, фінансовий стан може бути охарактеризований на основі певного набору показників, але він не є цією сукупністю.

Проведений аналіз показує, що переважна більшість учених висуває таку характеристику фінансового стану як набір (система) показників. Відмітимо, що фінансове становище підприємства є об'єктивною економічною категорією, яку можна оцінити з більшою або меншою глибиною і достовірністю показників. Ці показники, будучи випадковими змінними, можуть служити основою для прийняття управлінських рішень в невизначеному контексті.

Доцільно проаналізувати підходи до визначення поняття «діагностика фінансового стану підприємства». Зокрема, А.І. Муравйов підкреслює, що діагностика фінансового стану є способом встановлення характеру збоїв нормального ходу економічного процесу на основі типових ознак, притаманних тільки даному об'єкту. Автор акцентує

увагу лише на аналізі та контролі відхилень від нормального ходу господарської діяльності підприємства [8].

У свою чергу, О. О. Гетьман, В. М. Шаповал відзначають, що діагностика фінансового стану є способом розпізнавання соціально-економічної системи шляхом реалізації комплексу дослідницьких процедур і виявлення в них слабких сторін і вузьких місць [4].

У сучасних умовах надзвичайно важливо, щоб підприємство могло правильно управляти фінансами, визначати раціональну структуру капіталу по складу і джерелам формування та забезпечувати оптимальний баланс між власними і позиковими засобами. Важливо розуміти суть таких понять, як ділова активність, ліквідність, платоспроможність, рентабельність підприємства, його фінансова стійкість.

Основними елементами господарської діяльності підприємства, які дозволяють визначити його фінансове становище, є: рентабельність праці; оптимальність розподілу прибутку; наявність власних фінансових ресурсів не нижче мінімально необхідного рівня для організації виробництва і продажів; раціональне розміщення основних і оборотних коштів, ліквідність оборотних активів [11].

До основних показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, відносяться:

- показники ліквідності і платоспроможності;
- показники оцінки фінансової стійкості (показники структури джерел засобів підприємства);
- показники ділової активності (коефіцієнти оборотності і тривалості обороту товарно-матеріальних запасів, оборотних коштів, тривалості погашення дебіторської та кредиторської заборгованості і т. д.);
- показники аналізу рентабельності (загальна рентабельність, рентабельність виробництва, рентабельність майна і продажу та ін.).

Розрахунок динаміки фінансових показників для українських підприємств є обов'язковим у зв'язку з тим, що на його основі необхідно розробити і реалізувати заходи, спрямовані на швидке підвищення платоспроможності, забезпечення достатнього рівня фінансової стійкості, рентабельності, подальшого розвитку, забезпечення і зростання виробничого потенціалу.

Метою оцінки фінансового стану підприємства є розробка і реалізація заходів, спрямованих на його зміцнення, розширення його можливостей і розширення можливостей підприємства здійснювати господарську діяльність на основі підвищення прибутковості.

Оцінка фінансового становища дозволяє встановити і охарактеризувати:

- ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому, а також ефективність використання фінансових ресурсів зокрема;
- рівень кредитоспроможності підприємства як позичальника фінансових ресурсів для здійснення підприємницької діяльності;
- рівень підприємницького ризику щодо здатності погашати зобов'язання, здатності нарощувати активи, залучати інвестиції;
- основні пріоритети планування якості, прогнозування, бюджетування;
- політика розподілу і використання прибутку для потреб підприємства;
- причини відповідних змін, а також тенденції та пріоритетні напрямки розвитку підприємства за показниками його фінансового стану.

Фінансовий стан в основному залежить від платоспроможності підприємства, тобто його здатності вчасно виконувати платіжні вимоги постачальників, здійснювати платежі за банківськими кредитами, своєчасно оплачувати персонал, платити податки. Тобто наявність грошових коштів у підприємства для виконання його фінансових зобов'язань вказує на його ліквідність. Підприємство вважається ліквідним, якщо його поточні активи перевищують короткострокові зобов'язання [6].

Висновок. Отже, фінансовий стан є однією з найважливіших характеристик підприємства, в основі якого лежать динамічні, часто повторювані, часто нерівномірні процеси руху фінансових ресурсів. Тому, вважаємо, що метою оцінки фінансового стану підприємства є пошук резервів для підвищення ефективності їх формування, розміщення та використання. Це повинно бути зазначено у відповідних поточних завданнях. Серед основних моментів слід відзначити: забезпечення необхідного рівня рентабельності виробництва, посилення комерційного розрахунку, зниження собівартості, визначення рівня економічної безпеки і т. д., в якості основи для стабільної роботи підприємства і виконання його зобов'язань перед бюджетом, кредиторами та іншими установами.

Отже, діагностика фінансового стану підприємства - надзвичайно важливий процес. Згідно з отриманими даними, можна виявити

основні шляхи просування продукції на ринки, що збільшить обсяг її продажів і створить реальні передумови для виходу підприємства з фінансово-економічної кризи і, таким чином, має змогу поліпшити свій фінансовий стан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика / О. Я. Базилінська. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 328 с.
2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / Бланк И.А. – К.: Ника-Центр: Эльга, 1999. – Т. 2. – 591 с.
3. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.М. Бойчик. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
4. Гетьман О. О. Економічна діагностика: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.
5. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств : навч. посіб. / М. Я. Коробов – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Знання, 2002. – 378 с.
6. Мних Є. В. Фінансовий аналіз: підручник / Є. В. Мних, Н. С. Барабаш – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 536 с.
7. Осмоловський В.В. Теория анализа хозяйственной деятельности / В.В. Осмоловський. – М.: Новое знание, 2001. – 307 с.
8. Павленко О.І. Вдосконалення механізму оцінки фінансового стану підприємства / О.І. Павленко // Бізнес-навігатор. – 2010. – № 2(19). – С. 72–78.
9. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / А. М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2000. – 406 с.
10. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учеб. пособие / Г. В. Савицкая – 7-е изд., испр. – Мн.: Новое издание, 2002. – 704 с.
11. Сарапіна О. А. Системний аналіз фінансового стану підприємства: методика та напрями вдосконалення / вісник Хмельницького національного університету. економічні науки – 2013 – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_01/Sarapina.pdf
12. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций / А.Д. Шеремет, Е.В. Негашев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 208 с.

Портофей Дмитро Володимирович,
судент групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Суханова Алла Валеріївна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул*

УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ І РОЗПОДІЛОМ ПРИБУТКУ ПАТ "ПРИВАТБАНК"

Розвиток ринкових відносин в Україні, підвищення прибутковості банку має стати не тільки відображенням єдиної, кінцевої мети банку, а й вплинути на банківську систему в цілому, так і окремого банку. Основною функцією комерційних банків є формування прибутку. Необхідно створити достатні резервні фонди для заохочення персоналу і керівництва до розширення та вдосконалення послуг, скорочення витрат і підвищення якості надаваних послуг і, в кінцевому рахунку, до подальшого успіху емісій і пов'язаного з ним капіталу, розширенню та підвищенню якості надаваних послуг. Ефективне управління прибутком передбачає побудову в банку відповідних організаційно - методичних систем, що забезпечують це управління, знання основних механізмів формування прибутку. У цьому випадку проблема доходів і прибутку стає ще більш актуальною, і головним питанням залишається вивчення джерел і механізмів формування прибутку.

Прибуток є основним показником ефективності комерційного банку, а її максимізація є головною метою при забезпеченні стійкої довгострокової діяльності і міцних позицій на ринку.

В даний час в економічній літературі немає однозначного визначення поняття "прибуток комерційного банку".

Сутність прибутку як економічної категорії більшість вчених [2,5,6] розглядають як "частина додаткової вартості продукту, що реалізується господарюючим суб'єктом і залишається після покриття витрат виробництва". "Таким чином, об'єктивна основа існування прибутку пов'язана з необхідністю первинного розподілу додаткового продукту.

Сутність прибутку як об'єкта бухгалтерського обліку визначається у відповідних нормативних актах. Так, згідно з Положенням

(стандартом) бухгалтерського обліку "Звіт про фінансові результати" прибуток являє собою суму, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати [7]. Досліджуючи сутність поняття "прибуток банку", можна зробити висновок, що більшість російських вчених трактують його з точки зору бухгалтерського підходу.

Узагальнюючи поняття прибутку як економічної категорії, а також з позиції банківської справи, сформулювати визначення прибутку можна наступним чином: прибуток - це виражений в грошових доходах власника на вкладений капітал, оплату праці, за ризик ведення фінансово-господарської діяльності, що представляє собою різницю між сукупним доходом і сукупними витратами в економіці.

Особливу увагу слід звернути на те, що прибуток - це форма доходу підприємця, який інвестує свій капітал з метою досягнення окремого комерційного успіху, в той же час це певна плата за ризик фінансово-господарської діяльності [3]. Тому рівень прибутку і рівень ризику прямо пропорційні один одному.

Роль прибутку полягає в тому, що вона є основним внутрішнім джерелом збільшення власного капіталу банку і ресурсів для зростання його активної діяльності. У той же час прибуток є постійно відтворюваним джерелом, на відміну від інших внутрішніх джерел формування капіталу[4].

На практиці банк використовує кілька показників прибутку: економічний, балансовий, прибуток до оподаткування, чистий і нерозподілений прибуток. В цілому прибуток, що залишається в розпорядженні банку, залежить від трьох "глобальних" складових: доходів, витрат і податків, що сплачуються до бюджету. Порівняння темпів зростання цих складових дозволяє оцінити, який з факторів надав позитивний або негативний вплив на прибуток.

Джерелами доходу кредитної організації є її різні види діяльності. Дохід ділиться на: операційний дохід, який включає в себе: процентний дохід; комісійний дохід; дохід від операцій на фінансових ринках;

дохід від торгівлі іноземною валютою; доходи від побічної діяльності банку; інший дохід.

В силу специфіки банківської діяльності основна частина доходів банку припадає на операційні доходи, а саме відсоткові доходи. Це в основному доходи від кредитування клієнтів або від розміщення тимчасово вільних коштів у центральних і комерційних банках,

а також процентні доходи від вкладень в боргові зобов'язання[1]. Вони більш керовані, ніж інші види доходів, оскільки залежать від суми залишків групи процентних активів, рівня процентної ставки і способу нарахування відсотків. В останні кілька років більшість вітчизняних банків мають процентні доходи в розмірі понад 70% від загального обсягу доходів.

Комісійний дохід є другим за величиною джерелом доходу. Розмір комісії банку безпосередньо пов'язаний з обсягом надаваних послуг і встановленими тарифами на їх надання[4]. Слід зазначити, що в більшості комерційних банків спостерігається збільшення частки комісійних доходів у загальному обсязі всіх доходів. Це пов'язано з тим, що комісійний дохід є більш стабільним, ніж процентний дохід. Отримання комісійного доходу практично не пов'язане з ризиком втрати вартості інвестованих активів (за винятком гарантійних операцій), у деяких випадках банк може одночасно отримувати процентний дохід за певними кредитними операціями, комісійний.

Ще одним важливим джерелом доходу є доходи від операцій на фінансових ринках, тобто від купівлі продажу цінних паперів, іноземної валюти і дорогоцінних металів. Інші види доходів є в основному нерегулярними джерелами доходів банку.

Банк має забезпечити не тільки достатній дохід для покриття своїх витрат, але і ритмічність їх отримання. Іншими словами, потік доходів повинен розподілятися в часі відповідно до періодичності витрат банку.

Угруповання банківських витрат аналогічне угрупованню доходів. Як правило, витрати комерційного банку класифікуються наступним чином:

Операційні витрати, до яких відносяться: процентні витрати; комісійні витрати; витрати за операціями на фінансових ринках та ін.

Витрати на забезпечення функціонування Банку.

Інші витрати.

Найбільша частина витрат звичайного комерційного банку - це витрати на залучення коштів, а точніше, плата за їх використання, тобто процентні витрати. Процентні витрати контролюються шляхом аналізу депозитної політики Банку. Особливу групу витрат складають витрати, пов'язані з формуванням резервного фонду, призначеного для покриття можливих збитків і втрат за позиками, можливих

збитків за іншими активними операціями, дебіторської заборгованості, знецінення різних видів цінних паперів[1].

Комерційні банки прагнуть до розумного зниження витрат. Одним з методів контролю обґрунтованості витрат банку, орієнтованих на їх раціональне скорочення, є бюджетування, що являє собою укладання системи взаємопов'язаних фінансових планів (балансів) комерційного банку.

Сьогодні ПриватБанк є одним з банків, що найбільш динамічно розвиваються в Україні, і займає лідируючі позиції банківського рейтингу країни. Таким чином, прибуток ПАТ КБ "Приватбанк" складається з доходів і витрат, доходи перевищують витрати, що означає, що Банк є прибутковою фінансовою установою. За даними табл. 1 ми бачимо, який прибуток ПАТ КБ "Приватбанк" отримав за 2017-2018 роки

Динаміка основних джерел прибутку свідчить про те, що основним джерелом прибутку банку є чистий процентний дохід, тобто дохід від платного розміщення власних і позикових коштів. Зростання чистого процентного доходу банку в 2018 році пов'язаний з активізацією банком кредитних операцій, що супроводжувалося збільшенням клієнтських доходів і зміною структури ресурсної бази. Другим за величиною джерелом зростання виручки є чистий комісійний дохід.

Особливу групу витрат, що впливають на розмір прибутку Банку, складають адміністративні та інші операційні витрати. Розмір цих витрат безпосередньо залежить від обсягу операцій і всієї діяльності банку.

При оцінці щорічного приросту прибутку банку необхідно виходити з того, що вона не повинна бути нижче рівня інфляції, в іншому випадку реальні доходи населення знизяться, а капітал банку знеціниться. У зв'язку з цим при аналізі прибутку Банку її величина повинна коригуватися з урахуванням рівня інфляції.

Отже, в сучасних умовах прибуток є кінцевою метою і рушійним мотивом товарного виробництва і ринкової економіки. Ефективне управління прибутком передбачає побудову в банку відповідних організаційно-методичних систем, що забезпечують це управління, знання основних механізмів формування прибутку. На формування прибутку як фінансового результату діяльності банку, показаного в офіційній фінансовій звітності, впливає встановлений порядок здійснення діяльності Банку; розрахунок собівартості банківських продуктів;

витрати банку; визначення прибутків (збитків) від фінансових операцій та інших видів діяльності. В якості кінцевого фінансового результату сума отриманого банком прибутку відображає результати всіх його активних і пасивних операцій і дію всіх факторів, що впливають на діяльність банку.

Таблиця 1.1

**Основні джерела формування прибутку та витрат
ПАТ КБ "Приватбанк" за 2017-2018 роки.**

Процентні доходи та витрати		
<i>У мільйонах українських гривень</i>	2018 рік	2017 рік
Процентні доходи		
<i>Процентні доходи за ефективною ставкою відсотка</i>		
Кредити та аванси фізичним особам	15 934	11 699
Інвестиційні цінні папери за СВІСД	6 398	-
Кредити та аванси юридичним особам	1 576	2 839
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП)	1 112	471
Інвестиційні цінні папери за АС	798	-
Заборгованість банків	303	215
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	77	-
Придбані/створені знецінені кредити	6	-
Інвестиційні цінні папери, наявні для продажу	-	6 223
Інвестиційні цінні папери, що утримуються до погашення	-	1 661
Інше	-	1
Всього процентних доходів за ефективною ставкою відсотка	26 204	23 109
<i>Інші процентні доходи</i>		
Інвестиційні цінні папери за СВІПЗ	4 167	-
Фінансовий лізинг	383	1 376
Всього інших процентних доходів	4 550	1 376
Всього процентних доходів	30 754	24 485
Процентні витрати		
Строкові депозити фізичних осіб	9 010	12 051
Поточні/розрахункові рахунки	2 316	1 793
Заборгованість перед НБУ	1 697	2 751
Строкові депозити юридичних осіб	866	1 617
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями	87	136
Субординований борг	17	19
Інше	9	7
Всього процентних витрат	14 002	18 374
Чистий процентний дохід	16 752	6 111

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ КБ "Приватбанк" за 2018 рік [9]

Обсяг прибутку в банківській системі в цілому забезпечує її надійність, гарантуючи збереження депозитів і доступність джерел кредитування, від яких залежать споживачі банківських послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності [Текст]: підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. – К. КНЕУ, [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <https://javalibre.com.ua/java-book/book/2908496>
2. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. / За ред. С. В. Мочерного. – Тернопіль, Академія народного господарства. – Т. 3. -2014.
3. Криклій О. А. Управління прибутком банку [Текст]: монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми:ДВНЗ «УАБС НБУ», [Електронний ресурс].–Режим доступ: <https://sci.house/kniga-bankovskaya-sistema-scibook/upravlinnya-pributkom-banku-monografiya.html>
4. Основні показники ПАТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: static.privatbank.ua
5. Офіційний сайт «ПриватБанк» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://privatbank.ua/ua/>
6. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Соляр В.В. Основи банківської справи: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2016. - 410 с.
7. Лаврушин И. О. Банковский менеджмент / И. О. Лаврушин – 4-е изд., стер. – М. : КНОРУС, 2016. – 560 С.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Звіт про фінансові результати»: Положення затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 19.03.13. № 87: [Електронний ресурс].–Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0391-99>
9. Черкасов В. Е. Банковские операции: финансовый анализ / В. Е. Черкасов. – М.: Консалт банкир, 2013. – 288 с.
10. Річний фінансовий звіт ПАТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс] . – Режим доступ :<https://privatbank.ua/ua/>

Торма Саболч Васильович,
студент групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Ананьєва Юлія Володимирівна,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул*

АНАЛІЗ МІСЦЯ ТА СУЧАСНОГО СТАНУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУКУПНОСТІ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ В УКРАЇНІ

Мале підприємництво - один з провідних секторів, багато в чому визначає темпи економічного зростання, стану зайнятості населення, структуру і якість валового національного продукту. Розвиток малого бізнесу відповідає загальносвітовим тенденціям до формування гнучкої змішаної економіки, поєднанню різних форм власності та адекватної їм моделі господарства, в якій реалізується складний синтез конкурентного ринкового механізму і державного регулювання великого, середнього і дрібного виробництва. Малий бізнес - основа ринкової економіки. Саме тому таке велике значення зараз надається «малому та середньому» підприємництву України.

Мале підприємництво об'єктивно існує і розвивається як відносно самостійний сектор сучасної ринкової економіки, яка передбачає співіснування і взаємодію підприємств різних типів і розмірів, в тому числі дрібних. У той час як великий бізнес забезпечує базові потреби національного господарства, використовуючи ефект економії на масштабах виробництва, малі підприємства займають свою нішу на ринку, задовольняючи локальний попит чи специфічні потреби в спеціалізованій продукції та послугах, в тому числі в інноваційній сфері.[4]

Питанням розвитку малого підприємництва присвячено багато вітчизняних та зарубіжних праць, зокрема таких науковців, як З. Варналій, Л. Вороніна, Н. Кожевіна, М. Крупка, О. Кужель, І. Кузнєцова, Д. Ляпін, А. Чередник, А. Резніченко, В. Савченко та інші. Величезний потенціал, закладений в малому підприємстві, дозволяє розглядати його як фактор виробництва поряд з матеріальними, фінансовими і людськими ресурсами. У нашій країні мале підприємництво поки не отримало того розвитку, яке дозволило б йому зіграти відповідну роль в реформуванні російської економіки. Можливості

підприємництва в Україні не тільки не вичерпані, але навіть не задіяні скільки-небудь серйозно.

Кількість малих підприємств в 2016 році зросла лише на 1%, а в 2017 році взагалі зменшилася, кількість найманих працівників, які зайняті в малому бізнесі значно скорочується. Аналіз даних Державного комітету статистики України щодо кількості суб'єктів малого бізнесу в Україні протягом останніх років свідчить про «вразливість» даного сектора економіки та його чутливість до макроекономічної ситуації в країні. Як видно з таблиці 2.1, найбільша кількість малих підприємств була зафіксована у 2014 році – 373,8 тисячі, у наступному ж 2015 відбулося досить стрімке зменшення даного показника – до 324,6 тисячі (на 13,2%). А у 2016 році відбулося незначне збільшення малих підприємств - до 327,8 тисяч (на 0,98%). Щодо фізичних осіб – підприємців, то найбільша їх кількість мала місце на початку аналізованого періоду, тобто у 2010 році – 1805,1 тис., після чого спостерігалось досить суттєве скорочення. У 2011 році зменшились – до 1325,9 тис. (на 26,5%), у 2012 скорочуються – до 1235,2 тис. (на 6,8%). А з 2014 року чисельність фізичних осіб – підприємців збільшується – до 1328,7 тис. (на 7,6%); у 2015 році – до 1591,2 тис. (на 19,7%). А у 2016 році чисельність даного показника становить 1630,6 тис. (на 2,5%)[1].

Наприкінці 2017 року – початку 2018 року чисельність малих підприємств стрімко зменшується, станом на кінець лютого в Україні припинили свою діяльність майже 250 тисяч приватних підприємців. Масове закриття фізичних осіб – підприємців здійснюється в кожній області України. Найбільше у Київській (40 351 або 13%), Харківській (24 314 або 16%) та Дніпровській (24 651 або 17%) областях. Найчастіше закриваються підприємці роздрібної (93 438 або 14%) та оптової (17 445 або 15%) торгівлі, складських (27 274 або 14%) та транспортних послуг (14 977 або 19%).

Негативний фінансовий результат відображає наявність проблем в даному секторі економіки та загальну негативну тенденцію і економічну нестабільність країни.

В Україні малий бізнес розглядається державними органами влади лише з позицій поповнення державного бюджету. Зрозуміло, що тут мале підприємництво відіграє не таку суттєву роль. Проте його значення полягає зовсім в іншому [2, с.126]:

- вирішенні проблеми зайнятості населення, в тому числі за рахунок самозайнятості підприємців, створенні нових робочих місць.

В розвинених країнах на малий бізнес припадає до 50% всіх зайнятих та до 70-80% нових робочих місць;

- наданні гнучкості економіці шляхом оперативного реагування на зміни кон'юнктури ринку;
- формуванні конкурентного середовища, в тому числі за рахунок обмеження можливостей та ліквідації монополій, стимулювання виробництва тих товарів та послуг, яких потребує споживач;
- визначенні темпів економічного зростання шляхом прискорення реалізації новітніх технічних і комерційних ідей, випуску наукоємної продукції;
- формуванні середнього класу суспільства, послабленні тенденцій до соціальної диференціації, пом'якшенні соціальної напруги і демократизації ринкових відносин.

За даними міжнародного звіту Doing Business 2017 Україна суттєво покращила свої позиції серед 189 країн щодо умов та легкості ведення бізнесу: якщо у 2011–2013 рр. країна перебувала на 149–152 місцях, то у 2017 р. посідає 80 місце [3]. Підвищити позицію України у цьому рейтингу дали змогу такі складники глобального індексу, як збільшення кількості підприємств, посилення захисту прав інвесторів, забезпечення виконання умов контрактів, реформа системи оподаткування тощо. Проте, як свідчать статистичні дані, спрощення умов ведення бізнесу не суттєво позначається на ефективності функціонування підприємницького сектору.

Для малого підприємства доцільно провести такі заходи:

1. Підвищення технічного рівня виробництва – дозволить впровадити у виробництво нову техніку та удосконалити технологію виготовлення продукції. За рахунок чого знизиться вартість матеріальних ресурсів, трудомісткість виготовлення, а значить і в цілому знизиться собівартість продукції.
2. Модернізація діючого устаткування і поліпшення його експлуатації дозволить без значних витрат капіталовкладень підвищити продуктивність діючого устаткування, знизити трудомісткість, а значить виготовити більше продукції. Збільшення випуску продукції призведе до зниження собівартості одиниці продукції.
3. Режим економії – дозволить раціонально використовувати сировину, матеріали, шукати можливості використання відходів виробництва, раціонально використовувати устаткування, раціонально

використовувати енергоносії, знижувати втрати від браку. Зменшиться витрати на сировину, матеріали, накладні витрати.

4. Рациональне використання трудових ресурсів – дозволить за рахунок механізації, автоматизації виробничих процесів, організації потокового виробництва знизити трудомісткість виготовлення конкретної продукції, а значить і заробітну плату працюючих. Знизиться основна заробітна плата виробничих робітників та відрахування на соціальне страхування.

Попри багаторічні напрацювання, все ж належні умови для розвитку малого бізнесу так ще й не створені. Тому проблема регулювання господарської діяльності та підтримки малих підприємств потребує наукового та практичного вирішення. Було б доцільно з метою сприяння та підтримки розвитку бізнесу, ввести спрощення процедури отримання суб'єктами підприємницької діяльності дозвільного характеру, забезпечення прозорості процедур прийняття рішень, які регулюють підприємницьку діяльність. Це зокрема можна реалізувати шляхом створення в містах єдиної структури дозвільних організацій, діяльність яких була б направлена на надання інформаційної, консультаційної та практичної допомоги суб'єктам підприємництва в сфері господарської діяльності. Також на сьогоднішні важливим питанням є підвищення підприємницької культури населення, що повинно стати одним з пріоритетів роботи відповідних органів державної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1.Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.org/>;
2. Поповенко Н.С. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні / Н.С. Поповенко, О.В.Ганенко // Економіка: реалії часу. – 2012. – №1(2). – с.126-132;
3. Doing Business 2017: Equal Opportunity for All / The World Bank Group. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/case-studies/2016/gc-legal-rights>
4. Bedrinets M., Lisnichuk O., Ananieva Yu. The Formation of the Risk Controlling System in the Enterprise / Bedrinets M., Lisnichuk O., Ananieva Yu.// International Journal of Advanced Biotechnology and Research (IJABR), Special Issue-1, 2019, pp620-630

Українець

Владислава Володимирівна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Кужелєв Михайло Олександрович,
д.е.н., професор, директор
ННІ фінансів, банківської справи

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ КОРПОРАЦІЇ

Постановка проблеми. Ефективне управління корпорацією знаходиться в першу чергу в якісному управлінні його капіталом, тому визначення поняття «власний капітал корпорації» є важливим елементом в структурі фінансових ресурсів корпорації на всіх етапах життєвого циклу, так як оптимальна структура капіталу впливає на загальний фінансовий стан корпорації, її конкурентоспроможність та кредитоспроможність. Управління якістю власного капіталу корпорації дозволить його акціонерам формувати такий склад активів підприємства, на який не впливають особи, які не віднесені до власників підприємства, що підвищує незалежність підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та теоретичної значущості поняття «власний капітал корпорації» у своїх працях досліджували такі науковці, як І. І. Ігнат'єва [1], М. О. Кужелєв [2], Ф. Ф. Бутинець [5], А. А. Горбатенко [6], Я. П. Іщенко [7] та ін. У роботах учених вирішено багато питань щодо визначення власного капіталу, проте як об'єкт економічного управління, власний капітал має певні, характерні лише для нього особливості, на яких вчені не акцентують увагу, що і зумовлює актуальність роботи.

Мета статті – обґрунтування економічної сутності власного капіталу корпорації.

Виклад основного дослідницького матеріалу. Перш, ніж перейти до дослідження економічної сутності власного капіталу корпорації, розглянемо поняття «корпорація». Існують різні наукові підходи до трактування цієї економічної категорії. Однак більшість з них зводяться до того, що корпорація є юридичною особою, яка здійснює підприємницьку діяльність й має право купувати ресурси, володіти акціями, виробляти і продавати продукти, надавати кредити і

позичати кошти, пред'являти позови в якості позивача і виступати у ролі відповідача.

З більш загальної точки зору можна визначити, що корпорація – це підприємницька організація, яка має добре розвинену організаційну структуру управління, широкий спектр діяльності, значну частку ринку, значні ділові відносини і професійних менеджерів.

Корпоративний бізнес відрізняється за формою від бізнесу окремих підприємств і партнерств [1, с. 19]:

- обмежена відповідальність, тобто акціонери не зобов'язані нести відповідальність за зобов'язання і борги корпорації (вони можуть втратити лише те, що вклали в компанію);
- простота передачі прав власності на акції при їх реалізації;
- безстроковості його існування, тому що передача акцій з від одного акціонера до іншого, не підриває цілісність корпорації.

Корпорація (лат. – асоціація) – товариство, союз, група осіб, об'єднаних на основі гільдії, касти, комерційних та інших інтересів; договірні об'єднання, створені на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного учасника; закрита група людей, об'єднаних конкретними позиціями і іншими інтересами; акціонерна компанія (товариство), в якій на основі централізації капіталів і заощаджень найманих працівників здійснюється колективне привласнення результатів виробничої діяльності залежно від величини отриманих на внесені кошти акцій [2, с. 52].

Нині немає однозначного єдиного підходу до поняття «корпорація» серед вітчизняних і зарубіжних вчених. Деякі вчені в галузі управління роблять акцент на правовому аспекті поняття «корпорація». Інша когорта дослідників розглядають економічну сторону цього визначення.

У статті 120 Господарського кодексу України під корпорацією розуміється «договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації» [3]. Узагальнюючи думку зарубіжних вчених, слід підкреслити, що вони розглядають цю категорію з двох точок зору, а саме «корпорація» – це:

- домінуюча форма бізнесу у світі, значна організаційно-економічна структура національного або міжнародного масштабу, яка

функціонує на основі високого рівня соціалізації виробництва, концентрації та централізації капіталу;

– сукупність внутрішньо-корпоративних відносин, що виникають при реалізації певної мети корпоративними одиницями, заради яких вони об'єдналися.

Далі перейдемо до визначення сутності власного капіталу корпорації.

Поняття власного капіталу корпорації розглядалося багатьма дослідниками та досі немає єдиного визначення. Так, М. Кужелєв вважає, що «капітал корпорації – це виробничий ресурс, сформований як раніше накопичений запас продуктів минулої праці, економічних благ і коштів, що виступає носієм факторів часу, ризику й ліквідності, що є джерелом доходу його власника або розпорядника і який можна використовувати в інвестиційних цілях [4, с. 197]. Так, на думку Ф. Бутинець, «власний капітал – загальна вартість активів підприємства, що належать йому на праві власності і використаних ним для формування своїх активів» [5, с. 317]. А. Горбатенко власний капітал визначає як «загальну суму коштів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, вкладених в активи» [6, с. 195]. Я. Іщенко вважає, що «власний капітал є необхідним чинником виробництва, він включає компоненти боргу, нерозподіленого прибутку, привілейованих акцій і звичайних акцій» [7, с. 147].

Таким чином, різні автори висловлюють різні погляди на власний капітал, але всі вони сходяться в одному: власний капітал пов'язаний зі здатністю генерувати дохід. Більшість вчених розглядають грошову форму власного капіталу. Більшість теоретичних визначень власного капіталу в основному характеризують склад і структуру капіталу, відображаючи порядок розрахунку цієї економічної категорії.

Надамо власне визначення цього поняття – «власний капітал корпорації являє собою фінансові ресурси корпорації без визначення терміну повернення його засновникам в грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які беруть участь в економічному процесі діяльності корпорації».

Фінансове становище господарюючого суб'єкта вважається найкращим, коли частка власного капіталу переважає в структурі сукупного капіталу компанії. Цей показник обумовлений зовнішніми факторами середовища і видами фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Власний капітал корпорації виконує функції такі, як [8, с. 46]:

1) незалежність – достатня частка власного капіталу забезпечує корпорації незалежність в ухваленні управлінських рішень;

2) довгострокове самофінансування – саме за рахунок власного капіталу компанія може фінансувати свою діяльність без фіксованого терміну;

3) фінансування ризиків – достатній розмір власного капіталу дозволяє здійснювати більш ризиковану і, отже, більш прибуткову фінансову діяльність корпорації;

4) відповідальність перед кредиторами – кредитування корпорацій з достатнім власним капіталом здійснюється на більш вигідних умовах, оскільки підприємство має власні фінансові ресурси для покриття своїх зобов'язань, тому можна припустити, що в цьому випадку права кредитора захищені;

5) залучення інвесторів – корпорація може вважатися більш привабливою для інвестицій з достатнім обсягом капіталу, оскільки потенційний інвестор в таких умовах почуває себе більш захищеним, що полегшує прийняття інвестиційних рішень.

Висновки. Отже, можна визначити, що власний капітал корпорації відіграє особливу роль в її функціонуванні, оскільки його достатній обсяг вказує на ефективне управління фінансовим станом корпорації в умовах обмежених ресурсів, що дозволяє потенційним інвесторам враховувати таку корпорацію як інвестиційно привабливою, а дослідження питань сутності та ролі капіталу корпорації є важливим елементом у побудові вітчизняної системи корпоративних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ігнат'єва І. А. Корпоративне управління: підручник. / І. А. Ігнат'єва, О. І. Гарафонова – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 600 с.

2. Кужелев М. А. Корпоративное управление: сущность и элементы / М. А. Кужелев // Економіка і організація управління. – Вип. 3. – Донецьк : ДонНУ, Каштан, 2008. – С. 51–58.

3. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

4. Кужелєв М.О. Капітал корпорації: методологія визначення сутності / М.О. Кужелєв // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.11. – С. 193–198.
5. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник / за ред. Ф. Ф. Бутинця; 8-е вид., доп. і перероб. – Житомир : Рута, 2009. – 912 с.
6. Горбатенко А. А. Особливості формування власних фінансових ресурсів підприємств в Україні / А. А. Горбатенко // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди. – 2010. – Вип. 15/1. – С. 195–201.
7. Іщенко Я. П. Теоретичні основи формування власного капіталу підприємства / Я. П. Іщенко, Л. В. Галайда // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 15. – Ч. 1. – С. 146–148.
8. Кужелєв М. А. Капитал корпорации: теоретический и методологический аспекты / М. А. Кужелєв, О. В. Коник // Финансы, учет, банки. – Донецк : ДонНУ, Каштан, 2008. – №14. – С. 40–48.

Успенський Владислав Ігорович,
студент групи ФМСБз-18-1
Науковий керівник:
Пилипів Віталій Володимирович,
д.е.н., професор

СУТНІСТЬ ФРАНЧАЙЗИНГУ ТА ЙОГО ВИДИ

Стаття присвячена дослідженню сутності поняття франчайзингу з точки зору науковців та міжнародних асоціацій франчайзингу. Розглянуто види франчайзингу за декількома класифікаціями.

Ключові слова: франчайзинг, види франчайзингу, ноу-хау, бренд, франчайзі, франчазер.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні посилилася тенденція розвитку малого бізнесу. Хоча він має значні перспективи і переваги для розвитку ринкової економіки, йому заважають проблеми, які в першу чергу пов'язані з фінансуванням бізнесу і посиленням конкуренції на внутрішніх ринках за рахунок розширення присутності іноземних виробників. Вирішення цих проблем можливо

при використанні переваг франчайзингових відносин. Для вітчизняної економіки франчайзинг є відносно новим явищем, у той час, як в розвинених країнах він практикувався століттями, як засіб задоволення потреб суспільства у різних послугах. На жаль, теоретичне і методологічне забезпечення цих відносин насичене великою кількістю дискусійних питань правового і економічного регулювання цієї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останнє десятиліття франчайзинг став предметом численних досліджень і публікацій. Економічні аспекти наукового забезпечення франчайзингу відображені в роботах О. Г. Вдовіченої [2], Т. І. Григоренко [3], І. М. Семененко [10], А. Цират, Є. Кривонос [12], В. Шаріфов [13] та інших. Вони розкривають сутність франчайзингу як прогресивної форми ведення бізнесу, його основні різновиди, структуру, можливі ризики застосування і т. д. Але до сих пір немає єдиного визначення франчайзингу, і автори по-різному визначають франчайзинг та його види. Отже, вивчення франчайзингу в економіці вимагає уточнення основних понять та застосування єдиної класифікації.

Мета статті. Визначення сутності франчайзингу та визначення його видів.

Виклад основного дослідницького матеріалу. Вперше визначення франчайзингу зустрічається в Оксфордському словнику англійської мови (1933, с. 1630), в якому йдеться про те, що «франчайзинг» – це всі права і свободи єпископів, надані королівською короною в 1559 році, і «франшизи» – ярмарки, ринки та інші місця, призначені для торгівлі.

У 80-х роках ХХ ст. Алекс Кенігсберг визначає франчайзинг як договірні відносини між франчайзером і франчайзі, в яких франчайзер пропонує або зобов'язується брати участь в бізнесі франчайзі в таких областях, як ноу-хау і навчання, де франчайзі працює під загальним брендом з тією ж структурою або спільно процедури, що належать або контролюються франчайзером; відповідно до угоди, франчайзі повинен здійснити значні інвестиції зі своїх власних ресурсів [6].

Інший західний вчений, професор Скотт Шейн, вже описує франчайзинг в 2004 році як комерційні відносини, за допомогою яких людина пропонує, продає або поширює іншій особі товари або послуги, відмічені знаком обслуговування, торговим найменуванням, товарним знаком або іншим комерційним знаком, щодо якої існує пряма

або матеріальна вимога дотримання стандартів якості, встановлених іншою особою [14].

Російський вчений Вагіт Шаріфов вважає франчайзинг комплексом заходів, спрямованих на створення високоорганізованого ринку, побудованого на принципах прямих і зворотних зв'язків між виробництвом, торгівлею та споживанням [13].

У той же час вітчизняні дослідники визначають франчайзинг як підприємницьку діяльність, при якій одна сторона на договірній основі передає іншій за плату протягом фіксованого періоду або без вказівки наступного: право на використання товарного знаку; знак для послуг; фірмове найменування; сервіси; технологічний процес; спеціалізоване обладнання; секрет виробництва; комерційна інформація захищена законом; інші права інтелектуальної власності, що передбачені договором [7].

Григоренко Т.І. під франчайзингом розуміє форму організації бізнесу, підприємницьку діяльність, вид ділового співробітництва при наданні права на провадження певних видів діяльності [3, с. 36] При визначенні даної концепції особлива увага приділяється механізму передачі прав на здійснення підприємницької діяльності, із зазначенням суб'єкт-об'єкту, компонентів, умов і форми оплати. Більшість визначень франчайзингу як економічної категорії відрізняються повнотою списку франшиз.

Семененко І. М. розглядає франчайзинг як підприємницьку діяльність, в рамках якої одна сторона (франчайзер) зобов'язується передати другій стороні (франчайзі) на певний термін набір виняткових прав на використання знаку для товарів і послуг, корпоративного права, ім'я, послуг, технологічний процес і (або) спеціалізоване обладнання, ноу-хау, комерційну інформацію, що охороняється законом, а також інші об'єкти виняткових прав (франшизи), передбачені договором [10, с. 102].

Дещо інше тлумачення «франчайзингу» представлено різними асоціаціями табл. 1.

Виходячи з табл. 1 можемо відмітити, що визначення франчайзингу франчайзингових асоціацій зводиться до наступних напрямків: вид ліцензування; система просування товару на ринку; співпраця франчайзера і франчайзі; система продажу товарів, послуг, технологій.

Короткий виклад визначень

Асоціація	Інтерпретація терміну
Британська асоціація франчайзингу	Франчайзинг – дозвіл на контроль, що видається однією особою (франчайзером) іншій (франчайзі) ... [1]
Міжнародна асоціація франчайзингу	Франчайзинг – це система постійних відносин, встановлених між франчайзером і франчайзі, в результаті яких знання, імідж, успіх, методи виробництва і маркетинг передаються франчайзі в обмін на взаємне задоволення інтересів [7].
Російська асоціація франчайзингу	Франчайзинг – система для збуту товарів і / або послуг та технології, засновані на тісній і довгостроковій співпраці між юридично і фінансово незалежними сторонами – франчайзером і франчайзі. В цьому випадку франчайзер дає франчайзі право і накладає зобов'язання вести бізнес відповідно до концепції франчайзера. Ці права зобов'язують франчайзі в обмін на пряму або опосередковану фінансову компенсацію використовувати товарний знак і / або товарний знак франчайзера, його ноу-хау, ділову практику і технології, процедури та інші права на виробництво та / або інтелектуальну власність при збереженні підтримки в технічних і ділових справах з боку франчайзера в рамках і в період дії спеціально створеного обома сторонами для цієї мети франчайзингового договору [9].
Німецька асоціація франчайзингу	Франчайзинг – це система збуту, що заснована на партнерстві, в якому франчайзер передає за винагороду право франчайзі на продаж або надання послуг від імені франчайзера і характеризується загальною програмою роботи партнерів для забезпечення однакової поведінки [8].
Італійська асоціація франчайзингу	Франчайзинг є формою довгострокового співробітництва між підприємцями, юридично і фінансово незалежними один від одного, для розподілу товарів і послуг, які укладають угоду, згідно з яким франчайзер надає франчайзі виключне право на створення і збут під його торговою маркою на конкретному ринку визначених видів товарів та послуг [5].

Продовження таблиці 1

Французька федерація франчайзингу	Франчайзинг – це співпраця між франчайзером і одним або декількома франчайзі, в результаті чого франчайзер розпоряджається товарним знаком, знаком обслуговування, вивіскою, ноу-хау, які франчайзі повинен використовувати під контролем франчайзера [11]
Європейська франчайзингова федерація (Кодекс етичної поведінки)	Франчайзинг – це система продажу товарів і / або послуг і / або технологій, заснована на близьких і тривалих відносинах взаємозв'язку між юридично і фінансово незалежними підприємцями, в яких франчайзер надає франчайзі право і накладає обов'язки з ведення бізнесу відповідно до концепції франчайзера. Закон зобов'язує і дає можливість франчайзі в обмін на пряму або непряму винагороду, використовувати торговельну назву та / або торговельну марку і / або марку для послуг, ноу-хау, ділові і технічні методи і інші права промислової та / або інтелектуальної власності, які супроводжуються довгостроковою комерційною та технічною допомогою в рамках структури і умов письмової угоди про франшизу [4].

Отже, західні вчені підкреслюють, що франчайзинг – це, перш за все, відносини між двома суб'єктами. У той же час вітчизняні дослідники франчайзингу стверджують, що франчайзинг – це вид діяльності або комплекс заходів. Таким чином, не існує встановленого визначення франчайзингу. У відповідності з формулюваннями франчайзингу різних авторів, на нашу думку, вони лише частково і з окремих сторін описують суть франчайзингу. Франчайзинг більш багатогранний. Використання франчайзингу дозволяє просувати бренд, поширювати товари і послуги на великих територіях, а також освоювати нові ринки. Таким чином, можна зробити висновок, що франчайзинг є інструментом реалізації стратегії.

Динамічний розвиток франчайзингу зумовило її різноманітність як за змістом, так і з точки зору промисловості та географії. Тим не менш, до цих пір немає чіткої класифікації франчайзингу, щоб допомогти підприємствам свідомо використовувати цей ефективний інструмент стратегії підприємства.

Пропонуємо виділити наступні види франчайзингу в залежності від основних класифікаційних характеристик (табл. 2).

Класифікація франчайзингу

Класифікаційні ознаки	Вид франчайзингу
Сфера	Торговий
	Виробничий
	Сервіс (послуги) франчайзинг
Територіальне розповсюдження	Локальний
	Регіональний
	Глобальний
Національна приналежність	Національний
	Міжнародний
Зміст франчайзингового пакету	Товарний
	Франчайзинг продукту та імені
	Франчайзинг послуг
Спосіб взаємодії франчайзера та франчайзі	Прямий (дірект)
	Непрямий (субфранчайзинг)
Метод розвитку мережі	Конверсійний
	Корпоративний
	Змішаний
Повнота регламентації та залежності між франчайзером та франчайзі	Сильний
	Слабий

Залежно від сфери діяльності, в якій застосовується франчайзинг, розрізняються торгові, виробничі і сервісні франчайзинги. Торговий франчайзинг специфічний лише для брендтованих товарів, виробничий франчайзинг передає права на використання певних технологій, а сервісна франшиза включає передачу для використання певних специфічних навичок просування послуг певного бренду.

За територіальним розподілом франчайзинг ділиться на локальний, регіональний і глобальний. Локальний характерний для невеликих мереж, які орієнтовані на розвиток в одному або декількох містах, але в той же час регіональні можуть охоплювати територію однієї або декількох країн. Глобальний франчайзинг – це франчайзингова мережа з офісами в багатьох країнах і континентах. Під мережею ми маємо на увазі два або більше підприємств, які використовують одну і ту ж франшизу.

Франчайзинг також може мати національний характер. Національною можна назвати франчайзингову мережу, яка поширюється в межах однієї країни, і міжнародний франчайзинг, мережа якої має офіси в багатьох країнах.

Аналізуючи зміст пакету франчайзингу можемо виділити товарний франчайзинг, франчайзинг продукту та імені та франчайзинг послуг. Відповідно, спеціалізація товарного франчайзингу – це торгівля певним брендом товарів, франчайзингові послуги – це перш за все надання послуг, в той час як франчайзинг продукту і імені – це спосіб передачі бренду, продукту і технології для виробництва або продажу.

Взаємодію франчайзі та власника бренду франчайзера може бути описано як непрямий (субфранчайзинг) або прямий (дірект). У разі прямого франчайзингу франчайзі має договірні і фінансові відносини безпосередньо з франчайзером, а в разі субфранчайзингу інтереси франчайзера представляють субфранчайзери.

Залежно від того, як виконується перетворення мережі у франчайзинг, можна виділити конверсійний, корпоративний і змішаний франчайзинг. При корпоративному франчайзингу франчайзер оперує не одним підприємством, а мережею франшизних підприємств з використанням менеджерів. Конверсійний франчайзинг відбувається в той час, коли існуюча франчайзингова фірма приєднується до вже існуючої нефранчайзингової мережі. У свою чергу, змішаний франчайзинг включає в себе поєднання корпоративного та конверсійного франчайзингу.

Відповідно за повнотою регулювання і залежністю франчайзі від франчайзера розрізняють сильний і слабкий франчайзинг.

Оскільки франчайзинг є однією з найбільш багатообіцяючих нових форм розвитку середнього та малого бізнесу, форма співпраці між юридично і фінансово незалежними сторонами (компаніями та / або приватними особами), в рамках якої одна сторона (франчайзер), що володіє успішним бізнесом, відомим як торгова марка, комерційними таємницями, репутації та інших нематеріальних активів, дозволяє іншій стороні (франчайзі) використовувати цю систему на певних умовах [2, с. 170]. Особливість розвитку українського франчайзингового ринку полягає в тому, що ця форма організації бізнесу виникла в нашій країні в першу чергу завдяки лібералізації соціально-економічного життя взагалі і сфери взаємодії із зарубіжними партнерами зокрема.

Висновки. Тому на основі вищезазначеного, франчайзинг доцільно визначити як систему відносин між двома і більше суб'єктами ринку (франчайзером і франчайзі), під якою товарний знак і / або товарна марка франчайзера, його ноу-хау, методи ведення бізнесу і технології і інші права на виробництво та / або інтелектуальну власність надаються франчайзі за умови, що вони використовуються за прямим

призначенням в обмеженій області в обмін на пряму або непряму фінансову винагороду при довгостроковій підтримці в області технічних, консалтингових, маркетингових та управлінських послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Британська асоціація франчайзингу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.britich-franchise.org.uk
2. Вдовічена О.Г. Роль франчайзингу у формуванні вітчизняного бізнес-середовища / О. Г. Вдовічена // Маркетинг і реклама. – Випуск IV (56), 2014. – с. 169-177.
3. Григоренко Т. І. Класифікація франчайзингових мереж / Т. І. Григоренко // Товари і ринки 2011. – №1. – С. 36–43.
4. Європейська франчайзингова федерація (Кодекс етичної поведінки). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/>
5. Італійська асоціація франчайзингу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.assofranchising.it.
6. Кенігсберг А. Міжнародний франчайзинг: найбільш вживані терміни. / А. Кенігсберг – Дніпропетровськ: Світоч, 1989. – 312 с.
7. Міжнародна асоціація франчайзингу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.franchise.org.
8. Німецька асоціація франчайзингу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.dfv-franchise.de
9. Російська асоціація франчайзингу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rarf.ru
10. Семененко І. М. Використання франчайзингу в діяльності промислових підприємств / І. М. Семененко // Бізнес Інформ. – № 7. – 2012. – С. 102–104.
11. Французька федерація франчайзингу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.franchiseline.com.
12. Цират А. Франчайзинг от А до Я: терминологический словарь / А. Цират, Є. Кривонос – К.: Асоциация франчайзинга, 2004. – 72 с.
13. Шаріфов В. Мировой опыт франчайзинга. / В. Шаріфов // Маркетолог. 2004. – № 4. – С. 5–10.
14. Шейн Скотт А. Від морозива до Інтернету: Франчайзинг як інструмент розвитку та підвищення прибутковості вашої компанії/ Пер. з англ; За наук. ред. Є. Є. Козлова. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. – 208с.

Шевчук Ольга Миколаївна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Житар Максим Олегович,
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені Л.Л. Тарангул*

ЕТАПИ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Із початком світової фінансово-економічної кризи, почали формуватися нові виклики саме перед підприємствами, що потребує удосконалення технологій менеджменту, також змушує націлювати грошові потоки до найефективніших напрямів діяльності. З метою здійснення господарської діяльності господарюючі суб'єкти завжди мають потребу в грошових коштах. Під час фінансування ресурсів щодо ведення діяльності, наприклад, це може бути закупівля матеріалів, сировини, оплата праці та придбання основних засобів, а також сплати зборів, податків, внесків здійснюється вибуття грошових ресурсів, тоді як під час реалізації грошових зобов'язань контрагентом, тобто оплата замовлень або інвестування – надходження грошових ресурсів на рахунки даного підприємства. Такі два процеси створюють рух грошових потоків підприємств. Обсяг грошових ресурсів й динаміка руху грошових потоків підприємства характеризують рівень його платоспроможності, що має бути під пильним постійним наглядом керівництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Історія підходів до дослідження сутності грошових ресурсів присвячені праці таких вчених, як: О.О. Бородин, Т.В. Воронченко, І.В. Ішиної, М.О. Кужелєв, Н.І. Наточєєвої, З.А. Сорочайкіна, І.І. Панюкова, А.Р. Харсєєва, Ю.М. Коваленко, проте вже існуючі дослідження не повністю висвітлюють всю проблематику та потребують свого вдосконалення.

Метою дослідження є дослідження етапів управління грошовими потоками підприємств.

Виклад основного матеріалу. Раціональне управління грошовими потоками підприємства формує збалансованість фінансової та господарської його діяльності, яке безпосередньо впливає на додержання

основної мети діяльності підприємства, тобто отримання прибутку. Тому при здійсненні аналізу грошових потоків ключовим являється урахування генерування грошових потоків усіма суб'єктами, із якими взаємодіє в своїй діяльності таке підприємство.

Аналіз грошових потоків повинне проводитися із врахуванням господарського та фінансового аспектів. Із фінансової точки зору підприємства взаємодіють із такими стейкхолдерами, що генерують грошові потоки, як:

- 1) кредитори – видають підприємству кредити та отримують винагороду у вигляді процентів за використання кредитних коштів;
- 2) власники – надають капітал підприємству та одержують прибуток у вигляді дивідендів;
- 3) державна фіскальна служба – займається стягненням податків, зборів та інших внесків і платежів.

Відповідно до господарського аспекту грошові потоки підприємства генеруються унаслідок взаємозв'язку із такими учасниками, як [3]:

- 1) замовники – вони сплачують грошові ресурси підприємству за роботи, товари та послуги;
- 2) постачальники – одержують від підприємства грошові ресурси за поставлені роботи, товари та послуги;
- 3) працівники – одержують від підприємств заробітну плату й інші платежі, що пов'язані із виконанням трудових обов'язків ними.

Відсутність руху фінансових ресурсів підприємства у вигляді грошових ресурсів пов'язане із певними його втратами. Умовно їхню величину можна оцінити величиною упущеної вигоди від участі у конкретному доступному інвестиційному проекті.

Управління грошовими потоками підприємств зумовлює виконання таких завдань, як: визначення оптимальної величини грошових коштів на конкретну дату, аналіз структури джерел грошових ресурсів і їхнє співвідношення, здійснення аналізу платоспроможності підприємства, інвестування грошових ресурсів і запозичення грошових коштів у довгострокових та короткострокових періодах.

Наприклад, Н.М. Бараш вказує на те, що управління грошовими потоками сприяє [1]:

- 1) створенню інвестиційних додаткових ресурсів щодо здійснення фінансових інвестицій, яке являється джерелом прибутку;
- 2) дотриманню фінансової збалансованості підприємств у процесі їх стратегічного розвитку;

- 3) збільшенню ритмічності виконання операційного процесу підприємств;
- 4) оптимізації підприємницьких потреб у позиковому капіталі;
- 5) прискоренню оборотності капіталу підприємств;
- 6) зменшенню міри ризику неплатоспроможності підприємств;
- 7) отриманню додаткового прибутку, яке генерується грошовими активами підприємств.

Узагальнення сучасних поглядів на дослідження аналізу грошових потоків підприємств у науковій літературі дозволяє виокремити їх в дві групи підходів:

- 1) статичний підхід – це проведення аналізу збалансованості грошових ресурсів підприємств в певний момент часу;
- 2) динамічний підхід – здійснення аналізу динаміки грошових ресурсів підприємств за визначений проміжок часу.

Управління грошовими потоками підприємств групується на такі основні етапи, як [4, 5]:

- 1) планування величини грошових потоків по їх окремих видах;
- 2) створення рівноваги між величиною надходжень й витрат грошових коштів;
- 3) формування раціонального залишку грошових ресурсів.

З метою збалансування грошових дефіцитних потоків підприємства використовують фінансові заходи, які прискорюють залучення грошових коштів й уповільнюють грошові розрахунки із контрагентами. До таких заходів відносять:

- 1) укладання договорів щодо відступлення прав вимоги за наявними господарськими договорами, згідно до яких за плату до нового кредитора переходить право грошової вимоги щодо стягнення заборгованості таким за договором. У такий спосіб підприємства врегулюють дебіторську заборгованість, яке дозволяє швидко одержати частину боргу за вже простроченими зобов'язаннями контрагента;
- 2) повна передплата за товари або роботи і послуги з існуванням гнучких знижок;
- 3) зниження термінів товарних кредитів;
- 4) підвищення термінів виконання зобов'язань перед контрагентом та зростання тривалості позовної давності;
- 5) купівля основних засобів за договором лізингу.

В свою чергу, профіцит грошових ресурсів, виникає через накопичення грошових коштів на відповідних рахунках. Профіцит грошових

ресурсів може спричинити зменшення оборотності капіталу, рентабельності активів унаслідок нераціонального використання грошових коштів, а також інфляційних втрат й упущеної вигоди від незадіяних в короткострокових вкладеннях грошових коштів, які знаходяться на відповідних залишках рахунків підприємств.

Оптимізація дефіцитного грошового потоку господарюючого суб'єкта здійснюється декількома способами, перш за все: залученням додаткового власного чи позикового капіталу, удосконаленням управління оборотними активами, уникненням від непрофільних позаоборотних активів, зменшенням інвестиційних програм та витрат підприємства, врегулюванням дебіторської заборгованості. Профіцит грошових ресурсів урівноважується за рахунок збільшення інвестиційної активності підприємств, розширення чи диверсифікації діяльності, а також оновлення основних засобів та придбання фінансових активів [3,4,5].

Дещо іншого теоретичного підходу дотримується Р.Г. Циган [6], що розглядає методи оптимізації профіциту грошових потоків, що пов'язані у основному із активізацією інвестиційної діяльності підприємств, зокрема зростання величини розширеного відтворення позаоборотних операційних активів, підвищення періоду створення інвестиційних реальних проектів й початку їхньої реалізації, успішне та активне формування портфеля фінансових інвестицій, а також дострокове погашення довготривалих кредитів.

На етапі управління оптимальним залишком грошових ресурсів підприємства основним завданням є визначення такого найменшого обсягу грошей, що є необхідним та достатнім з метою поточного виконання всіх зобов'язань перед контрагентами й сплати податкових зобов'язань до державного й місцевих бюджетів, а також створення резерву грошових ресурсів для непередбачуваних витрат.

Отже, управління грошовими потоками повинне базуватися на системі показників ефективності вказаного управління щодо оперативного прийняття рішень керівництвом підприємства. Застосування систематичного аналізу вказаних показників дає здатність фінансовим менеджерам оперативно та ефективно приймати оптимальні управлінські й не допускати погіршення стану підприємницької діяльності.

Висновки. Підсумовуючи проведене узагальнення наукових положень, можна зробити висновок, що управління грошовими потоками підприємства напряму впливає на розвиток й досягнення мети

діяльності підприємства. В короткотривалій перспективі управління грошовими потоками позначається на платоспроможності підприємства, на пристосуванні до умов навколишнього середовища, а у довготривалому періоді раціональне управління грошовими потоками закладає основу з метою формування зростання вартості активів підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш Н.С. Аналіз грошових потоків у системі фінансового менеджменту підприємства. Вісник Хмельницького національного університету, 2010. № 2. Т. 2. С. 164-167.
2. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз : [навч. посіб.] Житомир : Рута, 2013. 680 с.
3. Деменіна О.О. Управління грошовими потоками в межах концепції фінансової рівноваги підприємства. Актуальні проблеми економіки, 2004. № 7. С. 14-18.
4. Кужелєв М.О., Жерліцин Д.М., Житар М.О. Формалізація динамічних взаємозв'язків між фінансовими показниками підприємства / Незалежний аудитор № 16 (II), 2016. С. 18-26.
5. Кужелєв М.О., Житар М.О. Формування механізму управління кредитоспроможністю підприємства в умовах інноваційного розвитку економіки України / Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право), 2015. Вип. 2 (69). С. 57-62.
6. Циган Р.М. Удосконалення класифікації грошових потоків з урахуванням сучасних умов господарювання. Актуальні проблеми економіки, 2010. № 4(106). С. 150-155.

Янчишина Катерина Василівна,
студентка групи ФМСБз-18-1

Науковий керівник:

Ліснічук Оксана Андріївна,
*к.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів імені Л.Л. Тарангул*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИЧКОВОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Ринкова трансформація вітчизняної економіки та її інтеграція у міжнародну економічну систему зумовили значне розширення прав підприємств, зокрема у виборі джерел фінансового забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі проблематика формування позичкового капіталу вивчається вже довгий час. Вагомий внесок у дослідження даної проблеми зробили чимало вчених-економістів, зокрема: М.Азріліяна, І.Бланка, О.Іншої, Л.Коваленко, В.В. Ковальова, В.П. Ковальова, Г.Крамаренко, С.Ляліна, В.Мочерного, В.Познякова, Л.Ремньової, А. Рибіцька, О.Романенка, О.Чорної, А.Шеремета та ін.

Метою дослідження є розкриття економічної категорії «позичковий капітал підприємства» та характеристика джерел його формування.

Виклад основного матеріалу. Світова фінансова криза досить негативно вплинула на розвиток вітчизняної економіки. Потужного удару зазнала вітчизняна банківська система. Відповідно фінансовий стан багатьох банківських установ значно погіршився, як наслідок виникла значна проблема у залученні кредитних ресурсів. Адже надійність банківського сектору є важливим компонентом забезпечення стабільної економіки України. Фінансова криза значно ускладнила діяльність суб'єктів господарювання, тому що ускладнився процес залучення позичкового капіталу.

Микитенко А.М. зазначає: «позичковий капітал виникає на певній стадії розвитку виробництва і обумовлений суспільно-економічними відносинами, коли виробництво досягає такого рівня розвитку, за якого підприємству не достатньо лише власного капіталу для підтримки виробництва і його розширення. З іншого боку, є досить

забезпечені члени суспільства і організації, які бажають не тільки задовольнити власні потреби, а й віддати в позику свій капітал, з метою його продуктивного використання» [1].

Серед науковців відсутній єдиний підхід до визначення категорії «позичковий капітал», з метою дослідження сутності позичкового капіталу підприємства, в таблиці 1 наведені основні підходи до його визначення.

Таблиця 1

**Підходи вітчизняних вчених-економістів
до трактування терміну «позичковий капітал»**

НАУКОВІЦІ	ВИЗНАЧЕННЯ
Г.О.Крамаренко та О.Є. Чорна	«це капітал, переданий підприємству в тимчасове користування на умовах платності і повернення у вигляді кредитів банків, виданих на різні терміни, коштів інших підприємств у вигляді векселів, облігаційних позик»
О.Р. Романенко	«називає позиковий капітал позичковим і вважає, що це грошові копії власника, призначені для надання кредиту на принципах зворотності та платності у розмірі процентів до суми боргу»
С.В. Мочерного	«це грошовий капітал власник якого надає його іншим особам на певний термін у користування за заздалегідь обумовлену плату у вигляді процента»
В.В. Позняков	«це капітал, що утворюється за рахунок банківського кредиту та коштів, отриманих від продажу випущених облігацій. Деякі автори довідкових видань уточнюють наведене формулювання»
О.М. Азріліяна	«позиковий капітал утворюється за рахунок коштів від випуску та продажу облігацій і засобів банківського кредиту»
С.В. Лялін	«це сукупність різних видів та джерел боргового фінансування (кредиторська заборгованість, банківські позики, облігації, лізинг тощо)»
В.В. Ковальов	«залучена частина «пасивного капіталу», що розглядається з точки зору джерел фінансування підприємства»

Джерело: складено автором на основі [1-5]

Основним джерелом позичкового капіталу підприємства є тимчасово вивільнені кошти різних організацій, підприємств та фізичних осіб. Позичковий капітал формується в результаті неспівпадання часу продажу послуг та товарів з їх покупкою.

Застосування позичкового капіталу та його використання підприємствами у процесі здійснення своєї діяльності мають як певні переваги, так і відповідні недоліки, які необхідно завжди враховувати в системі управлінських рішень. У таблиці 2 подані основні переваги та недоліки використання позичкового капіталу.

Переваги та недоліки використання позичкового капіталу

ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
зменшення бази оподаткування, а відтак, і скорочення платежів до бюджету (проценти за кредит відносять до валових витрат і завдяки цьому зменшується прибуток до оподаткування);	виплачені проценти за кредит є елементом витрат, а отже, вони зменшують масу прибутку підприємства і рентабельність авансованого капіталу;
забезпечення зростання фінансового потенціалу підприємства при необхідності істотного розширення його активів та зростанню темпів росту обсягів його господарської діяльності;	складність залучення коштів, оскільки це залежить від рішень кредиторів, які за будь-яких негативних обставин узагалі можуть відмовити підприємству у таких коштах;
можливість збільшення приросту рентабельності власного капіталу за рахунок забезпечення розширеного відтворення виробництва;	наявність ризику у власника капіталу підприємства, який пов'язаний з тим, що крім комерційного ризику у акціонерів виникає зверх фінансовий ризик;
зростання доходності власного капіталу (якщо доходність активів перевищує плату за позиковий капітал);	суттєва частка позикового капіталу дає можливість кредиторам контролювати певні рішення компанії, що приймаються;
можливість диверсифікації власного капіталу;	необхідність концентрації грошових коштів до моменту погашення позики;
можливість збереження контролю;	зростання ризику зниження їх фінансової стійкості та платоспроможності;
сприяння розвитку позикового ринку;	зниження норми прибутку активів, оскільки прибуток підприємства зменшується на суму сплачених відсотків за кредит;
технічна нескладність оформлення угоди.	зниження фінансової стійкості підприємства і відповідно зростання ризику банкрутства.

Джерело: складено автором на основі [1-5]

При прийнятті управлінських рішень необхідно враховувати, як позитивні так і негативні аспекти залучення позичкового капіталу. Також необхідно враховувати можливі фактори впливу при розрахунку найбільш оптимального співвідношення позикових та власних

коштів підприємства, яке б максимізувало його фінансову рентабельність. Відповідно, доцільно виділити наступні характерні ознаки, що властиві позичковому капіталу (рис. 1)

Рис. 1. Характерні ознаки позикового капіталу

Джерело: складено автором на основі [1-5]

У вітчизняній практиці, як правило застосовують два основні джерела формування позичкового капіталу – зовнішні та внутрішні (рис. 2, 3).

Рис. 2. Зовнішні джерела формування позикового фінансового капіталу

Джерело: складено автором на основі [6]

Перша група – зовнішні джерела позикових коштів. Ця група джерел складається з двох підгруп – зовнішні довгострокові й зовнішні короткострокові джерела позикового фінансового капіталу.

Рибіцька А.В. пише: «для формування довгострокового позикового фінансового капіталу використовуються зовнішні довгострокові фінансові ресурси і, у першу чергу, довгострокові облігаційні позики та довгострокові банківські кредити» [6].

Рис. 3. Внутрішні джерела формування позикового фінансового капіталу

Джерело: складено автором на основі [6]

Друга група – внутрішні джерела позикових коштів до яких належать позикові фінансові ресурси, що формуються за рахунок відстрочених і прострочених зовнішніх зобов'язань. У перехідній економіці позичкові кошти використовуються дуже активно, зокрема для формування короткострокового і довгострокового позичкового фінансового капіталу.

Процес залучення позичкових коштів являє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, який полягає в створенні найбільш ефективних форм і умов формування позичкового капіталу з різних джерел у відповідності з специфікою діяльності підприємства.

Висновки. Отже, позичковий капітал – це додаткові джерела коштів, які отримані суб'єктом господарювання у натуральній або грошовій формі від осіб, організацій або держави на заздалегідь узгоджених умовах поверненості та за відповідно визначену плату шляхом згоди двох чи більше сторін, з метою отримання комерційного ефекту в результаті раціонального їх використання.

Підприємства завжди поряд з власними фінансовими ресурсами використовують і позичкові, адже власні фінансові ресурси підприємств завжди будуть обмеженими. Джерела позичкових ресурсів в загальному доцільно поділяти на два види – внутрішні та зовнішні. В сучасних динамічних умовах розвитку ринкового середовища, підприємства не спроможні забезпечувати ефективну діяльність та стійку конкурентну позицію. Відповідно обсяги позичкового капіталу підприємства, терміни та методи повернення повинні заздалегідь враховуватися в стратегії розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Микитенко А. М. Сутність та характерні ознаки позикового капіталу у системі формування капіталу підприємства / А. М. Микитенко. // ВІСНИК ЖДТУ. – 2014. – №1. – С. 93–98.
2. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент : підручник / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – К. : Центр учбової літератури, 2006. – 520 с.
3. Романенко О.Р. Фінанси : підручник / О.Р. Романенко. – 4-те вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. —312 с.
4. Ліснічук О.А., Система показників використання фінансового потенціалу підприємства [Електронний ресурс] / О.А. Ліснічук, О.В. Фадєєва // Інфраструктура ринку. – 2018. – №23 – С. 287-292 Режим доступу до ресурсу: <http://www.market-infr.od.ua/u/23-2018>
5. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности : учебник / В.В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2008. – 511 с
6. Політика управління формуванням галузевого позикового капіталу / А. В. Рибіцька // Науковий вісник [Буковинського державного фінансово-економічного університету]. Економічні науки. - 2013. - Вип. 2. - С. 57-67. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvbdfa_2013_2_9

Наукове видання

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ
ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

У шести частинах

Частина 2

Відповідальний за випуск

Кужелєв М. О.

Відповідальний редактор

Бедринець М. Д.

*Форматування та
комп'ютерна верстка*

Лисенко О. В.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Здано до друку 21.11.2019. Формат 60×84/16.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 16,5.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 842.

*Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08200, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна*

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016*